

ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

Лесюк Владислав Станіславович

УДК 338.43:631.145

ДИСЕРТАЦІЯ

**Оцінка і забезпечення економічної ефективності
та конкурентоспроможності аграрних підприємств**

Спеціальність: 051 – «Економіка»

Галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»

Подається на здобуття наукового ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

В. С. Лесюк

Науковий керівник – Макаренко Петро Миколайович, доктор економічних наук, професор

Полтава – 2025

АНОТАЦІЯ

Лесюк В. С. Оцінка і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» (галузь знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»). – Полтавський державний аграрний університет Міністерства освіти і науки України, Полтава, 2025.

У дисертаційній роботі зроблено обґрунтування теоретико-методичних засад, а також запропоновано практичні рекомендації щодо вдосконалення оцінювання і підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Сформульовано авторські визначення понять: «економічна ефективність», «конкурентоспроможність» та «конкурентне середовище».

Виділено рівні дослідження економічної ефективності аграрної складової національної економіки. Згідно з цим, дослідження здійснюються на рівні національної економіки, аграрного сектору, галузей рослинництва та тваринництва, регіону, а також аграрного підприємства. Водночас у межах аграрного підприємства досліджується економічна ефективність на рівні його підрозділів, господарських процесів і окремих видів продукції.

Розроблено механізм моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, що включає послідовні етапи оцінювання й аналізу показників, а також ідентифікацію чинників, які впливають на ефективність господарської діяльності. За результатами моніторингу передбачено надання зворотного зв'язку та підготовку звітів, що сприяє оперативному реагуванню на виявлені проблеми.

Виокремлено рівні господарювання аграрного підприємства. На рівні організації переважно відбуваються процеси, що безпосередньо залежать від керівництва: маркетингові дослідження, а також визначення цілей, стратегії й планування. Крім того, керівництво вирішує питання щодо залучення фінансування,

забезпечення земельними ресурсами, технікою, інфраструктурою та сировиною. На рівні виробництва персонал виконує вже покладені на нього обов'язки, пов'язані з виробництвом продукції. Водночас для забезпечення виробничих процесів здійснюються логістика та управління наявними запасами. На рівні реалізації відбувається просування й збут продукції, що виражається у вигляді отриманого доходу. Всі три рівні господарювання прямо та послідовно пов'язані один з одним, що створює умови для функціонування аграрного підприємства.

Розроблено алгоритм забезпечення економічної ефективності залежно від стану господарювання аграрних підприємств, який передбачає перелік заходів, зважаючи на наявний рівень економічної ефективності аграрних підприємств. Внаслідок зниження економічної ефективності рекомендується проводити пошук проблем і розробку стратегій для їх подолання, а з метою підвищення економічної ефективності – визначати можливості для подальшого вдосконалення та оптимізації господарювання аграрних підприємств.

Визначено особливості взаємозв'язку між економічною ефективністю та конкурентоспроможністю. Досягнення економічної ефективності є першочерговим етапом для забезпечення конкурентних переваг та сприяє підвищенню конкурентоспроможності аграрного підприємства. Водночас конкурентоспроможне підприємство має можливість використовувати свій економічний потенціал для вдосконалення виробництва та підвищення економічної ефективності.

Класифіковано та проаналізовано чинники конкурентного середовища аграрних підприємств, що впливають на їхню економічну ефективність та конкурентоспроможність. Виявлено джерела та об'єкти впливу чинників.

Розроблено систему оцінювання економічної ефективності, яка враховує основні аспекти діяльності аграрних підприємств. Процес оцінювання охоплює всі етапи: від постановки цілей і вибору критеріїв, підбору показників до формування результатів із візуалізацією у вигляді таблиць і рисунків та висновками.

Розроблено методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств. Процес здійснюється в кілька послідовних етапів: розрахунок встановлених показників господарської діяльності аграрних підприємств, нормалізація

показників за методом Z-оцінки, групування показників за спільними характеристиками для проведення зваженої оцінки та розрахунку чотирьох інтегральних показників, а на завершення виконується зважена оцінка інтегральних показників для розрахунку індексу економічної ефективності. Інтегральні показники фокусуються на різних видах ресурсів аграрних підприємств, серед яких: земельні, матеріальні, трудові та фінансові ресурси.

Проведено комплексну оцінку економічної ефективності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області. Одержані результати різняться протягом аналізованого періоду, що вказує на економічну нестабільність національної економіки України загалом. Водночас найкращі результати показують аграрні підприємства, які економічно ефективно використовують наявні ресурси.

Розроблено методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка виконується в кілька етапів: збір даних та розрахунок визначених показників господарської діяльності аграрних підприємств, нормалізація показників за методом Z-оцінки, групування показників за спільними характеристиками для здійснення зваженої оцінки та розрахунку чотирьох інтегральних показників, а насамкінець проводиться зважена оцінка інтегральних показників для розрахунку індексу конкурентоспроможності. Інтегральні показники відображають ключові конкурентні переваги аграрних підприємств, а саме: ринкову позицію, операційну ефективність, інноваційний потенціал, фінансову спроможність.

Здійснено комплексну оцінку конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області. Одержані результати вказують на наявність проблем з утримання ними стабільних позицій на ринку. Тому для забезпечення високого рівня конкурентоспроможності необхідно оптимізувати наявні ресурси аграрних підприємств.

Розроблено матричний метод оцінювання для проведення аналізу конкурентного середовища аграрних підприємств (MACE-аналіз), який полягає у визначенні впливу чинників конкурентного середовища для розробки практичних заходів із забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств. За допомогою мови програмування Python, розроблено програму

для проведення та візуалізації МАСЕ-аналізу, що дає змогу виміряти ступінь впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство. За підсумками проведеного МАСЕ-аналізу визначено суттєвий вплив соціальних, політичних, технологічних та ринкових чинників на економічну ефективність та конкурентоспроможність досліджуваних аграрних підприємств.

Розроблено модель формування конкурентних переваг аграрних підприємств. Модель передбачає перелік чітких та послідовних дій, спрямованих на формування конкурентних переваг аграрного підприємства.

Запропоновано резерви підвищення прибутку від реалізації продукції аграрних підприємств: оптимізація витрат, унормування середніх цін до ринкових, уникнення втрат під час зберігання, уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур, а також покращення режиму годівлі тварин. Для всіх резервів визначено конкретні організаційно-економічні заходи для їхнього забезпечення. Застосування запропонованих резервів у ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника», ТОВ «Востокстройгаз», ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» та ТОВ «Гарант-2005» дало змогу визначити значний потенціал для підвищення прибутку від реалізації продукції на цих аграрних підприємствах.

Ключові слова: економічна ефективність, конкурентоспроможність, ефективність, конкуренція, конкурентне середовище, конкурентні переваги, матричний аналіз, комплексна оцінка, аграрні підприємства.

ABSTRACT

Lesiuk V. S. Assessment and assurance of the economic efficiency and competitiveness of agrarian enterprises. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 051 «Economics» (field of knowledge 05 «Social and Behavioural Sciences»). – Poltava State Agrarian University of the Ministry of Education and Science of Ukraine, Poltava, 2025.

The dissertation substantiates the theoretical and methodological background and provides practical recommendations for improving the assessment and enhancing the economic efficiency and competitiveness of agrarian enterprises.

The author formulates definitions of key terms: «economic efficiency», «competitiveness», and «competitive environment».

Specific levels of analysis for assessing the economic efficiency of the agrarian component of the national economy have been identified. Accordingly, the research is conducted at the level of the national economy, agrarian sector, crop and livestock production, region, and individual agrarian enterprises. Meanwhile, within an agrarian enterprise, economic efficiency is examined at the level of its divisions, business processes, and certain types of products.

A mechanism for monitoring the economic efficiency and competitiveness of agrarian enterprises has been developed. This process follows a structured sequence of stages. First, the purpose and objectives of monitoring, along with the indicators of economic efficiency and competitiveness, are defined. Then, data is collected and used to assess and analyse the key indicators being studied. The results are then interpreted, serving as a basis for developing and implementing recommendations. Finally, the monitoring process must include feedback and reporting.

The levels of management within an agrarian enterprise have been identified. Processes that directly depend on the management primarily take place at the organisational level: market research, as well as objective and strategy setting, and planning. Furthermore, the management shall arrange financing, in particular provision of land, machinery, infrastructure, and raw materials. At the production level, the

staff perform their duties related to production. Meanwhile, logistics and inventory management are arranged to support production processes. At the sales level, the products are marketed and sold, generating revenue. These three management levels are directly and systematically interconnected, forming the background for effective operation of an agrarian enterprise.

An algorithm to enhance economic efficiency based on the management conditions of agrarian enterprises has been developed. This algorithm outlines a set of measures tailored to the existing level of economic efficiency of agrarian enterprises. If economic efficiency goes down, it is recommended to identify the underlying issues and develop strategies to address them. Conversely, when aiming to improve economic efficiency, one should address new opportunities for further enhancement and optimisation of agrarian enterprises.

The specific relationship between economic efficiency and competitiveness has been established. The developed scheme demonstrates that achieving economic efficiency is the background for ensuring competitive advantages, mirrored in higher competitiveness of an enterprise. Meanwhile, a competitive enterprise can use its economic success to improve its production and further increase its economic efficiency.

The factors of the competitive environment of agrarian enterprises that influence their economic efficiency and competitiveness have been classified and analysed. The sources and targets of factors have been identified.

A system for assessing economic efficiency, taking into account the key aspects of agrarian enterprises, has been developed. This system for assessing economic efficiency involves setting of the purpose and objectives of the assessment, choosing criteria, selecting relevant indicators on the basis thereof, collecting and processing data, and generating assessment results. The assessment is conducted based on the established criteria and is visualised in the form of spreadsheets and figures with conclusions.

A methodology for conducting a comprehensive assessment of the economic efficiency of agrarian enterprises has been developed. It is realised in several stages: collection and calculation of the key indicators related to economic activity of

agrarian enterprises, scaling of indicators using the Z-score method, grouping of the indicators based on common characteristics for a weighted assessment and calculation of four integral indicators, and finally calculation of the economic efficiency index through a weighted assessment of these integral indicators. The integral indicators are focused on various types of resources of agrarian enterprises, in particular: land, material, labour, and financial resources.

A comprehensive assessment of the economic efficiency of agrarian enterprises in Poltava region has been conducted. The results vary over the analysed period, reflecting the overall economic instability of Ukraine's national economy. However, the most successful enterprises are those that use the resources available in an economically efficient manner.

A methodology for conducting a comprehensive assessment of the competitiveness of agrarian enterprises has been developed. It is realised in several stages: collection and calculation of the key indicators related to the economic activity of agrarian enterprises, scaling of indicators using the Z-score method, grouping of indicators based on common characteristics for a weighted assessment and calculation of four integral indicators, and finally calculation of the competitiveness index through a weighted assessment of these integral indicators. The integral indicators reflect the key competitive advantages of agrarian enterprises, namely: market position, operational efficiency, innovation potential, and financial capacity.

A comprehensive assessment of the competitiveness of agrarian enterprises in Poltava region has been conducted. The results obtained are indicative of issues in preserving one's stable market positions. Therefore, to achieve a high level of competitiveness, it is essential to optimise the available resources of agrarian enterprises.

A matrix method of assessment for analysing the competitive environment of enterprises (MACE analysis) has been developed. This method is aimed to identify the influence of competitive environment factors to determine measures for enhancing economic efficiency and competitiveness of agrarian enterprises. The author has developed a Python-based programme for conducting and visualising the MACE analysis. The MACE analysis matrix enables measuring the scope of

influence that competitive environment factors exert on an enterprise. Based on the results of the MACE analysis, the research highlights the significant impact of social, political, technological, and market factors on the economic efficiency and competitiveness of the agrarian enterprises analysed.

A model for developing competitive advantages has been created. This model outlines a clear and structured sequence of actions designed to enhance the competitive advantages of an enterprise.

Five key reserves for increasing profits from the sale of products have been proposed: optimising costs, aligning average prices with market prices, minimising losses during storage, preventing losses in cereals and legumes post-harvesting activities, and improving animal feeding regime. For each strategy, specific organisational and economic measures have been identified to ensure their effective implementation. Application of these strategies at VSK Zlahoda, PP Imeni Kalashnyka, TOV Vostokstroihaz, TOV Harant-2005, and TOV Elevator Chysta krynytsia has shown a significant potential for increasing sales profits at these agrarian enterprises.

Keywords: economic efficiency, competitiveness, efficiency, competition, competitive environment, competitive advantages, matrix analysis, comprehensive assessment, agrarian enterprises.

Список публікацій здобувача

Стаття у монографії:

1. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств в умовах формування сталої біоекономіки. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія. Київ : КНУТД, 2024. С. 264–300. (1,11 друк. арк.).

Стаття у науковому фаховому виданні України категорії А, яке індексується в міжнародних наукометричних базах:

2. Kalinichenko O., Kulyk M., Lesiuk V. Economic and energy efficiency of resource-saving technology for switchgrass cultivation. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol. 10, No. 2. P. 31–51. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.02.02>. (Scopus, Web of Science, OUCI, DOAJ, Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, Polish Scholarly Bibliography, AgEcon, AGORA, BASE, CAB Abstracts, DRJI, EconBib, EconBiz, EconLit, EuroPub, ERIH PLUS, Ulrich's Periodicals Directory, OpenAIRE, RePEc, WorldCat). (Особистий внесок автора: запропоновано методику оцінювання економічної ефективності та проведено оцінку економічної ефективності, 0,97/0,32 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, які індексуються в міжнародних наукометричних базах:

3. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-10>. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,51 друк. арк.).

4. Лесюк В. С. Основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12 (80). Т. 1. С. 129–136. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9453>. (Index Copernicus, ResearchBib, Polish Scholarly Bibliography). (0,49 друк. арк.).

5. Лесюк В. С. Економічна ефективність логістичної діяльності аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 74–81. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.23.74>. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (0,65 друк. арк.).

6. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.21.97>. (**Index Copernicus, Google Scholar**). (0,56 друк. арк.).

Праці апробаційного характеру:

7. Лесюк В. С. Визначення та оцінка ключових показників конкурентного середовища аграрних підприємств. *Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 8 листопада 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 24–26. (0,06 друк. арк.).

8. Лесюк В. С. Економічна ефективність аграрних підприємств крізь призму рентабельності. *Наука та освіта як фактори соціально-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 104–106. (0,11 друк. арк.).

9. Лесюк В. С. Економіко-математичне моделювання при аналізі економічної ефективності аграрних підприємств. *Інформаційні технології в агробізнесі та аграрній освіті* : тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24–26 квітня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 15–16. (0,08 друк. арк.).

10. Лесюк В. С. Оцінка основних показників економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23–24 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 99–101. (0,13 друк. арк.).

11. Лесюк В. С. Роль інвестицій у підвищенні економічної ефективності аграрних підприємств України. *Ефективність інвестиційної діяльності: перспективний підхід* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 березня 2024 р.). Львів-Торунь, 2024. С. 37–40. (0,14 друк. арк.).

12. Лесюк В. С. Значення рівня рентабельності як показника, що демонструє економічну ефективність. *Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 грудня 2023 р.). Суми, 2023. С. 23–24. (0,07 друк. арк.).

13. Лесюк В. С. Вплив війни на конкурентоспроможність аграрних підприємств України. *Наука та освіта в умовах викликів сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 16 грудня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 316–317. (0,05 друк. арк.).

14. Лесюк В. С. Конкурентоспроможність як запорука успішної діяльності аграрних підприємств. *Стратегічні орієнтири розвитку науки, освіти, технологій та суспільства* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 12 грудня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 20–21. (0,04 друк. арк.).

15. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Перспективи розвитку науки, освіти і технологій в Україні та світі* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 11 грудня 2023 р.). Житомир, 2023. С. 12–13. (0,05 друк. арк.).

16. Лесюк В. С. Особливості господарської діяльності аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 листопада 2023 р.). Кропивницький, 2023. Ч. 2. С. 25–26. (0,04 друк. арк.).

17. Лесюк В. С. Основні аспекти забезпечення економічної конкуренції в Україні. *Наука, освіта, технології і суспільство в умовах глобалізації* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 10 червня 2023 р.). Біла Церква, 2023. Ч. 1. С. 25–26. (0,07 друк. арк.).

18. Лесюк В. С. Критерії та показники вираження ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія та практика* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 9 червня 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 17–18. (0,08 друк. арк.).

19. Лесюк В. С. Тракткування сутності господарської діяльності на законодавчому рівні України. *Актуальні проблеми економіки, фінансів та права в умовах сучасних викликів* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Полтава, 30 травня 2023 р.). Полтава, 2023. Ч. 1. С. 17–19. (0,07 друк. арк.).

20. Лесюк В. С. Значення управління економічною ефективністю діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту і права* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 2 грудня 2022 р.). Житомир, 2022. Ч. 1. С. 29–30. (0,08 друк. арк.).

21. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств як частина зовнішньоекономічної політики України. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.). Ужгород, 2022. С. 203–205. (0,11 друк. арк.).

22. Лесюк В. С. Особливості економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. *Тенденції розвитку та виклики сучасній аграрній науці й освіті, за змінних кліматичних та політичних умов* : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Київ, 28–30 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 80–82. (0,10 друк. арк.).

23. Лесюк В. С. Проблеми підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств України. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 25 листопада 2022 р.). Умань, 2022. Ч. 2. С. 27–28. (0,11 друк. арк.).

24. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств під час інтеграції України в глобальний економічний простір. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти* : збірник матеріалів Міжнародної наукової-практичної конференції (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса, 2022. С. 272–274. (0,13 друк. арк.).

25. Лесюк В. С. Статистична звітність як чинник забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Обліково-фінансова наука і практика: пріоритети розвитку та місія у воєнний час* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 211–213. (0,11 друк. арк.).

26. Лесюк В. С. Передумови залучення інвестицій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Інноваційні наукові дослідження в умовах світових змін* : матеріали науково-практичної конференції (м. Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.). Херсон, 2022. С. 88–90. (0,13 друк. арк.).

27. Лесюк В. С. Формування конкурентоспроможності як частина ефективного розвитку аграрних підприємств. *Актуальні проблеми сучасної науки* : збірник ІХ Міжнародної науково-практичної конференції викладачів та студентів Навчально-наукового інституту фізики, математики, економіки та інноваційних технологій (м. Дрогобич, 29 квітня 2022 р.). Дрогобич, 2022. С. 36–38. (0,11 друк. арк.).

28. Лесюк В. С. Вплив управління персоналом на економічну ефективність аграрних підприємств. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали V міжнародної студентської науково-технічної конференції (м. Тернопіль, 28–29 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 125–126. (0,13 друк. арк.).

29. Лесюк В. С. Технічне забезпечення як важливий чинник економічної ефективності аграрних підприємств. *Майбутній науковець – 2021* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародної участю (м. Сєвєродонецьк, 3 грудня 2021 р.). Сєвєродонецьк, 2021. С. 270–271. (0,06 друк. арк.).

30. Лесюк В. С. Значення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва для аграрних підприємств. *Інновації в освіті, науці та виробництві* : матеріали V міжнародної науково-практичної онлайн конференції присвяченої 100-річчю від дня заснування ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБІП України» (м. Київ, 24–26 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 167–169. (0,11 друк. арк.).

31. Лесюк В. С. Економічна безпека як чинник ефективного функціонування аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18–19 листопада 2021 р.). Харків, 2021. С. 151–153. (0,12 друк. арк.).

32. Лесюк В. С. Економічна ефективність як запорука економічної безпеки аграрних підприємств. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих

учених та студентів (м. Умань, 18 листопада 2021 р.). Умань, 2021. С. 392–394. (0,12 друк. арк.).

33. Лесюк В. С. Актуальність формування облікової політики для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон, 17–18 листопада 2021 р.). Херсон, 2021. С. 45–47. (0,11 друк. арк.).

34. Лесюк В. С. Аналіз економічної ефективності в управлінні аграрними підприємствами. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами* : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 230–233. (0,11 друк. арк.).

35. Лесюк В. С. Діяльність аграрних підприємств України у міжнародному конкурентному середовищі. *Глобальний вимір сучасних проблем міжнародного бізнесу та менеджменту* : матеріали VII студент. наук. конференції (м. Житомир, 17 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 24–26. (0,08 друк. арк.).

36. Лесюк В. С. Впровадження інновацій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 51–52. (0,12 друк. арк.).

37. Лесюк В. С. Вплив цифровізації на економічну ефективність аграрних підприємств. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу* : тези виступів II міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Житомир, 4–5 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 89. (0,10 друк. арк.).

38. Лесюк В. С. Особливості дослідження економічної ефективності аграрних підприємств. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Полтава, 28 жовтня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 74–76. (0,09 друк. арк.).

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	28
1.1. Сутність та особливості економічної ефективності аграрних підприємств.....	28
1.2. Конкурентоспроможність та її взаємозв'язок з економічною ефективністю аграрних підприємств.....	47
1.3. Методичні аспекти оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств	60
Висновки до розділу 1	85
Список використаних джерел до розділу 1	87
РОЗДІЛ 2. РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	117
2.1. Стан та перспективи виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств	117
2.2. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств.....	140
2.3. Діагностика економічної ефективності аграрних підприємств	153
Висновки до розділу 2	177
Список використаних джерел до розділу 2.....	179
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ І ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ	184
3.1. Удосконалення комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств.....	184
3.2. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств	195

3.3. Організаційно-економічні заходи забезпечення необхідного рівня економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств	216
Висновки до розділу 3	236
Список використаних джерел до розділу 3	239
ВИСНОВКИ	244
ДОДАТКИ	249

ВСТУП

Актуальність теми. Нині аграрний сектор України займає важливе місце в забезпеченні економічної стабільності держави та продовольчої безпеки світу. Направленість аграрного сектору на експорт та забезпечення критичним продовольством африканський та азійський ринки підкреслює стратегічну важливість аграрного сектору для України.

В умовах сучасної національної економіки аграрні підприємства України знаходяться під постійним впливом різноманітних зовнішніх та внутрішніх чинників, що визначають умови їхнього функціонування та розвитку. Зовнішні чинники включають глобалізаційні процеси, зокрема коливання цін і попиту на продукцію, посилення міжнародної конкуренції, що вимагає впровадження інновацій, сучасних технологій та підвищення якості продукції, наслідки кліматичних змін, які впливають на врожайність, а також триваючу російську агресію, що негативно впливає на аграрне виробництво в Україні. Водночас внутрішні чинники, такі як державна політика, що охоплює регулювання податкового навантаження та підтримку аграрного сектору, проблеми із залученням інвестицій та забезпеченням кредитування, а також скорочення чисельності населення, є одними з ключових чинників, які формують сучасне середовище господарювання в Україні для аграрних підприємств.

Загалом, різні чинники виступають як виклики, так і можливості для розвитку аграрного сектору, що потребує розробки практичних заходів спрямованих на підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Економічну ефективність у своїх працях досліджували чимало вітчизняних науковців: Вакуленко В. Л., Гринчук Ю. С., Дідур К. М., Калініченко О. В., Ковальчук Т. Т., Кузьменко О. А., Лупак Р. Л., Макаренко П. М., Навольська Н. В., Наконечна Н. В., Нечипоренко О. М., Приведенюк Н. В., Россоха В. В., Свиноус І. В., Трусова Н. В., а також закордонних науковців: Аларкон С., Апарісіо Х., Аріас-Роблес М., Геману М., Доссу Б. Ф., Залескі Г. М., Каліраджан К. П., Каманью А. С., Коеллі Т., Леунг П., Меркіш-Гурановська А., Мурільйо-Саморано Л. Р., Раут М., Софіо Х. Л., Шарма К. Р. та інші.

Підвищення економічної ефективності аграрних підприємств є не лише необхідністю, а й одним із визначальних чинників зміцнення національної економіки. Ефективна діяльність аграрного сектору сприяє збільшенню валового внутрішнього продукту, покращенню торгового балансу країни та створенню нових робочих місць. Для посилення конкурентних позицій на ринку вирішальним є проведення комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, що дає змогу визначити їхні сильні та слабкі сторони, а також впровадити заходи для подолання наявних проблем. Це відкриває можливості для забезпечення сталого розвитку аграрного сектору, підвищення його конкурентоспроможності та адаптації до мінливих умов зовнішнього та внутрішнього середовища. У перспективі це сприятиме інтеграції України до європейської та євроатлантичної спільнот, а також зміцненню позицій аграрних підприємств на міжнародній арені.

Різні аспекти конкурентоспроможності у своїх працях досліджували вітчизняні вчені: Багорка М. О., Березіна Л. М., Бондаренко С. М., Вараксина О. В., Волкова Н. В., Дячков Д. В., Жалдак Г. П., Зось-Кіор М. В., Ковтуненко К. В., Лагодієнко В. В., Павлова Г. Є., Ходаківський В. М., Черевко Г. В., Юрченко Н. І., Яців І. Б., а також закордонні вчені: Айгінгер К., Амбастха А., Бечваржова В., Белік П., Виржан Д., Завойська А., Латруфф Л., Момая К., Новак А., Райчаніова М., Сюдек Т., Утама М. С., Чахарбагі К., Четіндамар Д., Яса І. Г. В. М. та інші.

Таким чином, аграрний сектор України є не лише ключовою складовою економічної стабільності національної економіки, а й важливим чинником глобальної продовольчої безпеки. В сучасних умовах він стикається зі значними викликами, зокрема через вплив глобалізаційних процесів, кліматичних змін та триваючої російсько-української війни, що значно ускладнює функціонування аграрних підприємств. Водночас внутрішні проблеми, такі як недостатній доступ до фінансування, недосконалість правового регулювання та неефективна система управління, вимагають термінового впровадження дієвих заходів для підвищення економічної ефективності аграрних підприємств.

Актуальність теми зумовлена необхідністю забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств як ключового

елемента національної економіки України. Комплексний підхід до оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств сприятиме визначенню напрямів розвитку галузі, підвищенню їхньої адаптивності до сучасних викликів, особливо в умовах триваючої інтеграції України до європейської та євроатлантичної спільнот.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до науково-дослідних тем Полтавського державного аграрного університету: «Розвиток агропродовольчої сфери в національному та геоекономічному просторі» (номер державної реєстрації 0122U201799), за якою запропоновано матричний метод оцінювання конкурентного середовища та методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств; «Формування та розвиток територіальних соціально-економічних систем» (номер державної реєстрації 0122U201708), за якою запропоновано методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є вивчення теоретико-методичних засад щодо оцінки і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності, а також розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Досягнення поставленої мети вимагало вирішення таких **завдань**:

- дослідити суть та специфіку економічної ефективності аграрних підприємств;
- розглянути взаємозв'язок між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю аграрних підприємств;
- визначити методичні підходи до оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств;
- проаналізувати стан, рівень конкурентоспроможності та перспективи розвитку виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств;
- здійснити діагностику та удосконалити методи комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств;

- розробити практичні шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств;

- розробити організаційно-економічні заходи забезпечення необхідного рівня економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Об’єктом дослідження є процес оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності господарської діяльності аграрних підприємств.

Предметом дослідження виступають теоретичні, методичні та практичні аспекти оцінки і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності господарської діяльності аграрних підприємств.

Методи дослідження. Під час написання дисертаційної роботи було використано такі методи дослідження як: аналіз та синтез (при дослідженні економічної ефективності аграрних підприємств та її складових), абстрагування та узагальнення (при формулюванні авторських визначень понять; при систематизації наукових підходів та виокремленні основних класифікаційних ознак економічних понять), системний підхід (при розробці системи оцінювання та алгоритму забезпечення економічної ефективності; при створенні механізму проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності), систематизація (при виділенні рівнів дослідження економічної ефективності та рівнів господарської діяльності аграрного підприємства, а також при класифікації чинників конкурентного середовища), моделювання (при розробці механізму проведення моніторингу, схеми взаємозв’язку між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю, а також моделі формування конкурентних переваг), порівняльний аналіз (при зіставленні вітчизняних та закордонних визначень понять; при визначенні переваг і недоліків матричних методів оцінювання конкурентоспроможності; при зіставленні показників діяльності різних аграрних підприємств та складанні рейтингів), статистичний аналіз (при аналізі показників досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області; при розрахунку інтегральних показників та індексів економічної ефективності та конкурентоспроможності), спостереження (при визначенні резервів підвищення прибутку; при формуванні шляхів забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних

підприємств), графічний (при візуальному представленні моделей, схем та результатів аналізу, що сприяє кращому розумінню взаємозв'язків між різними аспектами господарської діяльності аграрних підприємств), програмування та візуалізації даних (при розробці програми на мові Python для проведення та візуалізації MACE-аналізу, що дало змогу автоматизувати процес аналізу та покращити наочність результатів), прогнозування та планування (при використанні методу експоненційного згладжування для прогнозування).

Інформаційна база дослідження. Джерелом даних дисертаційної роботи виступили публікації Державної служби статистики України, фінансові звіти аграрних підприємств, праці вітчизняних та закордонних науковців, аналітичні портали, а також спостереження та опитування проведені автором.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в поглибленні теоретико-методичних засад щодо оцінювання і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності, а також розробці нових практичних рекомендацій щодо удосконалення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств:

вперше:

– розроблено матричний метод (з використанням мови програмування Python) оцінювання конкурентного середовища аграрних підприємств (MACE-аналіз) для визначення та візуалізації викликів, а також розробки практичних заходів підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності в залежності від умов конкурентного середовища. Аналіз базується на шести визначених чинниках конкурентного середовища, які безпосередньо впливають на господарську діяльність аграрних підприємств: економічних, ринкових, соціальних, технологічних, природних та політичних. Визначає градацію впливів чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство: низький вплив є нейтральним явищем, помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі, середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі, високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі, критичний вплив вимагає негайної реакції. На відміну від інших матричних методів, за результатами проведеного MACE-аналізу

акцент зроблено на впливі чинників конкурентного середовища, ступеня їхнього впливу, а також можливості отримати перелік передбачених заходів підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрного підприємства для подолання негативного впливу окремих чинників;

удосконалено:

- методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, яка складається з розрахунку чотирьох інтегральних показників ефективності: земельних ресурсів, матеріальних ресурсів, трудових ресурсів та фінансових ресурсів для визначення індексу економічної ефективності. Методика передбачає нормалізацію показників за методом Z-оцінки, а також зважену оцінку всіх показників. На відміну від інших методик, запропоновано новий підхід до оцінювання шляхом формування індексу економічної ефективності на основі інтегральних показників, що поєднують різні види ресурсів аграрних підприємств;

- методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств. На відміну від інших методик, базується на визначенні інтегрального показника конкурентоспроможності та оптимізації показників, враховуючи специфіку ринкової позиції, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та фінансової спроможності. Дає змогу виявити сильні та слабкі сторони аграрного підприємства й всебічно оцінити рівень його конкурентоспроможності на ринку;

- модель формування конкурентних переваг аграрних підприємств, яка включає в себе аналіз ринку та конкурентів, оцінювання трендів і попиту, оцінювання внутрішнього потенціалу, пошук рішень та визначення практичних напрямків розвитку. На відміну від інших підходів, модель передбачає деталізований підхід, що ґрунтується на основних складових комплексного оцінювання та аналізу ринку, а також охоплює виявлення проблем, визначення шляхів їх вирішення та розробку стратегій для забезпечення конкурентних переваг;

- система оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, яка враховує основні аспекти господарської діяльності. Передбачає визначення мети та цілей оцінювання, вибір критеріїв, підбір показників, систематизацію і обробку даних на їхній основі, а також формування результатів оцінювання.

Розрахунок здійснюється за встановленими критеріями та візуалізується у вигляді таблиць і рисунків із висновками. На відміну від інших підходів, система комплексно визначає процес проведення оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств із зазначенням конкретних критеріїв;

набули подальшого розвитку:

– теоретичні підходи до визначення понять «економічна ефективність», «конкурентоспроможність» та «конкурентне середовище». На відміну від інших підходів, авторські визначення сформульовано зважаючи на класифікаційні ознаки та сучасні умови ринку;

– механізм моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств. На відміну від інших підходів, виокремлено всі етапи моніторингу. Спочатку визначається мета та цілі моніторингу, а також показники. Потім здійснюється збір даних на основі яких проводиться оцінювання та аналіз показників, що становлять основу дослідження. Після цього проводиться інтерпретація результатів, які використовуються для розробки та впровадження практичних рекомендацій. За підсумками моніторингу передбачено зворотний зв'язок і звітування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розробці нових практичних рекомендацій щодо оцінки і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Результати дисертаційного дослідження і пропозиції щодо підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності розглянуті, затверджені й рекомендовані до впровадження фахівцями ВСК «Злагода» Полтавського району Полтавської області (довідка від 27.02.2025 р. № 43); ПП «Імені Калашника» Полтавського району Полтавської області (довідка від 27.02.2025 р. № 52); ТОВ «Востокстройгаз» Полтавського району Полтавської області (довідка від 28.02.2025 р. № 32); ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» Полтавського району Полтавської області (довідка від 28.02.2025 р. № 39); ТОВ «Гарант-2005» Миргородського району Полтавської області (довідка від 28.02.2025 р. № 29).

Рекомендації, що містяться в дисертаційній роботі, використовуються в освітньому процесі Полтавського державного аграрного університету Міністерства освіти і науки України під час підготовки здобувачів вищої освіти у процесі викладання навчальних дисциплін: «Економіка підприємства», «Економічний потенціал підприємства та його оцінювання», «Прогнозування та планування в аграрному підприємстві» (довідка від 28.02.2025 р. № 01-11/43).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є результатом наукового дослідження автора. Наукові праці, опубліковані за її результатами, повністю відображають основний зміст дослідження та виконані автором самостійно.

Апробація результатів дисертації. Результати дисертаційної роботи апробовані на 15 наукових конференціях, зокрема, на *міжнародних науково-практичних конференціях*: «Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни» (м. Черкаси, 8 листопада 2024 р.); «Наука та освіта як фактори соціально-економічного розвитку» (м. Чернігів, 29 жовтня 2024 р.); «Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку» (м. Суми, 17 грудня 2023 р.); «Наука та освіта в умовах викликів сьогодення» (м. Чернігів, 16 грудня 2023 р.); «Стратегічні орієнтири розвитку науки, освіти, технологій та суспільства» (м. Полтава, 12 грудня 2023 р.); «Перспективи розвитку науки, освіти і технологій в Україні та світі» (м. Житомир, 11 грудня 2023 р.); Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства (м. Кропивницький, 29 листопада 2023 р.); «Наука, освіта, технології і суспільство в умовах глобалізації» (м. Біла Церква, 10 червня 2023 р.); «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія та практика» (м. Кременчук, 9 червня 2023 р.); «Актуальні проблеми економіки, фінансів та права в умовах сучасних викликів» (м. Полтава, 30 травня 2023 р.); «Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту і права» (м. Житомир, 2 грудня 2022 р.); «Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика» (м. Умань, 25 листопада 2022 р.); «Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти» (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.); «Обліково-фінансова наука і практика: пріоритети розвитку та місія у воєнний час» (м. Київ, 16 листопада 2022 р.); «Інформаційно-аналітичне забезпечення

управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19» (м. Харків, 18–19 листопада 2021 р.); *міжнародної науково-практичної конференції викладачів та студентів: «Актуальні проблеми сучасної науки»* (м. Дрогобич, 29 квітня 2022 р.); *міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки: «Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу»* (м. Житомир, 4–5 листопада 2021 р.); *міжнародних науково-практичних онлайн конференцій: «Тенденції розвитку та виклики сучасній аграрній науці й освіті, за змінних кліматичних та політичних умов»* (м. Київ, 28–30 листопада 2022 р.); *«Інновації в освіті, науці та виробництві»* (м. Київ, 24–26 листопада 2021 р.); *міжнародної науково-практичної інтернет-конференції: «Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції»* (м. Херсон, 17–18 листопада 2021 р.); *міжнародної студентської науково-технічної конференції: «Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання»* (м. Тернопіль, 28–29 квітня 2022 р.); *всеукраїнських науково-практичних конференцій: «Інформаційні технології в агробізнесі та аграрній освіті»* (м. Дніпро, 24–26 квітня 2024 р.); *«Ефективність інвестиційної діяльності: перспективний підхід»* (м. Київ, 22 березня 2024 р.); *«Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти»* (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.); *«Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра»* (м. Київ, 17 листопада 2021 р.); *всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародної участю: «Майбутній науковець – 2021»* (м. Сєверодонецьк, 3 грудня 2021 р.); *всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів: «Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів»* (м. Харків, 23–24 квітня 2024 р.); *всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених: «Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики»* (м. Полтава, 28 жовтня 2021 р.); *всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів: «Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки»* (м. Умань, 18 листопада 2021 р.); *Всеукраїнської науково-*

практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами» (м. Київ, 17 листопада 2021 р.); *науково-практичній конференції*: «Інноваційні наукові дослідження в умовах світових змін» (м. Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.); *студентській науковій конференції*: «Глобальний вимір сучасних проблем міжнародного бізнесу та менеджменту» (м. Житомир, 17 листопада 2021 р.).

Публікації. Результати дисертаційної роботи опубліковано в 38 наукових працях, серед яких: 1 – у колективній монографії; 1 – у науковому фаховому виданні України категорії А; 4 – у наукових фахових виданнях України категорії Б; 32 – у збірниках тез доповідей за підсумками наукових конференцій. Загальний обсяг наукових праць за дисертаційною роботою становить 7,31 друк. арк., з них які належать особисто автору 6,66 друк. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота включає в себе вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел із 314 найменувань, а також 30 додатків. Основний текст дисертації викладено на 194 сторінках, що містять 92 таблиці та 33 рисунки.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ

ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

1.1. Сутність та особливості економічної ефективності аграрних підприємств

В умовах розвитку економічної науки та тривалого економічного прогресу економічна ефективність набуває все більшого значення для сучасних підприємств. Оцінювання економічної ефективності дає змогу виділити їхні сильні та слабкі сторони, з'ясувати раціональність використання ресурсів, а також розробити шляхи вдосконалення виробничих процесів. Тому забезпечення економічної ефективності є одним із способів досягнення поставлених цілей, заради яких підприємства ведуть свою господарську діяльність.

Розуміння економічної ефективності підприємств неможливе без чіткого визначення та розмежування понять «ефект», «ефективність» та «економічна ефективність». Вони часто використовуються в економічній літературі, однак їхня сутність і ключові ознаки істотно відрізняються.

В «Етимологічному словникові української мови» зазначено, що слово «ефект», від якого походить слово «ефективний», є запозиченням з латинської мови. Латинською «*effektus*» означає «виконання, дію, вплив, результат», а пов'язане дієслово «*efficio*» – «виготовляю, виконую, призначаю, доводжу», утворене від дієслова «*facio*» – «роблю» [1, с. 173–174].

В економічній науці вчені розмежовують ці два поняття та пропонують різні підходи до їхнього трактування. Ефект у загальному розумінні відображає результат будь-якої діяльності, тоді як ефективність характеризує співвідношення досягнутого результату та витрат на його отримання.

Виділимо спільні та відмінні ознаки, що визначають ключові особливості ефекту та ефективності (рис. 1.1).

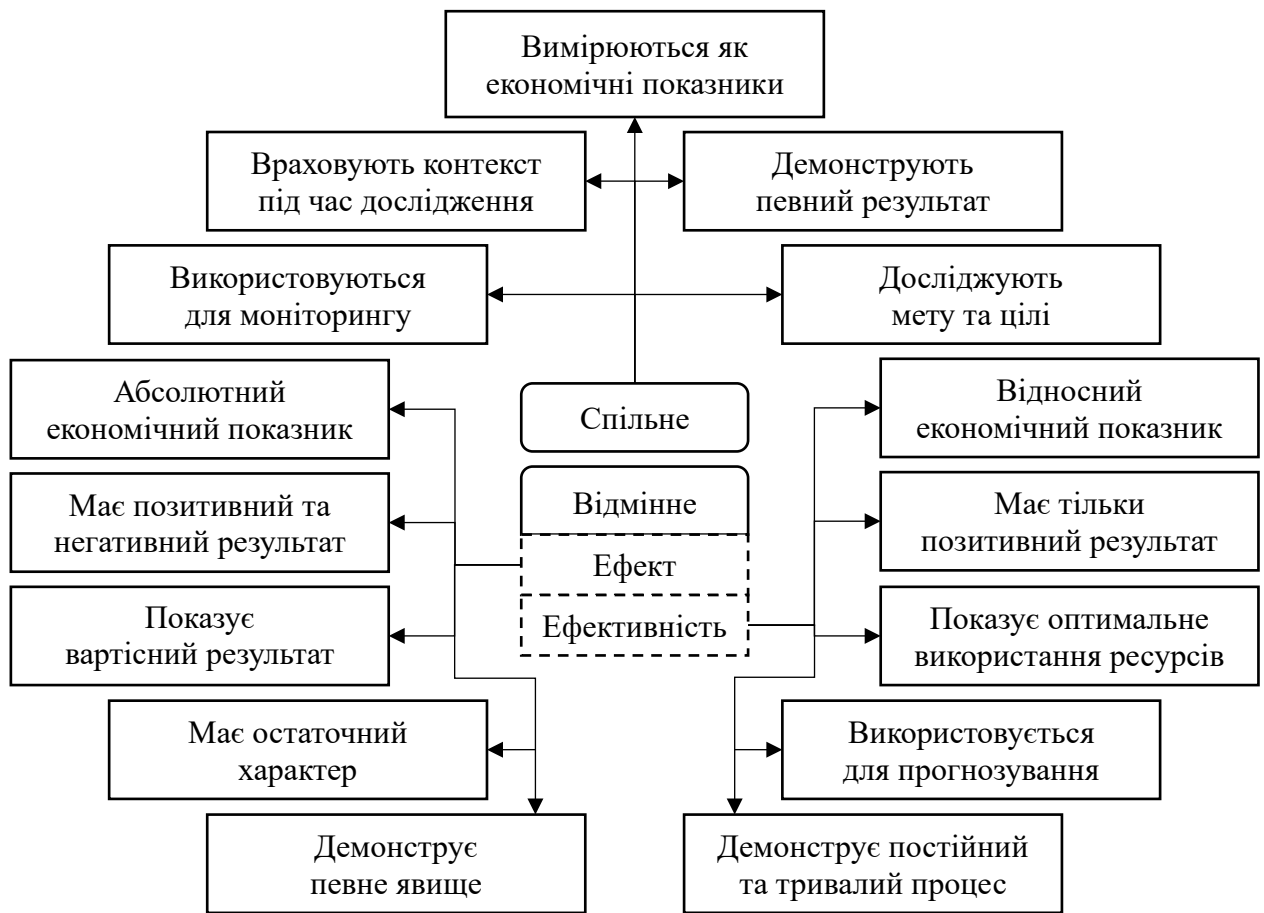

Рис. 1.1. Спільні та відмінні ознаки ефекту та ефективності [сформовано автором на основі 2, с. 115; 3, с. 20–21; 4, с. 65; 5, с. 19–20; 6, с. 54–55; 7, с. 191; 8, с. 28–29; 9, с. 18, 20; 10, с. 393; 11, с. 10]

Викладені на рис. 1.1 ознаки демонструють, що обидва поняття стосуються економічних результатів, що робить їх важливими для оцінювання успішності ведення господарської діяльності підприємств. Водночас головні відмінності між ефектом та ефективністю полягають у тому, що ефект є абсолютним показником і може виражатися як позитивний або негативний результат, тоді як ефективність – відносним і завжди має позитивне значення. Тобто ефект можна виміряти та побачити безпосередньо, тоді як ефективність потребує порівняння. Це підкреслює важливість розуміння не лише кінцевих результатів, а й шляхів їх досягнення, що є критично важливим для управління підприємствами. Тому нині раціональне використання наявних ресурсів стає ключовим важелем економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

У контексті дослідження варто звернути увагу на позицію Морщенок Т. С., що, незважаючи на те, що багато дослідників ототожнюють ефективність та результативність, це все ж різні поняття. Результативність означає досягнення певного результату, який може бути як позитивним, так і негативним, водночас ефективність завжди є позитивною [12, с. 9].

Як справедливо зауважують Радько В. І., Микитюк Д. М. та Іванова Л. С., ефективність визначається через корисний ефект, який наявний лише тоді, коли результати перевищують витрати виробництва. Тож без корисного ефекту немає ефективності, а підприємство є неконкурентоспроможним [13, с. 108].

Нестеренко В. Ю., Осьмірко І. В. та Синиця Т. В. також підкреслюють значущість ефективності, стверджуючи, що від неї залежить стан підприємства та його розвиток [14, с. 79].

Цю тезу підтримують Лупак Р. Л., Наконечна Н. В. та Микитин О. З., які наголошують на потребі дотримуватися принципу ефективності підприємством у власній системі правил і норм [15, с. 65].

Акцент саме на ефективності спрямований на те, щоб допомогти підприємству сконцентруватися на такій організації роботи, яка приносить якомога більші результати за умови зменшення витрат.

Ефективність є ключовою для демонстрації того, як саме відбувається господарська діяльність підприємства [16, с. 17].

Зокрема, ефективність підприємства демонструють результати виробництва та реалізація продукції на внутрішньому та зовнішніх ринках, що підкреслюють Бондар Ю. А. та Дорошенко Т. М. [17, с. 72].

Тому варто звернути увагу на думку, висловлену Лейбенстайном Г., що поняття ефективності становить основу економіки [18, с. 392].

Його думку поділяє Навольська Н. В., додаючи, що ефективність виступає одним із загальних понять в економіці [19, с. 266].

Водночас, як зазначають Череп А. В. та Стрілець Є. М., все ж головну увагу економісти приділяють переважно економічній ефективності, не деталізуючи саме поняття ефективності [20].

Як пояснює Ковальчук Т. Т., дослідження економічної ефективності, окрім наукового, має також практичне значення, адже дає змогу оцінювати господарську діяльність, аналізувати використання ресурсів, а також розробляти плани на майбутнє [21, с. 81].

Для того, щоб краще розібратися в поняттях «ефект», «ефективність» та «економічна ефективність», а також зрозуміти їхнє значення, варто порівняти основні ознаки кожного. Порівняння допоможе точніше окреслити, як саме вони використовуються в економіці. Це, зі свого боку, дасть змогу визначити найбільш відповідні підходи для оцінювання.

Проведемо порівняння ключових ознак ефекту, ефективності та економічної ефективності (рис. 1.2).

Ефект	Ефективність	Економічна ефективність
Абсолютний економічний показник	Відносний економічний показник	Інтегрований економічний показник
Результат будь-якої діяльності	Відношення досягнутого результату до витрат	Максимальний результат при оптимізації ресурсів
Досягається в процесі діяльності	Застосовується до різних видів діяльності	Концентрується на економічних аспектах
Вимірюється одразу після дії	Змінюється з часом	Враховує різні чинники
Відображає зміни або наслідки дій	Потребує регулярного моніторингу	Проводиться оцінювання

Рис. 1.2. Порівняння ключових ознак ефекту, ефективності та економічної ефективності [сформовано автором на основі 5, с. 19–20; 10, с. 394; 11, с. 10; 22, с. 5; 23; 24; 25, с. 37–38; 26, с. 121; 27; 28, с. 41; 29, с. 63–64; 30]

Зібрані на рис. 1.2 ознаки засвідчують, що всі три поняття є відмінними та не можуть вживатися взаємозамінно. Серед розглянутих понять особливо виділяється саме економічна ефективність, адже її мета полягає в максимізації результатів за мінімізації витрачених ресурсів. На відміну від ефекту та

ефективності, розрахунок економічної ефективності потребує більш складного підходу, зважаючи на її акцент на раціональному використанні ресурсів.

На думку Трусової Н. В., Присяжнюк Н. М., Федорук Ю. В., Федорук Н. М. та Ткаченко О. В., економічна ефективність посідає важливе місце в економічній науці та є складною категорією, що охоплює всі аспекти практичної діяльності [31].

Як підкреслюють Дідур К. М. та Дмитрюк С. П., економічна ефективність розраховується та визначається для вирішення різноманітних завдань [32, с. 44].

З точки зору економічної ефективності низка авторів розглядала у своїх наукових працях економічну безпеку (Сахно А. А., Болтовська Л. Л.), інвестиційну діяльність (Гривківська О. В., Рябенко В. В., Матус Н. В.), інноваційний розвиток (Серьогіна Д., Матвєєва Н., Пушкар Т.), фінансові ресурси (Лобачева І. Ф., Коцеруба Н. В., Поліщук Н. В.), фінансово-економічну діяльність (Іванченкова Л. В., Козак К. Б., Долинська О. О.), фінансову безпеку (Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гук О. В., Бабій Л. І.), ресурсний потенціал (Кільницька О. С., Шерстобосєва А. В.) [33, с. 106; 34, с. 54; 35, с. 658; 36, с. 120; 37, с. 86; 38, с. 53; 39, с. 79]. Наведений перелік не є вичерпним – він лише демонструє, наскільки широко можна застосовувати поняття економічної ефективності в різних дослідженнях.

Показовим є твердження Кватернюк А. О., що економічна ефективність впливає на результативність виробництва [40].

Зокрема, Іванченко В. В. та Кривда О. В. також розглядають економічну ефективність з огляду на результативність, деталізуючи її як співвідношення отриманого результату до витрат [41, с. 97].

У цьому контексті цікавою є позиція Сломана Дж., який наголошує, що економічна ефективність досягається лише за мінімальних витрат виробництва та отримання максимальної користі споживачами [42, с. 117].

Водночас варто зазначити, що економічна ефективність є різнобічним поняттям, яке полягає не лише у співвідношенні результатів і витрат.

Волкова Н. В., Олійник А. С., Михайлова А. Б., Кремпоха Я. С. та Черепанова А. М. підкреслюють значущість раціонального використання наявних ресурсів для підвищення економічних показників [43, с. 64].

Загалом, економічна ефективність є важливим поняттям в економіці, яке досліджували різні економісти протягом багатьох років. До сьогодні необхідність розуміння сутності економічної ефективності не зменшилася, адже вона займає центральне місце в господарській діяльності будь-якого підприємства та сприяє ухваленню раціональних управлінських рішень.

Розглянемо існуючі підходи до визначення сутності поняття «економічна ефективність» серед вітчизняних та закордонних авторів (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення сутності поняття «економічна ефективність» серед вітчизняних та закордонних науковців [узагальнено автором на основі 44, с. 100; 45; 46, с. 193; 47, с. 211; 48, с. 97; 49, с. 117–118; 50, с. 152; 51; 52, с. 4; 53, с. 213]

Автор	Визначення
Вітчизняні автори	
Дегтяренко О. Г.	«відносна величина, що характеризує результативність використання будь-яких витрат» [44, с. 100]
Лобов С. П.	«відносний показник, що показує відношення отриманого результату до витрат, що обумовили цей результат» [45]
Мартин О. М.	«виробництво певного обсягу продукції з мінімальними затратами ресурсів» [46, с. 193]
Нікітченко С. О.	«ведення господарської діяльності при якому наявний обсяг ресурсів дає змогу отримати максимум прибутку» [47, с. 211]
Новаковська І. О.	«таке співвідношення між ресурсами й результатами виробництва, відповідно до якого отримують вартісні показники ефективності виробництва» [48, с. 97]
Закордонні автори	
Геману М.	«сучасна концепція оцінки діяльності та використовується для обґрунтування рішень, щоб наявні ресурси використовувалися найбільш вигідним для підприємства способом» [49, с. 117–118]
Ібрагімов З. С.	«оптимальне використання ресурсів для максимізації виробництва товарів і послуг при мінімізації відходів і витрат» [50, с. 152]
Мінц Дж. М., Річардсон С. Р.	«розподіл ресурсів в економіці відповідно до їхнього найкращого використання» [51]
Самуельсон П. Е., Нордгаус В. Д.	«виробництво економікою найкращого поєднання кількості та якості товарів і послуг, враховуючи її технології та обмежені ресурси» [52, с. 4]
Піко А., Вольф Б.	«бажаний результат за мінімально можливих витрат ресурсів» [53, с. 213]

Аналізуючи табл. 1.1, виокремимо основні класифікаційні ознаки сутності поняття «економічна ефективність» (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні класифікаційні ознаки сутності поняття «економічна ефективність» [узагальнено автором на основі 44, с. 100; 45; 46, с. 193; 47, с. 211; 48, с. 97; 49, с. 117–118; 50, с. 152; 51; 52, с. 4; 53, с. 213]

Автор	Основні класифікаційні ознаки				
	Ресурси	Витрати чи затрати	Результат чи результативність	Використання	Виробництво
Вітчизняні автори					
Дегтяренко О. Г.	–	+	+	+	–
Лобов С. П.	–	+	+	–	–
Мартин О. М.	+	+	–	–	+
Нікітченко С. О.	+	–	–	–	–
Новаковська І. О.	+	–	+	–	+
Закордонні автори					
Геману М.	+	–	–	+	–
Ібрагімов З. С.	+	+	–	+	+
Мінц Дж. М., Річардсон С. Р.	+	–	–	+	–
Самуельсон П. Е., Нордгаус В. Д.	+	–	–	–	+
Піко А., Вольф Б.	+	+	+	–	–
Кількість	8 з 10	5 з 10	4 з 10	4 з 10	4 з 10

Табл. 1.2 демонструє, що, на думку авторів, економічна ефективність передусім пов'язана з використанням ресурсів. Акцент також робиться на витратах, проте ресурси залишаються ключовими. До того ж науковці часто згадують у своїх визначеннях результат, використання та виробництво. Отже, чимало науковців однаково сходяться на тому, що важливим для економічної ефективності є раціональне використання ресурсів та зменшення витрат для підвищення результатів виробництва. Це слугує підґрунтям для економічного розвитку та забезпечення економічної ефективності.

Зважаючи на проведений вище аналіз, автор пропонує власне визначення, згідно з яким економічна ефективність – це величина, яка демонструє економічну доцільність господарської діяльності за мінімальних витрат ресурсів для досягнення поставлених результатів.

Протягом останніх десятиліть багато вчених з різних країн запропонували власні концепції для дослідження економічної ефективності (рис. 1.3).

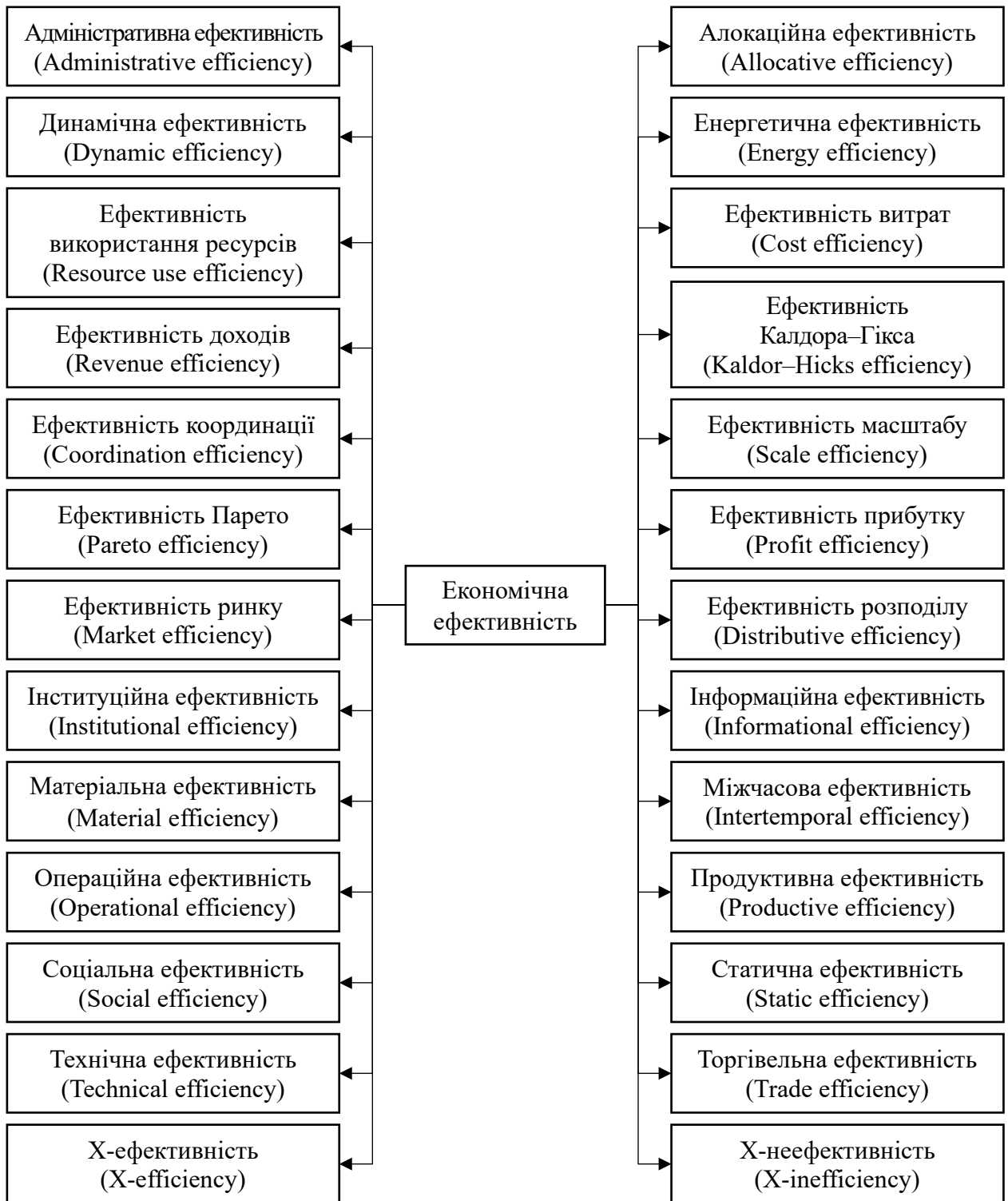

Рис. 1.3. Концепції дослідження економічної ефективності [узагальнено та згруповано автором на основі 54, с. 141; 55, с. 610–614; 56, с. 676–677; 57, с. 72; 58, с. 598; 59, с. 623; 60; 61, с. 29–30; 62, с. 673; 63, с. 661; 64, с. 362; 65, с. 585; 66, с. 170; 67, с. 67–68; 68, с. 86; 69; 70, с. 2763]

Узагальнені на рис. 1.3 концепції дослідження економічної ефективності показують багатосторонність цього поняття. Кожен авторський підхід має власні особливості та специфіку застосування. Представлені концепції відрізняються за показниками та методиками дослідження, і хоча всі вони спрямовані на досягнення закладених авторами специфічних цілей, спільна мета залишається тією ж – забезпечення економічної ефективності.

Зупинимосся детальніше на визначенні сутності частини розглянутих концепцій економічної ефективності, опрацьованих закордонними вченими протягом тривалого часу (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Закордонні концепції дослідження економічної ефективності
[узагальнено автором на основі 71, с. 315; 72, с. 3; 73, с. 128; 74, с. 57;
75, с. 660; 64, с. 362; 76, с. 276; 42, с. 190; 77, с. 104; 78, с. 17]

Концепція	Опис
Алокаційна ефективність (Allocative efficiency)	Досягається тоді, коли гранична вигода дорівнює граничним витратам [71, с. 315]
Динамічна ефективність (Dynamic efficiency)	Розподіл ресурсів у часі спрямований на підвищення економічної ефективності та генерування більшої кількості ресурсів [72, с. 3]
Ефективність витрат (Cost efficiency)	Співвідношення між ціною одиниці кожного ресурсу та ціною одиниці кожного продукту [73, с. 128]
Ефективність Парето (Pareto efficiency)	Ніхто не може покращити своє становище, не погіршивши становища іншого [74, с. 57]
Інформаційна ефективність (Informational efficiency)	Вплив якості інформації на учасників ринку, де з одного боку, кожна особа впливає на ринкові ціни через попит на активи, а з іншого боку, той самий індивід отримує вигоду від інформації, прихованої в цінах, яка частково розкриває попит інших індивідів [75, с. 660]
Матеріальна ефективність (Material efficiency)	Надання матеріальних послуг із меншими обсягами матеріального виробництва та обробки [64, с. 362]
Продуктивна ефективність (Productive efficiency)	Неможливість збільшити виробництво одного продукту без зменшення виробництва іншого [76, с. 276]
Соціальна ефективність (Social efficiency)	Виробництво та споживання, за яких граничні соціальні вигоди дорівнюють граничним соціальним витратам [42, с. 190]
Технічна ефективність (Technical efficiency)	Виробництво максимуму продукції за мінімальної кількості ресурсів, таких як праця, капітал і технології [77, с. 104]
Х-ефективність (X-efficiency)	Чим ефективніше використовуються ресурси, тим більший прибуток; а коли ресурси використовуються неефективно, різниця між фактичним і максимальним прибутком є мірою Х-неефективності [78, с. 17]

Наведені в табл. 1.3 концепції демонструють різноманітність авторських формулювань, проте всі вони мають аналогічний економічний зміст. Частина науковців пропонує широкі суто економічні визначення, тоді як інші акцентують увагу на специфічних деталях – інформаційних, матеріальних, соціальних, технічних тощо. Відповідно, дослідники пропонують власні методичні підходи.

Нині чимало учених спираються на внесок Фаррелла М. Дж. у визначення економічної ефективності. Фаррелл М. Дж. запропонував власний підхід до вимірювання загальної ефективності, поєднавши технічну та алокаційну ефективність. Як він зазначив, технічна ефективність відображає максимальний результат від використання наявних ресурсів, а алокаційна ефективність демонструє здатність до їхнього оптимального використання з урахуванням ціни та технології, які застосовуються у виробництві. Однак, незважаючи на назву «загальна ефективність», запропоновану Фарреллом М. Дж., інші дослідники згодом почали називати його підхід економічною ефективністю [79; 80, с. 33–35; 81, с. 75; 82, с. 51].

Економічна ефективність має безпосередній вплив на стан національної економіки. Для цього підприємства мають бути економічно ефективними, оскільки саме від них залежать надходження до державного бюджету та загалом розвиток галузей, у яких вони здійснюють господарську діяльність.

Як пояснює Чумак О. В., в українській економічній науці набуло поширення поняття «господарська діяльність». А відповідне за значенням англійське поняття «economic activity» перекладається як «господарська діяльність» [83, с. 107].

Господарська діяльність є основоположною для підприємств у національній економіці України [84, с. 17].

Інформація про господарську діяльність повинна підкріплюватися актуальними даними для керівництва, що є запорукою економічної ефективності [85, с. 45].

Васильєва Т. С. слушно наголошує, що сутність господарської діяльності в Україні має різне тлумачення в нормативно-правових актах, а дослідники пропонують власні варіанти визначення [86, с. 170].

Водночас від нормативного регулювання господарської діяльності залежить розвиток національної економіки (рис. 1.4).

Рис. 1.4. Вплив нормативного регулювання господарської діяльності на розвиток національної економіки [авторська розробка; 87, с. 49].

На рис. 1.4 показано, як нормативне регулювання господарської діяльності впливає на розвиток національної економіки, а саме на стабільність законодавства, захист прав та запобігання корупції, регулювання конкуренції на внутрішньому ринку та інтеграцію на зовнішні ринки, а також на економічну ефективність загалом.

Метою будь-якого підприємства є забезпечення економічної ефективності господарської діяльності. Водночас господарська діяльність стосується не лише підприємств. Тому нині забезпечення економічної ефективності є вирішальним для сталого розвитку як підприємств, так і цілих галузей.

Розглянемо, який саме вплив має економічна ефективність на різні галузі національної економіки (табл. 1.4).

Таблиця 1.4

**Вплив економічної ефективності на різні галузі
національної економіки [авторська розробка; 88]**

Галузь	Вплив
1	2
Будівництво	Раціональне управління будівельними ресурсами, підвищення продуктивності робочої сили, зменшення негативного впливу будівництва на навколишнє середовище, збільшення доступності житла для населення
Енергетика	Забезпечення енергоефективності, зменшення витрат енергії під час її передачі та розподілу, розвиток альтернативних джерел енергії, посилення стабільності енергетичної системи

1	2
Інформація та телекомунікації	Зниження витрат на інфраструктуру, збільшення пропускну здатності та покращення якості обслуговування споживачів, забезпечення безпеки даних
Освіта	Покращення якості освіти, забезпечення доступності освіти, розвиток інфраструктури, забезпечення сталого розвитку
Промисловість	Зменшення виробничих витрат, підвищення продуктивності виробництва, підвищення якості продукції, створення нових робочих місць, розвиток інновацій, посилення конкурентоспроможності підприємств
Розваги та відпочинок	Забезпечення доступності, підвищення якості послуг, збільшення культурних ініціатив, розвиток спортивної інфраструктури та індустрії гостинності, розвиток туризму
Сільське господарство	Збільшення врожайності, підвищення якості продукції, посилення конкурентоспроможності підприємств, забезпечення продовольчої безпеки
Торгівля	Зростання обсягів та масштабів торгівлі, розвиток інфраструктури та логістики, послаблення торговельних бар'єрів, вихід на нові міжнародні ринки
Транспорт	Розвиток інфраструктури та транспортних мереж, економія палива, зменшення викидів, розширення логістичних шляхів, забезпечення зручності та доступності транспорту для населення, вдосконалення транспортних технологій
Фінанси	Фінансова стійкість та стабільність банківської системи, розвиток фінансового ринку, зниження кредитних ризиків, залучення іноземного капіталу та інвестицій

Табл. 1.4 демонструє, що економічна ефективність впливає на всі галузі. Вона сприяє розвитку підприємств та підвищенню їхніх доходів. Зокрема, економічна ефективність дає змогу підприємствам бути конкурентоспроможними на ринку, впроваджувати інновації, а також підвищувати якість продукції та послуг.

Окремої уваги потребує сільське господарство, яке є дійсно ключовим для національної економіки та від якого залежать не лише великі надходження до державного бюджету, а й продовольча безпека. Тому дослідження економічної ефективності підприємств, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві, набуває сьогодні особливо важливого значення.

Нині українські науковці не мають загальної думки щодо єдиної назви підприємств, які здійснюють свою діяльність у сільському господарстві. Частина вчених називає такі підприємства сільськогосподарськими, а інші – аграрними.

Досить показовою є позиція Андрійчука В. Г., який розглядає аграрне підприємство як те ж саме, що і сільськогосподарське підприємство, тому використовує їх як взаємозамінні [89, с. 47].

Водночас на законодавчому рівні в Україні так і не було конкретно визначено єдину назву, і в різних нормативно-правових документах використовуються як «аграрні підприємства», так і «сільськогосподарські підприємства».

Проведемо порівняння визначень сутності понять «аграрне підприємство» та «сільськогосподарське підприємство» серед науковців (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Порівняння визначень сутності понять «аграрне підприємство» та «сільськогосподарське підприємство» серед науковців [узагальнено автором на основі 90, с. 49; 91, с. 36; 92, с. 27; 93, с. 12; 94, с. 145; 95]

Аграрне підприємство	Сільськогосподарське підприємство
«суб'єкт аграрних правовідносин, що самостійно володіє і розпоряджається відособленим майном, у комплексі якого основним засобом виробництва є природне тіло – земля, що використовується ним для виробництва сільськогосподарської продукції (предмета його діяльності), а також переробки сировини рослинного і тваринного походження, виконання інших робіт і надання послуг для задоволення потреб побутового і соціально-культурного характеру як безпосередньо своїх працівників, так і працівників сфери обслуговування» [90, с. 49]	«колектив людей, озброєних засобами виробництва, який за допомогою колективної праці виробляє сільськогосподарську продукцію для потреб суспільства» [93, с. 12]
«відкрита складноорганізована система, соціальна відповідальність якої в значній мірі визначається наявними фінансово-економічними ресурсами, ризиками діяльності, щорічними коливаннями урожайності сільськогосподарських культур, сезонністю виробництва, рівнем співпраці із різними групами стейкхолдерів» [91, с. 36]	«самостійний статутний об'єкт із правом юридичної особи здійснювати виробничу діяльність у галузі сільського господарства з метою одержання відповідного прибутку (доходу)» [94, с. 145]
«безпосередня самостійна, систематична, на власний ризик діяльність по виробництву сільськогосподарської продукції, виконанню робіт, наданню послуг з метою отримання прибутку, яка здійснюється фізичними та юридичними особами, зареєстрованими як суб'єкти сільськогосподарської підприємницької діяльності у порядку, встановленому законодавством [92, с. 27]	«самостійний суб'єкт господарювання, діяльність якого об'єднує відносини з виробництва, первісної переробки і реалізації сільськогосподарської продукції» [95]

Викладені у табл. 1.5 визначення показують, що в окремих аспектах автори тлумачать їх однаково, зокрема, роблячи акцент на виробництві продукції та використанні землі. Всі трактування визнають, що підприємства функціонують у ринкових умовах і можуть мати різні організаційно-правові форми. Водночас існують відмінності у підходах до визначення: одні автори роблять акцент на правових аспектах, а інші – на економічних характеристиках. Також відмінності простежуються у функціях підприємств.

Загалом порівняння демонструє, що науковці часто ототожнюють аграрні підприємства із сільськогосподарськими і навпаки. Це доводить, що в Україні розглянуті визначення підприємств нерідко є взаємозамінними.

Оларь Н. Г. слушно вказує, що забезпечення економічної ефективності має велике значення для різних підприємств, зокрема аграрних [96, с. 55].

Як зауважує Статівка А. М., господарська діяльність аграрних підприємств передбачає роботу відповідно до вимог законодавства з гарантованим доступом до всіх видів ресурсів [97, с. 38].

Забезпечення економічної ефективності в умовах мінливого ринку є критично важливим для аграрних підприємств сьогодні [98, с. 392; 99, с. 167; 100, с. 15].

Раут М., Шенде Н. В. та Дангоре У. Т. зауважують, що економічна ефективність є ключовим поняттям в економічній теорії та підкреслюють її важливу роль у посиленні аграрного виробництва [77, с. 1201].

Як стверджують Похарел К. П., Фезерстоун А. М. та Арчер Д. В., раціональне використання ресурсів з урахуванням ризиків дає змогу підвищити економічну ефективність аграрних підприємств [101, с. 87].

Цю ідею розвивають у своєму дослідженні Безуглий О. М., Колеснік В. В. та Соколенко А. В., стверджуючи, що підвищення економічної ефективності підприємств агропромислового комплексу є одним із головних завдань національної економіки України [102, с. 18].

За твердженням Лимар В. В., економічна ефективність розраховується залежно від рівня господарської діяльності [103, с. 30].

Виокремимо типові рівні, з яких складається господарська діяльність аграрного підприємства (рис. 1.5).

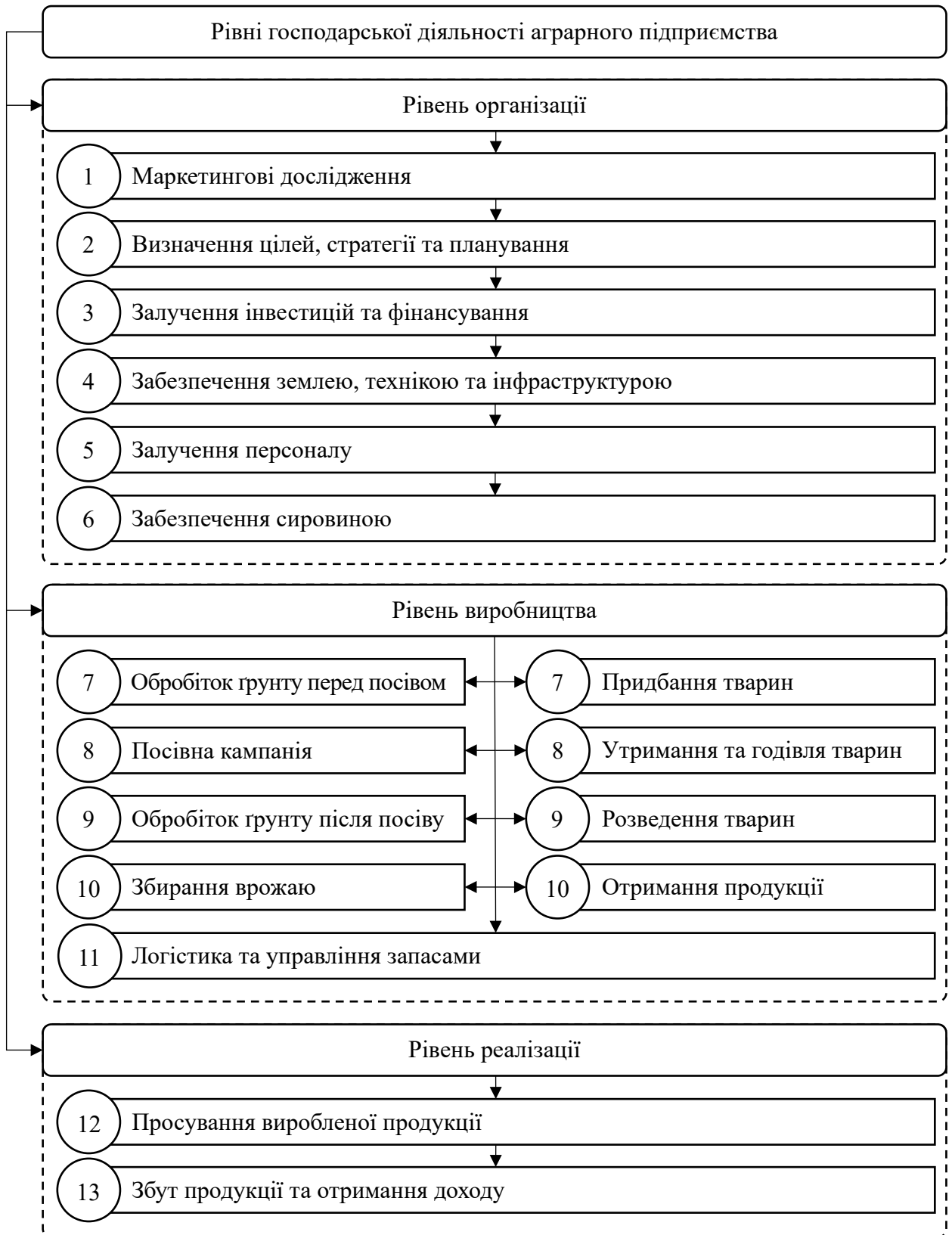

Рис. 1.5. Типові рівні господарської діяльності аграрного підприємства
[авторська розробка]

Систематизовані на рис. 1.5 рівні поєднують організацію, виробництво та реалізацію. На рівні організації відбуваються маркетингові дослідження, визначення цілей та залучення всіх необхідних ресурсів. На рівні виробництва здійснюється специфічна для аграрних підприємств господарська діяльність, пов'язана з рослинництвом та тваринництвом, а також логістика та управління запасами. На рівні реалізації відбувається просування та збут продукції.

Сьогоднішній стан національної економіки та умови на ринку вимагають від аграрних підприємств підвищення економічної ефективності [104, с. 75; 105, с. 152; 106, с. 80].

На цьому акцентують також Павлова Г. Є., Приходько І. П. та Своднін І. М., підкреслюючи важливе значення економічної ефективності аграрного виробництва для забезпечення добробуту населення та продовольчої безпеки [107, с. 61].

Продовольча безпека потребує збільшення обсягів виробництва продукції, зокрема завдяки підвищенню врожайності, що є однією з основних цілей господарської діяльності більшості аграрних підприємств [108, с. 264].

Це набуває особливої актуальності в умовах російсько-української війни, коли аграрна галузь перебуває під впливом атак країни-агресора [109, с. 316].

Таким чином, аграрні підприємства – це основа продовольчої безпеки й національної економіки України. У ринкових умовах і глобальній конкуренції забезпечення економічної ефективності є можливістю для їхнього розвитку.

В основі досліджень економічної ефективності лежить економічний аналіз, який виявляє проблеми й показує, як їх виправити [110, с. 230–231].

Як зазначають Апарісіо Х., Софіо Х. Л. та Пастор Х. Т., оцінювання економічної ефективності є особливо важливим для підприємств, що здійснюють свою діяльність з метою отримання прибутку [111, с. 99].

Бочар П. та Блажейчик-Майка Л. розуміють під економічною ефективністю в контексті аграрної галузі максимізацію прибутку на гектар за певного рівня витрат [112].

На думку Весперіс С. З., Зубко К. Ю., Самусь Г. І., Циганенко О. В. та Рябовол А. М., для підприємств разом із досягненням максимального прибутку важливим є використання показників економічної ефективності в управлінні [113].

Виділимо рівні дослідження економічної ефективності аграрної складової національної економіки (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Рівні дослідження економічної ефективності аграрної складової національної економіки [авторська розробка]

Подані на рис. 1.6 рівні дослідження економічної ефективності на макрорівні включають національну економіку, аграрний сектор, галузі рослинництва та тваринництва, а також регіон. Тим часом на мікрорівні досліджується економічна ефективність аграрного підприємства, його підрозділів, господарських процесів та окремих видів продукції. Дослідження економічної ефективності на різних рівнях національної економіки дає змогу якнайточніше виявляти можливості для розвитку та подолання кризових явищ.

Застосування різних підходів для оцінювання економічної ефективності забезпечує обґрунтованість висновків [114, с. 135].

Доссу Б. Ф. наголошує, що для оцінювання економічної ефективності автори використовують різні методи, які відрізняються підходом до розрахунку показників [115, с. 163].

Як зазначають Россоха В. В. та Нечипоренко О. М., економічна ефективність вимірюється за допомогою часткових та інтегральних показників [22, с. 4].

Водночас Шарма К. Р., Леунг П. та Залескі Г. М. поділяють методи оцінювання економічної ефективності на параметричні та непараметричні, до перших відносячи стохастичні, а до других – математичні підходи [116, с. 23–24].

Підтримуючи вищенаведену позицію, Аріас–Роблес М. та Аларкон С. також розглядають у своєму дослідженні ці підходи, роблячи акцент саме на стохастичних [117, с. 49].

Лисак О. П. виділяє два підходи до оцінювання економічної ефективності: традиційний та багатофакторний. Традиційний ґрунтується на окремих показниках, а багатофакторний базується на агрегованих індексах [118, с. 18].

Актуальним для національної економіки є застосування нових підходів, зокрема впровадження засад біоекономіки, що безсумнівно позначиться на підвищенні економічної ефективності [119, с. 457].

Не менш важливим для аграрних підприємств є забезпечення економічної ефективності логістичної діяльності. Це досягається завдяки системній моделі управління [120, с. 80].

Лагодієнко В. В., Денисюк Т. В. та Печка С. С. пов'язують підвищення економічної ефективності з диверсифікацією, яка забезпечує як короткострокові, так і довгострокові вигоди [121, с. 102].

Цю ідею розвивають Дудченко В. В. та Стеценко І. І., пояснюючи, що диверсифікація набуває все більшого значення, зважаючи на сучасні умови функціонування аграрних підприємств, зокрема наявність у них доступу до інформаційних ресурсів та зростання попиту на різні види продукції [122].

Зокрема, Березіна Л. М. та Резнік А. В. зазначають, що для підвищення економічної ефективності аграрних підприємств сьогодні важливим є використання сучасних технічних інструментів [123, с. 38].

Техніка для аграрних підприємств є основною складовою їхньої господарської діяльності, від якої багато в чому залежить продуктивність праці та економічна ефективність загалом [124, с. 397; 125, с. 270].

Впровадження інноваційних технологій дасть змогу поліпшити якість продукції, що відобразиться на успішності аграрних підприємств, як вважають Макаренко П. М., Пілявський В. І. та Процюк Н. Ю. [126, с. 76].

Загалом, пошук способів забезпечення економічної ефективності є одним із найважливіших завдань, що стоять перед аграрними підприємствами.

Розглянемо алгоритм забезпечення економічної ефективності в залежності від стану господарської діяльності аграрних підприємств (рис. 1.7).

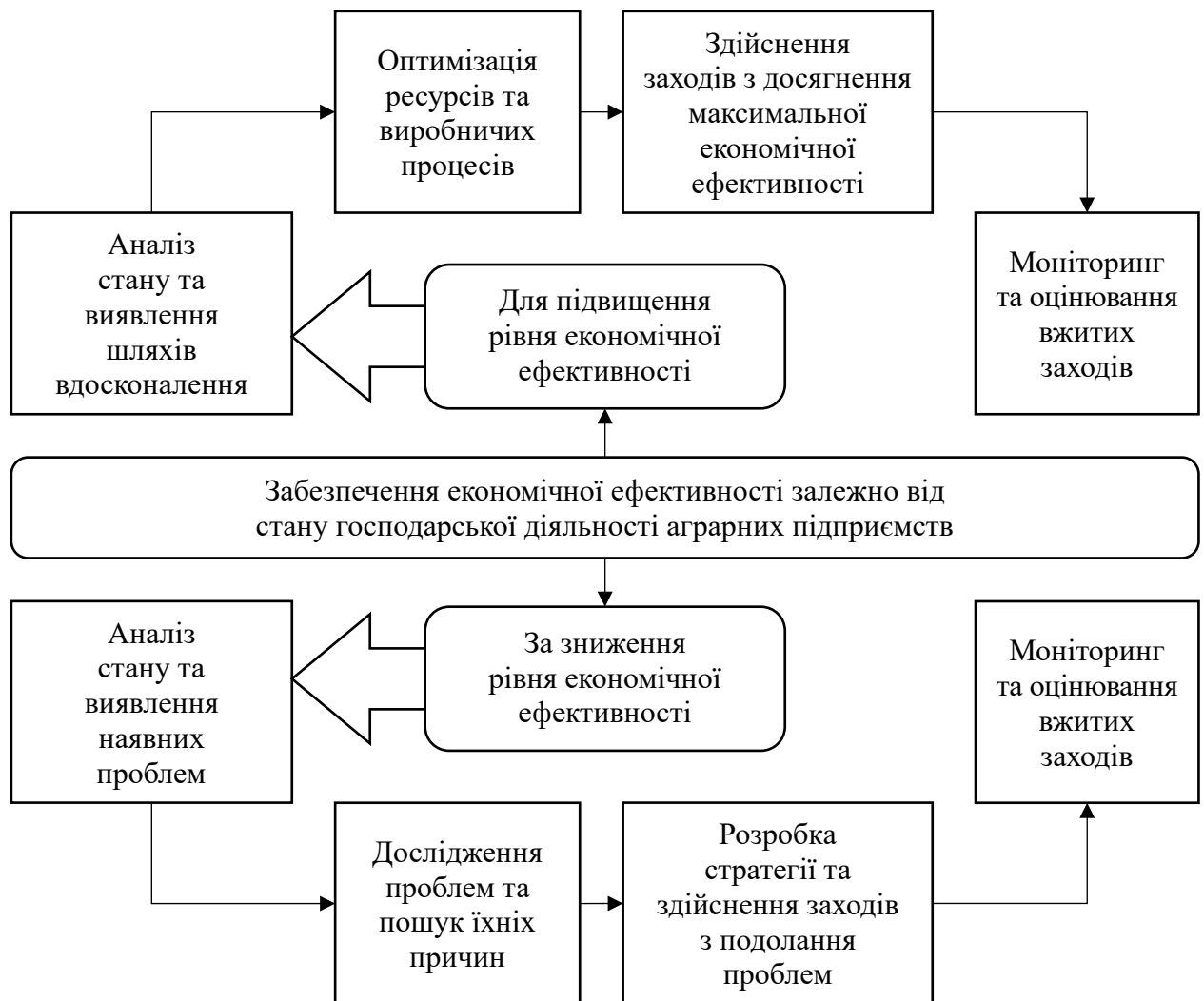

Рис. 1.7. Алгоритм забезпечення економічної ефективності в залежності від стану господарської діяльності аграрних підприємств [авторська розробка]

Описаний на рис. 1.7 алгоритм розглядає два стани господарської діяльності аграрних підприємств, за яких забезпечується економічна ефективність. У разі зниження рівня економічної ефективності пропонується проводити аналіз для

виявлення наявних проблем та пошуку причин їхнього виникнення, а потім розробляти стратегію та здійснення заходів із подолання проблем. Для підвищення економічної ефективності рекомендується проводити аналіз для виявлення шляхів вдосконалення, а потім оптимізувати ресурси та виробничі процеси. Наприкінці доцільно проводити моніторинг та оцінювання вжитих заходів, щоб вносити корективи у разі потреби.

Таким чином, важливість економічної ефективності складно переоцінити як для аграрних підприємств, так і для національної економіки. Економічна ефективність допомагає раціонально використовувати ресурси, посилювати конкурентоспроможність та вирішувати проблеми, з якими стикаються аграрні підприємства під час своєї господарської діяльності.

1.2. Конкурентоспроможність та її взаємозв'язок з економічною ефективністю аграрних підприємств

У сучасних умовах розвитку національної економіки питання забезпечення конкурентоспроможності набуває особливої актуальності. Конкуренція в аграрній галузі є важливим чинником, який впливає на економічну ефективність аграрних підприємств та їхню спроможність утримувати свої позиції на ринку.

Як зазначає Павлова Г. Є., Приходько І. П. та Своднін І. М., аграрний сектор є одним із найважливіших у національній економіці України, адже робить вагомий внесок у бюджет завдяки експорту вітчизняної продукції за кордон [107, с. 60].

Сучасний ринок характеризується високим рівнем конкуренції, на що звертають увагу Багорка М. О. та Абрамович І. А. [127, с. 66].

За твердженням Жалдак Г. П. та Мамаджанова А. Р., завдяки конкуренції підприємства розвиваються та орієнтуються на потреби споживачів [128, с. 52].

Проте нині кількість проблем для аграрних підприємств України зросла через російсько-українську війну, що зауважують Волкова Н. В., Мехтієв Р. Е. та Попадін Є. В. [129].

Водночас, як справедливо вказують Колісніченко П. Т., Ушенко Н. В. та Терещенко Е. Ю., кількість внутрішніх та зовнішніх загроз для підприємств також зростає внаслідок глобалізації [130, с. 44].

У глобалізованому світі раціональне використання наявних ресурсів стає вирішальним для аграрних підприємств, щоб мати переваги й бути лідерами в Україні та за кордоном [131, с. 74].

Глобалізація впливає на аграрну галузь через її експортну спрямованість та залученість до світової економіки, про що згадує Бечваржова В. [132, с. 400].

Внаслідок глобалізації щороку все більше країн отримують доступ до нових ринків, що ускладнює умови конкурентного середовища [133, с. 25; 134, с. 24].

Щоб правильно реагувати на будь-які негативні умови на ринку, важливо вчасно проводити аналіз конкурентного середовища для з'ясування можливостей та загроз, які впливають на аграрне підприємство, а також його сильних та слабких сторін. Такий підхід до господарської діяльності дасть змогу бути готовим до викликів та створити передумови для забезпечення конкурентоспроможності.

Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств є однією з головних потреб національної економіки України, адже від економічних результатів аграрного сектору залежить її стан [135, с. 274; 136, с. 203].

Таким чином, забезпечення конкурентоспроможності є важливим в умовах загострення конкурентної боротьби та насиченості ринку, що наголошують Дячков Д. В., Бондар Т. А. та Дарнєв М. К. [137].

Синиця Т. В. та Осьмірко І. В. під конкурентоспроможністю розуміють здатність задовольнити певні потреби споживачів порівняно з конкурентами [138, с. 23].

Водночас Лагодієнко В. В., Артеменко Л. П. та Лагодієнко В. В. зауважують, що конкурентоспроможність – це здатність підприємства забезпечувати власні позиції на ринку [139, с. 91].

Бойко В. та Бойко Л. розуміють під конкурентоспроможністю аграрних підприємств спроможність ефективно застосовувати наявні ресурси, реагувати на ринкові зміни, а також використовувати конкурентні переваги [140, с. 30].

Тому аграрним підприємствам потрібно не просто реагувати на виклики, а й бути на крок попереду. Вони повинні відстежувати тенденції на ринку, інвестувати в оновлення, знаходити нові технології, оптимізувати виробництво та розвивати персонал. Подібні заходи будуть лише примножувати конкурентні переваги аграрних підприємств.

Варто погодитися з думкою Ходаківського В. М., Аврамця І. С., Дурицької Д. М., Євдоченко Н. О. та Циганець Ю. Ю., що конкурентоспроможність демонструє успішність, а також наявність конкурентних переваг [141].

Це демонструють результати дослідження Джая П. Е. Дж., Утами М. С., Яси І. Г. В. М. та Юліармі Н. Н., які свідчать, що конкурентоспроможність позитивно впливає на добробут підприємств [142].

У цьому контексті Вараксіна О. В., Іщейкін Т. Є. та Онупко О. М. додають, що забезпечення життєдіяльності підприємства залежить від його конкурентоспроможності [143, с. 25].

Доцільно погодитися з Волковою Н. В., Кононенко О. І. та Кравченко Т. В., що поняття «конкурентоспроможність» є фундаментальним [144, с. 92].

Проте, як зазначають Фойрер Р. та Чахарбагі К., універсального та точного визначення конкурентоспроможності не існує [145, с. 49].

Це підтверджують Белік П. та Райчаніова М., вказуючи на складність цього поняття, зважаючи на різні виміри конкурентоспроможності [146, с. 556].

Амбастха А. та Момая К. звертають увагу на те, що конкурентоспроможність є багатовимірним поняттям, яке можна розглядати на трьох взаємопов'язаних рівнях: підприємства, галузі та країни [147, с. 47].

Водночас, як стверджують Ковтуненко К. В., Дідан К. О. та Ковальчук О. В., конкурентоспроможність продовжує залишатися актуальною, незважаючи на відсутність єдиного визначення [148, с. 101].

Отже, для досягнення успіху аграрні підприємства повинні знати сутність конкурентоспроможності, щоб розуміти як її забезпечити.

Розглянемо існуючі підходи серед вітчизняних та закордонних авторів до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність» (табл. 1.6).

Таблиця 1.6

Підходи до визначення сутності поняття «конкурентоспроможність» серед вітчизняних та закордонних науковців [узагальнено автором на основі 149, с. 48; 150, с. 111; 151, с. 248; 152, с. 85; 153, с. 60; 154, с. 13; 155; 142; 156, с. 5; 157, с. 9]

Автор	Визначення
Вітчизняні автори	
Венгер В. В.	«здатність в умовах вільного та справедливого ринку виробляти товари і надавати послуги, що відповідають стандартам міжнародних ринків, і у той же час підтримувати й підвищувати рівень реальних доходів громадян у довгостроковій перспективі» [149, с. 48]
Мельник К., Пташник С.	«стан суб'єкта господарювання за оцінкою здатності продуктивно реалізувати свій потенціал, одержуючи від цього вигоду, прибуток, достатній для розширеного відтворення» [150, с. 111]
Николюк О. М.	«характеристика підприємства, яка відображає успішність його господарювання із врахуванням динамічності економічних процесів та явищ» [151, с. 248]
Пуцентейло П. Р.	«здатність господарської одиниці випереджати конкурента у досягненні поставлених економічних цілей» [152, с. 85]
Самойленко В. В.	«здатність суб'єкта господарювання випереджати суперників із використанням своїх переваг для досягнення поставлених цілей» [153, с. 60]
Закордонні автори	
Айгінгер К., Беренталер-Зібер С., Фогель Й.	«здатність країни (регіону, місцевості) досягати цілей, які виходять за межі валового внутрішнього продукту, для своїх громадян сьогодні та завтра» [154, с. 13]
Виржан Д. та ін.	«результат низки взаємодій між внутрішніми та зовнішніми чинниками, які приносять вигоди та конкурентні переваги як компаніям, так і їхнім власним економікам через кількісне й якісне підвищення деяких показників, таких як продуктивність, ефективність, валовий внутрішній продукт, реальна заробітна плата, добробут та якість життя тощо» [155]
Джая П. Е. Дж., Утама М. С., Яса І. Г. В. М., Юліармі Н. Н.	«здатність галузі демонструвати досконалість у певних випадках, показуючи найсприятливіші ситуації та умови, кращі результати роботи порівняно з іншими галузями» [142]
Латруфф Л.	«здатність протистояти конкуренції та досягати успіху в умовах конкуренції» [156, с. 5]
Четіндамар Д., Кілітджіоглу Х.	«здатність фірми конкурувати на конкретному ринку, збільшувати свою частку ринку, виходити на міжнародні ринки шляхом експорту та досягати сталого зростання й прибутковості» [157, с. 9]

Аналізуючи табл. 1.6, виокремимо основні класифікаційні ознаки сутності поняття «конкурентоспроможність» (табл. 1.7).

Таблиця 1.7

Основні класифікаційні ознаки сутності поняття

«конкурентоспроможність» [узагальнено автором на основі 149, с. 48; 150, с. 111; 151, с. 248; 152, с. 85; 153, с. 60; 154, с. 13; 155; 142; 156, с. 5; 157, с. 9]

Автор	Основні класифікаційні ознаки				
	Здатність	Суб'єкт, одиниця, підприємство, компанія чи фірма	Досягнення цілей чи успіху	Переваги	Ринок
Вітчизняні автори					
Венгер В. В.	+	–	–	–	+
Мельник К., Пташник С.	+	+	–	–	–
Николюк О. М.	–	+	+	–	–
Пуцентейло П. Р.	+	+	+	–	–
Самойленко В. В.	+	+	+	+	–
Закордонні автори					
Айгінгер К., Беренталер-Зібер С., Фогель Й.	+	–	+	–	–
Виржан Д. та ін.	–	+	–	+	–
Джая П. Е. Дж., Утама М. С., Яса І. Г. В. М., Юліармі Н. Н.	+	–	–	–	–
Латруфф Л.	+	–	+	–	–
Четіндамар Д., Кілітджіоглу Х.	+	+	–	–	+
Кількість	8 з 10	6 з 10	5 з 10	2 з 10	2 з 10

Табл. 1.7 демонструє, що, на думку авторів, конкурентоспроможність насамперед характеризується як здатність. Окрім цього, науковці найчастіше згадують у своїх визначеннях суб'єкта та досягнення цілей. Тому спільним для більшості авторів є тлумачення конкурентоспроможності як здатності суб'єкта досягати цілей. Це вказує на важливість конкурентоспроможності в контексті розвитку підприємств та досягнення ними поставлених цілей.

З огляду на проведений вище аналіз автор пропонує власне визначення, згідно з яким конкурентоспроможність – це здатність провадити економічно

доцільну господарську діяльність та досягати поставлених цілей завдяки конкурентним перевагам в умовах конкурентного середовища.

Окрім конкурентоспроможності, є цілий спектр понять, які важливо розглянути, щоб зрозуміти особливості ведення господарської діяльності аграрних підприємств у конкурентному середовищі.

Проведемо порівняння вітчизняних та закордонних визначень сутності понять «конкуренція», «конкурентний ринок», «конкурентне середовище», «конкурентна перевага» та «конкурентний потенціал» (табл. 1.8).

Таблиця 1.8

Порівняння вітчизняних та закордонних визначень різних понять про конкуренцію [узагальнено автором на основі 158, с. 63; 159, с. 602; 160, с. 20; 161, с. 68; 162, с. 106; 163, с. 568; 164, с. 143; 165, с. 144; 166, с. 12; 167, с. 520]

Визначення вітчизняних авторів	Визначення закордонних авторів
Конкуренція (Competition)	
«суперництво між товаровиробниками за ринок збуту з метою отримання більшого прибутку» [158, с. 63]	«ситуація, в якій є багато осіб або фірм, так що дії жодної з них не впливають на ринкові ціни» [159, с. 602]
Конкурентний ринок (Competitive market)	
«ринок з великою кількістю незалежних виробників однорідних товарів, що не в змозі впливати на рівень цін і рішення один одного» [160, с. 20]	«ринок, на якому є багато покупців і продавців одного товару або послуги, жоден з яких не може вплинути на ціну, за якою продається товар або послуга» [161, с. 68]
Конкурентне середовище (Competitive environment)	
«результат взаємодії певної кількості суб'єктів ринку, що надалі визначає відповідний рівень економічного суперництва та взаємовідносин» [162, с. 106]	«середовище, де компанії та країни мають можливість конкурувати ефективно одна з одною, враховуючи правила середовища» [163, с. 568]
Конкурентна перевага (Competitive advantage)	
«елемент системи конкурентних відносин, що визначає можливість організації випередити конкурентів і досягти конкурентоспроможності» [164, с. 143]	«коли організація може зробити щось, чого не можуть зробити її конкуренти, або володіє чимось, чого конкуренти бажають, але не мають» [165, с. 144]
Конкурентний потенціал (Competitive potential)	
«можливість, якою організація може скористатися з тим або іншим ступенем ефективності, а може й зовсім не скористатися» [166, с. 12]	«відносна здатність підприємства конкурувати в майбутньому (відносно здібностей його конкурентів), конкурентоспроможність, яку можна досягти» [167, с. 520]

Викладені у табл. 1.8 визначення понять, які відображають різні аспекти конкуренції, показують, що підходи вітчизняних та закордонних науковців щодо визначення понять, хоч і відрізняються, проте за сутністю є подібними. Вітчизняні автори здебільшого роблять акцент на економічному суперництві та прагненні до підвищення прибутковості через ринкові механізми. Водночас закордонні дослідники зосереджуються на умовах ринку, де жоден з учасників не може вплинути на ціноутворення, що вказує на більшу увагу до ринку.

Таким чином, різниця в підходах до визначення розглянутих понять свідчить про різні акценти у дослідженнях вітчизняних та закордонних авторів. Це дає змогу зробити висновок, що вітчизняна наука більше орієнтується на практичні аспекти конкурентної боротьби, тоді як закордонні дослідження зосереджуються на теоретичних аспектах.

Білоусько Т. Ю., Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г. та Лагоцька Г. М. стверджують, що конкурентне середовище є простором життєдіяльності, у якому конкуренти, забезпечуючи власні інтереси, ведуть боротьбу [168, с. 51; 169, с. 45].

Водночас, Каличева Н. Є. звертає увагу, що для функціонування в умовах конкурентного середовища підприємства повинні застосовувати досягнення науки та управління [170, с. 88].

Врахувавши підходи різних науковців, автор пропонує власне визначення, згідно з яким конкурентне середовище – це спеціальні умови на ринку, за яких відбувається економічне суперництво суб'єктів господарювання з метою досягнення кожним власних результатів, що супроводжується впливом конкурентних чинників.

Як зазначають Вараксіна О. В. та Яблунівський С. В., функціонування усіх підприємств відбувається під впливом різноманітних чинників в умовах невизначеності [171].

На думку Яціва І. та Яціва С., конкурентоспроможність підприємств перебуває під впливом різних умов і сил, що є її чинниками [172, с. 25].

Аналогічні висновки зробили Благун І. І. та Гриневич Л. В., акцентувавши увагу на потребі аналізу чинників, що впливають на конкурентоспроможність аграрних підприємств [173].

Як зазначає Гургула Т. В., конкурентне середовище формують чинники, що визначають умови для конкуренції у ринковій економіці [174, с. 196].

У цьому контексті Клименко С. М., Омеляненко Т. В., Барабась Д. О., Дуброва О. С. та Вакуленко А. В. під конкурентним середовищем розуміють сукупність зовнішніх чинників, під впливом яких перебувають підприємства певної галузі [175, с. 42].

Визначимо чинники конкурентного середовища, що впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств (рис. 1.8).

Рис. 1.8. Чинники конкурентного середовища, що впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств [авторська розробка]

На рис. 1.8 представлено основні чинники конкурентного середовища, до яких належать економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні та політичні. Зокрема, визначено джерела впливу на них та об'єкти, на які вони впливають. Виділені чинники належать до зовнішніх, тому аграрні підприємства можуть лише реагувати на них, адже знаходяться під їхнім постійним впливом.

Окрім конкурентного середовища, яке є зовнішнім, не менш значний вплив на господарську діяльність підприємств має внутрішнє середовище. Внутрішні чинники зосереджені на організаційній структурі, управлінських процесах, корпоративній культурі та мотивації працівників. Вони відіграють важливу роль у визначенні здатності аграрних підприємств адаптуватися до змін зовнішнього середовища та реалізовувати власні стратегії, адже внутрішні чинники дають змогу зменшити негативний вплив зовнішніх чинників. Це означає, що аграрні підприємства повинні розробляти стратегії, які враховують не тільки поточні умови конкурентного середовища, а й аналізують майбутні тенденції та виклики.

Отже, одночасне приділення уваги керівництвом зовнішнім та внутрішнім чинникам дасть змогу аграрним підприємствам економічно ефективно адаптуватися до змін та забезпечувати конкурентоспроможність.

Аграрна галузь України має значний потенціал та стратегічне значення для національної економіки України, що відзначають Павлова Г., Абрамович І. та Бальзан М. [176, с. 63].

Нині, у зв'язку з розвитком економічних відносин та ринку, важливість забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств виходить на перший план.

Мельнікас Б. у своєму дослідженні розглядає економічну ефективність та конкурентоспроможність як нерозривно пов'язані поняття [177, с. 56–58].

Конкурентоспроможність дає змогу аграрним підприємствам утримувати свої позиції на ринку та протистояти конкурентам. Водночас аграрне підприємство, яке є неконкурентоспроможним, не зможе досягти ані поставлених цілей, ані утриматися на ринку. Це також відображається на економічній ефективності аграрних підприємств.

Як справедливо зауважують Вараксіна О. В., Іщейкін Т. Є. та Онупко О. М., економічна ефективність підприємства значно залежить від управління його конкурентоспроможністю [143, с. 26].

Між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю є прямий зв'язок. Без забезпечення економічної ефективності аграрні підприємства не мають

шансів на ринку. Але якщо вона є, то аграрні підприємства отримують конкурентні переваги, які забезпечують їхню конкурентоспроможність [178, с. 513].

Щоб зрозуміти ситуацію, у якій опинилися аграрні підприємства на ринку, треба проводити оцінювання як їхньої економічної ефективності, так і конкурентоспроможності. Це дасть змогу оцінити, наскільки раціонально використовуються ресурси та яку позицію серед конкурентів вони займають.

Ефективне використання ресурсів аграрними підприємствами, що виявляється в прибутковості, є джерелом забезпечення як економічної ефективності, так і конкурентоспроможності [179, с. 29; 180, с. 20; 181, с. 100].

Як зауважують Березіна Л. та Баган Н., нині аграрні підприємства, щоб забезпечити власну ефективність, повинні бути інноваційними [182, с. 125].

У сучасних умовах господарської діяльності інновації є надзвичайно важливими для аграрної галузі України [183, с. 52].

Проте для впровадження нових технологій аграрні підприємства потребують інвестицій [184, с. 89; 185, с. 88; 186, с. 37].

Це також підкреслюють Павлова Г. Є. та Атамас О. П., закликаючи до розвитку інноваційно-інвестиційної складової аграрних підприємств [187, с. 15].

Отже, крім ефективного використання ресурсів, аграрним підприємствам необхідно інвестування в інновації. Завдяки цьому вони матимуть можливість вдосконалювати господарську діяльність шляхом впровадження нових технологій та автоматизації виробництва.

Черевко Г. та Коцай В. доводять, що застосування інновацій аграрними підприємствами забезпечить їм конкурентні переваги [188, с. 16].

Тому аграрним підприємствам потрібно не забувати про забезпечення економічної ефективності, навіть якщо перед ними стоїть завдання підвищити лише конкурентоспроможність. Економічна ефективність дає змогу не тільки оптимізувати використання ресурсів, а й забезпечити конкурентні переваги. Завдяки ним відбувається підвищення конкурентоспроможності.

Таким чином, досягнення позитивних економічних результатів є одночасно індикатором того, що економічна ефективність та конкурентоспроможність

організовані на високому рівні та дають змогу підприємствам використовувати отримані прибутки для власного розвитку. Це зумовлено тим, що економічна ефективність та конкурентоспроможність обидві спрямовані на досягнення поставлених цілей, що в умовах ринку виражається у економічному вимірі.

Побудуємо схему, щоб розглянути як взаємодіють між собою економічна ефективність та конкурентоспроможність підприємств (рис. 1.9).

Рис. 1.9. Схема взаємозв'язку між конкурентоспроможністю та економічною ефективністю підприємств [авторська розробка]

Наведена на рис. 1.9 схема показує, що досягнення економічної ефективності пов'язане з конкурентоспроможністю і навпаки. Для початку на підприємстві повинно бути налагоджене ефективне використання ресурсів, яке досягається,

зокрема, завдяки раціональному розподілу ресурсів, мінімізації відходів під час виробництва та впровадженню енергозбереження. Частина доходів, отримана внаслідок покращення, витрачається на вдосконалення виробництва шляхом оптимізації, скорочення кількості операцій та цифровізації управління. Таким чином, досягається економічна ефективність. Завдяки цьому в підприємства з'являється можливість забезпечити конкурентні переваги шляхом зменшення витрат, що виявляється в інвестиціях у нові технології, модернізацію виробництва та підвищення кваліфікації персоналу. Наявні конкурентні переваги, зі свого боку, дають змогу досягти конкурентоспроможності. Водночас завдяки конкурентоспроможності у підприємства з'являється можливість зменшити витрати за тих самих цін, без зниження якості продукції, шляхом зниження собівартості, скорочення логістичних процесів та підвищення гнучкості управління. Після завершення повного циклу все повторюється, адже економічна ефективність та конкурентоспроможність не є остаточно досяжними, тому завжди є місце для вдосконалення.

Розроблена схема показує, що економічна ефективність слугує основою для формування конкурентоспроможності, а висока конкурентоспроможність, зі свого боку, сприяє економічній ефективності. Ці два елементи перебувають у тісному взаємозв'язку, що є запорукою успішної діяльності аграрних підприємств.

Шабатура Т. С., Замлинська О. В., Осик С. В. та Селезньова Г. О. підкреслюють важливість комплексного вивчення діяльності підприємств для об'єктивної оцінки їхніх результатів, що є необхідною умовою для вибору оптимальної стратегії розвитку [189, с. 72].

Для підвищення якості ведення господарської діяльності аграрним підприємствам важливо впровадити дієвий механізм моніторингу власної економічної ефективності та конкурентоспроможності. Такий механізм буде особливо корисним для керівництва, адже дасть змогу чітко зрозуміти, як послідовно відбувається процес моніторингу, що полегшить роботу персоналу, зменшить навантаження та сприятиме підвищенню якості ухвалення рішень.

Сформуємо механізм проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств (рис. 1.10).

Рис. 1.10. Механізм проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств [авторська розробка]

Зазначений на рис. 1.10 механізм деталізує складові проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств.

Таким чином, розуміння важливості та взаємозв'язку між економічною ефективністю та конкурентоспроможністю має вирішальне значення для оцінювання господарської діяльності. Вони разом створюють синергетичний ефект для досягнення поставлених цілей аграрних підприємств.

1.3. Методичні аспекти оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств

Потреба в дослідженні економічної ефективності та конкурентоспроможності підприємств сьогодні набуває особливого значення, зважаючи на необхідність їхнього виходу на зовнішні ринки, щоб продовжувати розвиватися й не зупинятися на досягнутому. Вихід на нові ринки зумовлює потребу в покращенні якості ведення господарської діяльності, щоб відповідати сучасним викликам. Водночас, у контексті національної економіки України нині це надзвичайно важливо для підприємств, які здійснюють діяльність у сільському господарстві.

Вже протягом тривалого часу науковці висувують власні пропозиції щодо методичних підходів до оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності. Проте навіть сьогодні єдиного загального підходу так і не сформовано.

Насамперед, велике різноманіття методик пояснюється широтою самих понять «економічна ефективність» та «конкурентоспроможність», які можна застосовувати як до цілих галузей, так і до різних аспектів господарської діяльності підприємств. Це спонукає вчених продовжувати пошуки у двох основних напрямках: загальному, галузевому, а також вузькому, присвяченому оцінюванню економічної ефективності та конкурентоспроможності на рівні підприємств.

Таким чином, дослідники не припиняють висувати власні пропозиції щодо методик оцінювання, що супроводжується приділенням уваги різним складовим господарської діяльності підприємств. Тому, зважаючи на велику різноманітність підходів, необхідність пошуку оптимальної методики оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності не припиняє бути актуальною.

Передусім, оцінка економічної ефективності спрямована на проведення оптимізації наявних ресурсів. Оцінювання допомагає визначити ризики та загрози, з якими стикаються аграрні підприємства, зокрема в умовах адаптації до нових ринкових реалій [114, с. 130].

Як зауважує Кузьменко О. А., економічну ефективність можна виразити числовим показником, і саме це є її відображенням [29, с. 64].

Водночас, Лисенко М. І. та Лисенко А. М. наголошують на важливості системи економічних показників, яка використовуватиметься для кількісного визначення критеріїв ефективності [190, с. 128].

З ними погоджуються Турило А. М., Турило А. А. та Короленко Р. В., зазначаючи, що систематизований підхід до оцінки базується на формуванні системи економічних показників відповідно до теоретико-методологічних позицій та наукових принципів [191, с. 18].

Як підкреслює Головенко І. П., нині відсутня єдина система показників, яка лежала б в основі методики оцінювання економічної ефективності [192, с. 301].

Тому варто погодитися з думкою Березівського П. С. та Брика Г. В. про необхідність цілісної системи оцінювання [193, с. 11].

Отже, узагальнення різних методичних підходів до оцінювання економічної ефективності має ключове значення для розвитку аграрних підприємств.

По-перше, існує велика кількість зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на економічну ефективність. Без систематизованого підходу до оцінювання цих чинників важко визначити, які аспекти господарської діяльності потребують покращення.

По-друге, аграрні підприємства часто стикаються з проблемами, пов'язаними з нестабільністю ринкових умов, що ще більше підвищує потребу в ефективних механізмах оцінювання їхньої господарської діяльності.

По-третє, оцінювання економічної ефективності є основою для прийняття стратегічних рішень щодо оптимізації витрат, розширення виробництва або інвестування в нові технології.

Таким чином, правильно підібрана система показників має враховувати всі ці аспекти, забезпечуючи комплексний підхід до оцінювання економічної ефективності. Зокрема, важливо, щоб така система була адаптована до специфіки аграрних підприємств з урахуванням їхніх особливостей та викликів, з якими вони стикаються на сучасному етапі розвитку.

Розроблено систему оцінювання економічної ефективності, яка враховує основні аспекти господарської діяльності аграрних підприємств (рис. 1.11).

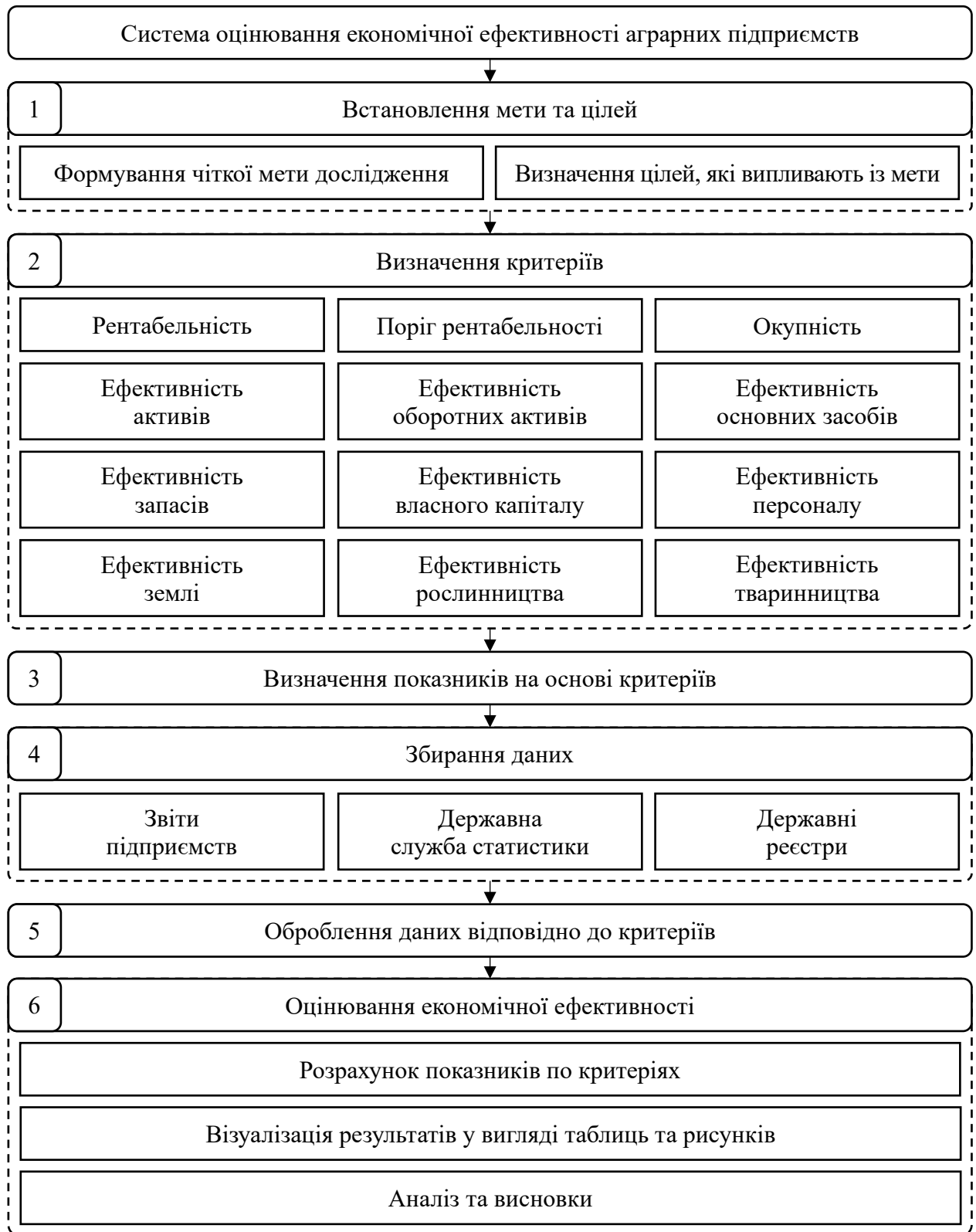

Рис. 1.11. Система оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств
[авторська розробка]

Викладена на рис. 1.11 система наголошує на тому, що оцінювання економічної ефективності має ґрунтуватися на дослідженні ресурсів. Оцінювання ресурсів

дає змогу визначити, наскільки успішно відбувається управління аграрними підприємствами, а також які можливості для підвищення їхньої економічної ефективності існують. Зокрема, аналіз доходів і витрат допомагає виявити нерентабельні сфери виробництва та впровадити заходи щодо їхньої оптимізації, що в кінцевому підсумку сприятиме збільшенню прибутків аграрних підприємств.

Як справедливо зауважує Геману М., економічна ефективність полягає у використанні наявних ресурсів найкращим способом [49, с. 117–118].

Отже, система оцінювання економічної ефективності має бути комплексною, а також враховувати різні аспекти господарської діяльності аграрних підприємств. Це дасть змогу отримати всебічне уявлення про їхній економічний стан, виявити слабкі місця та розробити стратегії для покращення показників.

Систему оцінювання економічної ефективності (рис. 1.11) було впроваджено в господарську діяльність ВСК «Злагода».

Нині забезпечення економічної ефективності підприємств відіграє ключову роль у розвитку національної економіки. Використовуючи показники економічної ефективності, можна з'ясувати поточний стан підприємств, а також оцінити їхні досягнення щодо поставлених цілей.

Черемісіна С. Г. та Россоха В. В. зазначають, що одним із основних показників економічної ефективності є показник рентабельності [194, с. 60].

Цю тезу підтримують Гаватюк Л. С. та Пілат А. К., підкреслюючи, що рентабельність виступає одним з ключових вартісних критеріїв [195, с. 47].

Рентабельність є показником того, наскільки добре функціонує підприємство. Вона дає змогу зрозуміти, чи ефективно використовуються ресурси [88].

Тому Барберо Х. та Зофіо Х. Л. зазначають, що рентабельність використовується для порівняння з найкращими показниками галузі під час аналізу економічної ефективності [196].

Якщо рентабельність у підприємстві висока, це може вказувати на те, що доходи й витрати перебувають у рівновазі. Однак, щоб повноцінно оцінити економічну ефективність, треба проаналізувати й інші ресурси [88].

Без забезпечення рентабельності жодне підприємство не зможе нормально розвиватися та досягати поставлених цілей. Саме тому керівництво має регулярно проводити оцінювання економічної ефективності, у якому серед багатьох показників виділяється рентабельність.

Як і на інші показники, на рентабельність впливають зовнішні та внутрішні чинники. Серед внутрішніх – використання ресурсів та управління виробничими процесами, а серед зовнішніх – ціни та ситуація на ринку.

Загалом, рентабельність не лише демонструє поточну фінансову ситуацію на підприємстві, а й дає змогу ухвалювати обґрунтовані рішення для розв’язання наявних проблем та покращення економічних результатів.

Розглянемо показники оцінювання рентабельності господарської діяльності аграрних підприємств (табл. 1.9).

Таблиця 1.9

**Показники оцінювання рентабельності [сформовано
автором на основі 197, с. 50–51; 198, с. 573, 579–580; 199, с. 32]**

Показник	Формула	Величини
Рентабельність продажу (<i>RS</i>), %	$RS = \frac{GP}{NR} \times 100 \%$	<i>GP</i> – валовий прибуток, грн; <i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Рентабельність виробничих витрат (<i>RPC</i>), %	$RPC = \frac{GP}{CG} \times 100 \%$	<i>GP</i> – валовий прибуток, грн; <i>CG</i> – собівартість реалізованої продукції, грн
Рентабельність операційного доходу (<i>ROR</i>), %	$ROR = \frac{OP}{OR} \times 100 \%$	<i>OP</i> – прибуток від операційної діяльності, грн; <i>OR</i> – операційний дохід, грн
Рентабельність операційних витрат (<i>ROC</i>), %	$ROC = \frac{OP}{OC} \times 100 \%$	<i>OP</i> – прибуток від операційної діяльності, грн; <i>OC</i> – операційні витрати, грн

Наведені в табл. 1.9 формули дають змогу поглянути на рентабельність з різних боків, що спрямовано допомогти керівництву ухвалювати рішення на основі економічних результатів. Рентабельність продажу відображає, яка частка прибутку отримується з доходу. Рентабельність виробничих витрат демонструє, наскільки успішно використовуються наявні ресурси для отримання прибутку. Рентабельність операційного доходу та рентабельність операційних витрат

показують ефективність операційної діяльності. Загалом, показники рентабельності дають змогу комплексно оцінити економічну ефективність аграрних підприємств, що є підґрунтям для виявлення їхніх сильних і слабких сторін.

Показники оцінювання рентабельності доповнюють показники порогу рентабельності господарської діяльності аграрних підприємств (табл. 1.10).

Таблиця 1.10

Показники оцінювання порогу рентабельності

[сформовано автором на основі 197, с. 21; 200, с. 114; 201, с. 40–41]

Показник	Формула	Величини
Операційний дохід (OR), грн	$OR = NR + OOR$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; OOR – інші операційні доходи, грн
Операційні витрати (OC), грн:	$OC = CG + AC + SC + OF$	CG – собівартість реалізованої продукції, грн; AC – адміністративні витрати, грн; SC – витрати на збут, грн; OF – інші операційні витрати в фінансових результатах, грн
– змінні витрати (VC), грн	$VC = CG \times \frac{MC + LC + SC}{TOC} + OF$	CG – собівартість реалізованої продукції, грн; MC – матеріальні затрати, грн; LC – витрати на оплату праці, грн; SC – відрахування на соціальні заходи, грн; TOC – операційні витрати разом, грн; OF – інші операційні витрати в фінансових результатах, грн
– постійні витрати (FC), грн	$FC = CG \times \frac{OOC + D}{TOC} + AC + SC$	CG – собівартість реалізованої продукції, грн; D – амортизація, грн; OOC – інші операційні витрати, грн; TOC – операційні витрати разом, грн; AC – адміністративні витрати, грн; SC – витрати на збут, грн
Фінансовий результат від операційної діяльності (OP), грн	OP	OP – фінансовий результат від операційної діяльності, грн
Маржинальний дохід (CM), грн	$CM = OR - VC$	OR – операційний дохід, грн; VC – змінні витрати, грн
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході (CMR)	$CMR = \frac{CM}{OR}$	CM – маржинальний дохід, грн; OR – операційний дохід, грн
Поріг рентабельності (BEP), грн	$BEP = \frac{FC}{CMR}$	FC – постійні витрати, грн; CMR – коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході
Частка порогу рентабельності в операційному доході (BOR), %	$BOR = \frac{BEP}{OR} \times 100 \%$	BEP – поріг рентабельності, грн; OR – операційний дохід, грн

Завдяки показникам оцінювання порогу рентабельності, поданим у табл. 1.10, можна докладніше проаналізувати економічну стійкість аграрних підприємств. Операційний дохід та витрати, а також змінні та постійні витрати є ключовими фінансовими показниками, що відображають ефективність господарської діяльності. Вони дають змогу розрахувати маржинальний дохід та його коефіцієнт в операційному доході, а також поріг рентабельності та його частку в операційному доході. Тому поряд із показниками рентабельності показники порогу рентабельності сприяють ухваленню раціональних рішень на основі з'ясування доцільності ведення господарської діяльності в тому чи іншому напрямі.

Водночас не менш важливим для керівництва є розуміння окупності витрат на господарську діяльність аграрних підприємств (табл. 1.11).

Таблиця 1.11

Показники оцінювання окупності витрат

[сформовано автором на основі 197, с. 50–51; 198, с. 222]

Показник	Формула	Величини
Коефіцієнт окупності виробничих витрат (PPC)	$PPC = \frac{NR}{CG}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; CG – собівартість реалізованої продукції, грн
Коефіцієнт окупності операційних витрат (POC)	$POC = \frac{OR}{OC}$	OR – операційний дохід, грн; OC – операційні витрати, грн
Коефіцієнт окупності адміністративних витрат (PAC)	$PAC = \frac{NR}{AC}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; AC – адміністративні витрати, грн
Коефіцієнт окупності витрат на збут (PS)	$PS = \frac{NR}{SC}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; SC – витрати на збут, грн

Представлені в табл. 1.11 показники дають змогу аграрним підприємствам здійснювати комплексний аналіз окупності витрат. Коефіцієнти окупності виробничих, операційних, адміністративних та збутових витрат є вагомими індикаторами економічної ефективності. Вони допомагають виявити, які аспекти господарської діяльності аграрних підприємств потребують покращення.

Окрім аналізу доходів і витрат, необхідно приділяти увагу також дослідженню майна аграрних підприємств, серед якого особливо виділяються

активи, оборотні активи, основні засоби, запаси та власний капітал. Рациональне використання майна, зі свого боку, сприяє підвищенню економічної ефективності аграрних підприємств.

Виділимо показники оцінювання економічної ефективності використання активів аграрних підприємств (табл. 1.12).

Таблиця 1.12

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання активів [сформовано автором на основі
197, с. 77–78; 202, с. 13; 199, с. 31; 203, с. 58; 204, с. 254; 205, с. 196]**

Показник	Формула	Величини
Середньорічна вартість активів (ACA), грн	$ACA = \frac{ACA_0 + ACA_1}{2}$	ACA_0 – баланс активів на початок звітного періоду, грн; ACA_1 – баланс активів на кінець звітного періоду, грн
Коефіцієнт обертання активів (TRA)	$TRA = \frac{NR}{ACA}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; ACA – середньорічна вартість активів, грн
Коефіцієнт мобільності активів (MRA)	$MRA = \frac{ACCA}{ACA}$	$ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн; ACA – середньорічна вартість активів, грн
Тривалість одного обороту активів (TPA), днів	$TPA = \frac{360}{TRA}$	360 – кількість днів у році, днів; TRA – коефіцієнт обертання активів
Період окупності активів (PPA), років	$PPA = \frac{ACA}{NI}$	ACA – середньорічна вартість активів, грн; NI – чистий прибуток, грн
Рентабельність активів (ROA), %	$ROA = \frac{NI}{ACA} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; ACA – середньорічна вартість активів, грн

У табл. 1.12 містяться показники, завдяки яким оцінюється економічна ефективність використання активів аграрними підприємствами. Коефіцієнт мобільності активів допомагає визначити частку оборотних активів у загальній структурі активів, що є важливим для оцінки ліквідності. Розрахунок тривалості одного обороту активів дає змогу оцінити, наскільки швидко активи обертаються в процесі господарської діяльності. Період окупності активів показує, за який час аграрне підприємство зможе повернути інвестиції в активи через отриманий

прибуток. Рентабельність активів демонструє здатність аграрного підприємства генерувати прибуток на основі своїх активів.

Частиною активів є оборотні активи, які оцінюються для комплексного дослідження економічної ефективності аграрних підприємств (табл. 1.13).

Таблиця 1.13

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання оборотних активів [сформовано автором
на основі 197, с. 49, 77–78; 199, с. 32; 205, с. 197]**

Показник	Формула	Величини
Середньорічна вартість оборотних активів ($ACCA$), грн	$ACCA = \frac{ACCA_0 + ACCA_1}{2}$	$ACCA_0$ – оборотні активи на початок звітної періоду, грн; $ACCA_1$ – оборотні активи на кінець звітної періоду, грн
Коефіцієнт обертання оборотних активів ($TRCA$)	$TRCA = \frac{NR}{ACCA}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; $ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн
Коефіцієнт завантаження оборотних активів ($URCA$)	$URCA = \frac{ACCA}{NR}$	$ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Тривалість одного обороту оборотних активів ($TPCA$), днів	$TPCA = \frac{360}{TRCA}$	360 – кількість днів у році, днів; $TRCA$ – коефіцієнт обертання оборотних активів
Період окупності оборотних активів ($PPCA$), років	$PPCA = \frac{ACCA}{NI}$	$ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн; NI – чистий прибуток, грн
Рентабельність оборотних активів ($ROCA$), %	$ROCA = \frac{NI}{ACCA} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; $ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн

Показники економічної ефективності використання оборотних активів, представлені в табл. 1.13, є ключовими для аналізу поточного стану аграрних підприємств. Ці показники дають змогу виявити, наскільки ефективно аграрні підприємства використовують свої оборотні активи для створення доходу та прибутку. Зокрема, коефіцієнт обертання оборотних активів та рентабельність оборотних активів дають уявлення про ефективність їхнього використання для генерації доходу та прибутку.

Окремої уваги заслуговує аналіз використання основних засобів, про що зауважують Павлова Г. Є., Сірко А. Ю. та Чернецька Д. М. Вони наголошують, що для оцінювання потрібно обирати показники, які максимально відповідають особливостям виробничого процесу [206, с. 530].

На думку Керунту К. та Лепедуші М. Л., ефективність використання основних засобів впливає на рентабельність підприємства [207, с. 73].

Оцінювання показників основних засобів спрямоване на визначення того, наскільки ефективно аграрні підприємства використовують свої основні засоби для досягнення поставлених цілей (табл. 1.14).

Таблиця 1.14

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання основних засобів [сформовано автором на
основі 198, с. 184, 554; 208; 209, с. 41; 210, с. 25; 199, с. 32]**

Показник	Формула	Величини
Середньорічна вартість основних засобів (ACF), грн	$ACF = \frac{ACF_0 + ACF_1}{2}$	ACF_0 – основні засоби на початок звітного періоду, грн; ACF_1 – основні засоби на кінець звітного періоду, грн
Коефіцієнт обертання основних засобів (TRF)	$TRF = \frac{NR}{ACF}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; ACF – середньорічна вартість основних засобів, грн
Тривалість одного обороту основних засобів (TPF), днів	$TPF = \frac{360}{TRF}$	360 – кількість днів у році, днів; TRF – коефіцієнт обертання основних засобів
Період окупності основних засобів (PPF), років	$PPF = \frac{ACF}{NI}$	ACF – середньорічна вартість основних засобів, грн; NI – чистий прибуток, грн
Рентабельність основних засобів (ROF), %	$ROF = \frac{NI}{ACF} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; ACF – середньорічна вартість основних засобів, грн

У табл. 1.14 зазначено показники для оцінювання економічної ефективності використання основних засобів аграрними підприємствами. Середньорічна вартість основних засобів є основою для розрахунку коефіцієнтів, які показують, наскільки ефективно аграрне підприємство використовує свої основні засоби. Високий коефіцієнт обертання основних засобів та низька тривалість одного обороту

вказують на ефективне управління основними засобами. Впровадження нових технологій сприятиме підвищенню продуктивності та конкурентоспроможності підприємства на ринку.

Показники використання запасів демонструють, як аграрні підприємства управляють своїми запасами (табл. 1.15).

Таблиця 1.15

**Показники оцінювання економічної
ефективності використання запасів [сформовано
автором на основі 197, с. 77–78; 211, с. 659; 212, с. 16]**

Показник	Формула	Величини
Середньорічна вартість запасів (ACI), грн	$ACI = ((ACI_0 + CB_0) + (ACI_1 + CB_1)) \div 2$	ACI_0 – запаси на початок звітного періоду, грн; CB_0 – поточні біологічні активи на початок звітного періоду, грн; ACI_1 – запаси на кінець звітного періоду, грн; CB_1 – поточні біологічні активи на кінець звітного періоду, грн
Коефіцієнт обертання запасів (TRI)	$TRI = \frac{CG}{ACI}$	CG – собівартість реалізованої продукції, грн; ACI – середньорічна вартість запасів, грн
Коефіцієнт завантаження запасів (URI)	$ROI = \frac{ACI}{NR}$	ACI – середньорічна вартість запасів, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Тривалість одного обороту запасів (TPI), днів	$TPI = \frac{360}{TRI}$	360 – кількість днів у році, днів; TRI – коефіцієнт обертання запасів
Період окупності запасів (PPI), років	$PPI = \frac{ACI}{NI}$	ACI – середньорічна вартість запасів, грн; NI – чистий прибуток, грн
Рентабельність запасів (ROI), %	$ROI = \frac{NI}{ACI} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; ACI – середньорічна вартість запасів, грн

Оцінювання показників економічної ефективності використання запасів, наведених у табл. 1.15, забезпечить всебічний аналіз здатності аграрних підприємств ефективно управляти своїми запасами. Коефіцієнт завантаження запасів показує, наскільки ефективно використовуються запаси для генерування доходу. Період окупності запасів дає змогу оцінити час, необхідний для повернення інвестицій. Висока рентабельність запасів свідчить про здатність аграрного підприємства

ефективно використовувати свої запаси. Ці показники допомагають керівництву ухвалювати зважені рішення щодо оптимізації управління запасами.

Не менш важливе значення для дослідження господарської діяльності аграрних підприємств має власний капітал (табл. 1.16).

Таблиця 1.16

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання власного капіталу [сформовано автором
на основі 197, с. 77–78; 198, с. 580–581; 205, с. 198]**

Показник	Формула	Величини
Середньорічна вартість власного капіталу (ACE), грн	$ACE = \frac{ACE_0 + ACE_1}{2}$	ACE_0 – власний капітал на початок звітного періоду, грн; ACE_1 – власний капітал на кінець звітного періоду, грн
Коефіцієнт обертання власного капіталу (TRE)	$TRE = \frac{NR}{ACE}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; ACE – середньорічна вартість власного капіталу, грн
Тривалість одного обороту власного капіталу (TPE), днів	$TPE = \frac{360}{TRE}$	360 – кількість днів у році, днів; TRE – коефіцієнт обертання власного капіталу
Період окупності власного капіталу (PPE), років	$PPE = \frac{ACE}{NI}$	ACE – середньорічна вартість власного капіталу, грн; NI – чистий прибуток, грн
Рентабельність власного капіталу (ROE), %	$ROE = \frac{NI}{ACE} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; ACE – середньорічна вартість власного капіталу, грн

Представлені в табл. 1.16 показники дають змогу оцінити економічну ефективність використання власного капіталу, виявити сильні та слабкі сторони фінансового управління та ухвалювати обґрунтовані рішення для покращення економічних результатів аграрного підприємства.

Зіновська С. І. слушно наголошує, що внаслідок нестабільності ринку важливо забезпечити раціональне використання ресурсів, зокрема трудових [213, с. 85].

Тому досить показовим є твердження Ушкальова В. В. та Мартіянової М. П., що використання персоналу є одним із головних чинників забезпечення конкурентоспроможності підприємств [214].

Персонал має прямий вплив на забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств [215, с. 126].

На думку Керунту К. та Лепедуші М. Л., продуктивність праці є основним показником, що відображає економічну ефективність персоналу. Зокрема, збільшення продуктивності праці означає зниження трудових витрат [216, с. 302].

Безат-Яжембовська А. та Рембіш В. пов'язують підвищення економічної ефективності виробництва зі збільшенням продуктивності праці [217, с. 64].

Водночас, як стверджують Дідченко О. І. та Крецул М. М., економічна ефективність повинна розглядатися значно ширше, ніж просто як демонстрація продуктивності праці [218, с. 191].

Окрім продуктивності праці є ще чимало інших показників, які відображають економічну ефективність використання персоналу.

Розглянемо показники оцінювання економічної ефективності використання персоналу аграрних підприємств (табл. 1.17).

Таблиця 1.17

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання персоналу [сформовано автором
на основі 198, с. 158; 219, с. 32; 220, с. 387; 221]**

Показник	Формула	Величини
Середня кількість працівників (EM), осіб	EM	EM – середня кількість працівників, осіб
Витрати на оплату праці (LC), грн	LC	LC – витрати на оплату праці, грн
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника (ANW), грн	$ANW = \frac{LC}{EM}$	LC – витрати на оплату праці, грн; EM – середня кількість працівників, осіб
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника (ARW), грн	$ARW = \frac{ANW}{IR}$	ANW – середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, грн; IR – індекс інфляції
Продуктивність праці (LP), грн/особу	$LP = \frac{NR}{EM}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; EM – середня кількість працівників, осіб
Коефіцієнт витрат на оплату праці (LCR)	$LCR = \frac{LC}{NR}$	LC – витрати на оплату праці, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Рентабельність витрат на оплату праці ($ROLC$), %	$ROLC = \frac{NI}{LC} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; LC – витрати на оплату праці, грн

Наведені в табл. 1.17 показники дають змогу сформулювати ґрунтовні висновки про економічну ефективність управління персоналом на аграрних підприємствах. Висока продуктивність праці, оптимальні витрати на оплату праці та висока рентабельність цих витрат свідчать про ефективну організацію праці та використання персоналу. Водночас урахування реальної заробітної плати працівників та ефективності їхнього залучення в різні види діяльності дає можливість всебічно оцінювати економічну ефективність та ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення.

Як зазначають Макаренко П. М., Ал-Далаіен Р. Х. Х. та Пілявський В. І., використання персоналу перебуває під впливом демографічної ситуації регіону та їхнього розвитку [222, с. 9].

За словами Мікуліної М. О., Богінської Л. О. та Поливаного А. Д., оцінювання економічної ефективності є важливим для аграрного виробництва, адже сприяє покращенню його підсумкових показників [223, с. 71].

Лозинська О. В. справедливо зауважує, що Україна має великий земельний потенціал [224, с. 144].

Зважаючи на це, Маркіна І. А. та Кобченко М. Ю. вважають, що підвищення економічної ефективності аграрних підприємств повинно бути спрямоване на поліпшення використання ними земельних ресурсів [225, с. 95].

Водночас Пархомець М. К., Уніят Л. М., Чорна Н. П. та Костецький Я. І. вказують на складність дослідження економічної ефективності використання земельних ресурсів, яке вимагає застосування різних методичних підходів [226, с. 23].

Складність зумовлюють, зокрема, зміни в правовому регулюванні, які спричиняють коливання вартості та інвестиційної привабливості земельних ресурсів, що слушно зауважує Полтавець А. М. [227, с. 184].

У контексті цього Гаража О. П. вважає, що в підвищенні економічної ефективності використання земельних ресурсів у першу чергу повинна бути зацікавлена держава [228, с. 58].

Як зазначають Корабльова К. А. та Хамініч С. Ю., економічна ефективність використання земельних ресурсів визначається на основі розрахунку натуральних і вартісних показників [229].

Виокремимо показники оцінювання економічної ефективності використання землі аграрними підприємствами (табл. 1.18).

Таблиця 1.18

**Показники оцінювання економічної ефективності
використання земельних ресурсів [сформовано автором
на основі 230, с. 69–70; 231, с. 128; 198, с. 546–547; 232, с. 140]**

Показник	Формула	Величини
Посівна площа (CA), га	CA	CA – посівна площа, га
Грошова оцінка 1 га (MV), грн	MV	MV – грошова оцінка 1 га, грн
Вартість посівної площі (CAC), грн	$CAC = CA \times MV$	CA – посівна площа, га; MV – грошова оцінка 1 га, грн
Виробничі витрати на 1 га посівної площі ($PCca$), грн	$PCca = \frac{PC}{CA}$	PC – виробничі витрати, грн; CA – посівна площа, га
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу ($CAnr$), грн	$CAnr = \frac{NR}{CA} \times 100$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; CA – посівна площа, га
Землевіддача (CAP), грн	$CAP = \frac{GO}{MV}$	GO – валова продукція, грн; MV – грошова оцінка земельних ресурсів, грн
Землемісткість (CAU), грн	$CAU = \frac{MV}{GO}$	MV – грошова оцінка земельних ресурсів, грн; GO – валова продукція, грн
Рентабельність площі посівної ($ROCA$), %	$ROCA = \frac{NI}{CAC} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; CAC – вартість посівної площі, грн

Показники економічної ефективності використання землі з табл. 1.18 демонструють ефективність управління земельними ресурсами на аграрних підприємствах. Висока землевіддача та низька землемісткість свідчать про ефективне використання посівних площ. Рентабельність посівної площі є основною демонстрацією прибутковості використання землі. Комплексний підхід до аналізу цих показників дає змогу ухвалювати обґрунтовані управлінські рішення щодо оптимізації використання земельних ресурсів.

Нині господарська діяльність аграрних підприємств виглядає неповною без проведення оцінювання економічної ефективності виробництва продукції. Чимало дослідників, зокрема Вініченко І. І., Хареба О. В., Рибак Я. Я., Мазур О. В., Миронова Г. В. та Приведенюк Н. В., висувають власні підходи до оцінювання

економічної ефективності різних видів продукції [233; 234, с. 36; 235, с. 104–105; 236, с. 45; 237, с. 129].

Виробництво продукції є головною складовою господарської діяльності аграрних підприємств. Щоб оцінити економічну ефективність виробництва, потрібно проводити оцінювання (табл. 1.19).

Таблиця 1.19

**Показники оцінювання економічної
ефективності виробництва продукції аграрних підприємств
[сформовано автором на основі 198, с. 359; 238, с. 35]**

Показник	Формула	Величини
Чистий дохід на 1 га посівної площі ($NRca$), грн	$NRca = \frac{NR}{CA}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; CA – посівна площа, га
Чистий дохід на 1 ц ($NRpv$), грн	$NRpv = \frac{NR}{PV}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; PV – обсяг виробництва продукції, ц
Виробництво на 1 працівника ($PVem$), ц	$PVem = \frac{PV}{EM}$	PV – обсяг виробництва продукції, ц; EM – середня кількість працівників, осіб
Товарність продукції (MR), %	$MR = \frac{SV}{PV} \times 100 \%$	SV – обсяг реалізації продукції, ц; PV – обсяг виробництва продукції, ц
Рентабельність продукції (PR), %	$PR = \frac{NI}{F} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; F – повна собівартість, грн

Подані в табл. 1.19 показники дають змогу поглянути на економічну ефективність з точки зору використання чистого доходу на 1 га посівної площі в галузі рослинництва та на 1 ц – у галузі тваринництва. Виробництво на 1 працівника показує, яка частина з обсягу виробництва припадає на кожного працівника. Товарність продукції демонструє орієнтованість виробництва на реалізацію, а не на внутрішнє споживання. Високий рівень товарності є важливим для визначення напрямку господарської діяльності аграрних підприємств та оцінки її економічної ефективності. Водночас найважливішим показником є рентабельність продукції, що відображає ефективність використання витрат для отримання прибутку. Без застосування цього показника сьогодні не обходиться жодне

аграрне підприємство, адже саме він є одним із перших, що розраховується для ухвалення рішень про продовження виробництва того чи іншого виду продукції.

Загалом, оцінювання економічної ефективності виробництва продукції аграрних підприємств є складним процесом, який включає аналіз економічних показників та дослідження впливу зовнішніх та внутрішніх чинників. Водночас підвищення економічної ефективності вимагає комплексного підходу, що передбачає раціональне використання наявних ресурсів, впровадження нових технологій та адаптацію до змін клімату. В підсумку все це має призвести до сталого розвитку рослинництва та тваринництва.

Варто зазначити, що сьогодні серед науковців немає єдиного підходу до оцінювання конкурентоспроможності.

Зокрема, Новак А. та Камінська А. вказують на складність оцінювання конкурентоспроможності, особливо в сільському господарстві [239, с. 510].

Адже завдяки проведеному оцінюванню відбувається визначення напрямів підвищення конкурентоспроможності, на що звертають увагу Соколова Ю. О. та Чорна Н. О. [240, с. 56].

Багорка М. О. та Кузовенко В. В. наголошують на значущості застосування різних методичних підходів для оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [241, с. 110].

Як зазначають Березіна Л. М., Варахсіна О. В., Олійник А. С. та Рак А. Г., методика оцінювання конкурентоспроможності обирається підприємствами, з огляду на їхні можливості, специфіку та очікувані результати [242, с. 42].

Тим часом Погребняк А. Ю. та Кліщ К. А. підкреслюють, що аналіз конкурентоспроможності ґрунтується на порівнянні підприємств, які працюють у межах галузі, з іншими підприємствами [243, с. 52].

Таким чином, перед аграрними підприємствами постає завдання вибору актуальної методики для оцінювання конкурентоспроможності. Вона має включати важливі для аграрної галузі або загальні міжгалузеві показники, що дадуть змогу спочатку здійснити оцінювання, а потім порівняти результати з іншими аграрними підприємствами.

Можливість порівняння є перевагою методичного підходу, адже саме завдяки цьому можна зробити більш ґрунтовні висновки про конкурентне середовище та конкурентні переваги.

Зважаючи на вищенаведене, визначимо найбільш поширені аналітичні методи оцінювання конкурентоспроможності, які базуються на економічних показниках (табл. 1.20).

Таблиця 1.20

Аналітичні методи оцінювання конкурентоспроможності [узагальнено автором на основі 244, с. 407; 245, с. 113; 246; 247, с. 484; 248]

Методи	Опис
Метод порівняльних переваг	Базується на теорії порівняльних переваг, використовується для аналізу та визначення показників у яких підприємство має порівняльні переваги перед іншими учасниками ринку
Метод балів	Передбачає оцінку різних аспектів діяльності підприємства за допомогою бальної системи, кожному показнику присвоюються бали за певною шкалою (наприклад, від 1 до 10)
Метод зважених оцінок	Використовує додаткову вагу для кожного показника, залежно від його значущості для конкурентоспроможності підприємства, шляхом присвоєння вагового коефіцієнта
Метод теорії ефективної конкуренції	Заснований на теорії ефективної конкуренції, яка аналізує ринкову структуру, поведінку суб'єктів ринку та їхню взаємодію для визначення рівня конкурентоспроможності та її ефективності

Зазначені в табл. 1.20 методи представляють чотири підходи до дослідження конкурентоспроможності. Серед них метод балів, метод зважених оцінок та метод теорії ефективної конкуренції дають змогу визначити загальний індекс конкурентоспроможності, тоді як метод порівняльних переваг лише порівнює економічні показники. Використання різних аналітичних методів оцінювання конкурентоспроможності забезпечує багатогранне уявлення про сильні та слабкі сторони аграрних підприємств. Метод порівняльних переваг акцентує увагу на унікальних можливостях підприємств; метод балів забезпечує простоту й зручність оцінювання; метод зважених оцінок дає змогу враховувати значущість

кожного показника; а метод теорії ефективної конкуренції – аналізувати динаміку та взаємодію учасників ринку.

Розглянемо детальніше метод зважених оцінок та метод теорії ефективної конкуренції, оскільки вони полягають в проведенні поетапного оцінювання конкурентоспроможності, тому потребують окремої уваги (табл. 1.21–1.22).

Таблиця 1.21

Методика оцінювання конкурентоспроможності за методом зважених оцінок [сформовано автором на основі 178, с. 515; 249, с. 43–46]

Показник	Формула	Величини
1. Обрахунок показників		
Частка ринку (MS), %	$MS = \frac{NRe}{NRm} \times 100 \%$	NRe – чистий дохід від реалізації продукції підприємства, грн; NRm – чистий дохід від реалізації продукції на ринку, грн
Рентабельність продажу (ROS), %	$ROS = \frac{NI}{NR} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Продуктивність праці (LP), грн/особу	$LP = \frac{NR}{EM}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; EM – середня кількість працівників, осіб
Якість продукції (PQ), бал	PQ	PQ – оцінка за шкалою від 0 до 10 на основі окремо визначених критеріїв
2. Нормалізація показників		
Нормалізація за методом Z-оцінки	$x'_i = \frac{x_i - \mu}{\sigma}$	x_i – значення i -го показника; μ – середнє значення сукупності; σ – стандартне відхилення сукупності
3. Зважена оцінка показників		
Зважена оцінка (WS)	$WS = w_i \times x'_i$	w_i – вага i -го показника; x'_i – нормалізоване значення i -го показника
Загальний індекс конкурентоспроможності (CI)	$CI = \sum_{i=1}^n w_i \times x'_i$	w_i – вага i -го показника; x'_i – нормалізоване значення i -го показника; n – кількість показників

Складена в табл. 1.21 методика оцінювання конкурентоспроможності за методом зважених оцінок досліджується в межах трьох етапів. На першому етапі необхідно визначити ключові показники, потрібні для проведення оцінювання –

зазвичай це частка ринку, рентабельність продажу, продуктивність праці та якість продукції. Далі всі показники нормалізуються за обраним методом. На завершальному етапі здійснюється зважена оцінка та розраховується загальний індекс конкурентоспроможності.

Методика оцінювання конкурентоспроможності за методом теорії ефективної конкуренції має свої особливості (табл. 1.22).

Таблиця 1.22

**Методика оцінювання конкурентоспроможності за методом
теорії ефективної конкуренції [сформовано автором на основі 250;
251, с. 213; 252, с. 39; 253; 254, с. 115–116; 255; 256, с. 79; 210, с. 25]**

Показник	Формула	Величини
1	2	3
1. Обрахунок показників		
1.1. Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства		
Валові витрати на одиницю продукції (GC_{gon}), грн	$GC_{pv} = \frac{GC}{GON}$	GC – валові витрати, грн; GON – валова продукція, ц
Фондовіддача (TOF), грн	$TOF = \frac{GOM}{ACF}$	GOM – валова продукція, грн; ACF – середньорічна вартість основних засобів, грн
Рентабельність реалізованої продукції (PR), %	$PR = \frac{NI}{F} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; F – повна собівартість, грн
Продуктивність праці (LP), грн/особу	$LP = \frac{NR}{EM}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; EM – середня кількість працівників, осіб
1.2. Критерій фінансового стану підприємства		
Коефіцієнт автономії (ER)	$ER = \frac{CE}{BL}$	CE – власний капітал, грн; BL – баланс пасивів, грн
Коефіцієнт платоспроможності (SR)	$SR = \frac{CCE}{CLP}$	CCE – гроші та їх еквіваленти, грн; CLP – поточні зобов'язання і забезпечення, грн
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (ALR)	$ALR = \frac{CFI + CCE}{CLP}$	CFI – поточні фінансові інвестиції, грн; CCE – гроші та їх еквіваленти, грн; CLP – поточні зобов'язання і забезпечення, грн
Коефіцієнт обертання оборотних активів ($TRCA$)	$TRCA = \frac{NR}{ACCA}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; $ACCA$ – середньорічна вартість оборотних активів, грн
1.3. Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку		
Рентабельність продажу (ROS), %	$ROS = \frac{NI}{NR} \times 100 \%$	NI – чистий прибуток, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн

Продовж. табл. 1.22

1	2	3
Коефіцієнт затовареності готовою продукцією (BL)	$BL = \frac{FG}{NR}$	FG – середньорічна вартість готової продукції, грн; NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Коефіцієнт використання виробничих потужностей (CUR)	$CUR = \frac{GON}{GONm}$	GON – валова продукція, ц; $GONm$ – максимальна валова продукція за останні 5 років, ц
Коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту (ASR)	$ASR = \frac{SC}{Nlin}$	SC – витрати на збут, грн; $Nlin$ – приріст чистого прибутку, грн;
1.4. Критерій конкурентоспроможності продукції		
Співвідношення якості продукції до її ціни (QP), бал	$QP = \frac{Q}{P}$	Q – оцінка якості продукції, бал; P – оцінка ціни продукції, бал
2. Переведення показників у відносні величини за 15-бальною шкалою. 5 балів – показнику, який гірший за базовий; 10 балів – на рівні базового; 15 балів – показник більший за базовий		
3. Зважена оцінка критеріїв		
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства (CPE)	$CPE = 0,31 \times GCgon + 0,19 \times TOF + 0,40 \times PR + 0,10 \times LP$	$GCgon$ – валові витрати на одиницю продукції, бал; TOF – фондівіддача, бал; PR – рентабельність продукції, бал; LP – продуктивність праці, бал
Критерій фінансового стану підприємства (CFC)	$CFC = 0,29 \times ER + 0,20 \times SR + 0,36 \times ALR + 0,15 \times TRCA$	ER – коефіцієнт автономії, бал; SR – коефіцієнт платоспроможності, бал; ALR – коефіцієнт абсолютної ліквідності, бал; $TRCA$ – коефіцієнт обертання оборотних активів, бал
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку (CES)	$CES = 0,37 \times ROS + 0,29 \times BL + 0,21 \times CUR + 0,14 \times ASR$	ROS – рентабельність продажу, бал; BL – коефіцієнт затовареності готовою продукцією, бал; CUR – коефіцієнт використання виробничих потужностей, бал; ASR – коефіцієнт ефективності реклами та засобів стимулювання збуту, бал
Критерій конкурентоспроможності продукції (CPC)	$CPC = 0,33 \times QP$	QP – співвідношення якості продукції до її ціни, бал
4. Загальний індекс конкурентоспроможності		
Загальний індекс конкурентоспроможності (CI)	$CI = 0,15 \times CPE + 0,29 \times CFC + 0,23 \times CES + 0,33 \times CPC$	CPE – критерій ефективності виробничої діяльності; CFC – критерій фінансового стану; CES – критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку; CPC – критерій конкурентоспроможності продукції

Сформовану в табл. 1.22 методику розділено на чотири частини, де спочатку потрібно провести обрахунок показників, перевести показники у відносні величини

за 15-бальною шкалою, здійснити зважену оцінку критеріїв, а в кінці визначити загальний індекс конкурентоспроможності.

Завдяки використанню загального індексу конкурентоспроможності відбувається порівняння аграрних підприємств за показниками, щоб побачити їхнє реальне становище на ринку. Це цінний інструмент для аналізу. Якщо визначений індекс нижчий за індекс конкурентів, слід впроваджувати заходи для підвищення конкурентоспроможності.

Сьогодні аграрні підприємства мають чимало проблем на ринку, і для їх подолання необхідно бути конкурентоспроможними.

Оцінювання конкурентоспроможності дає змогу аграрним підприємствам визначити своїх головних конкурентів і тих, які зовсім не впливають на них. Визначивши своїх найбільших конкурентів, аграрне підприємство зможе краще пристосуватися до умов конкурентного середовища.

Окрім інших методів оцінювання конкурентоспроможності, не менш важливою є оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств за їхньою продукцією. Зокрема, Жердецька Л. В., Койчева Д. С., Бурко Я. В., Кривуля П. В. та Павлюченко Т. І. пропонують оцінювання ринкової влади за Лернером, яка є актуальним показником економічної ефективності аграрних підприємств [257, с. 56; 258, с. 171].

Оцінювання ринкової влади є не менш важливим для будь-якого підприємства, ніж оцінювання конкурентоспроможності, особливо в аграрному секторі, де конкуренція надзвичайно інтенсивна та залежить від багатьох зовнішніх чинників. Ринкова влада визначає здатність аграрного підприємства встановлювати ціни на свою продукцію на такому рівні, який дає змогу конкурувати та отримувати стабільний прибуток.

Для досягнення високого рівня ринкової влади аграрні підприємства повинні оптимізувати свої витрати на виробництво та впроваджувати сучасні технології. Ринкова влада, визначена за індексом Лернера, є показником, що відображає здатність аграрного підприємства впливати на ринкові ціни. Високий індекс Лернера свідчить про більшу ринкову владу, що дає змогу аграрному

підприємству встановлювати вищі ціни, ніж конкуренти. Це, зі свого боку, впливає на загальний рівень цінової конкурентоспроможності на ринку. Тому розуміння ринкової влади є особливо важливим для визначення стратегії аграрного підприємства на ринку та забезпечення його економічної ефективності.

Як зауважують Лівінський А. та Минів Р. М., використання матричних методів для оцінювання є прийнятним та актуальним для аналізу ефективності роботи підприємств [259, с. 143–144; 260, с. 102].

Зі свого боку, цю ідею розвивають Дячков Д. В., Горбатюк Л. М. та Мамчич І. С., підкреслюючи важливість застосування матриць для підвищення конкурентоспроможності підприємств [261, с. 37].

Виокремимо головні матричні методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств (табл. 1.23).

Таблиця 1.23

Матричні методи оцінювання конкурентоспроможності

**[узагальнено автором на основі 262; 263, с. 47–48; 264, с. 102;
265; 266, с. 159; 267, с. 14; 268; 269; 270, с. 7–9]**

Методи	Опис
SPACE-аналіз	Використовується для визначення стратегічного положення підприємства та розробки рекомендацій щодо подальших дій. Він базується на аналізі чотирьох складових: внутрішніх показників сили та слабкості, зовнішніх показників стабільності та привабливості
SWOT-аналіз	Використовується для оцінки зовнішніх та внутрішніх чинників, що впливають на підприємство. Він поділяється на чотири компоненти: сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози
Матриця BCG	Використовується для аналізу портфелів продукції підприємств. Вона базується на двох змінних: темп зростання ринку та відносна частка ринку. Матриця розділена на чотири квадранти: зірки, дійні корови, знаки запитання, собаки

Представлені в табл. 1.23 матричні методи забезпечують глибше розуміння конкурентного середовища та дають змогу аграрним підприємствам ефективніше адаптуватися до змін, розробляти стратегії розвитку та покращувати свою економічну ефективність.

Керівництво має правильно оцінювати стан власних підприємств, щоб знати, де їхні сильні сторони, а де слабкі – і як це виправити [88].

Доречно звернути увагу на твердження Махмудова Х. З., Волкової Н. В. та Смірнова О. О., що інформація про сильні та слабкі сторони допомагає підприємствам досягати конкурентних переваг [271, с. 160, 272, с. 88].

Виділимо переваги та недоліки SPACE-аналізу, SWOT-аналізу та матриці BCG, які є важливими для оцінки конкурентоспроможності (рис. 1.12).

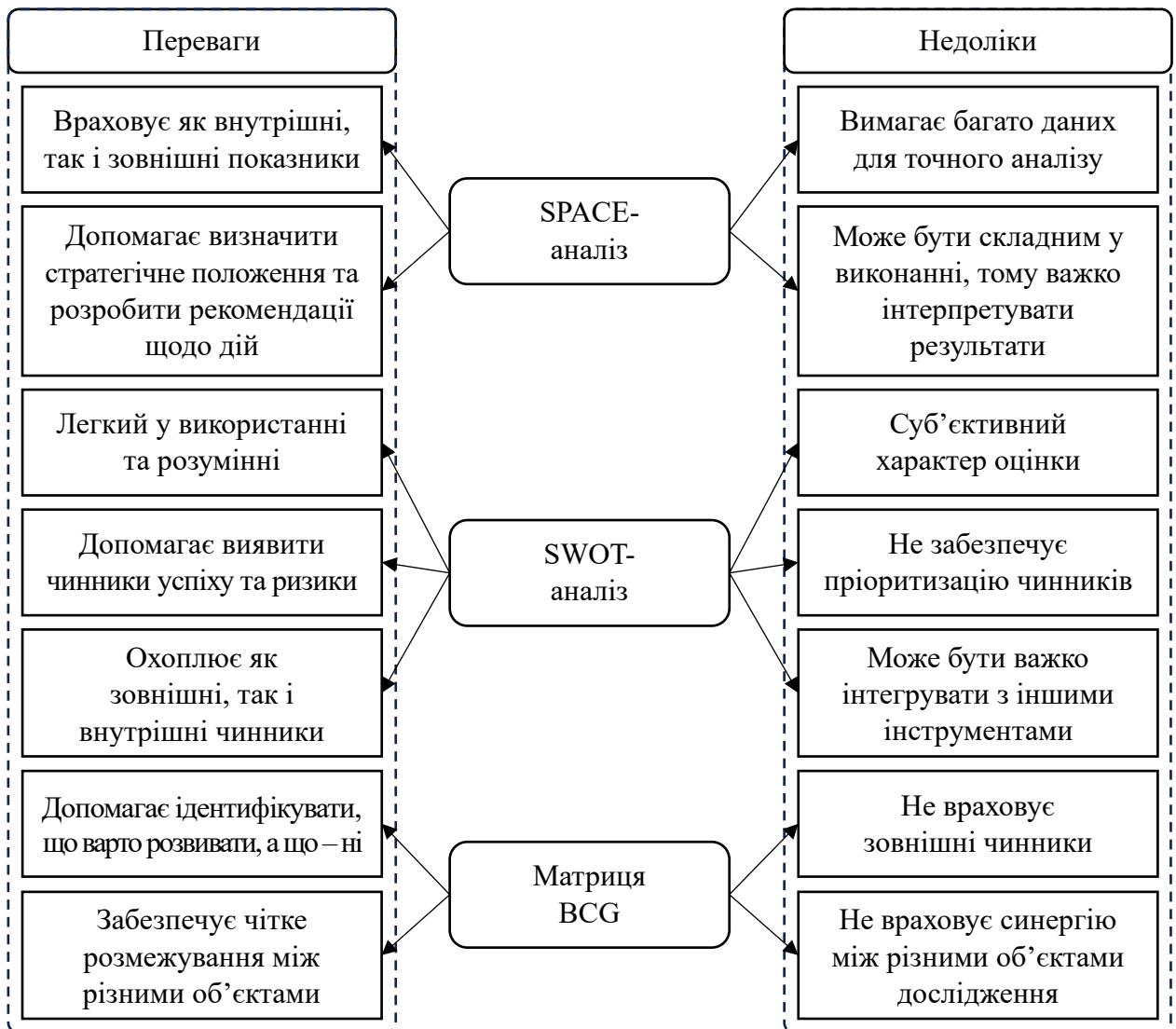

Рис. 1.12. Порівняння переваг та недоліків матричних методів оцінювання конкурентоспроможності [авторська розробка]

Проведене на рис. 1.12 порівняння показало, що використання матричних методів оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств дає змогу

забезпечити всебічний аналіз як зовнішніх, так і внутрішніх чинників, які впливають на їхню діяльність. Ці методи доповнюють один одного, тому під час аналізу конкурентного середовища вони є доречним доповненням до суто економічного оцінювання конкурентоспроможності. Застосування комбінованого підходу дає змогу глибше розкрити специфіку кожного аграрного підприємства, враховуючи унікальні чинники та умови ринку. Це сприяє точнішому визначенню можливих ризиків та пошуку шляхів їхньої мінімізації. Крім того, комбіноване використання різних методів оцінювання дає змогу виявити приховані тенденції.

Для забезпечення успішної діяльності в умовах жорсткої конкуренції аграрним підприємствам необхідно розробляти та впроваджувати ефективні конкурентні стратегії. Розглянемо основні конкурентні стратегії підприємств, які використовуються різними авторами (рис. 1.13).

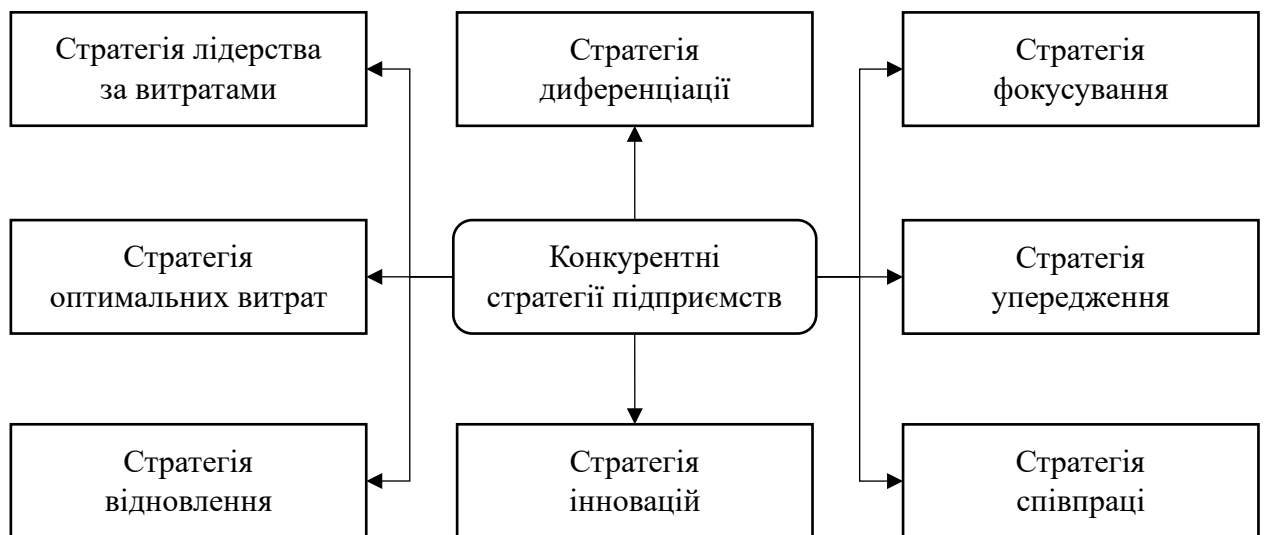

Рис. 1.13. Основні конкурентні стратегії підприємств [узагальнено автором на основі 273, с. 125–126; 274, с. 117; 275, с. 64; 276, с. 96; 277, с. 213; 278]

З огляду на рис. 1.13, важливим для аграрних підприємств стає формування конкурентної стратегії, яка враховує не лише поточні ринкові умови, а й довгострокові тенденції. Аграрні підприємства повинні бути готовими до змін у конкурентному середовищі, зокрема – виявляти гнучкість в управлінні та здатність швидко адаптуватися до нових умов. Ефективна конкурентна стратегія має давати змогу аграрним підприємствам зберігати та зміцнювати свої позиції ринку.

Зовнішні та внутрішні чинники, що впливають на господарську діяльність аграрних підприємств, потребують всебічного аналізу. Використання різних методів оцінювання конкурентоспроможності дає змогу виявити сильні та слабкі сторони і розробити заходи для підвищення економічної ефективності аграрних підприємств. Водночас аграрні підприємства повинні орієнтуватися на раціональне використання наявних ресурсів, постійне вдосконалення виробничих процесів і впровадження інновацій для збереження конкурентних переваг.

Таким чином, регулярне оцінювання економічної ефективності дає змогу аграрним підприємствам адаптуватися до змін на ринку, оптимізувати використання наявних ресурсів та виявляти потенційні ризики і загрози. Узагальнення різних методик має ключове значення для розвитку аграрних підприємств, оскільки допомагає визначити аспекти виробничого процесу, які потребують удосконалення, особливо в умовах нестабільності конкурентного середовища.

Висновки до розділу 1

1. Проаналізовано підходи до визначення сутності «економічної ефективності» та «конкурентоспроможності» серед вітчизняних та закордонних науковців, а також визначено основні класифікаційні ознаки понять. Розглянуто концепції дослідження економічної ефективності, які охоплюють різні методики оцінювання результативності використання наявних ресурсів. Проведено порівняння вітчизняних та закордонних визначень різних понять про конкуренцію, серед яких: конкуренція, конкурентний ринок, конкурентне середовище, конкурентна перевага, конкурентний потенціал.

2. У результаті дослідження сформульовано авторські визначення понять «економічна ефективність», «конкурентоспроможність» та «конкурентне середовище». Економічна ефективність трактується автором як відносна величина, яка демонструє економічну доцільність господарської діяльності при мінімальних витратах ресурсів для досягнення поставлених результатів.

Конкурентоспроможність визначається як здатність провадити економічно доцільну господарську діяльність та досягати поставлених цілей завдяки конкурентним перевагам в умовах конкурентного середовища. Конкурентне середовище тлумачиться автором як спеціальні умови на ринку за яких відбувається економічне суперництво суб'єктів господарювання з метою досягнення кожним власних результатів, що супроводжується впливом різних конкурентних чинників.

3. Розроблено механізм проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, який складається з: визначення мети та цілей моніторингу, визначення показників економічної ефективності, збирання даних, оцінювання та аналізу показників, інтерпретації результатів, розроблення та впровадження рекомендацій, зворотного зв'язку та звітування. Водночас розроблено алгоритм забезпечення економічної ефективності в залежності від стану господарської діяльності аграрних підприємств. Сформовано структуру рівнів дослідження економічної ефективності аграрної складової національної економіки. Визначено рівні господарської діяльності аграрного підприємства.

4. Визначено безпосередній зв'язок між економічною ефективністю та конкурентоспроможністю, який свідчить, що при досягненні економічної ефективності аграрні підприємства мають конкурентні переваги на ринку. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню їхнього рівня конкурентоспроможності, забезпечуючи раціональне використання наявних ресурсів, оптимізацію витрат та підвищення якості продукції.

5. Виокремлено чинники конкурентного середовища, що впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств, які поділено на групи: економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні, політичні. Також виділено джерела впливу на них та об'єкти, на які вони впливають.

6. Досліджено аналітичні та матричні методи оцінювання конкурентоспроможності. До аналітичних методів віднесено: метод порівняльних переваг, метод балів, метод зважених оцінок, метод теорії ефективної конкуренції. Сформовано методику оцінювання конкурентоспроможності за методом зважених

оцінок та методом теорії ефективної конкуренції. Серед матричних методів досліджено: SPACE-аналіз, SWOT-аналіз, матрицю BCG. Проведено порівняння переваг та недоліків матричних методів оцінювання конкурентоспроможності.

7. Визначено, що економічна ефективність є ключовим чинником для результативного функціонування аграрних підприємств. Відсутність єдиної системи показників для оцінювання економічної ефективності зумовлює необхідність створення цілісної системи, яка враховувала б специфіку аграрного виробництва. Розроблено систему оцінювання економічної ефективності, яка враховує основні аспекти господарської діяльності аграрних підприємств. Система оцінювання складається з шести головних складових: визначення мети та цілей оцінювання економічної ефективності, вибір критеріїв оцінювання економічної ефективності, підбір показників на основі критеріїв оцінювання економічної ефективності, збір даних для оцінювання економічної ефективності, обробка даних, оцінка економічної ефективності. У ВСК «Злагода» за результатами дослідження було впроваджено систему оцінювання економічної ефективності.

8. У залежності від критеріїв оцінювання економічної ефективності сформовано методики з переліком показників для оцінювання рентабельності, порогу рентабельності та окупності витрат господарювання, а також оцінки економічної ефективності використання активів, оборотних активів, основних засобів, запасів, власного капіталу, персоналу, земельних ресурсів, продукції рослинництва та тваринництва.

Результати проведеного у першому розділі дослідження було апробовано на науково-практичних конференціях [16; 84; 85; 98; 99; 100; 104; 105; 106; 109; 110; 125; 133; 134; 135; 136; 179; 180; 181; 183; 184; 185; 186; 215] та шляхом публікації наукових праць [108; 114; 120; 178; 264].

Список використаних джерел до розділу 1

1. Етимологічний словник української мови: В 7 т. Т. 2: Д–Копці / ред. кол. : О. С. Мельничук, В. Т. Коломієць, О. Б. Ткаченко. Київ : Наукова думка, 1985. 572 с.

2. Явна І. В. Економічна сутність ефективності та її види. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 9. С. 115–118.
3. Пудичева Г. О. Економічна сутність та класифікація ефективності. *Проблеми системного підходу в економіці*. 2020. Вип. 3 (2). С. 19–24.
4. Свиноус І. В., Гура А. М. Сутність економічної ефективності як об'єкта управління в сільськогосподарських підприємствах. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2018. № 6. С. 64–73.
5. Трусова Н. В., Свиноус І. В., Гринчук Ю. С., Присяжнюк Н. М., Шевченко А. Я. Теоретичні підходи до розуміння поняття категорії «ефективність функціонування суб'єктів господарювання». *Агросвіт*. 2023. № 9–10. С. 18–26.
6. Трусова Н. В., Свиноус І. В., Гринчук Ю. С., Слободенюк О. І., Гринчук К. В. Методичні засади розуміння поняття «ефективність суб'єктів господарювання». *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 9. С. 53–59.
7. Отенко І. П. Ефективність як основне поняття та критерій діяльності підприємства. *Бізнес Інформ*. 2020. № 6. С. 190–195.
8. Герасимов О. К. Аналіз підходів до трактування ефективності діяльності підприємств. *Бізнес Інформ*. 2017. № 10. С. 27–36.
9. Назаренко І. Економічний зміст ефективності діяльності підприємств. *Галицький економічний вісник*. 2022. № 3 (76). С. 15–22.
10. Петков О. І. Економічна ефективність підприємств та фактори впливу на неї. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. Т. 6. № 1. С. 392–399.
11. Тюріна Н., Антонюк В. Особливості оцінювання ефективності діяльності та розвитку медичних організацій. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2024. № 2. С. 9–17.
12. Морщенок Т. С. Огляд підходів до визначення економічної сутності поняття «ефективність». *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2016. Вип. 1. С. 7–13.
13. Радько В. І., Микитюк Д. М., Іванова Л. С. Сутність економічної категорії «ефективність» виробництва та її особливості у молочному скотарстві. *Економіка та управління АПК*. 2014. № 2. С. 105–109.

14. Нестеренко В. Ю., Осьмірко І. В., Синиця Т. В. Актуальні аспекти аналізу фінансово-економічної діяльності підприємства. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва*. 2021. № 26. С. 79–88.
15. Лупак Р. Л., Наконечна Н. В., Микитин О. З. Теоретичний базис управління забезпеченням економічної ефективності діяльності підприємства на засадах інноваційного розвитку. *Проблеми економіки*. 2024. № 1. С. 64–69.
16. Лесюк В. С. Критерії та показники вираження ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія та практика* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 9 червня 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 17–18.
17. Бондар Ю. А., Дорошенко Т. М. Економічна безпека підприємства як фактор забезпечення ефективності зовнішньоекономічної діяльності. *Розвиток методів управління та господарювання на транспорті*. 2022. Вип. 1. С. 70–82.
18. Leibenstein H. Allocative Efficiency vs. «X-Efficiency». *The American Economic Review*. 1966. Vol. 56. № 3. P. 392–415.
19. Навольська Н. В. Теоретичні аспекти забезпечення економічної ефективності діяльності підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2017. Вип. 18. С. 266–271.
20. Череп А. В., Стрілець Є. М. Ефективність як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2013. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1727> (дата звернення: 20.11.2024).
21. Ковальчук Т. Т. Економічна ефективність господарської діяльності підприємства. *Студентський вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2017. Вип. 1 (7). С. 78–81.
22. Россоха В. В., Нечипоренко О. М. Прогнозування економічної ефективності сільськогосподарського підприємства: можливості і обмеження. *Агросвіт*. 2023. № 1. С. 3–9.
23. Богацька Н. М. Аналіз ефективності господарсько-фінансової діяльності підприємства. *Ефективна економіка*. 2021. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9411> (дата звернення: 20.11.2024).

24. Decision Support Model for Input Minimization and the Optimal Economic Efficiency of Agricultural Holdings / E. Lialia et al. Proceedings of the 17th International Conference of the Hellenic Association of Agricultural Economists. 2024. URL: <https://www.mdpi.com/2504-3900/94/1/43> (дата звернення: 20.11.2024).

25. Niewiadomski P., Merkisz-Guranowska A. Sustainable production strategies in agricultural transport: Balancing economic efficiency and environmental impact. *Journal of Sustainable Development of Transport and Logistics*. 2024. Vol. 9. № 1. P. 30–39.

26. Пащенко О. П., Васьківський О. П., Куліш Н. Теоретичні аспекти оцінки ефективності менеджменту підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2020. Вип. 1 (18). С. 119–125.

27. Нечипорук А. А., Таранич О. В. Управління ефективністю виробничої діяльності підприємства: сутність та значення. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 56. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3104> (дата звернення: 20.11.2024).

28. Федотова Ю. В. Аналіз ефективності експортної діяльності підприємства. *Інтелект XXI*. 2021. № 4. С. 40–44.

29. Кузьменко О. А. Методичні підходи до визначення економічної ефективності виробництва в сільському господарстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 38. С. 63–67.

30. Потапова М. Ю. Соціально-економічна ефективність в Україні: статистичне дослідження за допомогою показників СНР. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 33. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/946> (дата звернення: 20.11.2024).

31. Теоретичні підходи до розуміння категорії «економічна ефективність» / Н. В. Трусова та ін. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/2682> (дата звернення: 20.11.2024).

32. Дідур К. М., Дмитрюк С. П. Економічна ефективність впровадження заходів з охорони праці. *Агросвіт*. 2020. № 5. С. 43–49.

33. Сахно А. А., Болтовська Л. Л. Ефективність використання технологій у контексті дотримання показників економічної безпеки підприємств. *Економіка, фінанси, менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2023. № 2. С. 104–119.
34. Гривківська О. В., Рябенко В. В., Матус Н. В. Визначення впливу інвестиційної діяльності на ефективність функціонування аграрних підприємств як економічних систем. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2023. Т. 28, Вип. 2. С. 54–58.
35. Серьогіна Д., Матвєєва Н., Пушкар Т. Інноваційний розвиток в рамках сталого розвитку: пошук балансу між економічною ефективністю та екологічною стійкістю. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2023. Вип. 4. С. 653–665.
36. Лобачева І. Ф., Коцеруба Н. В., Поліщук Н. В. Економічний аналіз ефективності використання фінансових ресурсів підприємства. *Приазовський економічний вісник*. 2022. Вип. 1. С. 119–125.
37. Іванченкова Л. В., Козак К. Б., Долинська О. О. Значення ділової етики в забезпеченні ефективності фінансово-економічної діяльності. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2022. Вип. 13. С. 85–91.
38. Вдовенко Н. М., Овчаренко Є. І., Гук О. В., Бабій Л. І. Механізм ефективного управління фінансовою безпекою в системі бізнес-планування інноваційно орієнтованих підприємств в умовах діджиталізації та економічних викликів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2023. № 7–8. С. 52–58.
39. Кільницька О. С., Шерстобєва А. В. Підвищення економічної ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 69. С. 79–85.
40. Кватернюк А. О. Економічна ефективність продукції рослинництва в контексті інноваційного розвитку України. *Економіка та суспільство*. 2021. Вип. 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/821> (дата звернення: 20.11.2024).
41. Іванченко В. В., Кривда О. В. Економічна ефективність розвитку персоналу підприємства. *Вісник Черкаського університету. Серія «Економічні науки»*. 2018. Вип. № 2. С. 95–101.

42. Sloman J. Essentials of Economics. 4th ed. Harlow : Financial Times Prentice Hall, 2007. 473 p.
43. Ефективне управління персоналом – запорука зменшення конфлікту інтересів / Н. В. Волкова та ін. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 9–10. URL: <https://nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/10> (дата звернення: 20.11.2024).
44. Дегтяренко О. Г. Економіка : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2019. 169 с.
45. Лобов С. П. Сучасні концепції економічної ефективності діяльності та ефективності управління підприємством. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4011> (дата звернення: 20.11.2024).
46. Мартин О. М. Мікроекономіка: теорія, тести, задачі. Частина I : навч. посіб. Львів : ЛДУ БЖД, 2021. 271 с.
47. Нікітченко С. О. Науково обґрунтовані підходи до економічної ефективності виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 2 (18). С. 207–212.
48. Новаковська І. О. Економіка землекористування : навч. посіб. Київ : Аграрна наука, 2018. 400 с.
49. Geamănu M. Economic efficiency and profitability. *Studia Universitatis «Vasile Goldiș» Arad – Economics Series*. 2011. Vol. 2. P. 116–119.
50. Ibragimov Z. S. Theoretical and scientific perspectives on the concept of economic efficiency. *European journal of business startups and open society*. 2024. Vol. 4 (10). P. 152–156.
51. Mintz J. M., Richardson S. R. Not just for Americans: The case for expanding reciprocal tax exemptions for foreign investments by pension funds. *The School of Public Policy Publications*. 2014. Vol. 7 (34). URL: <https://ssrn.com/abstract=3078887> (дата звернення: 20.11.2024).
52. Samuelson P. A., Nordhaus W. D. Economics. 19th ed. New York : McGraw-Hill, 2019. 744 p.
53. Picot A., Wolff B. Institutional Economics of Public Firms and Administrations: Some Guidelines for Efficiency-Oriented Design. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*. 1994. Vol. 150, No. 1. P. 211–232.

54. Zubchuk O. A. Administrative efficiency as a subject of research of science of state administration and factor of improving competitiveness of countries. *Public management*. 2018. No. 1. P. 131–144.
55. Coelli T., Rahman S., Thirtle C. Technical, Allocative, Cost and Scale Efficiencies in Bangladesh Rice Cultivation: A Non-parametric Approach. *Journal of Agricultural Economics*. 2002. Vol. 53 (3). P. 607–626.
56. ter Bogt H. J. Efficiency, Types of / eds. A. Marciano, G. B. Ramello. *Encyclopedia of Law and Economics*. New York : Springer, 2019. P. 675–680.
57. Ghemawat P., Ricart Costa J. E. I. The organizational tension between static and dynamic efficiency. *Strategic Management Journal*. 1993. Vol. 14 (S2). P. 59–73.
58. Gillingham K., Newell R. G., Palmer K. Energy Efficiency Economics and Policy. *Annual Review of Resource Economics*. 2009. Vol. 1. P. 597–619.
59. Langangmeilu G., Heisnam P., Gasinmeilu K., Moirangthem A. Resource use efficiency in Agriculture. *Agriculture & Food: e-Newsletter*. 2022. Vol. 4 (5). P. 623–625.
60. Camanho A. S., Silva M. C., Piran F. S., Lacerda D. P. A literature review of economic efficiency assessments using Data Envelopment Analysis. *European Journal of Operational Research*. 2024. Vol. 315 (1). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0377221723005659> (дата звернення: 20.11.2024).
61. Карпінська Г. В., Циналєвська І. А. Інституціональна ефективність як імператив повоєнного інноваційного розвитку територіально-господарських систем. *Економічні інновації*. Т. 25, Вип. 2 (87). С. 27-38.
62. Deyneli F. Efficiency / eds. A. Marciano, G. B. Ramello. *Encyclopedia of Law and Economics*. New York : Springer, 2019. P. 673–675.
63. Zhao T., Xie J., Chen Y., Liang L. Coordination efficiency in two-stage network DEA: application to a supplier–manufacturer sustainable supply chain. *International Journal of Logistics Research and Applications*. 2021. Vol. 25 (4–5). P. 656–677.
64. Allwood J. M., Ashby M. F., Gutowski T. G., Worrell E. Material efficiency: A white paper. *Resources, Conservation and Recycling*. 2011. Vol. 55. P. 362–381.
65. Lo M. Market efficiency hypothesis / eds. C.-F. Lee, A. C. Lee. *Encyclopedia of Finance*. Boston : Springer, 2006. P. 585–590.

66. Arenas-Valencia W., Cabello-Eras J. J. Productive, Distributive, Dynamic, and Allocative Efficiency Improvement Model in Colombian Public Universities. *Scientia et Technica*. 2021. Vol. 26. No. 2. P. 167–177.
67. Bouchaud J.-P., Farmer J. D., Lillo F. How Markets Slowly Digest Changes in Supply and Demand. *Handbook of Financial Markets: Dynamics and Evolution*. Elsevier, 2009. P. 57–160.
68. Chen H.-Y., Huang C., Chiu Y.-H. An intertemporal efficiency and technology measurement for tourist hotel. *Journal of Productivity Analysis*. 2017. Vol. 48. P. 85–96.
69. Handoyo S., Suharman H., Ghani E. K., Soedarsono S. A business strategy, operational efficiency, ownership structure, and manufacturing performance: The moderating role of market uncertainty and competition intensity and its implication on open innovation. *Journal of Open Innovation: Technology, Market, and Complexity*. 2023. Vol. 9 (2). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2199853123001415> (дата звернення: 20.11.2024).
70. Halkos G., Tzeremes N. Trade efficiency and economic development: evidence from a cross country comparison. *Applied Economics*. 2008. Vol. 40 (21). P. 2749–2764.
71. Sloman J., Wride A., Garratt D. Economics. 9th ed. Pearson Education Limited, 2014. 944 p.
72. On efficiency and effectiveness: some definitions. Productivity Commission Staff Research Note. Canberra, 2013. URL: <https://www.pc.gov.au/research/supporting/efficiency-effectiveness/efficiency-effectiveness.pdf> (дата звернення: 20.11.2024).
73. New Directions in Productivity Measurement and Efficiency Analysis: Counting the Environment and Natural Resources / eds. T. Ancev, M. A. S. Azad, F. Hernández-Sancho. Cheltenham : Edward Elgar Publishing, 2017. 296 p.
74. Stiglitz J. E., Rosengard J. K. Economics of the Public Sector. 4th ed. New York–London : W.W. Norton & Company, 2015. 960 p.
75. Bernardinelli L., Guasoni P., Mayerhofer E. Informational efficiency and welfare. *Mathematics and Financial Economics*. 2022. Vol. 16. P. 659–683.
76. Lipsey R. G., Chrystal K. A. Economics. 11th ed. Oxford : Oxford University Press, 2007. 665 p.

77. Raut M., Shende N. V., Dangore U. T. Technical, allocative and economic efficiency of soybean: A stochastic frontier approach. *International Journal of Statistics and Applied Mathematics*. 2023. SP-8(6). P. 1201–1206.
78. Leibenstein H. General X-Efficiency Theory and Economic Development. Oxford : Oxford University Press, 1978. 200 p.
79. Farrell M. J. The Measurement of Productive Efficiency. *Journal of the Royal Statistical Society. Series A (General)*. 1957. Vol. 120, No. 3. P. 253–290.
80. Murillo-Zamorano L. R. Economic Efficiency and Frontier Techniques. *Journal of Economic Surveys*. 2004. Vol. 18 (1). P. 33–77.
81. Kalirajan K. P. On measuring economic efficiency. *Journal of Applied Econometrics*. 1990. Vol. 5 (1). P. 75–85.
82. Coelli T. J., Rao D. S. P., O'Donnell C. J., Battese G. E. An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis. 2nd ed. New York : Springer, 2005. 349 p.
83. Чумак О. Економічна діяльність підприємств: сутність, концептуальна парадигма, регулювання. *Економічний дискурс*. 2019. Вип. 2. С. 104–112.
84. Лесюк В. С. Трактатування сутності господарської діяльності на законодавчому рівні України. *Актуальні проблеми економіки, фінансів та права в умовах сучасних викликів* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Полтава, 30 травня 2023 р.). Полтава, 2023. Ч. 1. С. 17–19.
85. Лесюк В. С. Актуальність формування облікової політики для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон, 17–18 листопада 2021 р.). Херсон, 2021. С. 45–47.
86. Васильєва Т. С. Господарська діяльність як об'єкт адміністративно-правового режиму. *Форум права*. 2011. № 1. С. 169–174.
87. Лесюк В. С. Правові засади тлумачення сутності господарської діяльності аграрних підприємств в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 12 (70). С. 45–51.

88. Лесюк В. С. Концептуальний аналіз економічної ефективності та її значення для економіки. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2546> (дата звернення: 20.11.2024).
89. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. 2-ге вид., доп. і перероблене. Київ : КНЕУ, 2002. 624 с.
90. Аграрне право : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / В. П. Жушман та ін. ; за ред. В. П. Жушмана та А. М. Статівки. Харків : Право, 2010. 296 с.
91. Ігнатенко М. М. Планування і прогнозування соціальної відповідальності суб'єктів господарювання аграрної сфери економіки. *Агросвіт*. 2015. № 17. С. 31–37.
92. Круковська О. В. Теоретичний базис формування ринку ветеринарного обслуговування у тваринництві. *Таврійський науковий вісник. Економічні науки*. 2016. № 96. С. 23–32.
93. Економіка підприємств АПК : навч. посіб. / за ред. С. Л. Дусановського. Тернопіль : Горлиця, 2008. 257 с.
94. Сутність, функції та форми підприємницької діяльності в сільському господарстві / І. Б. Смолинець та ін. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького*. 2016. Т. 18. № 2 (69). С. 141–150.
95. Охота Ю. В. Підприємницька діяльність в аграрному секторі: сутність, організаційно-правова форма та інші основні аспекти. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6193> (дата звернення: 20.11.2024).
96. Оларь Н. Г. Економічна сутність ефективності сільськогосподарського виробництва. *Інноваційна економіка*. 2017. № 11–12. С. 54–61.
97. Статівка А. М. Співвідношення поняття «господарська діяльність» та «виробничо-господарська діяльність» сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 197. Ч. 2. С. 35–43.
98. Лесюк В. С. Економічна ефективність як запорука економічної безпеки аграрних підприємств. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (м. Умань, 18 листопада 2021 р.)*. Умань, 2021. С. 392–394.

99. Лесюк В. С. Значення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва для аграрних підприємств. *Інновації в освіті, науці та виробництві* : матеріали V міжнародної науково-практичної онлайн конференції присвяченої 100-річчю від дня заснування ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБІП України» (м. Київ, 24–26 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 167–169.

100. Лесюк В. С. Економіко-математичне моделювання при аналізі економічної ефективності аграрних підприємств. *Інформаційні технології в агробізнесі та аграрній освіті* : тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24–26 квітня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 15–16.

101. Pokharel K. P., Featherstone A. M., Archer D. W. Estimating economic efficiency under risk for agricultural cooperatives. *International Journal of Food and Agricultural Economics*. 2019. Vol. 7, No. 2. P. 77–89.

102. Безуглий О. М., Колеснік В. В., Соколенко А. В. Організаційно-економічний механізм забезпечення ефективного функціонування та розвитку підприємств агропромислового комплексу України. *Економічний вісник Донбасу*. 2023. № 2. С. 18–25.

103. Лимар В. В. Концепт економічної ефективності у розрізі еволюції наукових шкіл. *Інноваційна економіка*. 2018. № 1–2. С. 26–31.

104. Лесюк В. С. Особливості дослідження економічної ефективності аграрних підприємств. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Полтава, 28 жовтня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 74–76.

105. Лесюк В. С. Економічна безпека як чинник ефективного функціонування аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18–19 листопада 2021 р.). Харків, 2021. С. 151–153.

106. Лесюк В. С. Особливості економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. *Тенденції розвитку та виклики сучасній аграрній науці й освіті, за змінних кліматичних та політичних умов* : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Київ, 28–30 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 80–82.

107. Павлова Г. Є., Приходько І. П., Своднін І. М. Ефективність виробництва продукції рослинництва як фактор забезпечення економічної безпеки сільськогосподарського підприємства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 15, Ч. 2. С. 60–63.

108. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств в умовах формування сталої біоекономіки. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія. Київ : КНУТД, 2024. С. 264–300.

109. Лесюк В. С. Вплив війни на конкурентоспроможність аграрних підприємств України. *Наука та освіта в умовах викликів сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 16 грудня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 316–317.

110. Лесюк В. С. Аналіз економічної ефективності в управлінні аграрними підприємствами. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами* : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 230–233.

111. Aparicio J., Zofío J. L., Pastor J. T. Decomposing Economic Efficiency into Technical and Allocative Components: An Essential Property. *Journal of Optimization Theory and Applications*. 2023. Vol. 197. P. 98–129.

112. Boczar P., Błażejczyk-Majka L. Economic Efficiency versus Energy Efficiency of Selected Crops in EU Farms. *Resources*. 2024. Vol. 13 (9). URL: <https://www.mdpi.com/2079-9276/13/9/123> (дата звернення: 20.11.2024).

113. Вплив економічної ефективності на формування ринкових умов управління організацією / С. З. Весперіс та ін. *Ефективна економіка*. 2023. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/1439> (дата звернення: 20.11.2024).

114. Лесюк В. С. Основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12 (80). Т. 1. С. 129–136.

115. Dossou B. F. Type and Technical, Allocative and Economic Efficiencies in Agricultural Production: The Case of Women Market Gardeners in the Ouémé

Valley in Southern Benin. *American Academic Scientific Research Journal for Engineering, Technology, and Sciences*. 2023. Vol. 92, No. 1. P. 160–178.

116. Sharma K. R., Leung P., Zaleski H. M. Technical, allocative and economic efficiencies in swine production in Hawaii: a comparison of parametric and nonparametric approaches. *Agricultural Economics*. 1999. Vol. 20 (1). P. 23–35.

117. Arias-Robles M., Alarcón S. Economic efficiency of Colombian agricultural companies: an empirical study of stochastic production frontiers. *DYNA*. 2021. Vol. 88, No. 216. P. 48–54.

118. Лисак О. П. Оцінка економічної ефективності діяльності підприємства. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 3. С. 16–18.

119. Калініченко О. В., Кулик М. І., Лесюк В. С. Біоекономічна оцінка ефективності виробництва біомаси енергетичних культур в Україні. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія. Київ : КНУТД, 2024. С. 455–479.

120. Лесюк В. С. Економічна ефективність логістичної діяльності аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 74–81.

121. Лагодієнко В., Денисюк Т., Печка С. Теоретичне обґрунтування оцінювання ефективності диверсифікації виробництва аграрного підприємства. *Innovation and Sustainability*. 2022. Вип. 2. С. 100–106.

122. Дудченко В. В., Стеценко І. І. Продуктивність лавандину та економічна ефективність його вирощування за різних елементів технології. *Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2023. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nd_2023_4_6 (дата звернення: 20.11.2024).

123. Березіна Л. М., Резнік А. В. ВІ-додатки як складники цифровізації та її вплив на ефективність діяльності сільськогосподарських підприємств. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2021. Вип. 48. С. 37–45.

124. Лесюк В. С. Оцінка ефективності використання автопарку аграрного підприємства. *Управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку* : монографія. Суми : Триторія, 2020. С. 389–398.

125. Лесюк В. С. Технічне забезпечення як важливий чинник економічної ефективності аграрних підприємств. *Майбутній науковець – 2021* : матеріали

Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Сєвєродонецьк, 3 грудня 2021 р.). Сєвєродонецьк, 2021. С. 270–271.

126. Макаренко П. М., Пілявський В. І., Процюк Н. Ю. Інноваційна складова формування конкурентного потенціалу підприємства. *Причорноморські економічні студії*. 2020. Вип. 50. Ч. 1. С. 75–79.

127. Багорка М. О., Абрамович І. А. Удосконалення маркетингових конкурентних стратегій аграрного підприємства. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 1 (48). С. 65–72.

128. Жалдак Г. П., Мамаджанов А. Р. Напрями та методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств. *Економічний вісник Національного технічного університету «Київський політехнічний інститут»*. 2022. № 22. С. 52–59.

129. Волкова Н. В., Мехтієв Р. Е., Попадін Є. В. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2729> (дата звернення: 20.11.2024).

130. Колісніченко П. Т., Ушенко Н. В., Терещенко Е. Ю. Методичні засади аналізу ефективності механізму управління фінансово-економічною безпекою підприємства. *Часопис економічних реформ*. 2023. № 3. С. 42–53.

131. Лесюк В. С. Управління ефективністю використання машинно-тракторного парку аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 74–80.

132. Bečvářová V. Issues of competitiveness of the present agriculture. *Agric. Econ. – Czech*. 2008. Vol. 54 (9). P. 399–405.

133. Лесюк В. С. Особливості господарської діяльності аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 листопада 2023 р.). Кропивницький, 2023. Ч. 2. С. 25–26.

134. Лесюк В. С. Визначення та оцінка ключових показників конкурентного середовища аграрних підприємств. *Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 8 листопада 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 24–26.

135. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств під час інтеграції України в глобальний економічний простір. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти* : збірник матеріалів Міжнародної наукової-практичної конференції (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса, 2022. С. 272–274.

136. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств як частина зовнішньоекономічної політики України. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.). Ужгород, 2022. С. 203–205.

137. Дячков Д. В., Бондар Т. А., Дарнєв М. К. Система управління розвитком підприємства в умовах динамічної конкуренції. *Економіка та суспільство*. 2021. № 26. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/360> (дата звернення: 20.11.2024).

138. Синиця Т. В., Осьмірко І. В. Економічна діагностика : навч.-метод. посіб. Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2017. 184 с.

139. Лагодієнко В. В., Артеменко Л. П., Лагодієнко В. В. Інноваційно-орієнтована стратегія підвищення конкурентоспроможності підприємств харчової промисловості. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2023. Т. 8. № 2. С. 89–95.

140. Бойко В., Бойко Л. Сучасні підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність аграрних підприємств». *Фінансовий простір*. 2019. № 3 (35). С. 23–31.

141. Економічна діагностика конкурентоспроможності підприємств в середньостроковій перспективі їх ефективного розвитку та сталого функціонування / В. М. Ходаківський та ін. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: <https://nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/1610> (дата звернення: 20.11.2024).

142. Jaya P. E. J., Utama M. S., Yasa I. G. W. M., Yuliarmi N. N. Improving competitiveness and well-being through human resources quality, local culture, and product performance. *Cogent Business & Management*. 2020. Vol. 7 (1). URL: <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/23311975.2020.1831247> (дата звернення: 20.11.2024).

143. Вараксіна О. В., Іщейкін Т. Є., Онупко О. М. Управління конкурентоспроможністю підприємства: теоретичний аспект. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2020. № 5. С. 24–28.
144. Волкова Н. В., Кононенко О. І., Кравченко Т. В. Сутність та особливості формування конкурентоспроможності та економічної безпеки сільськогосподарських підприємств. *Інфраструктура ринку*. 2022. № 68. С. 89–94.
145. Feurer R., Chaharbaghi K. Defining Competitiveness: A Holistic Approach. *Management Decision*. 1994. Vol. 32. No. 2. P. 49–58.
146. Bielik P., Rajčániová M. Competitiveness analysis of agricultural enterprises in Slovakia. *Agric. Econ. – Czech*. 2004. Vol. 50 (12). P. 556–560.
147. Ambastha A., Momaya K. Competitiveness of Firms: Review of theory, frameworks and models. *Singapore Management Review*. 2004. Vol. 26, No. 1; First half. P. 45–61.
148. Ковтуненко К. В., Дідан К. О., Ковальчук О. В. Конкурентоспроможність підприємства: сутність і підходи до визначення. *Бізнес Інформ*. 2021. № 3. С. 100–104.
149. Венгер В. В. Теоретичні підходи до визначення поняття «конкурентоспроможність». *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2014. Вип. 8. Ч. 7. С. 45–48.
150. Мельник К., Пташник С. Теоретичні засади конкурентоспроможності та її роль у розвитку підприємницької діяльності. *Agricultural and Resource Economics*. 2018. Vol. 4, No. 2. P. 97–114.
151. Николук О. М. Етимологія та сутність поняття «конкурентоспроможність підприємства». *Вісник Житомирського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2011. № 1 (55). С. 246–249.
152. Пуцентайло П. Р. Конкурентоспроможність підприємства: методологія аналізу дефініції. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4. С. 80–86.
153. Самойленко В. В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в сучасних умовах. *Інтелект XXI*. 2021. № 1. С. 59–63.
154. Aiginger K., Bärenthaler-Sieber S., Vogel J. Competitiveness under new perspectives. *WWFforEurope Working Paper*. 2013. No. 44. 97 p.

155. Competitiveness – the engine that boosts economic growth and revives the economy / D. Vîrjan et al. *Frontiers in Environmental Science*. 2023. URL: <https://www.frontiersin.org/journals/environmental-science/articles/10.3389/fenvs.2023.1130173/full> (дата звернення: 20.11.2024).

156. Latruffe L. Competitiveness, productivity and efficiency in the agricultural and agri-food sectors. *OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers*. 2010. No. 30. 62 p.

157. Cetindamar D., Kilitcioglu H. Measuring the competitiveness of a firm for an award system. *Competitiveness Review*. 2013. Vol. 23. No. 1. P. 7–22.

158. Економіка підприємства : підручник / за заг. ред. Л. Г. Ліпич. Луцьк : Вежа-Друк, 2021. URL: <https://repository.ldufk.edu.ua/handle/34606048/32639> (дата звернення: 20.11.2024).

159. Mankiw N. G. *Macroeconomics*. 8th ed. New York : Worth Publishers, 2012. 682 p.

160. Попадинець Н. М. Внутрішній ринок продукції лісової промисловості України: проблеми та напрями розвитку : монографія. Львів : ІРД НАН України, 2014. 182 с.

161. Krugman P., Wells R. *Microeconomics*. 4th ed. New York : Worth Publishers, 2014. 606 p.

162. Двуліт З. П., Мазник Л. В., Данилюк І. А. Моделювання в сфері вантажних перевезень: амбівалентність управлінських рішень в умовах карантинних обмежень та економічної конкуренції. *Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення і проблеми розвитку*. 2021. № 3 (1). С. 104–118.

163. Adeniji A. A. Managerial succession and e-business. *Encyclopedia of E-Business Development and Management in the Global Economy*. 2010. Vol. 2 (55). P. 560–569.

164. Митяй О. В. Особливості формування конкурентних переваг в системі конкурентних відносин підприємств харчової промисловості. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія «Економіка і менеджмент»*. 2014. Вип. 8 (61). С. 140–147.

165. *Creating Business Value and Competitive Advantage with Social Entrepreneurship* / ed. N. Oyku Iyigun. Pennsylvania : IGI Global, 2018. 435 p.

166. Бусарева Т. Г. Конкурентний потенціал ТНК: сутність та особливості формування. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2019. № 1 (106). С. 10–17.

167. Gorynia M., Jankowska B. The Significance of Cluster Membership of Companies for Their Competitive Potential – Illustrated by the Case of a Furniture Cluster in Wielkopolska. *Baltic Business and Socio-Economic Development 2007 : 3rd International Conference* (Tallinn, Estonia, June 17–19, 2007). Berlin : Berliner Wissenschafts-Verl., 2010. P. 518–536.

168. Білоусько Т. Ю. Аналіз конкурентного середовища аграрних підприємств. *Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки)*. 2013. № 2 (6). С. 50–57.

169. Ануфрієва О. Л., Пальчевська Т. Г., Лагоцька Г. М. Підприємницька діяльність : навч. посіб. / за наук. ред. О. Л. Ануфрієвої. Івано-Франківськ : «ЛілеяНВ», 2014. 304 с.

170. Каличева Н. Є. Вплив трансформації конкурентного середовища на розвиток підприємств залізничного транспорту. *Актуальні проблеми соціально-економічних систем в умовах трансформаційної економіки : збірник наукових статей за матеріалами VI Всеукраїнської науково-практичної конференції* (16–17 квітня 2020 р.). Ч. 1. Дніпро : НМетАУ, 2020. С. 88–90.

171. Вараксіна О. В., Яблунівський С. В. Управління виробничим потенціалом – важливий інструмент підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка та суспільство*. 2021. № 32. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/805> (дата звернення: 20.11.2024).

172. Яців І., Яців С. Оплата праці як інструмент формування конкурентних переваг сільськогосподарських підприємств. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 1–2. С. 23–31.

173. Благун І. І., Гриневич Л. В. Підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств в умовах трансформації земельних відносин в Україні. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2123> (дата звернення: 20.11.2024).

174. Гургула Т. В. Кооперативний сектор національного господарства: конкурентний потенціал. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2015. № 1. С. 195–200.
175. Управління конкурентоспроможністю підприємства : навч. посіб. / С. М. Клименко та ін. Київ : КНЕУ, 2008. 520 с.
176. Павлова Г., Абрамович, І., Бальзан М. Стратегічні заходи підвищення конкурентоспроможності аграрного сектору України на міжнародному ринку. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2022. № 4. С. 62–67.
177. Melnikas B. The National Economy and its Efficiency: Specialization, Economic «Oases» and Regional Clusterization. *Ekonomika*. 2004. Vol. 66. P. 55–74.
178. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518.
179. Лесюк В. С. Значення управління економічною ефективністю діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту і права : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 2 грудня 2022 р.)*. Житомир, 2022. Ч. 1. С. 29–30.
180. Лесюк В. С. Конкурентоспроможність як запорука успішної діяльності аграрних підприємств. *Стратегічні орієнтири розвитку науки, освіти, технологій та суспільства : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 12 грудня 2023 р.)*. Полтава, 2023. С. 20–21.
181. Лесюк В. С. Оцінка основних показників економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23–24 квітня 2024 р.)*. Харків, 2024. С. 99–101.
182. Березіна Л., Баган Н. Ефективність використання ресурсів аграрних підприємств та їх технологічний менеджмент. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2023. № 2. С. 125–128.

183. Лесюк В. С. Впровадження інновацій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 51–52.

184. Лесюк В. С. Вплив цифровізації на економічну ефективність аграрних підприємств. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу* : тези виступів II міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищ. освіти і науки (м. Житомир, 4–5 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 89.

185. Лесюк В. С. Передумови залучення інвестицій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Інноваційні наукові дослідження в умовах світових змін* : матеріали науково-практичної конференції (м. Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.). Херсон, 2022. С. 88–90.

186. Лесюк В. С. Роль інвестицій у підвищенні економічної ефективності аграрних підприємств України. *Ефективність інвестиційної діяльності: перспективний підхід* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 березня 2024 р.). Львів-Торунь, 2024. С. 37–40.

187. Павлова Г. Є., Атамас О. П. Управління інноваційною та інвестиційною діяльністю підприємств для підвищення їх конкурентоспроможності. *Агросвіт*. 2024. № 9. С. 13–18.

188. Черевко Г., Коцай В. Циркулярна економіка, соціальна відповідальність та конкурентоспроможність підприємства. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16, № 3–4. С. 15–26.

189. Шабатура Т. С., Замлинська О. В., Осик С. В., Селезньова Г. О. Цифрові аспекти стратегічного управління як інструменту підвищення економічної ефективності діяльності компанії. *Актуальні проблеми інноваційної економіки та права*. 2023. № 3. С. 71–79.

190. Лисенко М. І., Лисенко А. М. Методичні підходи до оцінки ефективності виробництва у сільськогосподарських підприємствах. *Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки*. 2009. Вип. 16 (1). С. 126–131.

191. Турило А. М., Турило А. А., Короленко Р. В. Удосконалення системи і класифікації фінансово-економічних показників, як чинник забезпечення ефективного менеджменту, обґрунтованої оцінки потенціалу та якісного розвитку підприємства. *Вісник Криворізького національного університету*. 2022. Вип. 54. С. 16–22.
192. Головенко І. П. Теоретико-методичні підходи до оцінювання економічної ефективності функціонування підприємств. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2016. Вип. 11. С. 300–303.
193. Березівський П. С., Брик Г. В. Економічна ефективність виробництва сільськогосподарської продукції в аграрних формуваннях : монографія. Львів : Ліга-Прес, 2013. 236 с.
194. Черемісіна С. Г., Россоха В. В. Ефективність виробництва зернових культур в Україні: аналіз сучасного стану та перспективи підвищення. *Економіка АПК*. 2021. № 6. С. 54–67.
195. Гаватюк Л. С., Пілат А. К. Удосконалення системи управління рентабельністю як умова ефективного функціонування підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2020. № 2. С. 47–50.
196. Barbero J., Zofío J. L. The measurement of profit, profitability, cost and revenue efficiency through data envelopment analysis: A comparison of models using BenchmarkingEconomicEfficiency.jl. *Socio-Economic Planning Sciences*. 2023. Vol. 89. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0038012123001684> (дата звернення: 20.11.2024).
197. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз. Навчально-методичний посібник для практичних занять і самостійної роботи. Полтава : ПДАУ, 2021. 99 с.
198. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.
199. Дмитренко А. І. Діагностика прибутковості підприємства за нормативною бухгалтерською звітністю. *Науковий вісник ІФНТУНГ. Серія: Економіка та управління в нафтовій і газовій промисловості*. 2018. № 2 (18). С. 26–33.

200. Аналіз фінансової звітності підприємства (практикум) : навч. посіб. / М. М. Марченко та ін. ; під заг. ред. Л. В. Ширяєвої. 2-ге вид., доробл. і доп. Київ : Видавничий дім «Інтернаука», 2021. 176 с.

201. Добровольська О. В., Басовська О. С. Формування методики факторного аналізу та показників фінансової стійкості в системі стратегічного управління підприємством. *Агросвіт*. 2011. № 11. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/11_2011/10.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

202. Моторин Р. М., Приходько К. Р., Приходько М. Р. Аналіз впливу зовнішніх шоків на рентабельність активів суб'єктів господарювання України. *Статистика України*. 2024. № 1. С. 12–22.

203. Геворкян А. Ю., Геляровська О. А. Шляхи формування прибутку та ділової активності підприємства ТОВ «ФМ Хладопром». *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)*. 2020. № 5. С. 57–62.

204. Пріб К. А., Патики Н. І. Діагностика в системі управління : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2016. 432 с.

205. Шкроміда В. В., Василюк М. М., Гнатюк Т. М. Економічний аналіз діяльності суб'єктів господарювання : посіб. Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2016. 219 с.

206. Павлова Г. Є., Сірко А. Ю., Чернецька Д. М. Аналіз ефективності використання основних засобів та її впливу на роботу підприємства в цілому. *Наукові інновації та передові технології*. 2023. № 13 (27). С. 527–535.

207. Căruntu C., Lăpăduși M. L. The Disclosure of the Conversion of Volume and Utilization of Fixed Capital in the Commercial Rate of Return. *Annals of the University of Petroșani: Economics*. 2010. Vol. 10 (2). P. 61–74.

208. Чайка Т. Ю., Лошакова С. Є., Калашнік О. Ю. Розрахунок фондівддачі за фінансовою звітністю НП(С)БО України та сучасні тенденції її оцінки і аналізу. *Ефективна економіка*. 2018. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6300> (дата звернення: 20.11.2024).

209. Сударкіна С. П., Гаврись О. О. Економіка підприємства : навч.-метод. посіб. Харків : Підручник НТУ «ХПІ», 2012. 100 с.

210. Геращенко І. О., Стрижко О. А. Управління ефективністю використання основних засобів. *Економіка і регіон*. 2015. № 4 (53). С. 23–28.
211. Мельничук І. І., Заморозна К. О. Етапи аналізу виробничих запасів у сучасних умовах. *Молодий вчений*. 2017. № 1 (41). С. 657–661.
212. Герасимова Л. М., Зеленіна О. А. Логістика та підвищення конкурентоспроможності підприємства. *Економіка. Фінанси. Право*. 2021. № 6/2. С. 14–20.
213. Зіновська С. І. Економічна сутність персоналу на промислових підприємства та шляхи підвищення ефективності його використання. *Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. № 3 (2). С. 85–89.
214. Ушкальов В. В., Мартіянова М. П. Теоретичні та методичні засади оцінки ефективності розвитку персоналу. *Ефективна економіка*. 2021. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8880> (дата звернення: 20.11.2024).
215. Лесюк В. С. Вплив управління персоналом на економічну ефективність аграрних підприємств. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання : матеріали V міжнародної студентської науково-технічної конференції (м. Тернопіль, 28–29 квітня 2022 р.)*. Тернопіль, 2022. С. 125–126.
216. Căruntu C., Lăpăduși M. L. The conversion of the efficiency of labor, respectively of labor productivity in the economic and commercial rate of return. *Analele Universității Constantin Brâncuși din Târgu Jiu: Seria Economie*. 2010. Vol. 2, No. 4. P. 301–310.
217. Bezat-Jarzębowska A., Rembisz W. Modelling of Efficiency Change as a Source of Economic Growth in Agriculture. *Folia Oeconomica Stetinensia*. 2016. Vol. 16, No. 1. P. 63–74.
218. Дідченко О. І., Крецул М. М. Економічна оцінка ефективності використання трудових ресурсів. *Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2014. Вип. 7. С. 185–192.
219. Грабовецький Б. Є. Економічний аналіз : навч. посіб. Вінниця : ВНТУ, 2013. 85 с.

220. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 389 с.

221. Красношاپка В. В., Захарченко К. К. Взаємозв'язок впливу витрат на персонал на показники прибутковості банківських установ. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=985> (дата звернення: 20.11.2024).

222. Макаренко П. Н., Ал-Далаиен Р. Х. Х., Пилявский В. И. Экономическая оценка и эффективность использования ресурсного потенциала сельскохозяйственного производства. *Вісник Сумського національного аграрного університету. Серія: Економіка та менеджмент*. 2017. Вип. 6 (72). С. 7–16.

223. Мікуліна М. О., Богінська Л. О., Поливаный А. Д. Оцінка економічної ефективності від впровадження системи точного землеробства. *Економічний простір*. 2023. № 186. С. 70–74.

224. Лозинська О. В. Ефективне використання землі сільськогосподарського призначення. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. Серія: Економічні науки*. 2011. Вип. 3. Т. 2. С. 143–148.

225. Маркіна І. А., Кобченко М. Ю. Сутність землекористування та засоби управління його ефективністю. *Підприємництво і торгівля*. 2019. Вип. 25. С. 94–98.

226. Пархомиць М. К., Уніят Л. М., Чорна Н. П., Костецький Я. І. Організаційно-економічні та правові засади ефективного використання земельних угідь підприємствами України. *Інноваційна економіка*. 2021. № 7–8. С. 17–25.

227. Полтавець А. М. Стратегічні засади управління земельними ресурсами в менеджменті основної діяльності аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 3. С. 180–185.

228. Гаража О. П. Види та показники ефективності використання сільськогосподарських угідь в управлінні земельними ресурсами України. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 3. С. 52–60.

229. Корабльова К. А., Хамініч С. Ю. Ефективність використання земельних угідь у сільському господарстві України: теоретичні підходи. *Ефективна*

економіка. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5419> (дата звернення: 20.11.2024).

230. Жук В., Бездушна Ю. Пріоритетні підходи до оцінки земельних активів у сільському господарстві. *Економіка природокористування і сталий розвиток*. 2020. № 7 (26). С. 68–76.

231. Петрига О. М., Яворська Т. І., Прус Ю. О. Економіка аграрного підприємства : навч. посіб. / за ред. О. М. Петриги, Т. І. Яворської. Мелітополь : Вид-во Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. 498 с.

232. Цит. за: Коваленко М. В. Методичні підходи до оцінки ефективності використання інвестицій. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Вип. 2 (7). Т. 2. С. 137–143.

233. Вініченко І. І. Оцінка сучасного рівня ефективності виробництва насіння ріпаку в сільськогосподарських підприємствах України. *Ефективна економіка*. 2012. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1849> (дата звернення: 20.11.2024).

234. Хареба О. В., Рибак Я. Я. Підвищення економічної ефективності виробництва малопоширених овочевих культур. *Економіка АПК*. 2018. № 12. С. 31–41.

235. Мазур О. В., Миронова Г. В. Економічна та енергетична ефективність вирощування насінневої картоплі в умовах Лісостепу Правобережного. *Сільське господарство та лісівництво*. 2022. № 25. С. 99–116.

236. Приведенюк Н. В. Економічна ефективність вирощування материнки звичайної (*Origanum vulgare* L.) за розсадного способу розмноження в умовах краплинного зрошення. *Збалансоване природокористування*. 2021. № 3. С. 40–47.

237. Приведенюк Н. В. Економічна ефективність розсадного способу вирощування звіробою звичайного (*Hypericum perforatum* L.) за краплинного зрошення. *Агроекологічний журнал*. 2023. № 2. С. 123–131.

238. Kalinichenko O., Kulyk M., Lesiuk V. Economic and energy efficiency of resource-saving technology for switchgrass cultivation. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol. 10 (2). P. 31–51.

239. Nowak A., Kaminska A. Agricultural competitiveness: The case of the European Union countries. *Agric. Econ. – Czech*. 2016. Vol. 62 (11). P. 507–516.

240. Соколова Ю. О., Чорна Н. О. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств за рахунок брендингу. *Управління змінами та інновації*. 2021. № 2. С. 55–62.

241. Багорка М. О., Кузовенко В. В. Конкурентоспроможність аграрних підприємств як основний складник їх адаптації до сучасних умов агробізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2024. Вип. 3 (75). С. 106–113.

242. Березіна Л. М., Варахсіна О. В., Олійник А. С., Рак А. Г. Теоретико-методологічні основи управління конкурентоспроможністю підприємства. *Агросвіт*. 2021. № 21-22. С. 35–42.

243. Погребняк А. Ю., Кліщ К. А. Інтеграція наукових підходів до оцінювання управління ефективністю використання виробничого потенціалу підприємства з метою підвищення його економічної безпеки. *Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. 2023. № 25. С. 49–53.

244. Швед Т. В., Біла І. С. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 8. С. 405–410.

245. Кваско А. В. Аналіз методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Наукові записки Української академії друкарства*. 2017. № 1 (54). С. 111–118.

246. Бондаренко С. М., Невмержицька А. А. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Технології та дизайн*. 2014. № 2 (11). URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/td_2014_2_15.pdf (дата звернення: 20.11.2024).

247. Оксентюк Б. Сучасні методи оцінки та маркетингового забезпечення підвищення рівня конкурентоспроможності. *Соціально-економічні проблеми і держава*. 2021. Вип. 2 (25). С. 482–490.

248. Сита Є. М. Дослідження існуючих методів оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7522> (дата звернення: 20.11.2024).

249. Янковий О. Г., Єргієва Л. В. Методи оцінки рівня конкурентоспроможності підприємств. *Конкурентоспроможність підприємства: оцінка рівня та напрями підвищення* : монографія. Одеса : Атлант, 2013. С. 34–65.

250. Баришполь Н. С., Бондаренко С. М. Підходи до оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5610> (дата звернення: 20.11.2024).

251. Архієреєв С. І., Мешкова В. В. Методика поетапної оцінки конкурентоспроможності торговельного підприємства. *Бізнес Інформ*. 2019. № 11. С. 210–221.

252. Колмакова О. М., Андріянова О. А. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства. *Young Scientist*. 2018. № 5.1 (57.1). С. 37–41.

253. Довбня С. Б., Красіна К. О. Комплексна оцінка конкурентоспроможності та обґрунтування стратегії її підвищення на підприємствах кондитерської промисловості. *Економіка та суспільство*. 2023. № 57. URL: <https://economyand society.in.ua/index.php/journal/article/view/3239> (дата звернення: 20.11.2024).

254. Артеменко Л. П., Толмачова Г. В. Методика оцінки стратегічної конкурентоспроможності підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2016. № 1 (12). С. 113–117.

255. Мізіна О. В., Марченко А. Д. Комплексний підхід до оцінки конкурентоспроможності компанії: теоретичні та практичні аспекти. *Ефективна економіка*. 2017. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5481> (дата звернення: 20.11.2024).

256. Чернишева О. М., Івлєв О. О., Безкоровайна О. П. Особливості оцінювання конкурентоспроможності підприємства методом, заснованим на теорії ефективної конкуренції. *Економічний вісник Державного вищого навчального закладу «Український державний хіміко-технологічний університет»*. 2015. № 1 (1). С. 75–80.

257. Бурко Я. В., Кривуля П. В., Павлюченко Т. І. Переваги та недоліки використання індексу Лернера в оцінюванні галузевого рівня інтенсивності конкуренції на ринку транспортного машинобудування України. *Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля*. 2023. № 1 (277). С. 55–69.

258. Жердецька Л. В., Койчева Д. С. Оцінювання конкурентної ситуації в корпоративному сегменті банківського ринку України. *Науково-виробничий журнал «Бізнес-навігатор»*. 2020. Вип. 5 (61). С. 165–173.

259. Лівінський А. Сучасні методичні підходи до ефективності стратегічної діяльності підприємств тваринництва. *Економічний аналіз*. 2019. Т. 29, № 1. С. 141–148.

260. Минів Р. М. Методичні підходи до оцінки ефективності тваринництва. *Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Сільськогосподарські науки*. 2021. Т. 23, № 94. С. 100–105.

261. Дячков Д. В., Горбатюк Л. М., Мамчич І. С. Управлінські аспекти розвитку підприємств агропродовольчого ринку в умовах конкурентного середовища. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2021. № 4. Т. 1. С. 32–38.

262. Багорка М. О., Юрченко Н. І. Розробка шляхів адаптації сільськогосподарських підприємств до змін у маркетинговому конкурентному середовищі. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. URL: <https://economyand.society.in.ua/index.php/journal/article/view/2287> (дата звернення: 20.11.2024).

263. Калініченко О. В., Лесюк В. С. Сутність та особливості формування маркетингових стратегій аграрних підприємств. *Перспективи розвитку національної економіки України: теоретичні та практичні аспекти* : колективна монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2023. С. 36–48.

264. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104.

265. Кириченко О. М., Мігдальський А. В. Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5428> (дата звернення: 20.11.2024).

266. Левицька А. О. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємства: вітчизняні та закордонні підходи до класифікації. *Механізм регулювання економіки*. 2013. № 4. С. 155–163.

267. Багорка М. О., Кадирус І. Г., Кравець О. В. Розроблення маркетингових конкурентних стратегій підприємств. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 36. С. 11–18.

268. Голей Ю. М. Сутність, завдання та методи діагностики економічної діяльності підприємства на сучасному етапі розвитку ефективного менеджменту. *Держава та регіони. Серія: Економіка та підприємництво*. 2023. № 4. С. 58–64.

269. Носонова Л. В. Визначення рівня стратегічного потенціалу машинобудівних підприємств. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 9. С. 547–555.

270. Божидай І. Теоретико-методологічні засади формування конкурентної стратегії підприємства. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2019. Вип. 4 (205). С. 6–10.

271. Махмудов Х. З., Волкова Н. В. Бенчмаркінг в контексті конкурентного розвитку аграрних підприємств. *Наукові інновації та передові технології*. 2022. № 1 (3). С. 156–164.

272. Смірнов О. О. Ефективність використання економічної діагностики у визначенні конкурентоспроможності підприємства на ринку. *Центральноукраїнський науковий вісник. Економічні науки*. 2022. Вип. 8. С. 86–92.

273. Яців І., Яців С. Управління витратами в конкурентних стратегіях сільськогосподарських підприємств. *Вісник Львівського національного університету природокористування. Серія Економіка АПК*. 2024. № 31. С. 121–128.

274. Кузнецова І. О., Горбатюк В. В. Сучасні підходи до формування конкурентної стратегії підприємства. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2020. № 3–4 (74–75). С. 109–120.

275. Кузнецова І. О. Конкурентна стратегія лідирування за витратами: сутність, особливості та підходи до реалізації. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2021. № 1–2 (278–279). С. 59–65.

276. Шмалій Н. А. Теоретичні засади формування конкурентної стратегії підприємства. *Теоретичні та прикладні питання економіки*. 2019. Вип. 2 (39). С. 89–99.

277. Страшинська Л. В., Грецька Г. А. Теоретико-методологічні підходи щодо процесу розробки і реалізації конкурентних стратегій. *Вісник Київського національного університету технологій та дизайну*. 2011. № 5. С. 208–218.

278. Тульчинська С. О., Дергалюк М. О., Радкевич Д. О. Стратегія підвищення конкурентоспроможності українських товаровиробників на світовому ринку в умовах макроекономічної нестабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8493> (дата звернення: 20.11.2024).

РОЗДІЛ 2.

РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1. Стан та перспективи виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств

Аграрна галузь підтримує продовольчу безпеку, відкриває нові ринки та створює робочі місця в національній економіці України.

Сьогодні аграрна галузь є ключовою для функціонування національної економіки України [1, с. 212].

Однак складна економічна ситуація в Україні створила труднощі для ведення господарської діяльності аграрними підприємствами [2, с. 397].

Як слушно вказують Черемісіна С., Россоха В. та Томашук І., початок повномасштабного вторгнення РФ призвів до показового різкого спаду економічної активності в Україні, що відобразилося на результатах аграрних підприємств [3, с. 53].

Багорка М. О. та Юрченко Н. І. погоджуються з цим твердженням, відзначаючи погіршення стану аграрних підприємств України [4, с. 32].

Волкова Н. В., Мехтієв Р. Е. та Попадін Є. В. зауважують, що в умовах війни аграрні підприємства стикаються з новими викликами, тому тільки правильно обрані підходи дадуть змогу сільському господарству залишатися конкурентоспроможним [5].

Цю точку зору підтверджує Вакуленко В. Л., додаючи, що нині неможливо забезпечити економічний розвиток країни без ефективного агропромислового комплексу [6, с. 16].

Варто погодитися з Мінеєвим В. С., що для оцінювання можливостей та підвищення конкурентоспроможності важливо здійснювати аналіз виробничо-господарської діяльності підприємств [7, с. 109].

У центрі дослідження перебувають п'ять аграрних підприємств Полтавської області, а саме: ВСК «Злагода» Полтавського району, ПП «Імені Калашника» Полтавського району, ТОВ «Востокстройгаз» Полтавського району, ТОВ «Гарант-2005» Миргородського району, ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» Полтавського району.

Вибір аграрних підприємств зумовлений чинниками, що відображають їхню репрезентативність.

По-перше, аграрні підприємства представляють різні організаційно-правові форми господарської діяльності. ВСК «Злагода» є виробничим сільськогосподарським кооперативом, що базується на колективній формі власності та спільному управлінні. ПП «Імені Калашника» є приватним підприємством, тому має індивідуальне управління. ТОВ «Востокстройгаз», ТОВ «Гарант-2005» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» є товариствами з обмеженою відповідальністю, що здійснюють свою господарську діяльність згідно зі статутом.

По-друге, аграрні підприємства займаються різними видами господарської діяльності. Господарська діяльність ВСК «Злагода» спрямована на вирощування культур; розведення тварин; виробництво м'яса, олії, борошняних виробів та готових кормів; роздрібну торгівлю. Господарська діяльність ПП «Імені Калашника» орієнтована на вирощування культур; відтворення рослин; розведення тварин; виробництво сільськогосподарських машин і устаткування; виробництво м'яса, олії, масла, сиру, цукру, соків, борошняних виробів та готових кормів; перероблення картоплі, фруктів, овочів та молока; оптову та роздрібну торгівлю. Господарська діяльність ТОВ «Востокстройгаз» зосереджена на вирощуванні культур та оптовій торгівлі. Господарська діяльність ТОВ «Гарант-2005» сфокусована на вирощуванні культур, розведенні тварин, виробництві олії та оптовій торгівлі. Господарська діяльність ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» спрямована на вирощування культур, виробництво олії та борошняних виробів, а також оптову торгівлю.

По-третє, аграрні підприємства працюють у різних галузях. ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника», ТОВ «Гарант-2005» мають розвинені рослинницьку та тваринницьку галузі. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» працює переважно у рослинницькій галузі, хоча також має виробництво меду. ТОВ «Востокстройгаз» працює виключно у рослинницькій галузі.

Таким чином, розташування аграрних підприємств у межах Полтавської області посилює контекст дослідження та дає змогу сконцентруватися на суто економічній складовій під час порівняння. Різниця в організаційно-правових формах господарської діяльності враховує управлінський аспект, а саме визначає, як відбувається функціонування аграрних підприємств, та підвищує практичну значущість для різних зацікавлених сторін. Наведене різноманіття видів господарської діяльності аграрних підприємств розширює загальне охоплення та різнобічність дослідження. Водночас господарська діяльність у різних галузях дає змогу порівняти аграрні підприємства незалежно від їхнього галузевого спрямування.

Як зауважує Яців І., аграрні підприємства здійснюють господарську діяльність у динамічних умовах і під впливом конкуренції [8, с. 85].

Кравченко О. М. звертає увагу на доцільність визначення конкретних показників, що демонструють ефективність виробничо-господарської діяльності аграрних підприємств [9, с. 30].

Проведемо оцінювання розміру досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Динаміка розміру досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Показник	Роки					Середнє значення за 2019–2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Посівна площа, га	3658,66	3629,96	3974,00	3580,00	3679,00	3704,32
Поголів'я тварин, ум. гол.	223	229	205	204	221	216
Середня кількість працівників, осіб	202	177	154	154	130	163
Валова продукція, тис. грн	87474	82899	77179	60284	59049	73377
Товарна продукція, тис. грн	86481	84368	71071	57806	64717	72889
ПП «Імені Калашника»						
Посівна площа, га	3880,39	3817,93	3777,56	3783,66	3671,45	3786,20
Поголів'я тварин, ум. гол.	571	446	569	570	509	533
Середня кількість працівників, осіб	243	241	241	244	246	243
Валова продукція, тис. грн	111937	110974	96776	84912	114263	103773
Товарна продукція, тис. грн	114336	105673	93215	86934	116689	103369

Продовж. табл. 2.1

1	2	3	4	5	6	7
ТОВ «Востокстройгаз»						
Посівна площа, га	2626,05	2606,28	2609,03	2383,37	2562,43	2557,43
Поголів'я тварин, ум. гол.	—	—	—	—	—	—
Середня кількість працівників, осіб	323	287	278	278	285	290
Валова продукція, тис. грн	331171	253907	281446	284887	246787	279640
Товарна продукція, тис. грн	328168	257192	264959	272734	241612	272933
ТОВ «Гарант-2005»						
Посівна площа, га	1279,82	2429,40	2421,31	2467,82	2430,22	2205,71
Поголів'я тварин, ум. гол.	13	13	13	19	3	12
Середня кількість працівників, осіб	95	90	79	82	80	85
Валова продукція, тис. грн	81300	66620	62054	44001	213780	93551
Товарна продукція, тис. грн	80338	62580	61325	37684	220104	92406
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Посівна площа, га	5456,37	5463,28	5476,42	4941,83	4925,42	5252,66
Поголів'я тварин, ум. гол.	16	16	16	16	15	16
Середня кількість працівників, осіб	250	242	189	291	274	249
Валова продукція, тис. грн	287246	228592	187497	277731	175361	231285
Товарна продукція, тис. грн	285490	233342	173338	257645	171182	224199

Для оцінювання розмірів аграрних підприємств у табл. 2.1 використовувалися показники, які дають змогу об'єктивно оцінити масштаби їхньої господарської діяльності, такі як: посівна площа, поголів'я тварин, середня кількість працівників, валова продукція та товарна продукція. Завдяки цим показникам комплексно розглядаються масштаби діяльності аграрних підприємств. Водночас дані за період 2019–2023 рр. допомагають проаналізувати поточні тенденції розвитку та визначити реальний розмір досліджуваних аграрних підприємств.

Отже, ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника» та ТОВ «Востокстройгаз» мають відносно стабільні посівні площі із середніми значеннями 3704,32 га, 3786,20 га та 2557,43 га відповідно. Найбільші посівні площі серед усіх аграрних підприємств має ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» із середнім значенням 5252,66 га. Середня кількість працівників у всіх аграрних підприємств зменшилася за досліджуваний період. Лише в ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» відбулося зростання кількості працівників на 24 особи – до 274 осіб у 2023 р. порівняно

з 2019 р. За валовою продукцією ВСК «Злагода», ТОВ «Востокстройгаз» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» показали тенденцію до зниження протягом 2019–2023 рр. – до 59049 тис. грн, 246787 тис. грн та 175361 тис. грн відповідно.

Загалом, аналіз показників за період 2019–2023 рр. свідчить про різні тенденції в розвитку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області. Спостерігаються як стабільні показники у деяких аспектах діяльності, так і значні коливання в інших, що відображає постійну адаптацію аграрних підприємств до змін у ринкових умовах. Це водночас підкреслює необхідність безперервного пошуку нових шляхів підвищення економічної ефективності та впровадження інноваційних підходів.

Спираючись на вже розглянуті показники оцінки розміру, визначимо рейтингову оцінку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, щоб виявити головні тенденції, а також визначити лідерів і аутсайдерів серед аграрних підприємств за різними показниками (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рейтингова оцінка розміру досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, в середньому за 2019 – 2023 рр., місце [розраховано автором за даними підприємств]

Підприємство	Показники					Рейтингова оцінка
	Посівна площа	Поголів'я тварин	Середня кількість працівників	Валова продукція	Товарна продукція	
ВСК «Злагода»	3	2	4	5	5	4
ПП «Імені Калашника»	2	1	3	3	3	3
ТОВ «Востокстройгаз»	4	–	1	1	1	1
ТОВ «Гарант-2005»	5	4	5	4	4	5
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	1	3	2	2	2	2

За даними табл. 2.2, ТОВ «Востокстройгаз» займає перше місце в загальному рейтингу, що свідчить про його лідерство за більшістю ключових показників. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» посідає друге місце, демонструючи високі

результати в кількох напрямках діяльності. ПП «Імені Калашника» займає третє місце завдяки високим показникам поголів'я тварин та посівної площі. ВСК «Злагода» посідає четверте місце, показуючи стабільні, але не найвищі результати. ТОВ «Гарант-2005» перебуває на п'ятому місці, демонструючи найнижчі результати серед аналізованих підприємств.

Аграрне виробництво займає центральне місце в національній економіці України, зокрема у Полтавській області, яка відзначається своїм значним потенціалом. Кліматичні умови та якість ґрунтів створюють передумови для розвитку аграрних підприємств. Тому важливою є оцінювання їхньої ефективності в контексті аналізу ключових виробничих показників, таких як зібрана площа, валовий збір та врожайність. Ці показники дають можливість визначити основні проблеми, а також оцінити ефективність використання зібраних площ.

Проведемо оцінювання середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору й врожайності основної продукції, виробленої аграрними підприємствами України протягом 2019–2023 рр. (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення
зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої
основної продукції аграрними підприємствами України,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Продукція	Зібрана площа, тис. га		Валовий збір, тис. ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	4610,44	-1709,00	202962	-53063	44,2	6,0
Кукурудза на зерно	3790,46	-873,60	285016	-41929	75,5	8,5
Ячмінь	1106,10	-757,60	42212	-24546	38,3	5,1
Боби сої	1351,98	224,20	32983	10438	24,3	3,2
Насіння ріпаку й кользи	1185,52	160,70	32307	9193	27,2	3,6
Насіння соняшнику	4952,14	-359,90	120291	-17273	24,3	-1,7
Буряк цукровий фабричний	206,62	32,70	101686	30377	493,0	63,0
Картопля	16,76	-1,10	4243	486	251,9	56,7

Зазначені в табл. 2.3 показники основних видів продукції рослинництва аграрних підприємств в Україні за період 2019–2023 рр. свідчать про змішані тенденції. Незважаючи на загальне зниження зібраних площ і валового збору деяких культур, спостерігається підвищення врожайності, що є результатом удосконалення агротехнологій та раціонального використання земельних ресурсів. Водночас збільшення виробництва таких культур, як боби сої та насіння ріпаку й кользи, вказує на зміну аграрних пріоритетів. Для подальшого розвитку аграрного сектора важливо продовжувати впровадження нових технологій та оптимізацію ресурсів з метою покращення ефективності.

Оцінимо середнє значення та абсолютне відхилення вищезгаданих показників у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.4–2.8).

Таблиця 2.4

Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої продукції ВСК «Злагода», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Зібрана площа, га		Валовий збір, ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	427,40	-227,00	23241	-17335	53,6	-16,1
Кукурудза на зерно	829,40	-1109,00	60985	-90662	73,0	-15,3
Ячмінь	238,00	-270,00	10456	-12866	42,9	-7,2
Жито	101,00	–	4069	–	40,3	–
Гречка	11,00	–	168	–	15,6	–
Просо	644,50	–	26922	–	40,9	–
Горох	159,25	–	5165	–	31,3	–
Боби сої	272,59	122,00	6602	754	25,0	-10,6
Насіння ріпаку й кользи	200,00	–	5707	–	30,5	–
Насіння соняшнику	1043,20	817,00	32444	11687	32,1	-13,7
Кукурудза кормова	152,80	-10,00	40475	23350	267,2	181,2
Трави однорічні на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно	86,22	-58,66	2095	-9	26,6	21,6
Трави багаторічні на сіно	25,80	-21,00	2775	-317	115,8	34,2
Трави багаторічні на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно	67,80	-132,00	10157	-5130	195,6	393,7

Аналіз показників ВСК «Злагода» (табл. 2.4) свідчить про значні коливання зібраних площ і врожайності різних культур. Зокрема, зібрана площа пшениці зменшилася на 227 га, а врожайність – на 16,1 ц/га. Водночас деякі культури, зокрема боби сої, демонструють стабільність зібраних площ, однак їхня врожайність знизилася на 10,6 ц/га.

Таблиця 2.5

Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої продукції ПП «Імені Калашника», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Зібрана площа, га		Валовий збір, ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	630,48	-92,00	33953	-9787	53,8	-7,8
Кукурудза на зерно	1080,14	143,10	85481	16518	78,7	3,6
Ячмінь	400,30	-61,50	15909	-2183	39,5	0,1
Жито	11,00	–	446	–	40,5	–
Овес	21,00	-12,00	748	-239	36,3	6,6
Гречка	9,00	–	20	–	2,2	–
Горох	146,80	-71,00	4568	-3310	31,0	-7,9
Вика яра	3,25	0,00	37	21	10,9	6,9
Насіння ріпаку й кользи	229,20	119,00	6479	3466	29,7	-0,4
Насіння соняшнику	631,38	34,00	21799	-781	34,4	-3,2
Культури овочеві	0,59	-0,63	129	13	272,5	283,8
Буряк кормовий	6,00	–	3099	–	516,4	–
Кукурудза кормова	220,20	-133,00	72222	-36507	338,3	89,1
Трави однорічні на сіно	52,50	-47,00	2357	-3654	42,7	-28,0
Трави однорічні на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно	133,40	13,00	17534	545	133,4	-7,3
Трави багаторічні на сіно	79,77	31,14	5013	4737	65,5	36,1
Трави багаторічні на корм зелений, сінаж, силос, трав'яне борошно	153,14	-124,05	36325	-14984	244,1	118,5
Насіння трав багаторічних	13,00	–	108	–	8,3	–

Показники ПП «Імені Калашника» (табл. 2.5) демонструють позитивні результати щодо кукурудзи на зерно: відбувається зростання як зібраних площ

(на 143,10 га), так і валового збору (на 16518 ц). Втім деякі культури, зокрема пшениця та горох, виявляють негативні тенденції у врожайності, що свідчить про необхідність перегляду підходів до їх вирощування.

Таблиця 2.6

Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої продукції ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Зібрана площа, га		Валовий збір, ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	338,14	-135,61	19341	-6809	57,2	6,0
Кукурудза на зерно	1333,14	249,98	109299	67363	82,6	34,7
Ячмінь	84,09	156,52	4802	10369	53,8	12,0
Насіння соняшнику	818,88	-334,51	28341	-18054	34,2	-6,7

ТОВ «Востокстройгаз» (табл. 2.6) показує зміни у зібраних площах і врожайності зернових культур. Зокрема, для кукурудзи на зерно спостерігається значне зростання зібраної площі – на 249,98 га, що супроводжується збільшенням валового збору на 67363 ц.

Таблиця 2.7

Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої продукції ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Зібрана площа, га		Валовий збір, ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	486,00	174,00	22392	20565	49,1	26,8
Кукурудза на зерно	759,17	49,91	67191	31143	88,1	33,5
Насіння соняшнику	952,54	926,49	35371	50807	36,9	9,4
Трави однорічні на сіно	20,00	–	525	–	26,3	–

Показники ТОВ «Гарант-2005» (табл. 2.7) засвідчують стабільний розвиток у вирощуванні пшениці, кукурудзи на зерно та насіння соняшнику. Найбільше покращення врожайності спостерігається у кукурудзи на зерно – на 33,5 ц/га.

Таблиця 2.8

Оцінка середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та врожайності виробленої продукції ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Зібрана площа, га		Валовий збір, ц		Урожайність, ц/га	
	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення	Середнє значення	Абсолютне відхилення
Пшениця	597,22	468,77	33563	36896	55,1	11,6
Кукурудза на зерно	2842,20	-879,48	218551	6374	79,6	33,2
Ячмінь	199,09	-9,66	9674	-362	48,5	0,6
Насіння соняшнику	1613,61	-109,28	53907	-9665	33,3	-3,3
Картопля	0,25	-0,73	21	-44	138,4	170,0
Культури овочеві	0,26	-0,57	62	-40	314,4	317,1

Аналіз показників ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» (табл. 2.8) виявляє коливання у врожайності культур. Зокрема, зібрана площа кукурудзи на зерно скоротилася на 879,48 га, водночас валовий збір зріс на 6374 ц. Урожайність цієї культури також зросла – на 33,2 ц/га, що демонструє підвищення ефективності її вирощування. Серед інших культур варто згадати насіння соняшнику, для якого зафіксовано зниження врожайності на 3,3 ц/га.

Таким чином, аналіз середнього значення та абсолютного відхилення зібраної площі, валового збору та урожайності продукції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за 2019–2023 рр. засвідчує, що більшість із них стикається зі значними коливаннями в урожайності та розмірах зібраних площ. Зростання врожайності окремих культур, зокрема кукурудзи на зерно, є відображенням позитивних зрушень у сфері агротехнічних рішень. Натомість падіння врожайності інших культур підкреслює потребу у впровадженні більш ефективних підходів для підвищення економічної ефективності.

Для оцінювання економічної ефективності використовують багато різних показників, утім ключовими для аграрних підприємств залишаються повна собівартість, прибуток і рентабельність, адже саме вони дають змогу швидко проаналізувати рівень економічної ефективності господарської діяльності.

Повна собівартість – це те, від чого залежить ціна реалізації, а також прибуток і рентабельність підприємств [10, с. 131].

У додатку А здійснено аналіз повної собівартості основних видів продукції аграрних підприємств України за 2016–2020 рр. [11].

У 2016–2020 рр. повна собівартість зросла для всіх видів продукції. У рослинництві витрати на вирощування кукурудзи на зерно підвищилися на 49,4 млрд грн, насіння соняшнику – на 34,1 млрд, пшениці – на 21,7 млрд. У тваринництві повна собівартість виробництва молока сирого всіх видів зросла на 7,7 млрд грн, свиней на м'ясо – на 5,6 млрд. Основною причиною цього стало підвищення цін на сировину, що використовувалася у виробництві продукції.

Повна собівартість дає змогу визначити, скільки витрат несуть аграрні підприємства в процесі виробництва та реалізації продукції, а також як ці витрати впливають на прибуток і рентабельність.

Оцінимо повну собівартість реалізованої продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.9, додаток Б).

Таблиця 2.9

**Оцінка повної собівартості реалізованої продукції ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Рослинництво						
Пшениця	7530	7511	11048	11688	2677	-4854
Кукурудза на зерно	30890	27048	25633	5228	16007	-14883
Ячмінь	2418	3445	5520	1203	3071	653
Жито	–	–	–	777	272	–

Продовж. табл. 2.9

1	2	3	4	5	6	7
Просо	–	–	–	10449	10592	–
Горох	–	1487	7746	3335	766	–
Боби сої	4260	2334	2854	7297	3013	-1247
Насіння ріпаку й кользи	–	–	–	4860	8429	–
Насіння соняшнику	20163	22673	15643	24624	43727	23564
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	11587	5784	3647	4815	3775	-7812
Свині на м'ясо	4404	5243	5048	6677	7804	3399
Молоко сире всіх видів	26002	14536	15820	14486	14888	-11114

Аналіз повної собівартості продукції ВСК «Злагода» (табл. 2.9) показує помітне скорочення витрат на пшеницю та кукурудзу на зерно у 2023 р. – на 4854 тис. грн та 14883 тис. грн відповідно, порівняно з 2019 р. Ця динаміка є свідченням ефективнішого управління ресурсами. Натомість повна собівартість насіння соняшнику істотно зросла – на 23564 тис. грн.

За даними додатка Б, показники повної собівартості продукції ПП «Імені Калашника» також свідчать про зниження собівартості пшениці на 2298 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р. Водночас собівартість кукурудзи на зерно зросла на 26426 тис. грн, що пов'язано зі зростанням витрат на вирощування цієї культури. ТОВ «Востокстройгаз» демонструє значне зростання повної собівартості пшениці, яка збільшилася на 71325 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р. Це демонструє суттєве збільшення витрат на вирощування цієї культури. Аналіз показників ТОВ «Гарант-2005» вказує на коливання повної собівартості. Водночас повна собівартість насіння соняшнику зросла на 106059 тис. грн. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє суттєве зростання повної собівартості кукурудзи на зерно, яка збільшилася на 58627 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р.

Таким чином, аналіз повної собівартості реалізованої продукції аграрних підприємств Полтавської області за період 2019–2023 рр. показав, що вони стикаються зі значним зростанням витрат на вирощування певних культур, зокрема кукурудзи на зерно. Це пов'язано з підвищенням цін на сировину та

збільшенням витрат на технологічні процеси. Успішне управління витратами та оптимізація виробничих процесів є необхідними для забезпечення стабільної прибутковості підприємств у майбутньому.

Прогнозування є важливим інструментом стратегічного планування на аграрних підприємствах. Використання методу експоненційного згладжування дає змогу оцінити майбутні витрати на виробництво та реалізацію продукції, що є надзвичайно важливим для ухвалення управлінських рішень. Такий аналіз допомагає аграрним підприємствам підготуватися до можливих змін на ринку та оптимізувати витрати.

Спрогнозуємо повну собівартість реалізованої продукції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області на 2028 р. (табл. 2.10).

Таблиця 2.10

**Прогноз повної собівартості реалізованої
продукції на досліджуваних аграрних підприємствах
Полтавської області на 2028 р. за методом експоненційного
згладжування, тис. грн [розраховано автором за даними підприємств]**

Продукція	Підприємства				
	ВСК «Злагода»	ПП «Імені Калашника»	ТОВ «Востокстройгаз»	ТОВ «Гарант-2005»	ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»
1	2	3	4	5	6
Рослинництво					
Пшениця	1362	11258	37984	49280	-16206
Кукурудза на зерно	-31103	96408	253936	57046	263182
Ячмінь	-821	10134	11427	—	13953
Жито	-2252	—	—	—	—
Овес	—	570	—	—	—
Просо	11305	—	—	—	—
Горох	-3086	7712	—	—	—
Боби сої	10839	—	—	—	—

Продовж. табл. 2.10

1	2	3	4	5	6
Насіння ріпаку й кользи	26274	9474	–	–	–
Насіння соняшнику	65604	18599	–	234567	–
Культури овочеві	–	229	–	–	-2
Тваринництво					
Велика рогата худоба на м'ясо	-4516	18774	–	575	–
Свині на м'ясо	12015	11166	–	–	–
Молоко сире всіх видів	3511	51350	–	–	–
Мед натуральний	–	347	–	–	17

Відображений у табл. 2.10 прогноз повної собівартості на 2028 р. для досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області виявив значні відмінності у витратах між ними. Це свідчить про необхідність адаптації стратегій управління витратами для кожного аграрного підприємства, що дасть змогу підвищити їхню конкурентоспроможність та фінансову стійкість. Зниження повної собівартості окремих культур, зокрема пшениці та кукурудзи, є важливим завданням, яке потребує оптимізації виробничих процесів.

Як вважає Шалений В. А., прибуток є одним із найважливіших показників економічної ефективності [12, с. 51].

Цю тезу підтримує Пасько М. В., зазначаючи, що прибуток є головною метою господарської діяльності та фінансовим джерелом для розвитку аграрних підприємств, яке дає змогу підвищити їхню ринкову вартість [13, с. 99].

Використовуючи дані про прибуток від реалізації, наведені в додатку В, проведемо аналіз основних видів продукції аграрних підприємств України [11].

У 2016–2020 рр. прибуток від реалізації продукції був нестабільним, без чітких тенденцій. Прибуток аграрних підприємств від реалізації насіння соняшнику зріс на 3,7 млрд грн, а молока сирого всіх видів – на 1,8 млрд грн, натомість соєві боби втратили 3,2 млрд грн, а яйця – 2,4 млрд грн. Нестабільність прибутків за умов зростання повної собівартості свідчить про наявні проблеми в аграрному секторі України, що супроводжуються коливанням цін.

Аграрні підприємства з високим прибутком характеризуються здатністю розвиватися, адаптуватися до ринкових умов та утримувати свої позиції на

внутрішньому та зовнішніх ринках. Аналіз прибутку дає змогу визначити, де саме аграрні підприємства є ефективними.

Оцінимо прибуток від реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.11, додаток Г).

Таблиця 2.11

**Оцінка прибутку від реалізації продукції ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-200	794	1760	-2690	-1030	-830
Кукурудза на зерно	-1976	10959	4545	-2004	-7305	-5329
Ячмінь	-276	-765	255	-606	-2180	-1904
Жито	—	—	—	-349	-160	—
Просо	—	—	—	2546	2805	—
Горох	—	-307	-1642	-1919	-493	—
Боби сої	-890	17	423	180	42	932
Насіння ріпаку й кользи	—	—	—	-1769	1185	—
Насіння соняшнику	-2204	6307	21642	10479	-6327	-4123
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-5240	-3600	-1568	-3236	-1750	3490
Свині на м'ясо	-3541	-2689	-1425	-2052	-3303	238
Молоко сире всіх видів	-6478	-688	-3223	-975	16	6494

Прибутковість ВСК «Злагода» (табл. 2.11) зазнала значних коливань протягом аналізованого періоду. Найбільш негативним виявився 2023 р., коли прибуток від реалізації кукурудзи на зерно та насіння соняшнику зменшився на 5329 тис. грн і 4123 тис. грн відповідно. Проте позитивним моментом стало зростання прибутку від реалізації бобів сої, прибуток від яких збільшився на 932 тис. грн.

За даними додатка Г, показники прибутку від реалізації продукції ПП «Імені Калашника» свідчать про нестабільність прибутковості за різними видами продукції. Зокрема, прибуток від реалізації соняшнику зріс на 8719 тис. грн, а молока сирого всіх видів – зменшився на 944 тис. грн протягом аналізованого періоду. Водночас

найбільше зниження зафіксовано у вирощуванні ячменю – на 3284 тис. грн. У ТОВ «Востокстройгаз» відзначається позитивна динаміка в реалізації кукурудзи на зерно: прибуток зріс на 33234 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р. Одночасно прибуток від реалізації пшениці суттєво знизився – на 25189 тис. грн. ТОВ «Гарант-2005» характеризується зростанням прибутковості у вирощуванні насіння соняшнику та пшениці: прибуток збільшився на 47375 тис. грн та 7716 тис. грн відповідно. У ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» також простежується позитивна тенденція прибутковості у вирощуванні пшениці – прибуток зріс на 17756 тис. грн у 2023 р. Натомість прибуток від реалізації кукурудзи на зерно знизився на 44797 тис. грн.

Отже, аналіз прибутку від реалізації продукції аграрних підприємств Полтавської області за 2019–2023 рр. показав, що вони стикаються із суттєвими коливаннями прибутковості. Це свідчить про необхідність ретельного перегляду умов ринку, а також підвищення економічної ефективності аграрних підприємств.

Спрогнозуємо прибуток від реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області на 2028 р. (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

Прогноз прибутку від реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області на 2028 р. за методом експоненційного згладжування, тис. грн [розраховано автором за даними підприємств]

Продукція	Підприємства				
	ВСК «Злагода»	ПП «Імені Калашника»	ТОВ «Востокстройгаз»	ТОВ «Гарант-2005»	ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»
1	2	3	4	5	6
Рослинництво					
Пшениця	-7123	-2366	-40512	4633	16951
Кукурудза на зерно	-19323	-16757	124980	11600	109540
Ячмінь	-3890	-6086	2047	–	6726
Жито	784	–	–	–	–

Продовж. табл. 2.12

1	2	3	4	5	6
Овес	–	-107	–	–	–
Просо	4104	–	–	–	–
Горох	-1070	-2842	–	–	–
Боби сої	1107	–	–	–	–
Насіння ріпаку й кользи	15950	1080	–	–	–
Насіння соняшнику	-5646	11572	–	83018	–
Культури овочеві	–	-183	–	–	-4
Тваринництво					
Велика рогата худоба на м'ясо	1476	-4806	–	300	–
Свині на м'ясо	-2508	-3838	–	–	–
Молоко сире всіх видів	5107	3866	–	–	–
Мед натуральний	–	-243	–	–	142

Поданий у табл. 2.12 прогноз прибутку на 2028 р. для досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області свідчить, що вирощування деяких видів продукції буде збитковим. Особливо це стосується гороху та свиней на м'ясо, тоді як інші види продукції загалом демонструють кращі результати. Це вказує на потребу оптимізації витрат задля збереження фінансової стабільності та підвищення економічної ефективності продукції в перспективі.

Розглядаючи показники економічної ефективності, серед найважливіших виділяється рентабельність [14, с. 23; 15, с. 106]. Актуальність рентабельності полягає в тому, що її високе значення відображає економічну ефективність і конкурентоспроможність аграрних підприємств [16].

За даними додатка Д проаналізуємо рентабельність реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України за 2016–2020 рр. [11].

З 2016 р. по 2020 р. рентабельність зменшилась для більшості видів продукції. У 2020 р. лідирували насіння соняшнику із рівнем рентабельності 39,4 % та боби сої – 30,2 %, тоді як буряк цукровий фабричний, велика рогата худоба на м'ясо, яйця птиці свійської та птиця свійська на м'ясо стали нерентабельними. Тваринництво має негативні результати через високі витрати на виробництво та обмеження на зовнішніх ринках, важливих для розвитку.

Рентабельність є головним показником економічної ефективності аграрних підприємств, оскільки вона відображає здатність генерувати прибуток з кожного

виду реалізованої продукції. Для ведення господарської діяльності важливо регулярно оцінювати рентабельність окремих видів продукції, щоб визначити найприбутковіші напрями діяльності.

Оцінимо рентабельність реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.13, додаток Е).

Таблиця 2.13

**Оцінка рентабельності реалізації продукції ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-2,7	10,6	15,9	-23,0	-38,5	-35,8 в. п.
Кукурудза на зерно	-6,4	40,5	17,7	-38,3	-45,6	-39,2 в. п.
Ячмінь	-11,4	-22,2	4,6	-50,4	-71,0	-59,5 в. п.
Жито	—	—	—	-44,9	-58,8	—
Просо	—	—	—	24,4	26,5	—
Горох	—	-20,7	-21,2	-57,5	-64,3	—
Боби сої	-20,9	0,7	14,8	2,5	1,4	22,3 в. п.
Насіння ріпаку й кользи	—	—	—	-36,4	14,1	—
Насіння соняшнику	-10,9	27,8	138,3	42,6	-14,5	-3,5 в. п.
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-45,2	-62,2	-43,0	-67,2	-46,4	-1,1 в. п.
Свині на м'ясо	-80,4	-51,3	-28,2	-30,7	-42,3	38,1 в. п.
Молоко сире всіх видів	-24,9	-4,7	-20,4	-6,7	0,1	25,0 в. п.

Рентабельність реалізації продукції ВСК «Злагода» (табл. 2.13) значно зменшилася протягом 2022–2023 рр. Станом на 2023 р. нерентабельними були ячмінь, горох, жито, кукурудза на зерно та пшениця. Найбільш рентабельними в 2023 р. стали просо (26,5 %) та насіння ріпаку й кользи (14,1 %). Нерентабельність значної частини продукції аграрного підприємства свідчить про наявність кризової ситуації у 2022–2023 рр.

За даними додатка Е, показники рентабельності ПП «Імені Калашника» свідчать про стабільну рентабельність насіння соняшнику, насіння ріпаку й кользи, молока сирого всіх видів протягом досліджуваного періоду. Водночас

рентабельність ячменю зазнала значного падіння на -122,4 в. п. у 2023 р. порівняно з 2019 р. ТОВ «Востокстройгаз» демонструє значну варіативність рентабельності реалізації продукції. В цьому контексті, рентабельність кукурудзи на зерно стабільно зростала, досягнувши 52,3 % у 2022 р., тоді як пшениця стала нерентабельною за той же період показавши результат -39,3 %. Аналіз рентабельності продукції ТОВ «Гарант-2005» показує суттєві коливання. Зокрема, рентабельність кукурудзи на зерно зменшилась протягом досліджуваного періоду на 6,8 в. п. Тим часом рентабельність насіння соняшнику та пшениці залишалася відносно стабільною, з незначними коливаннями. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» продемонструвало покращення у рентабельності ячменю та пшениці, які збільшились на 43 в. п. та 58,8 в. п. упродовж 2019–2023 рр.

Таким чином, аналіз рівня рентабельності реалізації продукції аграрних підприємств Полтавської області за період 2019–2023 рр. виявив значні коливання в рентабельності різних видів продукції.

Спрогнозуємо рентабельність реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області на 2028 р. (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Прогноз рентабельності реалізації продукції на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області на 2028 р. за методом експоненційного згладжування, % [розраховано автором за даними підприємств]

Продукція	Підприємства				
	ВСК «Злагода»	ПП «Імені Калашника»	ТОВ «Востокстройгаз»	ТОВ «Гарант-2005»	ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»
1	2	3	4	5	6
Рослинництво					
Пшениця	-91,9	-23,4	-199,5	-86,0	7,1
Кукурудза на зерно	-132,2	-42,9	60,9	27,2	79,5
Ячмінь	-147,7	-146,3	76,9	–	80,3

Продовж табл. 2.14

1	2	3	4	5	6
Жито	-128,4	–	–	–	–
Овес	–	-65,1	–	–	–
Просо	37,1	–	–	–	–
Горох	-143,9	-41,2	–	–	–
Боби сої	24,7	–	–	–	–
Насіння ріпаку й кользи	266,3	6,9	–	–	–
Насіння соняшнику	-5,8	73,3	–	-66,3	–
Культури овочеві	–	-86,9	–	–	-59,5
Тваринництво					
Велика рогата худоба на м'ясо	-73,2	-33,9	–	70,3	–
Свині на м'ясо	9,9	-41,2	–	–	–
Молоко сире всіх видів	18,9	5,3	–	–	–
Мед натуральний	–	-74,5	–	–	520,8

Зазначений у табл. 2.14 прогноз рентабельності реалізації продукції на 2028 р. для досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області показує значну варіативність результатів. Деякі види продукції мають високу рентабельність, що свідчить про їхню економічну доцільність. Проте інші залишатимуться нерентабельними, якщо не змінити підходи до ведення господарської діяльності. Для успішного розвитку в майбутньому аграрним підприємствам необхідно зосередитися на оптимізації виробництва та диверсифікації, щоб знизити ризики та підвищити рентабельність.

Проведемо оцінювання рентабельності господарювання досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (додаток Ж).

Аналіз показників рентабельності ВСК «Злагода» свідчить про коливання його економічної ефективності протягом 2019–2023 рр. Критичним став 2023 р., коли рентабельність валового прибутку знизилася до -6,5 %, а рентабельність операційного доходу – до -18,8 %. Незважаючи на тимчасові покращення у 2020–2021 рр., загальна динаміка вказує на зниження економічної ефективності аграрного підприємства. Рентабельність ПП «Імені Калашника» демонструє позитивні результати з незначними коливаннями. Рентабельність виробничих витрат залишалася стабільною, з певним зниженням у 2022 р., що призвело до результату 16,4 % у 2023 р. ТОВ «Востокстройгаз» мало високу рентабельність

упродовж 2019–2023 рр., зокрема у 2020 р. рентабельність виробничих витрат досягла 60,2 %. Аналіз рентабельності ТОВ «Гарант-2005» свідчить про підвищення економічної ефективності аграрного підприємства в аналізований період. Зокрема, рентабельність валового прибутку зросла на 12,6 в. п., а рентабельність операційного доходу – на 7,0 в. п. у 2023 р. порівняно з 2019 р. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» продемонструвало переважно позитивну динаміку рентабельності за період 2019–2023 рр. Незважаючи на окремі періоди, аграрне підприємство змогло підвищити рентабельність виробничих витрат до 59,5 % у 2023 р., що свідчить про зростання економічної ефективності використання ресурсів.

Оцінимо поріг рентабельності господарювання досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.15, додаток И).

Таблиця 2.15

**Оцінка порогу рентабельності господарювання ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Операційний дохід, тис. грн	91543	103078	124751	99471	100039	8496
Операційні витрати, тис. грн:	110728	93501	95647	97849	118825	8097
– змінні витрати, тис. грн	77102	61794	59916	69995	84432	7329
– постійні витрати, тис. грн	33626	31707	35731	27854	34393	768
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	-19185	9577	29104	1622	-18786	399
Маржинальний дохід, тис. грн	14441	41284	64835	29476	15607	1167
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,158	0,401	0,520	0,296	0,156	-0,002
Поріг рентабельності, тис. грн	213162	79166	68751	93997	220454	7291
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	232,9	76,8	55,1	94,5	220,4	-12,5 в. п.

Фінансовий результат від операційної діяльності ВСК «Злагода» (табл. 2.15) свідчить про нестабільність, з чергуванням прибуткових і збиткових років. У 2023 р. аграрне підприємство зазнало збитків у розмірі 18786 тис. грн, що свідчить про складну фінансову ситуацію. Маржинальний дохід за аналізований період також суттєво зменшився, що зумовило зниження коефіцієнта маржинального

доходу в операційному доході до 0,156. Поріг рентабельності зріс на 7291 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р., що означає зростання необхідного обсягу доходу для покриття витрат, зумовлене підвищенням операційних витрат.

Додаток И демонструє, що ПП «Імені Калашника» загалом має позитивну динаміку фінансових показників. Операційний дохід аграрного підприємства зріс на 66955 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р., що свідчить про підвищення ефективності діяльності. Хоча коефіцієнт маржинального доходу знизився на 0,088, підприємство змогло зберегти прибутковість. ТОВ «Востокстройгаз» показало значне зростання операційного доходу – на 75636 тис. грн за період 2019–2023 рр. Водночас у 2023 р. порівняно з 2019 р. спостерігалось зниження маржинального доходу, що супроводжувалося збільшенням порогу рентабельності на 36750 тис. грн, що може свідчити про потенційні ризики в майбутньому. ТОВ «Гарант-2005» дійсно досягло значного збільшення операційного доходу на 334719 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р. Фінансовий результат від операційної діяльності теж підвищився, що демонструє покращення господарської діяльності. Тим часом ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» зіткнулося зі зменшенням операційного доходу на 30137 тис. грн у 2023 р. порівняно з 2019 р., що стало наслідком скорочення виробничої активності. Незважаючи на це, аграрне підприємство досягло позитивного фінансового результату в 2023 р.

Проведемо оцінювання окупності витрат господарювання на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

**Оцінка окупності витрат господарювання
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Коефіцієнт окупності	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Виробничі витрати	0,894	1,206	1,560	1,112	0,939	0,046
Операційні витрати	0,827	1,102	1,304	1,017	0,842	0,015

Продовж табл. 2.16

1	2	3	4	5	6	7
Адміністративні витрати	12,746	14,401	10,753	11,160	10,072	-2,674
Витрати на збут	—	—	—	—	—	—
ПП «Імені Калашника»						
Виробничі витрати	1,175	1,233	1,454	1,145	1,164	-0,011
Операційні витрати	1,059	1,094	1,289	1,023	1,061	0,001
Адміністративні витрати	12,820	12,978	14,110	13,244	18,640	5,819
Витрати на збут	145,580	125,267	158,285	82,739	62,402	-83,178
ТОВ «Востокстройгаз»						
Виробничі витрати	1,274	1,602	1,391	1,054	1,376	0,102
Операційні витрати	1,026	1,957	1,778	1,402	1,072	0,047
Адміністративні витрати	20,556	22,577	31,754	31,740	21,513	0,957
Витрати на збут	9,710	13,810	19,472	7,309	3,950	-5,760
ТОВ «Гарант-2005»						
Виробничі витрати	1,158	1,198	1,494	1,418	1,356	0,198
Операційні витрати	1,111	1,253	1,407	1,161	1,204	0,093
Адміністративні витрати	21,092	19,115	13,503	9,443	51,342	30,250
Витрати на збут	—	19979,200	17,145	17,961	13,929	—
ТОВ «Еlevator «Чиста криниця»						
Виробничі витрати	1,251	1,443	1,362	0,959	1,595	0,344
Операційні витрати	0,988	1,449	1,744	1,005	1,095	0,107
Адміністративні витрати	16,595	15,283	13,399	21,535	12,378	-4,216
Витрати на збут	10,925	18,796	19,114	6,885	5,628	-5,296

Представлені в табл. 2.16 дані демонструють, що ВСК «Злагода» має незначне зростання коефіцієнтів окупності виробничих та операційних витрат, що свідчить про певне покращення ефективності витрат. Водночас коефіцієнт окупності адміністративних витрат знизився на 2,674, що вказує на зростання адміністративних витрат, які аграрне підприємство не змогло повністю покрити. ПП «Імені Калашника» має стабільний коефіцієнт окупності операційних витрат, тоді як коефіцієнт окупності адміністративних витрат зріс на 5,819, що свідчить про ефективне управління цими витратами. Проте суттєве зниження коефіцієнта окупності витрат на збут (на 83,178 у 2019–2023 рр.) вказує на значні витрати на маркетинг, які не були покриті доходами. ТОВ «Востокстройгаз» має позитивні зрушення у структурі витрат за коефіцієнтами окупності виробничих,

операційних та адміністративних витрат. ТОВ «Гарант-2005» має суттєве зростання коефіцієнта окупності адміністративних витрат – на 30,250. Тим часом ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє зростання коефіцієнтів окупності виробничих та операційних витрат, що свідчить про підвищення ефективності виробничих процесів на аграрному підприємстві.

Таким чином, для забезпечення розвитку аграрних підприємств потрібно посилити контроль за витратами, підвищити ефективність виробничих процесів та шукати нові можливості для підвищення прибутку. Лише комплексний підхід до управління дасть змогу аграрним підприємствам забезпечити конкурентоспроможність в умовах нестабільного конкурентного середовища.

2.2. Оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств

Аграрні підприємства України здійснюють свою господарську діяльність як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках. Оскільки обсяги виробництва продукції є занадто великими для можливостей її реалізації на внутрішньому ринку, забезпечення ширшого доступу до зовнішніх ринків є пріоритетною метою для аграрних підприємств.

Як зазначають Набока С. О. та Бондаренко Л. М., сучасному ринку притаманні динамічність та невизначеність, що супроводжуються зростанням конкуренції [17, с. 354].

На думку Жибак М. М. та Федуняк І. О., наявні проблеми з ефективністю господарської діяльності аграрних підприємств пояснюються неготовністю ринку до зростаючої конкуренції та прискорення інтеграційних процесів [18].

Є різні підходи до оцінювання конкурентоспроможності. Тому автори самі обирають показники залежно від потреб конкретного підприємства. Водночас є загальні показники, актуальні для всіх галузей [19, с. 514].

Частка ринку є показником конкурентоспроможності підприємства. Вона відображає його здатність утримувати та розширювати свої позиції відносно

конкурентів. Аналіз частки ринку дає змогу оцінити, наскільки ефективно підприємство використовує наявні ресурси для досягнення лідерства в галузі.

Здійснимо оцінку частки ринку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за період з 2019 р. до 2023 р. (табл. 2.17)

Таблиця 2.17

Оцінка частки ринку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємств]

Підприємство	Роки					Середнє значення за 2019 – 2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Частка ринку в Україні						
ВСК «Злагода»	0,016	0,017	0,016	0,015	0,013	0,015
ПП «Імені Калашника»	0,021	0,021	0,019	0,023	0,024	0,022
ТОВ «Востокстройгаз»	0,059	0,053	0,059	0,072	0,046	0,058
ТОВ «Гарант-2005»	0,017	0,017	0,016	0,015	0,054	0,024
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	0,052	0,049	0,039	0,069	0,033	0,049
Частка ринку відносно лідера досліджуваної групи						
ВСК «Злагода»	0,272	0,320	0,271	0,208	0,239	0,262
ПП «Імені Калашника»	0,359	0,395	0,320	0,317	0,447	0,367
ТОВ «Востокстройгаз»	1,000	1,000	1,000	1,000	0,866	0,973
ТОВ «Гарант-2005»	0,285	0,313	0,266	0,208	1,000	0,414
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	0,885	0,922	0,667	0,946	0,624	0,809
Частка ринку в досліджуваній групі						
ВСК «Злагода»	9,720	10,837	10,748	7,762	7,529	9,319
ПП «Імені Калашника»	12,801	13,386	12,663	11,826	14,085	12,952
ТОВ «Востокстройгаз»	35,703	33,902	39,628	37,332	27,257	34,764
ТОВ «Гарант-2005»	10,184	10,611	10,546	7,756	31,490	14,117
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	31,592	31,264	26,415	35,323	19,640	28,847

Показані в табл. 2.17 дані свідчать, що серед досліджуваних аграрних підприємств за період 2019–2023 рр. ТОВ «Востокстройгаз» є лідером як у своїй групі, так і на загальноукраїнському ринку. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє стабільні, хоча й дещо нижчі показники. Для підприємств із меншою часткою ринку, таких як ТОВ «Гарант-2005», ПП «Імені Калашника» та ВСК «Злагода», існує потреба у вдосконаленні стратегій для підвищення конкурентоспроможності та зміцнення ринкових позицій.

Оцінка конкурентоспроможності спрямована допомогти визначити шлях до розвитку підприємства [20, с. 29].

До основних методів оцінювання конкурентоспроможності належать метод порівняльних переваг, метод балів, метод зважених оцінок та метод теорії ефективної конкуренції.

Проведемо оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за методом порівняльних переваг (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Оцінка конкурентоспроможності за методом порівняльних переваг досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр., місце [розраховано автором за даними підприємств]

Підприємство	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Частка ринку					
ВСК «Злагода»	5	4	4	4	5
ПП «Імені Калашника»	3	3	3	3	4
ТОВ «Востокстройгаз»	1	1	1	1	2
ТОВ «Гарант-2005»	4	5	5	5	1
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	2	2	2	2	3
Рентабельність продажу					
ВСК «Злагода»	5	5	5	5	5
ПП «Імені Калашника»	2	4	4	4	4
ТОВ «Востокстройгаз»	4	1	2	1	3
ТОВ «Гарант-2005»	1	3	3	3	2
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	3	2	1	2	1
Продуктивність праці					
ВСК «Злагода»	5	4	4	4	4
ПП «Імені Калашника»	4	5	5	5	5
ТОВ «Востокстройгаз»	2	2	1	1	2
ТОВ «Гарант-2005»	3	3	3	3	1
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	1	1	2	2	3
Якість продукції					
ВСК «Злагода»	3	5	2	4	5
ПП «Імені Калашника»	5	4	5	3	1
ТОВ «Востокстройгаз»	4	3	4	2	4
ТОВ «Гарант-2005»	2	2	1	5	3
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	1	1	3	1	2

Подана в табл. 2.18 оцінка конкурентоспроможності аграрних підприємств Полтавської області за період 2019–2023 рр. свідчить, що ТОВ «Востокстройгаз» є лідером серед досліджуваних підприємств за більшістю показників, що вказує на його високу стабільність. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» також демонструє значний рівень конкурентоспроможності, хоча окремі аспекти його господарської діяльності потребують удосконалення. ПП «Імені Калашника», ВСК «Злагода» та ТОВ «Гарант-2005» мають змішані результати, що вказує на необхідність застосування стратегій для підвищення конкурентоспроможності.

За методом порівняльних переваг аграрні підприємства розподіляються за місцями в залежності від порівняння з лідером. Ключовими показниками є частка ринку, рентабельність продажу, продуктивність праці та якість продукції.

Якість продукції оцінено за бальною шкалою на основі даних про її якість, наданих досліджуваними аграрними підприємствами.

Як наступний метод оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області розглянемо метод балів (табл. 2.19).

Бали присвоюються за показниками у діапазоні від 0 до 10, після чого обчислюється зважений бал згідно з вагами, де: частка ринку – 0,25; рентабельність продажу – 0,30; продуктивність праці – 0,25; якість продукції – 0,20 [19, с. 516].

Таблиця 2.19

**Оцінка конкурентоспроможності за методом балів
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показник	Роки									
	2019		2020		2021		2022		2023	
	Бал	Зважений бал	Бал	Зважений бал	Бал	Зважений бал	Бал	Зважений бал	Бал	Зважений бал
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ВСК «Злагода»										
Частка ринку	6	1,50	7	1,75	7	1,75	7	1,75	6	1,50
Рентабельність продажу	6	1,80	6	1,80	6	1,80	6	1,80	6	1,80
Продуктивність праці	6	1,50	7	1,75	7	1,75	7	1,75	7	1,75
Якість продукції	8	1,60	6	1,20	9	1,80	7	1,40	6	1,20
Загальний індекс конкурентоспроможності	–	6,40	–	6,50	–	7,10	–	6,70	–	6,25

Продовж. табл. 2.19

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
ПП «Імені Калашника»										
Частка ринку	8	2,00	8	2,00	8	2,00	8	2,00	7	1,75
Рентабельність продажу	9	2,70	7	2,10	7	2,10	7	2,10	7	2,10
Продуктивність праці	7	1,75	6	1,50	6	1,50	6	1,50	6	1,50
Якість продукції	6	1,20	7	1,40	6	1,20	8	1,60	10	2,00
Загальний індекс конкурентоспроможності	–	7,65	–	7,00	–	6,80	–	7,20	–	7,35
ТОВ «Востокстройгаз»										
Частка ринку	10	2,50	10	2,50	10	2,50	10	2,50	9	2,25
Рентабельність продажу	7	2,10	10	3,00	9	2,70	10	3,00	8	2,40
Продуктивність праці	9	2,25	9	2,25	10	2,50	10	2,50	9	2,25
Якість продукції	7	1,40	8	1,60	7	1,40	9	1,80	7	1,40
Загальний індекс конкурентоспроможності	–	8,25	–	9,35	–	9,10	–	9,80	–	8,30
ТОВ «Гарант-2005»										
Частка ринку	7	1,75	6	1,50	6	1,50	6	1,50	10	2,50
Рентабельність продажу	10	3,00	8	2,40	8	2,40	8	2,40	9	2,70
Продуктивність праці	8	2,00	8	2,00	8	2,00	8	2,00	10	2,50
Якість продукції	9	1,80	9	1,80	10	2,00	6	1,20	8	1,60
Загальний індекс конкурентоспроможності	–	8,55	–	7,70	–	7,90	–	7,10	–	9,30
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»										
Частка ринку	9	2,25	9	2,25	9	2,25	9	2,25	8	2,00
Рентабельність продажу	8	2,40	9	2,70	10	3,00	9	2,70	10	3,00
Продуктивність праці	10	2,50	10	2,50	9	2,25	9	2,25	8	2,00
Якість продукції	10	2,00	10	2,00	8	1,60	10	2,00	9	1,80
Загальний індекс конкурентоспроможності	–	9,15	–	9,45	–	9,10	–	9,20	–	8,80

Наведена в табл. 2.19 оцінка конкурентоспроможності за методом балів показує, що ТОВ «Востокстройгаз» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» є лідерами серед досліджуваних аграрних підприємств, демонструючи стабільні та високі результати за всіма показниками. ПП «Імені Калашника» та ТОВ «Гарант-2005» мають потенціал для покращення, зокрема в аспектах якості продукції та рентабельності продажу. ВСК «Злагода» демонструє стабільність, проте потребує впровадження заходів для підвищення конкурентоспроможності.

Більш складним методом оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств порівняно з попередніми є метод зважених оцінок, оскільки він передбачає кілька етапів оцінювання.

При оцінюванні конкурентоспроможності за методом зважених оцінок (також відомим як метод середньозваженого арифметичного) послідовно виконують такі етапи: визначають показники для аналізу; здійснюють зміну масштабу відібраних даних за обраним методом нормалізації; визначають ваги для кожного показника (використано ті самі ваги, що й у методі балів); проводять розрахунок зважених оцінок; визначають загальний індекс конкурентоспроможності шляхом сумування.

Виконаємо оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за методом зважених оцінок (додатки К, Л; табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Оцінка конкурентоспроможності за методом зважених оцінок досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
ВСК «Злагода»					
Частка ринку	0,13	0,27	0,11	-0,06	-0,45
Рентабельність продажу	-0,34	0,15	0,47	0,03	-0,31
Продуктивність праці	-0,38	-0,13	0,30	-0,03	0,24
Якість продукції	0,16	-0,24	0,16	0,16	-0,24
Загальний індекс конкурентоспроможності	-0,42	0,05	1,04	0,10	-0,77
ПП «Імені Калашника»					
Частка ринку	-0,05	-0,10	-0,39	0,19	0,34
Рентабельність продажу	-0,15	0,00	0,57	-0,31	-0,11
Продуктивність праці	-0,28	-0,20	0,02	0,02	0,44
Якість продукції	-0,16	-0,16	-0,16	0,24	0,24
Загальний індекс конкурентоспроможності	-0,64	-0,46	0,04	0,15	0,91
ТОВ «Востокстройгаз»					
Частка ринку	0,04	-0,15	0,03	0,42	-0,34
Рентабельність продажу	-0,37	0,36	0,28	0,06	-0,32
Продуктивність праці	-0,30	-0,22	0,27	0,31	-0,07
Якість продукції	-0,10	-0,10	-0,10	0,40	-0,10
Загальний індекс конкурентоспроможності	-0,73	-0,11	0,48	1,19	-0,83
ТОВ «Гарант-2005»					
Частка ринку	-0,11	-0,12	-0,13	-0,14	0,50
Рентабельність продажу	0,15	0,13	0,40	-0,46	-0,21
Продуктивність праці	-0,16	-0,14	-0,07	-0,13	0,50

Продовж. табл. 2.20

1	2	3	4	5	6
Якість продукції	0,24	-0,16	0,24	-0,16	-0,16
Загальний індекс конкурентоспроможності	0,12	-0,29	0,44	-0,90	0,63
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Частка ринку	0,08	0,01	-0,19	0,41	-0,31
Рентабельність продажу	-0,36	0,17	0,48	-0,08	-0,22
Продуктивність праці	-0,12	-0,08	0,33	0,23	-0,36
Якість продукції	0,24	-0,16	-0,16	0,24	-0,16
Загальний індекс конкурентоспроможності	-0,16	-0,07	0,46	0,82	-1,06

У табл. 2.20 відображено результати оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств Полтавської області, проведеного методом зважених оцінок за період 2019–2023 рр., що дає змогу зробити обґрунтовані висновки щодо їхнього стану. ВСК «Злагода» демонструє стабільну частку ринку без істотних змін протягом аналізованого періоду. Рентабельність продажу аграрного підприємства є нестабільною: у 2023 р. зафіксовано суттєве зниження до -0,31 порівняно з 0,47 у 2021 р. Загальний індекс конкурентоспроможності у 2023 р. знизився до -0,77, що свідчить про певне погіршення після високого значення 2021 р. – 1,04. Частка ринку та продуктивність праці в ПП «Імені Калашника» зросли до 0,34 та 0,44 відповідно у 2023 р. Загальний індекс конкурентоспроможності різко покращився – до 0,91, що свідчить про високу конкурентоспроможність аграрного підприємства. ТОВ «Востокстройгаз» демонструє погіршення результатів за всіма показниками у 2023 р., зокрема, це проявляється у зниженні частки ринку до -0,34. Загальний індекс конкурентоспроможності також зменшився після успішного 2022 р. У ТОВ «Гарант-2005» підвищилися частка ринку та продуктивність праці – обидва показники досягли рівня 0,50 у 2023 р., що позитивно вплинуло на загальний індекс конкурентоспроможності, який суттєво зріс – до 0,63. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» зазнало зниження результатів за всіма показниками. У 2023 р. загальний індекс конкурентоспроможності цього аграрного підприємства виявився найнижчим серед усіх досліджуваних аграрних підприємств за весь період і знизився до -1,06, що свідчить про погіршення його конкурентоспроможності.

Як останній метод оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області використаємо метод теорії ефективної конкуренції (табл. 2.21).

Таблиця 2.21

Оцінка конкурентоспроможності за методом теорії ефективної конкуренції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
ВСК «Злагода»					
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства	5,00	10,90	11,90	10,00	9,10
Критерій фінансового стану підприємства	12,10	6,50	9,40	10,60	7,90
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку	10,75	9,45	11,55	12,35	8,65
Критерій конкурентоспроможності продукції	4,95	1,65	4,95	4,95	1,65
Загальний індекс конкурентоспроможності	8,37	6,24	8,80	9,05	6,19
ПП «Імені Калашника»					
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства	6,90	10,00	10,00	9,10	11,00
Критерій фінансового стану підприємства	9,40	9,40	10,60	5,00	15,00
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку	8,55	6,45	10,85	10,05	9,35
Критерій конкурентоспроможності продукції	1,65	1,65	1,65	4,95	4,95
Загальний індекс конкурентоспроможності	6,27	6,25	7,61	6,76	9,78
ТОВ «Востокстройгаз»					
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства	6,90	14,00	11,90	9,10	5,00
Критерій фінансового стану підприємства	6,50	7,90	6,50	9,40	13,50
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку	7,15	13,05	15,15	8,75	7,15
Критерій конкурентоспроможності продукції	1,65	1,65	1,65	4,95	1,65
Загальний індекс конкурентоспроможності	5,11	7,94	7,70	7,74	6,85
ТОВ «Гарант-2005»					
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства	9,00	5,00	9,00	5,00	15,00
Критерій фінансового стану підприємства	7,90	7,90	13,50	5,00	6,50
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку	11,65	11,65	15,15	7,95	8,55
Критерій конкурентоспроможності продукції	4,95	1,65	4,95	1,65	1,65
Загальний індекс конкурентоспроможності	7,95	6,27	10,38	4,57	6,65

Продовж. табл. 2.21

1	2	3	4	5	6
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Критерій ефективності виробничої діяльності підприємства	6,90	14,00	6,00	11,90	5,00
Критерій фінансового стану підприємства	6,50	6,50	15,00	9,40	13,50
Критерій ефективності організації збуту та просування продукції на ринку	10,05	10,15	15,15	7,15	7,15
Критерій конкурентоспроможності продукції	4,95	1,65	1,65	4,95	1,65
Загальний індекс конкурентоспроможності	6,87	6,86	9,28	7,79	6,85

Зазначена в табл. 2.21 оцінка конкурентоспроможності за методом теорії ефективної конкуренції протягом 2019–2023 рр. свідчить, що більшість аграрних підприємств демонструють нестабільні результати, що відображає кризовий стан національної економіки України. Загальна тенденція вказує на необхідність підвищення конкурентоспроможності всіх аграрних підприємств задля посилення стійкості до викликів та забезпечення стабільного розвитку.

Варто приділяти увагу не лише оцінюванню конкурентоспроможності підприємств загалом, а й їхньої продукції. Важливою методикою, що дає змогу оцінити конкурентоспроможність продукції, є аналіз ринкової влади за індексом Лернера та еластичністю попиту. Індекс Лернера дає змогу визначити ступінь монопольної влади, яку аграрне підприємство може здійснювати на ринку, тоді як еластичність попиту показує, наскільки зміни цін впливають на обсяг попиту.

Проведемо оцінювання ринкової влади за індексом Лернера для продукції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.22, додаток М).

Таблиця 2.22

**Ринкова влада за індексом Лернера продукції ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки									
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
	Індекс Лернера					Еластичність попиту				
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Рослинництво										
Пшениця	0,06	0,19	0,29	-0,15	-0,45	-15,97	-5,40	-3,44	6,52	2,22
Кукурудза на зерно	0,03	0,36	0,30	-0,44	-0,64	-39,86	-2,79	-3,32	2,27	1,56

Продовж. табл. 2.22

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Ячмінь	-0,03	-0,16	0,21	-0,79	-2,07	32,94	6,32	-4,68	1,27	0,48
Жито	—	—	—	-0,61	-1,17	—	—	—	1,63	0,86
Просо	—	—	—	0,29	0,29	—	—	—	-3,50	-3,39
Горох	—	-0,14	-0,04	-1,09	-1,50	—	7,37	22,80	0,92	0,67
Боби сої	-0,15	0,11	0,28	0,13	0,12	6,51	-9,49	-3,53	-7,50	-8,32
Насіння ріпаку й кользи	—	—	—	-0,40	0,22	—	—	—	2,53	-4,59
Насіння соняшнику	-0,02	0,30	0,65	0,38	-0,04	40,77	-3,39	-1,53	-2,65	23,30
Тваринництво										
Велика рогата худоба на м'ясо	-0,67	-1,39	-0,44	-1,71	-0,66	1,50	0,72	2,26	0,59	1,51
Свині на м'ясо	-3,65	-0,85	-0,15	-0,28	-0,55	0,27	1,18	6,84	3,54	1,83
Молоко сире всіх видів	-0,22	0,05	-0,03	0,05	0,11	4,64	-18,44	30,15	-20,88	-9,18

Аналіз показників ВСК «Злагода» (табл. 2.22) свідчить про значні коливання індексу Лернера для різних видів продукції цього аграрного підприємства. Зокрема, ринкова влада у вирощуванні пшениці знизилася з 0,29 у 2021 р. до -0,45 у 2023 р., що вказує на втрату позиції на ринку. Еластичність попиту на пшеницю також свідчить про суттєві зміни в поведінці споживачів, що впливає на здатність підприємства контролювати ціни. За більшістю видів продукції ВСК «Злагода» втратило позиції у 2023 р., тому аграрному підприємству доцільно впровадити цінову стратегію для вирішення наявних проблем.

Додаток М свідчить, що ПП «Імені Калашника» демонструє позитивні результати у збереженні ринкової влади, зокрема у вирощуванні кукурудзи на зерно, де індекс Лернера стабільно тримається на позитивному рівні, досягнувши значення 0,12 у 2023 р. Водночас для інших культур, зокрема ячменю, індекс Лернера якого знизився до -0,36 у 2023 р., спостерігається втрата ринкової влади. ТОВ «Востокстройгаз» також демонструє стабільне значення індексу Лернера для кукурудзи на зерно, яке досягло 0,62 у 2023 р., що свідчить про збереження ринкової влади в цьому сегменті. Аналіз показників ТОВ «Гарант-2005» вказує на коливання індексу Лернера для різних видів продукції. Зокрема, ринкова влада у вирощуванні кукурудзи знизилася до 0,04 у 2020 р., зросла до 0,39 у 2022 р., а в 2023 р. знову знизилася – до 0,24, що підтверджує її нестабільність. Еластичність попиту також демонструє зміни, які впливають на здатність аграрного

підприємства утримувати контроль над цінами. Тим часом ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє покращення ринкової влади у вирощуванні пшениці, де індекс Лернера зріс до 0,52 у 2023 р. Проте для інших видів продукції, зокрема кукурудзи на зерно та культур овочевих, спостерігається зниження ринкової влади.

Таким чином, загальний аналіз ринкової влади та еластичності попиту аграрних підприємств Полтавської області за період 2019–2023 рр. свідчить, що більшість із них стикається зі значними викликами у підтриманні конкурентних позицій на ринку. Коливання індексу Лернера вказують на нестабільність ринкової влади, що впливає на здатність утримувати контроль над цінами.

Одним із найпоширеніших матричних методів оцінювання стану аграрних підприємств є SWOT-аналіз, який дає змогу визначити оптимальні конкурентні стратегії для ефективного функціонування на ринку [21, с. 102].

У межах аналізу насамперед виокремимо чинники, що впливають на середовище аграрних підприємств (додаток Н), а також сформуємо матриці SWOT-аналізу для досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області (додаток П).

Додаток П показує, що ВСК «Злагода» має відносно стабільну площу посівів і поголів'я тварин, що є сильними сторонами аграрного підприємства. Водночас спостерігається залежність від застарілих агротехнологій та відсутність стратегічного планування, що обмежує можливості розвитку. Можливостями для аграрного підприємства є впровадження нових агротехнологій та розширення партнерської бази. ПП «Імені Калашника» вирізняється великою площею посівів та високим рівнем товарної продукції. Проте аграрне підприємство залишається залежним від традиційних методів управління. Тому ухвалення інноваційних рішень є важливими для його розвитку. ТОВ «Востокстройгаз» має стабільні посівні площі та високу товарну продукцію. Проте відсутність поголів'я тварин та залежність від застарілих технологій обмежують його розвиток. Впровадження нових технологій та розширення виробництва сприятимуть підвищенню якості та диверсифікації продукції. ТОВ «Гарант-2005» забезпечено великими посівними площами, є його сильною стороною. Водночас зменшення кількості працівників та залежність від традиційних методів ускладнюють управління. Впровадження

нових технологій та залучення грантів можуть сприяти модернізації виробництва та розширенню каналів збуту. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» має високу товарну продукцію, що забезпечує аграрному підприємству конкурентні переваги. Залучення інвестицій для впровадження нових технологій сприятиме посиленню цих переваг.

За результатами проведеного SWOT-аналізу досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області розроблено конкурентні стратегії та заходи щодо їх впровадження (табл. 2.23).

Таблиця 2.23

Конкурентні стратегії та заходи для їх впровадження в досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області [авторська розробка]

Конкурентна стратегія	Ключові заходи
ВСК «Злагода»	
Інноваційне підвищення ефективності виробництва	1. Залучення інвестицій для модернізації техніки та впровадження нових агротехнологій. 2. Підвищення кваліфікації та навчання персоналу для роботи з новими технологіями. 3. Розширення партнерської бази для покращення реалізації продукції. 4. Використання державних програм підтримки для фінансування інноваційних проєктів.
ПП «Імені Калашника»	
Диверсифікація та розширення ринків збуту	1. Впровадження нових технологій для підвищення ефективності. 2. Диверсифікація продукції для зниження ризиків. 3. Створення відділу маркетингу для розширення ринків збуту. 4. Залучення грантів для модернізації інфраструктури.
ТОВ «Востокстройгаз»	
Модернізація виробництва та залучення інвестицій	1. Залучення інвестицій для модернізації виробничих процесів. 2. Впровадження нових технологій для підвищення ефективності. 3. Розширення ринків збуту для покращення реалізації продукції. 4. Інвестиції у відновлення поголів'я тварин для диверсифікації виробництва.
ТОВ «Гарант-2005»	
Впровадження нових технологій та оптимізація виробничих процесів	1. Впровадження нових технологій для підвищення врожайності. 2. Оптимізація виробничих процесів для зниження витрат. 3. Розширення ринків збуту для покращення реалізації продукції. 4. Залучення грантів для модернізації інфраструктури.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	
Інноваційний розвиток та підвищення якості продукції	1. Впровадження нових технологій для підвищення якості продукції. 2. Залучення інвестицій для модернізації виробничих процесів. 3. Розширення ринків збуту для покращення реалізації продукції. 4. Інвестиції у розширення поголів'я тварин для диверсифікації виробництва.

Представлені у табл. 2.23 конкурентні стратегії дадуть змогу аграрним підприємствам посилити свої ринкові позиції та конкурентні переваги. Основною стратегією для ВСК «Злагода» є залучення інвестицій для модернізації техніки та впровадження інноваційних рішень. Для ПП «Імені Калашника» пріоритетною стратегією є диверсифікація продукції. Для ТОВ «Востокстройгаз» основний акцент зроблено на модернізації виробничих процесів та залученні інвестицій для впровадження нових технологій. Для ТОВ «Гарант-2005» стратегічним напрямом є впровадження нових технологій для підвищення врожайності та оптимізації виробництва. Водночас для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» основною стратегією є інноваційний розвиток та підвищення якості продукції.

Аграрні підприємства функціонують в умовах жорсткої конкуренції як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках, що вимагає від них впровадження заходів із підвищення конкурентоспроможності [22, с. 38; 23, с. 27; 24, с. 25; 25, с. 12].

Розглянемо основні шляхи забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Основні шляхи забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств [авторська розробка; 19, с. 517]

Зазначені на рис. 2.1 заходи спрямовані допомогти аграрним підприємствам у забезпеченні конкурентних переваг для досягнення конкурентоспроможності. Серед запропонованих шляхів особливо виокремлюються: вихід на зовнішні ринки, розширення асортименту продукції, впровадження системи управління якістю, моніторинг господарської діяльності конкурентів та систематичний аналіз ринкових трендів. Ці та інші заходи дадуть змогу аграрним підприємствам чітко зосередитися на досягненні конкретних конкурентних переваг та успішно протистояти конкурентам.

Таким чином, оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств покликане виявити аспекти їхньої господарської діяльності, які потребують удосконалення. На основі порівняння результатів, отриманих за різними методиками, ухвалюються рішення, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності.

2.3. Діагностика економічної ефективності аграрних підприємств

Нині економічна ефективність є тим показником, від якого залежить не лише ухвалення рішень на аграрних підприємствах, а й їхній подальший розвиток, адже саме вона визначає доцільність ведення тієї чи іншої господарської діяльності.

Сьогодні людство стикається зі змінами клімату, зменшенням кількості ресурсів та зростанням чисельності населення, що ставить під загрозу продовольчу безпеку. Тому в сучасних умовах дедалі більшої актуальності набуває потреба в забезпеченні економічної ефективності [26, с. 264].

Як слушно зауважує Лисак В. Ю., нині оцінювання економічної ефективності має важливе значення для підприємств з метою раціонального управління та забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції [27, с. 226].

Завдяки аналізу показників економічної ефективності є змога побачити, які є шанси в підприємства проти конкурентів, а також чи досягаються поставлені перед ним цілі [16].

Отже, проведемо максимально повне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, проаналізувавши використання активів, оборотних активів, основних засобів, запасів, власного капіталу, персоналу, земельних ресурсів, а також продукції.

Оцінимо економічну ефективність використання активів у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.24).

Таблиця 2.24

**Динаміка економічної ефективності використання активів
у досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Активи	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Середньорічна вартість, тис. грн	82280	73443	82337	94818	144915	62635
Коефіцієнт обертання	1,100	1,389	1,499	1,022	0,690	-0,411
Коефіцієнт мобільності	0,651	0,682	0,757	0,815	0,481	-0,170
Тривалість одного обороту, днів	327	259	240	352	522	195
Період окупності, років	–	26,8	3,5	–	–	–
Рентабельність, %	-24,7	3,7	28,3	-3,9	-14,5	10,1 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Середньорічна вартість, тис. грн	131758	138037	159480	178643	179529	47772
Коефіцієнт обертання	0,905	0,913	0,912	0,826	1,041	0,136
Коефіцієнт мобільності	0,558	0,578	0,616	0,652	0,648	0,090
Тривалість одного обороту, днів	398	394	395	436	346	-52
Період окупності, років	26,4	14,3	5,2	370,6	19,5	-6,9
Рентабельність, %	3,8	7,0	19,4	0,3	5,1	1,3 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Середньорічна вартість, тис. грн	665001	751826	1038324	1301248	1400865	735864
Коефіцієнт обертання	0,500	0,425	0,438	0,358	0,258	-0,242
Коефіцієнт мобільності	0,923	0,939	0,801	0,705	0,831	-0,092
Тривалість одного обороту, днів	720	848	821	1005	1394	674
Період окупності, років	71,1	3,1	3,4	6,1	46,6	-24,6
Рентабельність, %	1,4	32,1	29,8	16,5	2,1	0,7 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Середньорічна вартість, тис. грн	366290	446911	521337	624337	803692	437403
Коефіцієнт обертання	0,259	0,224	0,232	0,155	0,520	0,261

Продовж. табл. 2.24

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт мобільності	0,758	0,700	0,628	0,662	0,736	-0,022
Тривалість одного обороту, днів	1390	1611	1549	2322	692	-698
Період окупності, років	17,1	20,5	13,8	511,8	18,8	1,6
Рентабельність, %	5,8	4,9	7,3	0,2	5,3	-0,5 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Середньорічна вартість, тис. грн	679813	748964	916464	1106701	1222732	542919
Коефіцієнт обертання	0,433	0,393	0,331	0,398	0,213	-0,220
Коефіцієнт мобільності	0,866	0,885	0,747	0,704	0,845	-0,021
Тривалість одного обороту, днів	832	916	1087	904	1689	857
Період окупності, років	59,1	5,1	3,9	8,8	29,3	-29,8
Рентабельність, %	1,7	19,7	25,5	11,4	3,4	1,7 в. п.

Викладені в табл. 2.24 дані демонструють збільшення середньорічної вартості активів у ВСК «Злагода» на 76,1 % – з 82280 тис. грн у 2019 р. до 144915 тис. грн у 2023 р., що вказує на значні інвестиції в активи. Одночасно коефіцієнт обертання активів знизився з 1,100 до 0,690, а тривалість одного обороту зросла на 195 днів. Протягом 2019–2023 рр. у ПП «Імені Калашника» середньорічна вартість активів зросла на 36,2 %. Коефіцієнт обертання активів підвищився на 15 %, а тривалість одного обороту скоротилася з 398 до 346 днів, тобто на 52 дні. Рентабельність активів зросла з 3,8 % до 5,1 %, що демонструє позитивну динаміку прибутковості їх використання. За аналізований період у ТОВ «Востокстройгаз» середньорічна вартість активів зросла з 665001 тис. грн до 1400865 тис. грн, що свідчить про суттєве збільшення – на 735864 тис. грн. Тим часом коефіцієнт обертання активів знизився з 0,500 до 0,258, а тривалість одного обороту зросла на 674 дні. Рентабельність активів підвищилася на 0,7 в. п. Протягом 2019–2023 рр. середньорічна вартість активів у ТОВ «Гарант-2005» зросла до 803692 тис. грн. Зокрема, тривалість одного обороту активів скоротилася на 698 днів. Водночас рентабельність активів знизилася з 12,1 % до 0,2 %, що свідчить про суттєве зниження ефективності їх використання. Середньорічна вартість активів у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» за аналізований період зросла з 679813 тис. грн до 1222732 тис. грн, що становить приріст у 542919 тис. грн.

Коефіцієнт обертання активів знизився на 50,8 % – з 0,433 до 0,213. Тривалість одного обороту активів збільшилася з 832 до 1689 днів. Рентабельність активів покращилася на 1,7 в. п.

Оцінимо економічну ефективність використання оборотних активів у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.25).

Таблиця 2.25

Динаміка економічної ефективності використання оборотних активів у досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Оборотні активи	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Середньорічна вартість, тис. грн	53545	50120	62330	77306	69667	16122
Коефіцієнт обертання	1,691	2,036	1,981	1,253	1,435	-0,256
Коефіцієнт завантаження	0,591	0,491	0,505	0,798	0,697	0,106
Тривалість одного обороту, днів	213	177	182	287	251	38
Період окупності, років	–	18,3	2,7	–	–	–
Рентабельність, %	-37,9	5,5	37,4	-4,8	-30,2	7,7 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Середньорічна вартість, тис. грн	73485	79747	98214	116551	116301	42816
Коефіцієнт обертання	1,623	1,580	1,481	1,266	1,608	-0,015
Коефіцієнт завантаження	0,616	0,633	0,675	0,790	0,622	0,006
Тривалість одного обороту, днів	222	228	243	284	224	2
Період окупності, років	14,7	8,3	3,2	241,8	12,6	-2,1
Рентабельність, %	6,8	12,1	31,5	0,4	7,9	1,1 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Середньорічна вартість, тис. грн	613963	705691	831272	917339	1164003	550040
Коефіцієнт обертання	0,542	0,452	0,548	0,508	0,311	-0,231
Коефіцієнт завантаження	1,846	2,211	1,826	1,969	3,217	1,371
Тривалість одного обороту, днів	665	796	657	709	1158	494
Період окупності, років	65,7	2,9	2,7	4,3	38,7	-27,0
Рентабельність, %	1,5	34,2	37,2	23,4	2,6	1,1 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Середньорічна вартість, тис. грн	277654	312657	327358	413470	591758	314104
Коефіцієнт обертання	0,342	0,320	0,370	0,234	0,706	0,365

Продовж. табл. 2.25

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт завантаження	2,927	3,130	2,702	4,271	1,416	-1,511
Тривалість одного обороту, днів	1054	1127	973	1538	510	-544
Період окупності, років	13,0	14,3	8,7	338,9	13,8	0,8
Рентабельність, %	7,7	7,0	11,6	0,3	7,2	-0,5 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Середньорічна вартість, тис. грн	588409	662883	684241	778750	1033149	444740
Коефіцієнт обертання	0,500	0,444	0,443	0,566	0,252	-0,248
Коефіцієнт завантаження	2,000	2,252	2,255	1,766	3,963	1,964
Тривалість одного обороту, днів	720	811	812	636	1427	707
Період окупності, років	51,1	4,5	2,9	6,2	24,7	-26,4
Рентабельність, %	2,0	22,2	34,1	16,2	4,0	2,1 в. п.

Зазначені в табл. 2.25 дані показують збільшення середньорічної вартості оборотних активів у ВСК «Злагода» протягом 2019–2023 рр. на 16122 тис. грн. Водночас коефіцієнт обертання знизився з 1,691 до 1,435, що вказує на погіршення ефективності використання оборотних активів. Тривалість одного обороту зросла на 38 днів, що негативно впливає на операційну діяльність. Нерентабельність оборотних активів зменшилася на 7,7 в. п. За період з 2019 р. до 2023 р. у ПП «Імені Калашника» середньорічна вартість оборотних активів зросла з 73485 тис. грн до 116301 тис. грн, тобто на 42816 тис. грн. Коефіцієнт обертання оборотних активів залишився майже незмінним, зменшившись лише на 0,015. Тривалість одного обороту змінилася незначно – лише на 2 дні. Рентабельність оборотних активів зросла з 6,8 % до 7,9 %, що свідчить про підвищення ефективності їх використання. Середньорічна вартість оборотних активів у ТОВ «Востокстройгаз» зросла на 89,6 % у 2023 р. порівняно з 2019 р. Проте коефіцієнт обертання оборотних активів знизився з 0,542 до 0,311, що вказує на зниження ефективності. Тривалість одного обороту збільшилася на 494 дні. Рентабельність оборотних активів зросла з 1,5 % до 2,6 %. За період 2019–2023 рр. у ТОВ «Гарант-2005» середньорічна вартість оборотних активів збільшилася на 314104 тис. грн. Коефіцієнт обертання зріс з 0,342 до 0,706. Тривалість одного обороту скоротилася з 1054 до 510 днів. Тим часом рентабельність оборотних активів зменшилася на 0,5 в. п. За аналізований період у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» середньорічна

вартість оборотних активів зросла з 588409 тис. грн до 1033149 тис. грн, що свідчить про приріст на 75,6 %. Коефіцієнт обертання знизився на 49,6 %, що вказує на зменшення ефективності використання активів. Тривалість одного обороту оборотних активів зросла на 707 днів, що негативно впливає на операційну діяльність. Рентабельність оборотних активів покращилася на 2 в. п.

Оцінимо економічну ефективність використання основних засобів у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.26).

Таблиця 2.26

Динаміка економічної ефективності використання основних засобів у досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Основні засоби	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Середньорічна вартість, тис. грн	21355	17303	13825	11172	69247	47892
Коефіцієнт обертання	4,240	5,897	8,930	8,672	1,443	-2,796
Тривалість одного обороту, днів	85	61	40	42	249	165
Період окупності, років	–	6,3	0,6	–	–	–
Рентабельність, %	-95,0	15,8	168,6	-33,4	-30,4	64,6 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Середньорічна вартість, тис. грн	44852	46570	51823	54076	54089	9238
Коефіцієнт обертання	2,658	2,706	2,807	2,730	3,456	0,798
Тривалість одного обороту, днів	135	133	128	132	104	-31
Період окупності, років	9,0	4,8	1,7	112,2	5,9	-3,1
Рентабельність, %	11,1	20,7	59,6	0,9	17,0	5,9 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Середньорічна вартість, тис. грн	29013	24128	30411	42723	50333	21320
Коефіцієнт обертання	11,462	13,228	14,969	10,906	7,188	-4,274
Тривалість одного обороту, днів	31	27	24	33	50	19
Період окупності, років	3,1	0,1	0,1	0,2	1,7	-1,4
Рентабельність, %	32,2	999,0	1016,6	502,5	59,8	27,5 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Середньорічна вартість, тис. грн	85169	90215	90080	83861	99338	14169
Коефіцієнт обертання	1,114	1,107	1,345	1,154	4,208	3,094
Тривалість одного обороту, днів	323	325	268	312	86	-238

Продовж. табл. 2.26

1	2	3	4	5	6	7
Період окупності, років	4,0	4,1	2,4	68,7	2,3	-1,7
Рентабельність, %	25,1	24,2	42,0	1,5	43,1	18,0 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Середньорічна вартість, тис. грн	39600	34014	31594	37725	47268	7668
Коефіцієнт обертання	7,431	8,653	9,604	11,687	5,515	-1,916
Тривалість одного обороту, днів	48	42	37	31	65	17
Період окупності, років	3,4	0,2	0,1	0,3	1,1	-2,3
Рентабельність, %	29,1	433,1	739,1	334,6	88,3	59,3 в. п.

Розміщені в табл. 2.26 дані відображають, що протягом 2019–2023 рр. у ВСК «Злагода» середньорічна вартість основних засобів зросла з 21355 тис. грн до 69247 тис. грн. Коефіцієнт обертання основних засобів знизився з 4,240 до 1,443, що вказує на зменшення ефективності їх використання. Тривалість одного обороту зросла на 165 днів. Водночас нерентабельність основних засобів скоротилася з -95 % до -30,4 %. Середньорічна вартість основних засобів у ПП «Імені Калашника» збільшилася на 9238 тис. грн. Коефіцієнт обертання основних засобів зріс з 2,658 до 3,456, а тривалість одного обороту скоротилася з 135 до 104 днів. Рентабельність основних засобів покращилася на 5,9 в. п. За період 2019–2023 рр. у ТОВ «Востокстройгаз» середньорічна вартість основних засобів зросла з 29013 тис. грн до 50333 тис. грн. Коефіцієнт обертання основних засобів знизився з 11,462 до 7,188, що свідчить про зменшення ефективності їх використання. Тривалість одного обороту зросла на 19 днів, що негативно впливає на операційну діяльність. Водночас рентабельність основних засобів зросла з 32,2 % до 59,8 %, що свідчить про покращення прибутковості. Протягом аналізованого періоду в ТОВ «Гарант-2005» середньорічна вартість основних засобів зросла з 85169 тис. грн у 2019 р. до 99338 тис. грн у 2023 р. Коефіцієнт обертання основних засобів збільшився з 1,114 до 4,208. Тривалість одного обороту скоротилася на 238 днів. Середньорічна вартість основних засобів у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» зросла на 19,4 %. Коефіцієнт обертання основних засобів зменшився з 7,431 до 5,515. Тривалість одного обороту збільшилася з 48 до 65 днів, що вказує на погіршення операційної діяльності.

Водночас рентабельність основних засобів зросла на 59,3 в. п., що демонструє суттєве підвищення прибутковості.

Оцінимо економічну ефективність використання запасів у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.27).

Таблиця 2.27

**Динаміка економічної ефективності використання запасів
у досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Запаси	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Середньорічна вартість, тис. грн	41798	35199	41705	51598	47957	6159
Коефіцієнт обертання	2,424	2,403	1,898	1,689	2,219	-0,205
Коефіцієнт завантаження	0,462	0,345	0,338	0,533	0,480	0,018
Тривалість одного обороту, днів	149	150	190	213	162	14
Період окупності, років	—	12,8	1,8	—	—	—
Рентабельність, %	-48,6	7,8	55,9	-7,2	-43,9	4,6 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Середньорічна вартість, тис. грн	59844	62558	79218	99698	100520	40676
Коефіцієнт обертання	1,695	1,634	1,263	1,293	1,598	-0,097
Коефіцієнт завантаження	0,502	0,496	0,545	0,675	0,538	0,036
Тривалість одного обороту, днів	212	220	285	278	225	13
Період окупності, років	12,0	6,5	2,6	206,8	10,9	-1,1
Рентабельність, %	8,3	15,4	39,0	0,5	9,2	0,8 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Середньорічна вартість, тис. грн	276835	298239	398136	379071	305921	29086
Коефіцієнт обертання	0,943	0,668	0,822	1,166	0,859	-0,083
Коефіцієнт завантаження	0,832	0,934	0,875	0,814	0,846	0,013
Тривалість одного обороту, днів	382	539	438	309	419	37
Період окупності, років	29,6	1,2	1,3	1,8	10,2	-19,4
Рентабельність, %	3,4	80,8	77,6	56,6	9,8	6,5 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Середньорічна вартість, тис. грн	91274	98169	104759	155023	188757	97483
Коефіцієнт обертання	0,897	0,849	0,774	0,441	1,633	0,736
Коефіцієнт завантаження	0,962	0,983	0,865	1,601	0,452	-0,511
Тривалість одного обороту, днів	401	424	465	817	220	-181

Продовж. табл. 2.27

1	2	3	4	5	6	7
Період окупності, років	4,3	4,5	2,8	127,1	4,4	0,1
Рентабельність, %	23,4	22,3	36,1	0,8	22,7	-0,7 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Середньорічна вартість, тис. грн	267369	242739	314030	305610	261977	-5393
Коефіцієнт обертання	0,880	0,840	0,709	1,504	0,624	-0,256
Коефіцієнт завантаження	0,909	0,825	1,035	0,693	1,005	0,096
Тривалість одного обороту, днів	409	428	507	239	577	168
Період окупності, років	23,2	1,6	1,3	2,4	6,3	-17,0
Рентабельність, %	4,3	60,7	74,4	41,3	15,9	11,6 в. п.

Розраховані в табл. 2.27 дані свідчать, що з 2019 р. до 2023 р. у ВСК «Злагода» середньорічна вартість запасів збільшилася на 6159 тис. грн. Коефіцієнт обертання запасів знизився з 2,424 до 2,219, що вказує на зменшення ефективності їх використання. Тривалість одного обороту запасів збільшилася з 149 до 162 днів, а нерентабельність зменшилася з -48,6 % до -43,9 %. Середньорічна вартість запасів у ПП «Імені Калашника» суттєво зросла – з 59844 тис. грн у 2019 р. до 100520 тис. грн у 2023 р. Коефіцієнт обертання запасів зменшився з 1,695 до 1,598, а тривалість одного обороту зросла на 13 днів. Водночас рентабельність запасів збільшилася з 8,3 % до 9,2 %, що є позитивним показником ефективності їх використання. За період 2019–2023 рр. у ТОВ «Востокстройгаз» середньорічна вартість запасів зросла на 29086 тис. грн. Коефіцієнт обертання запасів знизився з 0,943 до 0,859, а тривалість одного обороту збільшилася на 37 днів, що свідчить про уповільнення обігу запасів. Водночас рентабельність запасів зросла з 3,4 % до 9,8 %, що вказує на покращення прибутковості їх використання. Середньорічна вартість запасів у ТОВ «Гарант-2005» зросла з 91274 тис. грн у 2019 р. до 188757 тис. грн у 2023 р., що становить приріст на 97483 тис. грн. Коефіцієнт обертання запасів збільшився на 0,736, що свідчить про підвищення ефективності їх використання. Тривалість одного обороту запасів скоротилася з 401 до 220 днів. Водночас рентабельність запасів знизилася на 0,7 в. п. За аналізований період у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» середньорічна вартість запасів зменшилася на 5393 тис. грн. Коефіцієнт обертання запасів знизився з

0,880 до 0,624, що свідчить про зменшення ефективності їх використання. Тривалість одного обороту запасів збільшилася на 168 днів, що вказує на погіршення операційної діяльності. Тим часом рентабельність запасів зросла з 4,3 % до 15,9 %, що свідчить про суттєве підвищення прибутковості.

Оцінимо економічну ефективність використання власного капіталу у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.28).

Таблиця 2.28

Динаміка економічної ефективності використання власного капіталу в досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Власний капітал	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Середньорічна вартість, тис. грн	34144	24609	37369	47047	95119	60976
Коефіцієнт обертання	2,652	4,146	3,304	2,059	1,051	-1,601
Тривалість одного обороту, днів	136	87	109	175	343	207
Період окупності, років	–	9,0	1,6	–	–	–
Рентабельність, %	-59,4	11,1	62,4	-7,9	-22,1	37,3 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Середньорічна вартість, тис. грн	120787	126799	145373	158323	159994	39207
Коефіцієнт обертання	0,987	0,994	1,001	0,932	1,169	0,181
Тривалість одного обороту, днів	365	362	360	386	308	-57
Період окупності, років	24,2	13,1	4,7	328,5	17,4	-6,8
Рентабельність, %	4,1	7,6	21,3	0,3	5,8	1,6 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Середньорічна вартість, тис. грн	589970	715160	990246	1252155	1374534	784564
Коефіцієнт обертання	0,564	0,446	0,460	0,372	0,263	-0,300
Тривалість одного обороту, днів	639	807	783	967	1368	729
Період окупності, років	63,1	3,0	3,2	5,8	45,7	-17,4
Рентабельність, %	1,6	33,7	31,2	17,1	2,2	0,6 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Середньорічна вартість, тис. грн	267231	288839	318681	338210	360229	92998
Коефіцієнт обертання	0,355	0,346	0,380	0,286	1,160	0,805
Тривалість одного обороту, днів	1014	1041	947	1258	310	-704
Період окупності, років	12,5	13,2	8,4	277,2	8,4	-4,1

Продовж. табл. 2.28

1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність, %	8,0	7,6	11,9	0,4	11,9	3,9 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Середньорічна вартість, тис. грн	587318	666643	857056	1036917	1120902	533584
Коефіцієнт обертання	0,501	0,442	0,354	0,425	0,233	-0,268
Тривалість одного обороту, днів	719	815	1017	847	1548	829
Період окупності, років	51,0	4,5	3,7	8,2	26,8	-24,2
Рентабельність, %	2,0	22,1	27,2	12,2	3,7	1,8 в. п.

Представлені в табл. 2.28 дані демонструють, що середньорічна вартість власного капіталу у ВСК «Злагода» за 2019–2023 рр. зросла з 34144 тис. грн до 95119 тис. грн. Коефіцієнт обертання власного капіталу знизився з 2,652 до 1,051. Тривалість одного обороту збільшилася на 207 днів. Нерентабельність власного капіталу зменшилася на 37,3 в. п., що є позитивним сигналом у контексті стабілізації фінансового стану. Протягом періоду з 2019 р. до 2023 р. у ПП «Імені Калашника» середньорічна вартість власного капіталу збільшилася на 39207 тис. грн. Коефіцієнт обертання власного капіталу зріс з 0,987 до 1,169, що вказує на підвищення ефективності використання капіталу. Тривалість одного обороту власного капіталу зменшилася на 57 днів. Середньорічна вартість власного капіталу в ТОВ «Востокстройгаз» за аналізований період значно зросла з 589970 тис. грн до 1374534 тис. грн, що становить приріст на 784564 тис. грн. Тривалість одного обороту власного капіталу збільшилася на 729 днів, а рентабельність власного капіталу покращилася на 0,6 в. п. Протягом періоду з 2019 р. до 2023 р. у ТОВ «Гарант-2005» середньорічна вартість власного капіталу зросла на 92998 тис. грн. Коефіцієнт обертання власного капіталу збільшився з 0,355 до 1,160. Водночас тривалість одного обороту власного капіталу зменшилася на 704 дні, а рентабельність власного капіталу збільшилася на 3,9 в. п. Середньорічна вартість власного капіталу в ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» зросла з 587318 тис. грн у 2019 р. до 1120902 тис. грн у 2023 р., що становить приріст на 533584 тис. грн. Коефіцієнт обертання власного капіталу зменшився на 0,268. Тривалість одного обороту власного капіталу збільшилася

на 829 днів, демонструючи погіршення операційної ефективності. Рентабельність власного капіталу покращилася на 1,8 в. п.

Не менш важливим для господарської діяльності аграрних підприємств, що впливає на їхню економічну ефективність, є персонал. Персонал задіяний на всіх рівнях – від виробництва до управління.

Економічно ефективне управління персоналом дає змогу досягти процвітання аграрним підприємствам [21, с. 98].

Оцінимо економічну ефективність використання персоналу у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.29–2.33).

Таблиця 2.29

**Динаміка економічної ефективності
використання персоналу ВСК «Злагода», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Середня кількість працівників, осіб	202	177	154	154	130	-72
Витрати на оплату праці, тис. грн	20688	18735	18404	18776	15851	-4837
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	102	106	120	122	122	20
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	98	101	109	96	116	18
Продуктивність праці, тис. грн/особа	448	576	802	629	769	321
Коефіцієнт витрат на оплату праці	0,229	0,184	0,149	0,194	0,159	-0,070
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-98,1	14,6	126,6	-19,9	-132,9	-34,8 в. п.

З 2019 р. по 2023 р. середня кількість працівників у ВСК «Злагода» (табл. 2.29) зменшилася на 72 особи внаслідок оптимізації виробничих процесів. Витрати на оплату праці також знизилися на 4837 тис. грн – з 20688 тис. грн до 15851 тис. грн. Продуктивність праці збільшилася на 321 тис. грн/особу, що є демонстрацією підвищення економічної ефективності. Нерентабельність витрат на оплату праці зросла на 34,8 в. п., що вказує на зростання витрат на одиницю продукції.

Таблиця 2.30

**Динаміка економічної ефективності використання
персоналу ПП «Імені Калашника», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Середня кількість працівників, осіб	243	241	241	244	246	3
Витрати на оплату праці, тис. грн	28437	34287	39849	44841	45205	16768
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	117	142	165	184	184	67
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	112	135	150	145	175	62
Продуктивність праці, тис. грн/особа	491	523	604	605	760	269
Коефіцієнт витрат на оплату праці	0,239	0,272	0,274	0,304	0,242	0,003
Рентабельність витрат на оплату праці, %	17,5	28,2	77,6	1,1	20,4	2,8 в. п.

Протягом періоду 2019–2023 рр. середня кількість працівників у ПП «Імені Калашника» (табл. 2.30) залишалася майже незмінною, збільшившись з 243 до 246 осіб, що демонструє стабільність складу персоналу. Витрати на оплату праці зросли на 16768 тис. грн та досягли 45205 тис. грн. Продуктивність праці збільшилася на 269 тис. грн/особу, досягнувши 760 тис. грн/особу, що свідчить про ефективне використання персоналу.

Таблиця 2.31

**Динаміка економічної ефективності використання
персоналу ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Середня кількість працівників, осіб	323	287	278	278	285	-38
Витрати на оплату праці, тис. грн	56552	53587	58994	58169	59936	3384

Продовж. табл. 2.31

1	2	3	4	5	6	7
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	175	187	212	209	210	35
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	168	178	193	165	200	32
Продуктивність праці, тис. грн/особа	1030	1112	1638	1676	1269	240
Коефіцієнт витрат на оплату праці	0,170	0,168	0,130	0,125	0,166	-0,004
Рентабельність витрат на оплату праці, %	16,5	449,8	524,0	369,1	50,2	33,7 в. п.

Середня кількість працівників у ТОВ «Востокстройгаз» (табл. 2.31) зменшилася з 323 осіб у 2019 р. до 285 осіб у 2023 р. у зв'язку з автоматизацією виробничих процесів. Витрати на оплату праці збільшилися на 3384 тис. грн і досягли 59936 тис. грн. Середньорічна номінальна заробітна плата одного працівника зросла з 175 тис. грн до 210 тис. грн. Продуктивність праці зросла на 240 тис. грн/особу, досягнувши 1269 тис. грн/особу. Рентабельність витрат на оплату праці покращилася на 33,7 в. п. – до 50,2 %, свідчаючи про зростання прибутковості аграрного підприємства.

Таблиця 2.32

**Динаміка економічної ефективності використання
персоналу ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Середня кількість працівників, осіб	95	90	79	82	80	-15
Витрати на оплату праці, тис. грн	4515	4923	5561	6975	7111	2596
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	48	55	70	85	89	41
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	46	52	64	67	85	39
Продуктивність праці, тис. грн/особа	998	1110	1534	1181	5225	4226
Коефіцієнт витрат на оплату праці	0,048	0,049	0,046	0,072	0,017	-0,031
Рентабельність витрат на оплату праці, %	473,2	443,8	680,4	17,5	602,1	128,9 в. п.

За період з 2019 р. до 2023 р. у ТОВ «Гарант-2005» (табл. 2.32) середня кількість працівників зменшилася на 15 осіб до 80 осіб у 2023 р. у зв'язку з оптимізацією персоналу. Витрати на оплату праці зросли на 2596 тис. грн і досягли 7111 тис. грн. Середньорічна номінальна заробітна плата одного працівника зросла з 48 тис. грн до 89 тис. грн, що свідчить про підвищення рівня заробітної плати. Продуктивність праці суттєво зросла – на 4226 тис. грн/особу, досягнувши 5225 тис. грн/особу, що є показником покращення ефективності персоналу.

Таблиця 2.33

**Динаміка економічної ефективності використання
персоналу ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Середня кількість працівників, осіб	250	242	189	291	274	24
Витрати на оплату праці, тис. грн	49778	48298	52328	52972	58383	8605
Середньорічна номінальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	199	200	277	182	213	14
Середньорічна реальна заробітна плата 1 працівника, тис. грн	191	190	252	144	203	11
Продуктивність праці, тис. грн/особа	1177	1216	1605	1515	951	-226
Коефіцієнт витрат на оплату праці	0,169	0,164	0,172	0,120	0,224	0,055
Рентабельність витрат на оплату праці, %	23,1	305,0	446,2	238,3	71,5	48,4 в. п.

Протягом 2019–2023 рр. середня кількість працівників у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» (табл. 2.33) зросла з 250 до 274 осіб. Витрати на оплату праці збільшилися на 8605 тис. грн, досягнувши 58383 тис. грн. Водночас середньорічна номінальна заробітна плата одного працівника зросла з 199 тис. грн до 213 тис. грн. Продуктивність праці зменшилася на 226 тис. грн/особу. Рентабельність витрат на оплату праці покращилася на 48,4 в. п.

Оцінимо економічну ефективність використання земельних ресурсів у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 2.34–2.38).

У 2023 р. грошова оцінка 1 га ріллі в Полтавській області зросла на 1549,89 грн – з 30390 грн до 31939,89 грн [28].

Таблиця 2.34

**Оцінка економічної ефективності
використання земельних ресурсів ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Посівна площа, га	3658,66	3629,96	3974,00	3580,00	3679,00	20,34
Грошова оцінка 1 га ріллі, грн	30390,00	30390,00	30390,00	30390,00	31939,89	1549,89
Вартість посівної площі, тис. грн	111187	110314	120770	108796	117507	6320
Виробничі витрати на 1 га посівної площі, тис. грн	28	23	20	24	29	1
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу, тис. грн	2475	2811	3107	2706	2716	242
Землевіддача, грн	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4	-0,1
Землемісткість, грн	1,841	1,693	1,977	2,367	2,483	0,642
Рентабельність посівної площі, %	-18,3	2,5	19,3	-3,4	-17,9	0,3 в. п.

Протягом аналізованого періоду у ВСК «Злагода» (табл. 2.34) посівна площа збільшилася до 3679 га у 2023 р. Виробничі витрати на 1 га посівної площі також зросли – з 28 тис. грн до 29 тис. грн, що свідчить про підвищення вартості виробництва. Землевіддача знизилася до 0,4 грн, що вказує на часткове зменшення ефективності використання землі.

Таблиця 2.35

**Оцінка економічної ефективності використання
земельних ресурсів ПП «Імені Калашника», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Посівна площа, га	3880,39	3817,93	3777,56	3783,66	3671,45	-208,94
Грошова оцінка 1 га ріллі, грн	30390,00	30390,00	30390,00	30390,00	31939,89	1549,89

Продовж. табл. 2.35

1	2	3	4	5	6	7
Вартість посівної площі, тис. грн	117925	116027	114800	114985	117266	-659
Виробничі витрати на 1 га посівної площі, тис. грн	26	27	26	34	44	18
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу, тис. грн	3073	3301	3851	3901	5092	2020
Землевіддача, грн	0,6	0,6	0,5	0,4	0,7	0,1
Землемісткість, грн	1,782	1,794	2,135	2,284	1,523	-0,259
Рентабельність посівної площі, %	4,2	8,3	26,9	0,4	7,8	3,6 в. п.

За період з 2019 р. до 2023 р. у ПП «Імені Калашника» (табл. 2.35) посівна площа зменшилася з 3880,39 га до 3671,45 га, що є наслідком скорочення обсягу виробництва. Виробничі витрати на 1 га посівної площі значно зросли – з 26 тис. грн до 44 тис. грн, що свідчить про підвищення вартості виробництва. Тим часом землевіддача у 2023 р. досягла 0,7 грн.

Таблиця 2.36

**Оцінка економічної ефективності використання
земельних ресурсів ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Посівна площа, га	2626,05	2606,28	2609,03	2383,37	2562,43	-63,62
Грошова оцінка 1 га ріллі, грн	30390,00	30390,00	30390,00	30390,00	31939,89	1549,89
Вартість посівної площі, тис. грн	79806	79205	79288	72431	81844	2038
Виробничі витрати на 1 га посівної площі, тис. грн	99	76	125	185	103	3
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу, тис. грн	12663	12246	17448	19550	14119	1456
Землевіддача, грн	4,1	3,2	3,5	3,9	3,0	-1,1
Землемісткість, грн	0,241	0,312	0,282	0,254	0,332	0,091
Рентабельність посівної площі, %	11,7	304,3	389,9	296,4	36,8	25,0 в. п.

Посівна площа у ТОВ «Востокстройгаз» (табл. 2.36) зменшилася з 2626,05 га у 2019 р. до 2562,43 га у 2023 р., що пов'язано зі скороченням обсягу виробництва.

Виробничі витрати на 1 га посівної площі зросли з 99 тис. грн до 103 тис. грн. Землевіддача зменшилася з 4,1 грн до 3,0 грн. Водночас рентабельність посівної площі зросла на 25 в. п.

Таблиця 2.37

**Оцінка економічної ефективності використання
земельних ресурсів ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Посівна площа, га	1279,82	2429,40	2421,31	2467,82	2430,22	1150,40
Грошова оцінка 1 га ріллі, грн	30390,00	30390,00	30390,00	30390,00	31939,89	1549,89
Вартість посівної площі, тис. грн	38894	73829	73584	74997	77621	38727
Виробничі витрати на 1 га посівної площі, тис. грн	64	34	33	28	127	63
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу, тис. грн	7411	4112	5003	3923	17199	9788
Землевіддача, грн	2,1	0,9	0,8	0,6	2,7	0,7
Землемісткість, грн	0,479	1,111	1,193	1,710	0,364	-0,116
Рентабельність посівної площі, %	54,9	29,6	51,4	1,6	55,2	0,2 в. п.

За аналізований період у ТОВ «Гарант-2005» (табл. 2.37) посівна площа збільшилася до 2430,22 га у 2023 р. Виробничі витрати на 1 га посівної площі зросли з 64 тис. грн до 127 тис. грн. Землевіддача збільшилася на 0,7 грн. Рентабельність посівної площі знизилася на 92,4 в. п. з 93,9 % до 1,5 %, що вказує на зниження прибутковості.

Таблиця 2.38

**Оцінка економічної ефективності використання
земельних ресурсів ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Посівна площа, га	5456,37	5463,28	5476,42	4941,83	4925,42	-530,95
Грошова оцінка 1 га ріллі, грн	30390,00	30390,00	30390,00	30390,00	31939,89	1549,89

Продовж. табл. 2.38

1	2	3	4	5	6	7
Вартість посівної площі, тис. грн	165819	166029	166428	150182	157317	-8502
Виробничі витрати на 1 га посівної площі, тис. грн	43	37	41	93	33	-10
Припадає на 100 га посівної площі чистого доходу, тис. грн	5393	5387	5541	8921	5293	-100
Землевіддача, грн	1,7	1,4	1,1	1,8	1,1	-0,6
Землемісткість, грн	0,577	0,727	0,888	0,541	0,898	0,320
Рентабельність посівної площі, %	6,9	88,7	140,3	84,0	26,5	19,6 в. п.

Посівна площа в ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» (табл. 2.38) зменшилася з 5456,37 га в 2019 р. до 4925,42 га в 2023 р. у зв'язку зі скороченням обсягів виробництва. Виробничі витрати на 1 га посівної площі знизилися з 43 тис. грн до 33 тис. грн, підтверджуючи зменшення витрат на виробництво. Землевіддача зменшилася з 1,7 грн до 1,1 грн. Рентабельність посівної площі зросла з 6,9 % до 26,5 %, що свідчить про зростання прибутковості.

Виробництво продукції аграрними підприємствами є одним із головних джерел їхніх доходів. Розуміння економічної ефективності є ключовим для ухвалення рішень щодо збільшення обсягів виробництва або припинення випуску того чи іншого виду продукції.

Оцінимо економічну ефективність виробництва продукції аграрних підприємств Полтавської області (табл. 2.39–2.43).

Таблиця 2.39

**Оцінка економічної ефективності
виробництва продукції ВСК «Злагода», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Рослинництво						
Чистий дохід на 1 га посівної площі, тис. грн	16	22	24	20	20	4
Виробництво на 1 працівника, ц	1160	1162	1543	1208	1298	138

Продовж. табл. 2.39

1	2	3	4	5	6	7
Товарність продукції, %	68,0	67,5	60,3	57,8	67,6	-0,4 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	-8,5	26,4	39,4	5,6	-15,2	-6,7 в. п.
Тваринництво						
Чистий дохід на 1 ц, тис. грн	0,9	1,0	1,1	1,1	1,2	0,3
Виробництво на 1 працівника, ц	142,4	107,6	107,9	115,0	131,9	-10,5
Товарність продукції, %	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	-0,1 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	-36,3	-27,3	-25,4	-24,1	-19,0	17,3 в. п.

Аналіз показників ВСК «Злагода» (табл. 2.39) за 2019–2023 рр. свідчить про зниження економічної ефективності. Хоча у 2023 р. порівняно з 2019 р. чистий дохід на 1 га посівної площі рослинництва зріс на 4 тис. грн, рентабельність реалізованої продукції рослинництва знизилася на 6,7 в. п. За цей самий період нерентабельність реалізованої продукції тваринництва зменшилася на 17,3 в. п. Водночас виробництво на 1 працівника в рослинництві зросло на 138 ц, а в тваринництві зменшилося на 10,5 ц. Аналіз свідчить про все ще кризовий стан, однак водночас – про покращення ситуації у виробництві продукції тваринництва.

Таблиця 2.40

**Оцінка економічної ефективності
виробництва продукції ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
Рослинництво						
Чистий дохід на 1 га посівної площі, тис. грн	17	20	23	23	31	14
Виробництво на 1 працівника, ц	1406	983	1358	1298	1187	-219
Товарність продукції, %	44,3	52,6	29,8	51,4	67,8	23,5 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	11,1	26,7	45,4	1,9	9,2	-1,9 в. п.

Продовж. табл. 2.40

1	2	3	4	5	6	7
Тваринництво						
Чистий дохід на 1 ц, тис. грн	1,1	1,1	1,2	1,2	1,5	0,5
Виробництво на 1 працівника, ц	181,7	174,1	173,8	171,0	167,1	-14,6
Товарність продукції, %	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0	0,0 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	4,0	-10,0	5,8	-5,7	-1,8	-5,8 в. п.

ПП «Імені Калашника» (табл. 2.40) демонструє погіршення результатів: у 2023 р. порівняно з 2019 р. рентабельність реалізованої продукції рослинництва зменшилася на 1,9 в. п. – до 9,2 %, а реалізована продукція тваринництва стала нерентабельною внаслідок зниження на 5,8 в. п. – до -1,8 %. Товарність продукції тваринництва протягом 2019–2023 рр. залишалася стабільною – 1,0 %, водночас товарність продукції рослинництва зросла до 67,8 % у 2023 р. Виробництво продукції на 1 працівника зменшилося як у рослинництві, так і в тваринництві.

Таблиця 2.41

**Оцінка економічної ефективності виробництва
продукції ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Чистий дохід на 1 га посівної площі, тис. грн	125	121	172	190	136	12
Виробництво на 1 працівника, ц	503	395	579	547	756	253
Товарність продукції, %	366,4	495,5	287,8	323,1	251,4	-114,9 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	24,4	33,7	69,4	20,6	16,3	-8,1 в. п.

Протягом 2019–2023 рр. ТОВ «Востокстройгаз» (табл. 2.41) показало загалом позитивні результати господарської діяльності. Аграрне підприємство спеціалізується виключно на виробництві продукції рослинництва. У 2023 р. порівняно з 2019 р. рентабельність реалізованої продукції знизилася на 8,1 в. п. –

до 16,3 %, а товарність продукції – на 114,9 в. п., до 251,4 %. Це свідчить про погіршення економічної ефективності виробництва за зазначений період. Водночас у 2023 р. чистий дохід на 1 га посівної площі зріс до 136 тис. грн, а виробництво на 1 працівника – до 756 ц.

Таблиця 2.42

**Оцінка економічної ефективності виробництва
продукції ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр.**

[розраховано автором за даними підприємства]

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Чистий дохід на 1 га посівної площі, тис. грн	63	32	43	25	131	68
Виробництво на 1 працівника, ц	1022	1046	1627	1298	2495	1473
Товарність продукції, %	169,6	159,9	95,5	72,8	168,5	-1,2 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	12,9	7,8	12,4	-5,2	25,8	13,0 в. п.
Тваринництво						
Чистий дохід на 1 ц, тис. грн	0,3	0,3	1,0	15,2	62,9	62,6
Виробництво на 1 працівника, ц	5,6	6,2	5,7	0,1	0,2	-5,4
Товарність продукції, %	0,3	0,2	0,3	1,2	7,8	7,6 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	-5,6	-37,4	-11,8	9,3	22,4	28,1 в. п.

У 2023 р. частина показників економічної ефективності у ТОВ «Гарант-2005» (табл. 2.42) покращилася. Рентабельність реалізованої продукції рослинництва зросла з 12,9 % у 2019 р. до 25,8 % у 2023 р. – на 13,0 в. п., що супроводжувалося зростанням чистого доходу на 1 га посівної площі до 131 тис. грн. Водночас у 2023 р. виробництво на 1 працівника в рослинництві збільшилося на 1473 ц, а товарність продукції рослинництва зменшилася на 1,2 в. п. Тим часом рентабельність реалізованої продукції тваринництва зросла на 28,1 в. п. – до 22,4 % у 2023 р., що супроводжувалося підвищенням чистого доходу на 1 ц – до 62,9 тис. грн (на 62,6 тис. грн). Також товарність продукції тваринництва зросла з 0,3 % у 2019 р. до 7,8 % у 2023 р. – на 7,6 в. п. Хоча, незважаючи на зростання всіх

інших показників, виробництво на 1 працівника в тваринництві зменшилося на 5,4 ц. Покращення результатів аграрного підприємства в тваринництві відбулося, зокрема, завдяки скороченню обсягів виробництва в цій галузі.

Таблиця 2.43

**Оцінка економічної ефективності
виробництва продукції ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Чистий дохід на 1 га посівної площі, тис. грн	52	52	54	87	50	-2
Виробництво на 1 працівника, ц	1432	693	1798	1107	1428	-4
Товарність продукції, %	150,4	310,6	84,6	163,3	99,9	-50,6 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції, %	11,1	27,0	7,0	44,3	-4,1	-15,1 в. п.
Тваринництво						
Чистий дохід на 1 ц, тис. грн	2,9	3,1	2,7	4,1	4,3	1,4
Виробництво на 1 працівника, ц	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Товарність продукції тваринництва, %	0,5	0,5	0,4	0,5	0,5	0,0 в. п.
Рентабельність реалізованої продукції тваринництва, %	-51,0	-14,6	-21,7	-19,6	263,5	314,5 в. п.

За період з 2019 р. до 2023 р. у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» (табл. 2.43) спостерігалось погіршення ситуації в галузі рослинництва. Рентабельність реалізованої продукції рослинництва зменшилася на 15,2 в. п. – з 11,1 % у 2019 р. і стала нерентабельною, досягнувши -4,1 % у 2023 р. Те ж саме стосується зниження товарності продукції рослинництва – до 99,9 % у 2023 р. (на 50,6 в. п.), чистого доходу на 1 га посівної площі – до 50 тис. грн (на 2 тис. грн), а також виробництва на 1 працівника – до 1428 ц (на 4 ц). З продукції тваринництва аграрне підприємство виробляє лише мед натуральний, через що у 2019 р. реалізація продукції тваринництва була нерентабельною. Водночас у 2023 р. рентабельність реалізованої продукції тваринництва зросла до 263,5 %, що становить приріст на 314,5 в. п. Товарність продукції тваринництва у 2023 р. залишилася на рівні 0,5 %.

Розглянемо шляхи забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Основні шляхи забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств [авторська розробка; 10, с. 133–135; 29, с. 10]

На рис. 2.2 виокремлено конкретні заходи, які дадуть змогу аграрним підприємствам забезпечити економічну ефективність. Серед запропонованих шляхів найбільше виділяються: раціональне використання наявних ресурсів, розвиток безвідходного виробництва, застосування біотехнологій, автоматизація та цифровізація процесів, впровадження нових технологій у виробництві та оновлення інфраструктури. Вдосконаливши внутрішнє середовище, аграрні підприємства зможуть підвищити якість ведення господарської діяльності, що позитивно вплине на економічну ефективність і досягнення поставлених результатів.

Таким чином, нині оцінювання економічної ефективності набуває особливого значення під час дослідження результатів господарської діяльності аграрних підприємств. Тому використання різноманітних методичних підходів дає змогу здійснити незалежне й обґрунтоване оцінювання з різних економічних аспектів.

Висновки до розділу 2

1. Проведено оцінювання розміру досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області. Аналіз за 2019–2023 рр. виявив різні тенденції в їхньому розвитку. Зокрема, ТОВ «Востокстройгаз» посідає перше місце в загальному рейтингу завдяки лідерству в ключових показниках. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» перебуває на другому місці, відзначаючись найбільшими посівними площами. Третє місце займає ПП «Імені Калашника», яке має найвищий показник за поголів'ям тварин. ВСК «Злагода» демонструє стабільні результати, посідаючи четверте місце, а ТОВ «Гарант-2005» виявилося найменшим серед досліджуваних аграрних підприємств і займає п'яте місце.

2. Аналіз повної собівартості, прибутку та рентабельності продукції аграрних підприємств Полтавської області за період 2019–2023 рр. виявив збільшення витрат на вирощування певних культур, зокрема кукурудзи на зерно, що вказує на необхідність покращення управління витратами та оптимізації виробничих процесів для підтримання стабільної прибутковості. Прибутковість від реалізації продукції демонструє суттєві коливання. Рентабельність різних видів продукції також виявила значні відмінності: культури, такі як пшениця та ячмінь, зазнають різких коливань, тоді як соняшник і кукурудза залишаються відносно стабільними, що вказує на їхню важливість для підтримання прибутковості аграрних підприємств. Для підвищення рентабельності та ефективності господарської діяльності аграрних підприємств необхідно зосередитися на оптимізації витрат та вдосконаленні конкурентних стратегій.

3. Використовуючи метод експоненційного згладжування для прогнозування визначено фінансові перспективи аграрних підприємств Полтавської області на 2028 р., що є ключовим для прийняття управлінських рішень. Прогноз повної собівартості реалізованої продукції виявив значні відмінності між різними аграрними підприємствами, що підкреслює необхідність адаптації стратегій управління витратами для них. Зниження повної собівартості для таких культур, як пшениця та кукурудза, стане критичним завданням, що потребує оптимізації виробничих процесів. Прогноз прибутку на 2028 р. свідчить про можливі збитки

від вирощування деяких культур, зокрема пшениці та кукурудзи, що підкреслює важливість стратегічного планування та оптимізації витрат для збереження фінансової стабільності. Аналіз прогнозованої рентабельності показує значну варіативність залежно від виду продукції, що вказує на необхідність диверсифікації господарської діяльності та оптимізації виробничих процесів для зниження ризиків і підвищення рентабельності аграрних підприємств у майбутньому.

4. Проведений аналіз за методами оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств Полтавської області за 2019–2023 рр. показує, що ТОВ «Востокстройгаз» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструють стабільні та високі результати, підтверджуючи свою лідерську позицію на ринку. Водночас, ПП «Імені Калашника» та ТОВ «Гарант-2005» мають потенціал для покращення, особливо в аспектах якості продукції та рентабельності продажу, а ВСК «Злагода» потребує зусиль для підвищення своєї конкурентоспроможності. Використання різних методів оцінювання конкурентоспроможності, таких як метод порівняльних переваг, метод балів, метод зважених оцінок та метод теорії ефективної конкуренції, дало змогу виявити різноманітні тенденції та визначити ключові напрями для покращення господарської діяльності аграрних підприємств.

5. Здійснено оцінювання ринкової влади за індексом Лернера продукції аграрних підприємств Полтавської області, що дало змогу виявити значні виклики в підтриманні конкурентних позицій на ринку протягом 2019–2023 рр. Аналіз показав коливання індексу Лернера, які свідчать про нестабільність ринкової влади аграрних підприємств, що негативно впливає на їхню здатність контролювати ціни та підтримувати прибутковість. Для зміцнення позицій на ринку та забезпечення довгострокової стабільності, аграрним підприємствам необхідно розробляти та впроваджувати стратегії, спрямовані на стабілізацію ринкової влади та підвищення еластичності попиту на продукцію.

6. Проведений SWOT-аналіз аграрних підприємств Полтавської області виявив як значні можливості для зростання та розвитку, так і суттєві виклики, з якими стикаються аграрні підприємства. Для збереження та посилення своїх позицій на ринку вони мають активно впроваджувати інновації, удосконалювати управлінські процеси та ефективно використовувати свої сильні сторони. Тільки

за умов комплексного підходу аграрні підприємства зможуть забезпечити стабільний розвиток та підвищити свою конкурентоспроможність на ринку. Відповідно розроблено п'ять конкурентних стратегій: інноваційне підвищення ефективності виробництва для ВСК «Злагода»; диверсифікація та розширення ринків збуту для ПП «Імені Калашника»; модернізація виробництва та залучення інвестицій для ТОВ «Востокстройгаз»; впровадження нових технологій та оптимізація виробничих процесів для ТОВ «Гарант-2005»; інноваційний розвиток та підвищення якості продукції для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця».

7. Сформовано основні шляхи забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств, аграрних підприємств, до яких належать: дослідження зовнішніх ринків, диверсифікація продукції, створення системи реагування на загрози та ризики, застосування маркетингових досліджень, розроблення цінової стратегії, посилення планування та прогнозування, впровадження системи управління якістю, моніторинг конкурентів, аналіз ринкових трендів, підтримка довгострокових відносин із партнерами та формування ділового бренду.

8. Виділено основні шляхи забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств, які полягають у раціональному використанні ресурсів, покращенні умов праці персоналу, посиленні фінансового контролю, оптимізації логістичних процесів, переході на безвідходне виробництво, використанні біотехнологій, автоматизації виробничих та цифровізації управлінських процесів, модернізації інфраструктури, оновленні застарілого машинно-тракторного парку, а також у застосуванні енергозберігаючих та інформаційних технологій.

Результати виконаного у другому розділі дослідження було апробовано на науково-практичних конференціях [1; 14; 15; 22; 23; 24; 25] та шляхом публікації наукових праць [10; 19; 21; 26].

Список використаних джерел до розділу 2

1. Лесюк В. С. Статистична звітність як чинник забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Обліково-фінансова наука і практика: пріоритети*

розвитку та місія у воєнний час : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 211–213.

2. Лесюк В. С. Оцінка ефективності використання автопарку аграрного підприємства. *Управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку* : монографія. Суми : Триторія, 2020. С. 389–398.

3. Cheremisina S., Rossokha V., Tomashuk I. Monitoring and evaluation of the efficiency of rural development of the united territorial communities of the Vinnytsia region. *Ekonomika APK*. 2023. Vol. 30 (4). P. 49–63.

4. Багорка М. О., Юрченко Н. І. Формування системи маркетингового управління конкурентоспроможністю аграрного підприємства. *Підприємництво та інновації*. 2023. Вип. 26. С. 32–37.

5. Волкова Н. В., Мехтієв Р. Е., Попадін Є. В. Ключові аспекти конкурентоспроможності та якості продукції аграрних підприємств в умовах воєнної агресії. *Економіка та суспільство*. 2023. № 54. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2729> (дата звернення: 20.11.2024).

6. Вакуленко В. Л. Інтенсифікація як складова економічної ефективності виробництва зернових культур в умовах повоєнного періоду. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2022. Вип. 4. С. 15–22.

7. Мінеєв В. С. Основні показники економічної ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємств. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ»*. Серія: *Актуальні проблеми розвитку українського суспільства*. 2019. № 1. С. 107–111.

8. Яців І. Застосування конкурентних стратегій в управлінні фінансовим станом сільськогосподарських підприємств. *Аграрна економіка*. 2021. Т. 14, № 3–4. С. 84–92.

9. Кравченко О. М. Система показників ефективності розвитку учасників економічних відносин агропродовольчого ринку продукції тваринництва. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2019. № 1. С. 29–38.

10. Лесюк В. С. Основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: *«Економічні науки»*. 2023. № 12 (80). Т. 1. С. 129–136.

11. Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (дата звернення: 20.11.2024).

12. Шалений В. А. Діагностика економічної ефективності діяльності вітчизняних підприємницьких структур: макроекономічний аспект. *Підприємництво та інновації*. 2021. Вип. 17. С. 50–55.

13. Пасько М. В. Ефективність виробництва та реалізації продукції технічних культур аграрними підприємствами Вознесенського району. *Студентський науковий вісник МНАУ. Економічні науки*. 2019. Вип. 2 (14). Ч. 2. С. 98–103.

14. Лесюк В. С. Значення рівня рентабельності як показника, що демонструє економічну ефективність. *Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 грудня 2023 р.). Суми, 2023. С. 23–24.

15. Лесюк В. С. Економічна ефективність аграрних підприємств крізь призму рентабельності. *Наука та освіта як фактори соціально-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 104–106.

16. Лесюк В. С. Концептуальний аналіз економічної ефективності та її значення для економіки. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/2546> (дата звернення: 20.11.2024).

17. Набока С. О., Бондаренко Л. М. Економічні аспекти підвищення ефективності діяльності українських підприємств. *Бізнес Інформ*. 2017. № 12. С. 353–358.

18. Жибак М. М., Федуняк І. О. Основні напрями підвищення ефективності функціонування аграрних формувань з виробництва продукції рослинництва. *Ефективна економіка*. 2019. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7029> (дата звернення: 20.11.2024).

19. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518.

20. Зось-Кіор М. В., Ісай О. В., Співак С. І., Лесюк В. С. Організаційно-економічний механізм управління потенціалом конкурентоспроможного підприємства. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Економічні науки»*. 2021. № 1. С. 25–34.

21. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104.

22. Лесюк В. С. Формування конкурентоспроможності як частина ефективного розвитку аграрних підприємств. *Актуальні проблеми сучасної науки : збірник ІХ Міжнародної науково-практичної конференції викладачів та студентів Навчально-наукового інституту фізики, математики, економіки та інноваційних технологій (м. Дрогобич, 29 квітня 2022 р.)*. Дрогобич, 2022. С. 36–38.

23. Лесюк В. С. Проблеми підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств України. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 25 листопада 2022 р.)*. Умань, 2022. Ч. 2. С. 27–28.

24. Лесюк В. С. Основні аспекти забезпечення економічної конкуренції в Україні. *Наука, освіта, технології і суспільство в умовах глобалізації : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 10 червня 2023 р.)*. Біла Церква, 2023. Ч. 1. С. 25–26.

25. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Перспективи розвитку науки, освіти і технологій в Україні та світі : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 11 грудня 2023 р.)*. Житомир, 2023. С. 12–13.

26. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств в умовах формування сталої біоекономіки. *Зелена трансформація та стала біоекономіка : монографія*. Київ : КНУТД, 2024. С. 264–300.

27. Лисак В. Ю. Соціально-економічна ефективність та результативність удосконалення управління персоналом. *Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету*. 2013. № 21. С. 224–227.

28. Держгеокадастр повідомляє про індексацію нормативної грошової оцінки земель за 2024 рік. Державна служба України з питань геодезії, картографії та кадастру. URL: <https://land.gov.ua/derzhgeokadastr-povidomlyaye-pro-indeksacziyu-normatyvnoyi-groshovoyi-oczinky-zemel-za-2024-rik> (дата звернення: 20.11.2024).

29. Аранчій В. І., Макаренко П. М., Лесюк В. С. Оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Економіка, управління та фінанси»*. 2024. Вип. 2. С. 3–12.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ І ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ТА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

3.1. Удосконалення комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Сучасний ринок висуває нові вимоги до ведення господарської діяльності аграрними підприємствами. Такі процеси, як регулярне оцінювання економічної ефективності, стають буденними та необхідними для реагування на всі виклики, з якими вони стикаються.

Оцінювання економічної ефективності – це те, що дає змогу аграрним підприємствам визначати власні можливості [1, с. 101].

Щоб залишатися конкурентоспроможними, аграрні підприємства повинні бути економічно ефективними [2, с. 517].

Тому економічна ефективність є однією з головних ознак успішності господарської діяльності аграрних підприємств [3, с. 130].

Для аграрних підприємств забезпечення економічної ефективності в першу чергу полягає в раціональному використанні ресурсів [4, с. 265].

Відповідно, варто погодитися з думкою Полтавця А. М., що раціональне управління ресурсами дає змогу забезпечити економічно ефективну господарську діяльність аграрних підприємств [5, с. 180].

Розроблено методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, яка охоплює чотири інтегральні показники: ефективність використання земельних, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів, кожен із яких відображає ключові аспекти господарської діяльності (табл. 3.1).

У методиці зроблено акцент саме на ресурси, адже вони стоять в основні економічної ефективності, оскільки ефективне використання ресурсів дає змогу

аграрним підприємствам досягати поставлених цілей. Відповідно до цього, оцінювання орієнтоване на дослідження ресурсів.

Таблиця 3.1

Показники для проведення комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [авторська розробка; сформовано автором на основі 6, с. 546, 556; 7, с. 387; 8, с. 140; 9, с. 16, 27, 78; 10; 11]

Показник	Формула	Величини
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів (<i>IEC</i>)		
Землевіддача (<i>CAP</i>), грн	$CAP = \frac{GO}{MV}$	<i>GO</i> – валова продукція, грн; <i>MV</i> – грошова оцінка земельних ресурсів, грн
Землезабезпеченість (<i>LS</i>), га/осіб	$LS = \frac{CS}{EM}$	<i>CS</i> – загальна площа, га; <i>EM</i> – середня кількість працівників, осіб
Рентабельність площі посівної (<i>ROCA</i>), %	$ROCA = \frac{NI}{CAC} \times 100 \%$	<i>NI</i> – чистий прибуток, грн; <i>CAC</i> – вартість посівної площі, грн
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів (<i>IEM</i>)		
Рентабельність активів (<i>ROA</i>), %	$ROA = \frac{NI}{ACA} \times 100 \%$	<i>NI</i> – чистий прибуток, грн; <i>ACA</i> – середньорічна вартість активів, грн
Коефіцієнт обертання основних засобів (<i>TRF</i>)	$TRF = \frac{NR}{ACF}$	<i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн; <i>ACF</i> – середньорічна вартість основних засобів, грн
Коефіцієнт обертання запасів (<i>TRI</i>)	$TRI = \frac{CG}{ACI}$	<i>CG</i> – собівартість реалізованої продукції, грн; <i>ACI</i> – середньорічна вартість запасів, грн
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів (<i>IEL</i>)		
Продуктивність праці (<i>LP</i>), грн/особу	$LP = \frac{NR}{EM}$	<i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн; <i>EM</i> – середня кількість працівників, осіб
Фондоозброєність праці (<i>FLC</i>), грн/особу	$FLC = \frac{ACF}{EM}$	<i>ACF</i> – середньорічна вартість основних засобів, грн; <i>EM</i> – середня кількість працівників, осіб
Рентабельність витрат на оплату праці (<i>ROLC</i>), %	$ROLC = \frac{NI}{LC} \times 100 \%$	<i>NI</i> – чистий прибуток, грн; <i>LC</i> – витрати на оплату праці, грн
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів (<i>IEF</i>)		
Рентабельність власного капіталу (<i>ROE</i>), %	$ROE = \frac{NI}{ACE} \times 100 \%$	<i>NI</i> – чистий прибуток, грн; <i>ACE</i> – середньорічна вартість власного капіталу, грн
Коефіцієнт автономії (<i>ER</i>)	$ER = \frac{CE}{BL}$	<i>CE</i> – власний капітал, грн; <i>BL</i> – баланс пасивів, грн
Коефіцієнт абсолютної ліквідності (<i>ALR</i>)	$ALR = \frac{CFI + CCE}{CLP}$	<i>CFI</i> – поточні фінансові інвестиції, грн; <i>CCE</i> – гроші та їх еквіваленти, грн; <i>CLP</i> – поточні зобов'язання і забезпечення, грн

Показники, подані в табл. 3.1, були визначені шляхом опитування експертів, які працюють на аграрних підприємствах Полтавської області та галузевих фахівців. Визначено ті показники, які найкраще підходять для оцінювання економічної ефективності за чотирма інтегральними показниками. Окрім цього, розподілено показники та інтегральні показники за ступенем важливості, тим самим визначено зважені коефіцієнти для формул (додаток Р).

Методика оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств складається з трьох етапів (табл. 3.2):

1. Усі показники нормалізуються окремо за методом Z-оцінки з метою приведення їх до єдиного масштабу.
2. Здійснюється зважена оцінка показників за відповідними коефіцієнтами для розрахунку чотирьох інтегральних показників.
3. Відбувається зважена оцінка інтегральних показників для розрахунку індексу економічної ефективності.

Індекс, визначений за методикою оцінювання економічної ефективності, слугує основою для порівняння результатів аграрних підприємств між собою.

Таблиця 3.2

**Методика комплексного оцінювання економічної
ефективності аграрних підприємств [авторська розробка]**

Показник	Формула	Величини
1	2	3
1. Нормалізація показників		
Нормалізація показників за методом Z-оцінки	$x'_i = \frac{x_i - \mu}{\sigma}$	x_i – значення i -го показника; μ – середнє значення сукупності; σ – стандартне відхилення сукупності
2. Зважена оцінка інтегральних показників		
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів (IEC)	$IEC = 0,41 \times CAP + 0,32 \times LS + 0,27 \times ROCA$	CAP – землевіддача, грн; LS – землезабезпеченість, га/осіб; $ROCA$ – рентабельність посівної площі, %
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів (IEM)	$IEM = 0,38 \times ROA + 0,31 \times TRF + 0,31 \times TRI$	ROA – рентабельність активів, %; TRF – коефіцієнт обертання основних засобів; TRI – коефіцієнт обертання запасів

Продовж. табл. 3.2

1	2	3
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів (<i>IEL</i>)	$IEL = 0,49 \times LP + 0,27 \times FLC + 0,24 \times ROLC$	<i>LP</i> – продуктивність праці, грн/особу; <i>FLC</i> – фондоозброєність праці, грн/особу; <i>ROLC</i> – рентабельність витрат на оплату праці, %
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів (<i>IEF</i>)	$IEF = 0,43 \times ROE + 0,28 \times ER + 0,29 \times ALR$	<i>ROE</i> – рентабельність власного капіталу, %; <i>ER</i> – коефіцієнт автономії; <i>ALR</i> – коефіцієнт абсолютної ліквідності
3. Визначення індексу економічної ефективності		
Індекс економічної ефективності (<i>IEE</i>)	$IEE = 0,28 \times IEC + 0,23 \times IEM + 0,26 \times IEL + 0,23 \times IEF$	<i>IEC</i> – інтегральний показник ефективності земельних ресурсів; <i>IEM</i> – інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів; <i>IEL</i> – інтегральний показник ефективності трудових ресурсів; <i>IEF</i> – інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів

Табл. 3.2 містить узагальнений перелік показників, інтегральних показників, а також зважені коефіцієнти, визначені за результатами опитування експертів, що використовуються у наведених формулах.

Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів демонструє, що високі значення землевіддачі, землезабезпеченості та рентабельності посівної площі характерні для аграрних підприємств, які активно впроваджують сучасні агротехнології. Землезабезпеченість відображає обсяг земельних ресурсів, що припадає на одного працівника. Висока рентабельність, своєю чергою, свідчить про ефективне використання посівної площі.

Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів базується на рентабельності активів, коефіцієнті обертання основних засобів та коефіцієнті обертання запасів. Він дає змогу оцінити прибутковість активів, ефективність їх використання та раціональність управління запасами, що є важливим для уникнення втрат. Низькі значення коефіцієнта обертання запасів можуть бути наслідком надмірних запасів. Водночас високий коефіцієнт обертання основних засобів є характерним для аграрних підприємств, які здійснюють автоматизацію.

Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів поєднує в собі продуктивність праці, фондоозброєність праці та рентабельність витрат на оплату праці. Він дає змогу оцінити, наскільки трудові ресурси сприяють досягненню поставлених цілей аграрних підприємств, а також виявити сфери, що потребують покращення. Зокрема, оцінка трудових ресурсів показує, що низькі показники продуктивності праці характерні для аграрних підприємств із високим рівнем ручної праці та низьким рівнем автоматизації. Натомість фондоозброєність праці свідчить про оснащеність персоналу основними засобами, а саме про технічну забезпеченість. Водночас рентабельність витрат на оплату праці демонструє ефективність вкладення грошей в персонал.

Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів є важливим інструментом для оцінювання фінансового стану аграрних підприємств. Він враховує основні аспекти фінансової діяльності, зокрема рентабельність власного капіталу, коефіцієнт автономії та коефіцієнт абсолютної ліквідності, що дає змогу визначити сильні та слабкі сторони в управлінні фінансовими ресурсами. Аграрні підприємства з високими показниками рентабельності власного капіталу мають потенціал для залучення інвестицій, тоді як низький рівень коефіцієнта абсолютної ліквідності вказує на проблеми з платоспроможністю, а низький коефіцієнт автономії – на ризики надмірної залежності від позикових коштів. Тому контроль за цими показниками є необхідним для забезпечення стабільного функціонування аграрних підприємств.

Індекс економічної ефективності поєднує всі вищезазначені інтегральні показники, формуючи комплексну систему оцінювання господарської діяльності аграрного підприємства. Високе значення індексу свідчить про збалансоване використання ресурсів, тоді як низьке – про необхідність вжиття заходів для підвищення економічної ефективності. Аграрні підприємства з високим рівнем цього індексу демонструють стабільність і здатність адаптуватися до змін на ринку. Для підвищення індексу економічної ефективності актуальним є застосування синергетичного підходу до управління ресурсами, оскільки інтегральні показники ефективності ресурсів взаємопов'язані та комплексно характеризують господарську діяльність аграрного підприємства.

Для зручності проведення розрахунків у табличному процесорі Excel створено автоматизовану систему комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств (додаток С).

Використовуючи методику, здійснимо комплексне оцінювання економічної ефективності ВСК «Злагода» за 2019–2023 рр. (додатки Т, У, Ф; табл. 3.3).

Таблиця 3.3

**Комплексна оцінка економічної ефективності ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	-0,44	0,44	0,75	-0,40	-0,35
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	-0,33	0,43	0,74	-0,19	-0,65
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	-1,06	-0,29	0,85	-0,22	0,72
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	-0,43	-0,15	0,45	0,06	0,07
Індекс економічної ефективності	-0,57	0,11	0,70	-0,20	-0,04

Представлені в табл. 3.3 дані демонструють нестабільність показників ВСК «Злагода» упродовж досліджуваного періоду 2019–2023 рр. Найкращих результатів аграрне підприємство досягло у 2021 р., коли індекс економічної ефективності становив 0,70. Це відбулося завдяки оптимальному використанню ресурсів, що підтверджується високими значеннями інтегрального показника ефективності трудових ресурсів – 0,85, земельних ресурсів – 0,75 та матеріальних ресурсів – 0,74. Зростання цих показників свідчить про ефективну організацію виробничих процесів, а також раціональне використання трудових, земельних та матеріальних ресурсів. Проте у 2022 р. показники аграрного підприємства різко погіршилися, що було зумовлено як зовнішніми викликами, так і недостатньою адаптивністю до змін. Особливо помітним стало зниження ефективності земельних ресурсів – до -0,40. У 2023 р. ВСК «Злагода» розпочало поступове відновлення втрачених позицій, зокрема завдяки зростанню ефективності трудових ресурсів

до 0,72. Водночас ефективність матеріальних ресурсів у 2023 р. знизилася до -0,65. Загалом індекс економічної ефективності покращився з -0,20 у 2022 р. до -0,04 у 2023 р. Для підвищення економічної ефективності аграрному підприємству необхідно впроваджувати заходи з модернізації технічного забезпечення та активного застосування сучасних агротехнологій.

Проведемо комплексне оцінювання економічної ефективності ПП «Імені Калашника» за 2019–2023 рр. (додатки Т, У, Ф; табл. 3.4).

Таблиця 3.4

**Комплексна оцінка економічної ефективності ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	0,31	0,30	0,23	-0,86	0,01
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	-0,08	0,06	0,25	-0,90	0,67
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	-1,06	-0,64	0,64	0,05	1,01
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	-0,54	0,33	0,97	-1,13	0,36
Індекс економічної ефективності	-0,33	0,01	0,51	-0,69	0,50

Зазначені в табл. 3.4 результати ПП «Імені Калашника» за 2019–2023 рр. демонструють тенденцію до покращення після кризового 2022 р., коли індекс економічної ефективності знизився до -0,69. Цей рік характеризувався значними зовнішніми викликами, зокрема економічною нестабільністю, спричиненою повномасштабним вторгненням країни-агресора. Найвищих результатів аграрне підприємство досягло у 2021 р., коли індекс економічної ефективності становив 0,51, а ефективність використання фінансових ресурсів зросла до 0,97. У 2023 р. показники практично повернулися до рівня 2021 р., за винятком ефективності земельних ресурсів, яка знизилася до 0,01. Індекс економічної ефективності в 2023 р. становив 0,50. З огляду на наявні проблеми у використанні земельних ресурсів, ПП «Імені Калашника» слід звернути увагу на підвищення рентабельності вирощування культур шляхом зниження собівартості.

У межах дослідження здійснимо комплексне оцінювання економічної ефективності ТОВ «Востокстройгаз» за 2019–2023 рр. (додатки Т, У, Ф; табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Комплексна оцінка економічної ефективності ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	-0,30	0,00	0,71	0,31	-0,72
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	-0,35	0,23	0,66	0,45	-0,99
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	-1,13	-0,52	0,72	0,94	0,00
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	-1,15	0,61	-0,04	0,23	0,35
Індекс економічної ефективності	-0,72	0,06	0,53	0,49	-0,35

Показана в табл. 3.5 динаміка показників ТОВ «Востокстройгаз» протягом 2019–2023 рр. свідчить про наявні проблеми з економічною ефективністю аграрного підприємства. Найнижчий індекс економічної ефективності аграрне підприємство мало у 2019 р. – він становив -0,72, що було зумовлено найнижчими за досліджуваний період значеннями ефективності фінансових (-1,15) і трудових (-1,13) ресурсів. Водночас найкращих результатів ТОВ «Востокстройгаз» досягло у 2021 р., коли індекс економічної ефективності становив 0,53. Це стало можливим завдяки зростанню ефективності трудових ресурсів до 0,72, земельних – до 0,71, а матеріальних – до 0,68. У 2023 р. спостерігалось погіршення всіх показників, зокрема показника ефективності матеріальних ресурсів – до -0,99 та земельних ресурсів – до -0,72. Це призвело до зниження загального індексу економічної ефективності до -0,35. Для підвищення економічної ефективності аграрному підприємству доцільно модернізувати основні засоби виробництва та впроваджувати технології точного землеробства. Результати оцінки господарської діяльності ТОВ «Востокстройгаз» підкреслюють потребу в проведенні активних заходів для покращення організації виробничих процесів.

Виконаємо комплексне оцінювання економічної ефективності ТОВ «Гарант-2005» за 2019–2023 рр. (додатки Т, У, Ф; табл. 3.6).

Таблиця 3.6

**Комплексна оцінка економічної ефективності ТОВ «Гарант-2005»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	-0,09	-0,34	0,09	-0,71	1,06
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	-0,01	-0,20	0,18	-1,26	1,28
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	-0,65	-0,40	0,28	-0,78	1,55
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	0,22	0,04	1,10	-1,08	-0,29
Індекс економічної ефективності	-0,15	-0,24	0,39	-0,94	0,93

Подані у табл. 3.6 результати ТОВ «Гарант-2005» за період з 2022 р. до 2023 р. показують нестабільність його господарської діяльності. Зокрема, аграрне підприємство зазнавало падіння індексу економічної ефективності двічі – у 2020 р. до -0,24 та в 2023 р. до -0,94, що переважно було зумовлено у 2020 р. зниженням ефективності трудових ресурсів до -0,40 та земельних ресурсів до -0,34, а в 2022 р. – матеріальних ресурсів до -1,26 та фінансових ресурсів до -1,08. Водночас результати ТОВ «Гарант-2005» одразу покращувалися в роки, що слідували за кризовими, тому індекс економічної ефективності в 2021 р. збільшився до 0,39, а в 2023 р. – до 0,93. За такої умови він у 2023 р. зріс аж на 1,87 порівняно з 2022 р. Це стало можливим завдяки збільшенню ефективності у 2023 р. трудових ресурсів до 1,55, матеріальних ресурсів до 1,28 та земельних ресурсів до 1,06. Досягнуті результати аграрного підприємства свідчать про успішну оптимізацію наявних ресурсів, що суттєво відобразилося на підвищенні економічної ефективності. Задля збереження позитивної динаміки ТОВ «Гарант-2005» рекомендовано почати впроваджувати автоматизацію виробничих процесів для зменшення витрат.

Тим часом проведемо комплексне оцінювання економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» за 2019–2023 рр. (додатки Т, У, Ф; табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Комплексна оцінка економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	0,05	0,09	0,53	0,28	-0,96
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	-0,64	0,24	0,50	1,02	-1,12
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	-0,46	-0,24	1,23	0,09	-0,61
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	-1,30	0,17	1,16	-0,13	0,09
Індекс економічної ефективності	-0,55	0,06	0,85	0,31	-0,66

Викладені в табл. 3.7 дані ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» за 2019–2023 рр. демонструють, що аграрне підприємство досягло свого піку в 2021 р. з індексом економічної ефективності – 0,85, що супроводжувалося підвищенням ефективності трудових ресурсів до 1,23 та фінансових ресурсів до 1,16. Водночас після цього показники економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» почали знижуватися у 2022–2023 рр. У 2023 р. зафіксовано зменшення ефективності матеріальних ресурсів до -1,12, земельних ресурсів до -0,96 та фінансових ресурсів до -0,61, що призвело до падіння індексу економічної ефективності до -0,66. Таким чином, аграрне підприємство пережило найгірший рік за п’ятирічний період. Для підвищення економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» слід зосередитися на оновленні матеріально-технічної бази, застосуванні агротехнічних заходів та диверсифікації продукції.

За результатами дослідження на ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» було позитивно відзначено розроблену методику комплексного оцінювання економічної ефективності, яку впроваджено в господарську діяльність.

Графічно порівнюємо індекс економічної ефективності всіх досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за 2019–2023 рр. (рис. 3.1).

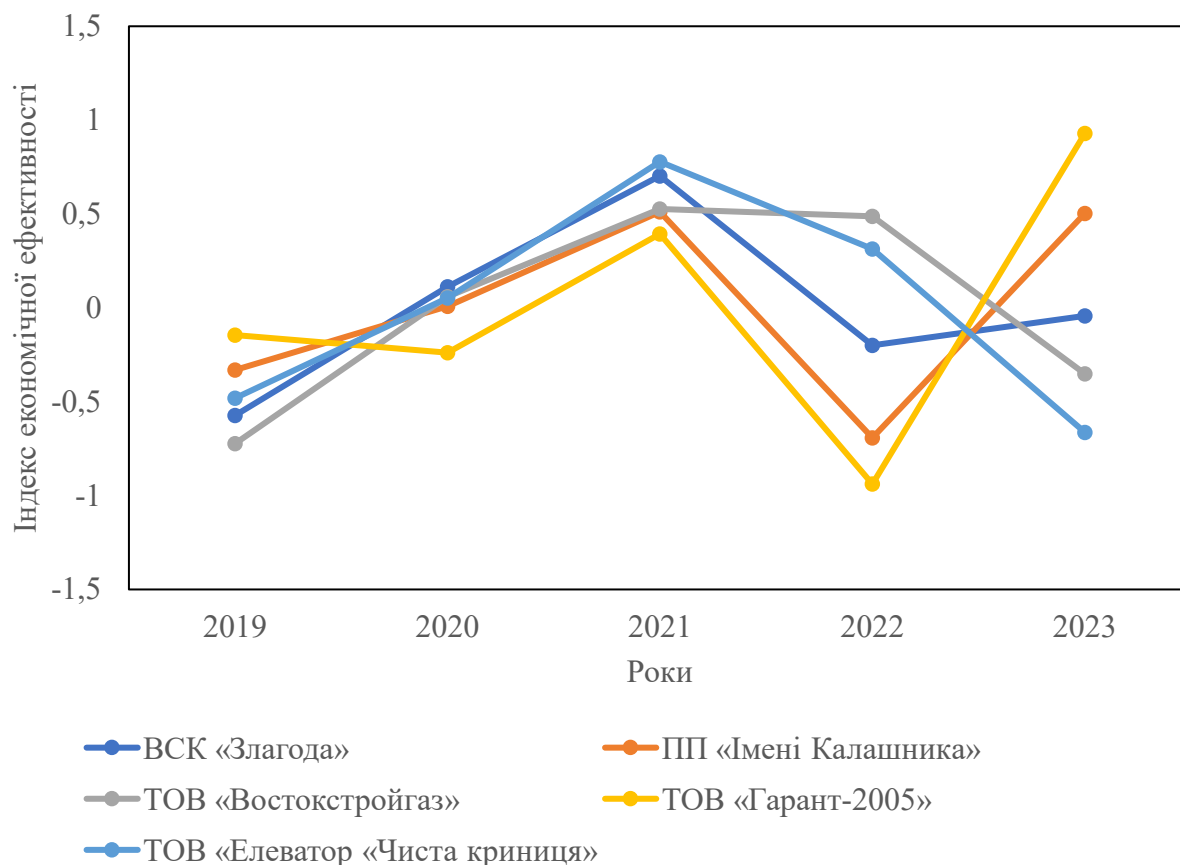

Рис. 3.1. Порівняння індексу економічної ефективності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Наведене порівняння на рис. 3.1 показує наявність часткової кореляції між результатами різних аграрних підприємств, що зумовлено впливом зовнішніх чинників на їхню господарську діяльність. Зокрема, зниження значення індексу економічної ефективності у 2022 р. пояснюється початком повномасштабного вторгнення країни-агресора, що спричинило падіння економічної ефективності ТОВ «Гарант-2005», ПП «Імені Калашника», ВСК «Злагода» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця». Найменше зниження зафіксовано у ТОВ «Востокстройгаз» – з 0,53 у 2021 р. до 0,49 у 2022 р., що свідчить про його стійкість до зовнішніх викликів. Після кризового падіння ВСК «Злагода» та ПП «Імені Калашника» розпочали поступове підвищення економічної ефективності для виходу з кризи. Водночас, лише ТОВ «Гарант-2005» вдалося перевершити докризовий індекс економічної ефективності, досягнувши 0,93, що стало найвищим показником

серед усіх досліджуваних аграрних підприємств за п'ятирічний період. Цього вдалося досягти завдяки оптимізації наявних ресурсів, що призвело до підвищення економічної ефективності. Натомість ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» та ТОВ «Востокстройгаз» продовжили втрачати свої позиції, тому потребують негайного впровадження заходів з підвищення економічної ефективності.

Таким чином, проведений аналіз продемонстрував, що розроблена методика комплексного оцінювання економічної ефективності є дієвим інструментом для діагностики та вдосконалення господарської діяльності аграрних підприємств. Використання інтегральних показників ефективності на ресурсній основі дає змогу чітко визначити сильні та слабкі сторони аграрного підприємства, а також виявити проблемні аспекти для подальшого пошуку шляхів їхнього розв'язання. Отримані результати можуть стати підґрунтям для стратегічного планування, спрямованого на підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств.

3.2. Підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств

Аграрні підприємства, як і будь-які інші суб'єкти господарської діяльності, прагнуть до розвитку, що реалізується шляхом досягнення поставлених цілей. Проте цього неможливо досягти без підвищення конкурентоспроможності.

Аграрний сектор – це ключ до стабільності та розвитку національної економіки України, проте сьогодні зовнішні виклики його стримують [12, с. 46].

Незважаючи на постійні в останні роки економічні проблеми, з якими стикається національна економіка України, зовнішні ринки не чекають, а висувають нові правила. Тому аграрним підприємствам України навіть у складних умовах потрібно адаптуватися та шукати нові підходи до управління [13, с. 75; 14, с. 25].

Перш за все аграрним підприємствам потрібно виявити, які конкурентні переваги вони мають, зокрема завдяки оцінці їхньої конкурентоспроможності.

Для оцінювання конкурентоспроможності потрібен системний підхід. Завдяки цьому підприємства зможуть підтримувати свої конкурентні переваги [15, с. 27].

Сюдек Т. та Завойська А. зазначають, що найактуальнішим способом оцінювання конкурентоспроможності є складання індексів, яке супроводжується пошуком необхідних показників та вибором зважених коефіцієнтів [16, с. 103].

Розроблено методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка включає чотири інтегральні показники: ринкової позиції, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та фінансової спроможності, кожен із яких демонструє основні аспекти господарської діяльності (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

**Показники для проведення комплексного
оцінювання конкурентоспроможності аграрних
підприємств [авторська розробка; сформовано автором на основі
17; 9, с. 51, 78; 7, с. 371; 18, с. 25; 19, с. 58; 20, с. 904; 11; 21, с. 159]**

Показник	Формула	Величини
1	2	3
Інтегральний показник ринкової позиції (<i>IMP</i>)		
Частка ринку (<i>MS</i>), %	$MS = \frac{NRe}{NRm} \times 100 \%$	<i>NRe</i> – чистий дохід від реалізації продукції підприємства, грн; <i>NRm</i> – чистий дохід від реалізації продукції на ринку, грн
Рентабельність продажу (<i>ROS</i>), %	$ROS = \frac{NI}{NR} \times 100 \%$	<i>NI</i> – чистий прибуток, грн; <i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн
Темп зростання чистого доходу (<i>NRg</i>), %	$NRg = \frac{NRg_c - NRg_p}{NRg_p} \times 100 \%$	<i>NRg_c</i> – чистий дохід за поточний період, грн; <i>NRg_p</i> – чистий дохід за попередній період, грн
Інтегральний показник операційної ефективності (<i>IOE</i>)		
Коефіцієнт обертання активів (<i>TRA</i>)	$TRA = \frac{NR}{ACA}$	<i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн; <i>ACA</i> – середньорічна вартість активів, грн
Фондовіддача (<i>TOF</i>), грн	$TOF = \frac{GOM}{ACF}$	<i>GOM</i> – валова продукція, грн; <i>ACF</i> – середньорічна вартість основних засобів, грн
Продуктивність праці (<i>LP</i>), грн/особу	$LP = \frac{NR}{EM}$	<i>NR</i> – чистий дохід від реалізації продукції, грн; <i>EM</i> – середня кількість працівників, осіб
Інтегральний показник інноваційного потенціалу (<i>IIP</i>)		
Коефіцієнт придатності основних засобів (<i>SRFA</i>)	$SRFA = \frac{FA}{OC}$	<i>FA</i> – залишкова вартість основних засобів, грн; <i>OC</i> – первісна вартість, грн

Продовж. табл. 3.8

1	2	3
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій ($LTIg$), %	$LTIg = \frac{LTIg_c - LTIg_p}{LTIg_p} \times 100 \%$	$LTIg_c$ – довгострокові фінансові інвестиції за поточний період, грн; $LTIg_p$ – довгострокові фінансові інвестиції за попередній період, грн
Частка нематеріальних активів (SIA), %	$SIA = \frac{IA}{BA} \times 100\%$	IA – нематеріальні активи, грн; BA – баланс активів, грн
Інтегральний показник фінансової спроможності (IFC)		
Коефіцієнт поточної ліквідності (CLR)	$CLR = \frac{ACCA}{CLP}$	$ACCA$ – оборотні активи, грн; CLP – поточні зобов'язання і забезпечення, грн
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості (TRR)	$TRR = \frac{NR}{ACR}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; ACR – середньорічна вартість дебіторської заборгованості, грн
Коефіцієнт покриття витрат (OCR)	$OC = \frac{NR}{CG + AC + SC + OF}$	NR – чистий дохід від реалізації продукції, грн; CG – собівартість реалізованої продукції, грн; AC – адміністративні витрати, грн; SC – витрати на збут, грн; OF – інші операційні витрати в фінансових результатах, грн

Узагальнені показники, розміщені в табл. 3.8, були визначені на основі результатів організованого опитування експертів, які працюють в аграрній сфері. Представники аграрних підприємств, викладачі економічних спеціальностей, аналітики, менеджери та маркетологи, обрали ті показники, які, на їхню думку, найкраще підходять для оцінювання конкурентоспроможності за чотирма інтегральними показниками. Зокрема, розподілено як окремі, так й інтегральні показники за ступенем важливості, тим самим визначено зважені коефіцієнти для проведення подальших розрахунків (додаток X).

Методика оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств передбачає три етапи (табл. 3.9):

1. Для приведення всіх показників до єдиного масштабу – нормалізуються окремо за методом Z-оцінки.

2. Виконується зважена оцінка показників з урахуванням коефіцієнтів для розрахунку чотирьох інтегральних показників.

3. Проводиться зважена оцінка інтегральних показників для розрахунку індексу конкурентоспроможності.

Індекс, визначений за методикою оцінювання конкурентоспроможності, слугує підґрунтям для порівняння результатів аграрних підприємств одне з одним. Це набуває особливої актуальності в контексті пошуку конкурентних переваг.

Таблиця 3.9

**Методика комплексного оцінювання
конкурентоспроможності аграрних підприємств [авторська розробка]**

Показник	Формула	Величини
1. Нормалізація показників		
Нормалізація показників за методом Z-оцінки	$x'_i = \frac{x_i - \mu}{\sigma}$	x_i – значення i -го показника; μ – середнє значення сукупності; σ – стандартне відхилення сукупності
2. Зважена оцінка інтегральних показників		
Інтегральний показник ринкової позиції (IMP)	$IMP = 0,44 \times MS + 0,29 \times ROS + 0,27 \times NRg$	MS – частка ринку, %; ROS – рентабельність продажу, %; NRg – темп зростання чистого доходу, %
Інтегральний показник операційної ефективності (IOE)	$IOE = 0,35 \times TRA + 0,34 \times TOF + 0,31 \times LP$	TRA – коефіцієнт обертання активів; TOF – фондвіддача, грн; LP – продуктивність праці, грн/особу
Інтегральний показник інноваційного потенціалу (IIP)	$IIP = 0,28 \times SRFA + 0,33 \times LTlg + 0,39 \times SIA$	$SRFA$ – коефіцієнт придатності основних засобів; $LTlg$ – темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %; SIA – частка нематеріальних активів, %
Інтегральний показник фінансової спроможності (IFS)	$IFS = 0,31 \times CLR + 0,32 \times TRR + 0,37 \times OCR$	CLR – коефіцієнт поточної ліквідності; TRR – коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості; OCR – коефіцієнт покриття витрат
3. Визначення індексу конкурентоспроможності		
Індекс конкурентоспроможності (ICA)	$ICA = 0,32 \times IMP + 0,25 \times IOE + 0,25 \times IIP + 0,18 \times IFS$	IMP – інтегральний показник ринкової позиції; IOE – інтегральний показник операційної ефективності; IIP – інтегральний показник інноваційного потенціалу; IFS – інтегральний показник фінансової спроможності

У табл. 3.9 представлено перелік показників, інтегральних показників та зважених коефіцієнтів, що були визначені за результатами опитування експертів, і які застосовуються у формулах.

Інтегральний показник ринкової позиції є важливим інструментом для оцінювання, оскільки відображає здатність аграрного підприємства підтримувати стійкі позиції в конкурентному середовищі. Тому високі значення частки ринку свідчать про успішну господарську діяльність, що забезпечується стабільною рентабельністю та здатністю до зростання доходів. Натомість низькі значення свідчать про обмежений вплив аграрного підприємства на ринку.

Інтегральний показник операційної ефективності демонструє, наскільки ефективно аграрне підприємство використовує наявні ресурси для досягнення поставлених результатів у своїй господарській діяльності. Високі показники продуктивності праці свідчать про здатність аграрного підприємства ефективно управляти персоналом. Натомість низький коефіцієнт обігу активів свідчить про неефективне використання матеріальних ресурсів і недостатнє завантаження виробничих потужностей.

Інтегральний показник інноваційного потенціалу оцінює здатність аграрного підприємства до інноваційної діяльності. Низька частка нематеріальних активів свідчить про слабкий розвиток інноваційних процесів. Коефіцієнт придатності основних засобів вказує на зношеність матеріально-технічної бази, а його високе значення – на її сучасність. Водночас не менш важливими для аграрного підприємства є вкладення в довгострокові активи, що демонструє темп зростання довгострокових фінансових інвестицій.

Інтегральний показник фінансової спроможності дає змогу оцінити здатність аграрного підприємства виконувати свої зобов'язання та забезпечувати стабільність. Високий коефіцієнт поточної ліквідності свідчить про платоспроможність. Швидкість повернення грошових коштів ілюструє коефіцієнт обігу дебіторської заборгованості. Тим часом низький коефіцієнт покриття витрат демонструє вразливість аграрного підприємства, тоді як високий свідчить не лише про здатність покривати витрати, а й про наявність ресурсів для подальшого розвитку.

Індекс конкурентоспроможності поєднує інтегральні показники ринкової позиції, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та фінансової спроможності, що робить його комплексним інструментом для оцінювання конкурентоспроможності аграрного підприємства. Високі значення індексу свідчать про збалансованість інноваційності, фінансової стійкості, операційної діяльності та сильної ринкової позиції. Аграрні підприємства з високим індексом конкурентоспроможності використовують наявні ресурси для можливості для досягнення стратегічних цілей. Натомість низькі значення свідчать про наявність проблем, що потребують термінового вирішення.

Для зручності проведення розрахунків у табличному процесорі Excel створено автоматизовану систему комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств (додаток Ц).

За методикою виконаємо комплексне оцінювання конкурентоспроможності ВСК «Злагода» за 2019–2023 рр. (додатки III, IV, V; табл. 3.10).

Таблиця 3.10

**Комплексна оцінка конкурентоспроможності ВСК «Злагода»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ринкової позиції	-0,33	0,83	1,00	-0,45	-1,05
Інтегральний показник операційної ефективності	-0,53	0,27	1,10	0,06	-0,90
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	-0,19	-0,01	0,54	-0,56	0,23
Інтегральний показник фінансової спроможності	-0,18	0,00	1,01	-0,16	-0,67
Індекс конкурентоспроможності	-0,32	0,33	0,91	-0,30	-0,62

Наведені в табл. 3.10 показники ВСК «Злагода» за 2019–2023 рр. свідчать про погіршення конкурентоспроможності аграрного підприємства. Після досягнення у 2021 р. індексу конкурентоспроможності на рівні 0,91 у 2022–2023 рр. відбулося його зниження до -0,30 та -0,62 відповідно. Це стало наслідком зменшення у 2023 р. ринкової позиції до -1,05, операційної ефективності до -0,90 та фінансової

спроможності до -0,67. Зокрема, єдиним показником, що збільшився з -0,56 у 2022 р. до 0,23 у 2023 р., став інноваційний потенціал. Це свідчить про те, що ВСК «Злагода», вирішуючи наявні проблеми, розпочало покращення матеріально-технічної бази. Для підвищення конкурентоспроможності аграрному підприємству доцільно дослідити ринок та визначити нові досяжні цілі, автоматизувати виробничі процеси та упровадити систему фінансового контролю.

Здійснено комплексне оцінювання конкурентоспроможності ПП «Імені Калашника» за 2019–2023 рр. (додатки Ш, Щ, Ю; табл. 3.11).

Таблиця 3.11

**Комплексна оцінка конкурентоспроможності ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ринкової позиції	-0,17	-0,39	-0,05	-0,31	0,92
Інтегральний показник операційної ефективності	-0,01	0,02	-0,23	-0,96	1,19
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	1,03	0,35	-0,02	-0,58	-0,78
Інтегральний показник фінансової спроможності	-0,68	-0,29	0,95	-0,64	0,67
Індекс конкурентоспроможності	0,08	-0,09	0,09	-0,60	0,52

Викладені в табл. 3.11 дані ПП «Імені Калашника» за період з 2019 до 2023 р. демонструють, що господарська діяльність аграрного підприємства була нестабільною протягом усього досліджуваного періоду. Зокрема, його індекс конкурентоспроможності знижувався у 2020 р. до -0,09 та у 2022 р. до -0,60, після чого відновлювався у 2021 р. до 0,09 та у 2023 р. до 0,52. Найбільше погіршення конкурентоспроможності ПП «Імені Калашника» у 2022 р. супроводжувалося зменшенням операційної ефективності до -0,96, фінансової спроможності до -0,64 та інноваційного потенціалу до -0,58. Водночас свої найкращі результати за п'ятирічний період аграрне підприємство показало вже у 2023 р., досягнувши зростання операційної ефективності до 1,19 та фінансової спроможності до 0,67, хоча інноваційний потенціал продовжив погіршуватися

до -0,78. Тому для підвищення конкурентоспроможності ПП «Імені Калашника» рекомендується здійснювати моніторинг трендів на ринку та інвестувати в нові технології задля забезпечення конкурентних переваг.

Тим часом виконаємо комплексне оцінювання конкурентоспроможності ТОВ «Востокстройгаз» за 2019–2023 рр. (додатки Ш, Щ, Ю; табл. 3.12).

Таблиця 3.12

**Комплексна оцінка конкурентоспроможності ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ринкової позиції	0,19	-0,09	0,41	0,66	-1,17
Інтегральний показник операційної ефективності	0,48	0,13	0,62	-0,04	-1,18
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	0,40	-0,50	0,67	-0,26	-0,31
Інтегральний показник фінансової спроможності	-0,18	-0,07	0,62	0,24	-0,60
Індекс конкурентоспроможності	0,25	-0,13	0,56	0,18	-0,86

Зазначені у табл. 3.12 результати ТОВ «Востокстройгаз» упродовж 2019–2023 рр. показують нестабільність та коливання індексу конкурентоспроможності. Найбільшого значення аграрне підприємство досягло у 2021 р., що вдалося завдяки підвищенню інноваційного потенціалу до 0,67, а також фінансової спроможності та операційної ефективності до 0,62. Водночас найменші значення ТОВ «Востокстройгаз» отримало у 2023 р., коли операційна ефективність знизилася до -1,18, а ринкова позиція до -1,17. Причинами цього стали зниження ефективності використання основних фондів та втрата позицій на ринку через посилення конкуренції. Для підвищення конкурентоспроможності аграрному підприємству необхідно інвестувати в оновлення матеріально-технічної бази та шукати нові ринки для збуту продукції, що допоможе забезпечити конкурентні переваги та знизити тиск конкурентного середовища на ТОВ «Востокстройгаз».

Проведемо комплексне оцінювання економічної ефективності ТОВ «Гарант-2005» за 2019–2023 рр. (додатки Ш, Щ, Ю; табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Комплексна оцінка конкурентоспроможності ТОВ «Гарант-2005»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ринкової позиції	-0,20	-0,20	0,06	-0,87	1,22
Інтегральний показник операційної ефективності	-0,28	-0,48	-0,41	-0,78	1,95
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	0,37	0,25	-0,08	-0,40	-0,14
Інтегральний показник фінансової спроможності	-0,15	-0,09	0,55	-0,84	0,53
Індекс конкурентоспроможності	-0,07	-0,14	0,01	-0,73	0,94

Представлені в табл. 3.13 дані демонструють нестабільність показників ТОВ «Гарант-2005» протягом досліджуваного періоду 2019–2023 рр. У 2022 р. показники ТОВ «Гарант-2005» різко погіршилися, що було зумовлено як зовнішніми викликами, спричиненими початком повномасштабного вторгнення країни-агресора, так і відсутністю системи вчасного реагування на загрози та ризики. Особливо помітним стало зниження ринкової позиції до -0,87, фінансової спроможності – до -0,84 та операційної ефективності – до -0,78. Це негативно відобразилося на індексі конкурентоспроможності, який становив -0,73. Проте вже у 2023 р. аграрне підприємство суттєво відновило втрачені позиції: індекс конкурентоспроможності зріс до 0,94. Це стало можливим завдяки покращенню фондівіддачі та збільшенню частки ринку, що підтверджується високими значеннями інтегрального показника операційної ефективності – 1,95, ринкової позиції – 1,22. Попри покращення ситуації, ТОВ «Гарант-2005» рекомендовано зосередитись на зміцненні фінансової стійкості шляхом оптимізації активів та залучення довгострокових інвестицій.

За результатами дослідження на ТОВ «Гарант-2005» було впроваджено розроблену методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності, яка отримала схвальний відгук керівництва аграрного підприємства.

Здійснено комплексне оцінювання економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» за 2019–2023 рр. (додатки Ш, Щ, Ю; табл. 3.14).

Таблиця 3.14

Комплексна оцінка конкурентоспроможності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]

Показник	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
Інтегральний показник ринкової позиції	0,20	0,06	0,04	0,84	-1,15
Інтегральний показник операційної ефективності	0,47	0,21	0,24	0,79	-1,71
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	0,92	-0,09	0,14	-0,49	-0,48
Інтегральний показник фінансової спроможності	0,01	-0,02	0,74	0,52	-1,25
Індекс конкурентоспроможності	0,41	0,05	0,24	0,44	-1,14

Подані в табл. 3.14 результати ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» протягом 2020–2022 рр. показували загальну тенденцію до покращення господарської діяльності. Зокрема, індекс конкурентоспроможності збільшився з 0,05 у 2020 р. до 0,44 у 2022 р. На відміну від інших досліджуваних аграрних підприємств, 2022 р. не став кризовим для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» через початок повномасштабного вторгнення країни-агресора. Інтегральні показники ринкової позиції, операційної ефективності та фінансової спроможності продовжили зростати, тоді як інноваційний потенціал знизився до -0,49. Водночас, незважаючи на продемонстровану стабільність у попередні три роки, у 2023 р. аграрне підприємство зазнало зниження індексу конкурентоспроможності до -1,14, що стало наслідком зменшення операційної ефективності – до -1,71, фінансової спроможності – до -1,25 та ринкової позиції – до -1,15. Це свідчить про кризову ситуацію, пов’язану із забезпеченням конкурентоспроможності. Для відновлення конкурентоспроможності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» доцільно впроваджувати інноваційні технології, диверсифікувати види діяльності та зосередитися на стабілізації фінансового стану.

Графічно порівняємо індекс конкурентоспроможності всіх досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області за 2019–2023 рр. (рис. 3.2).

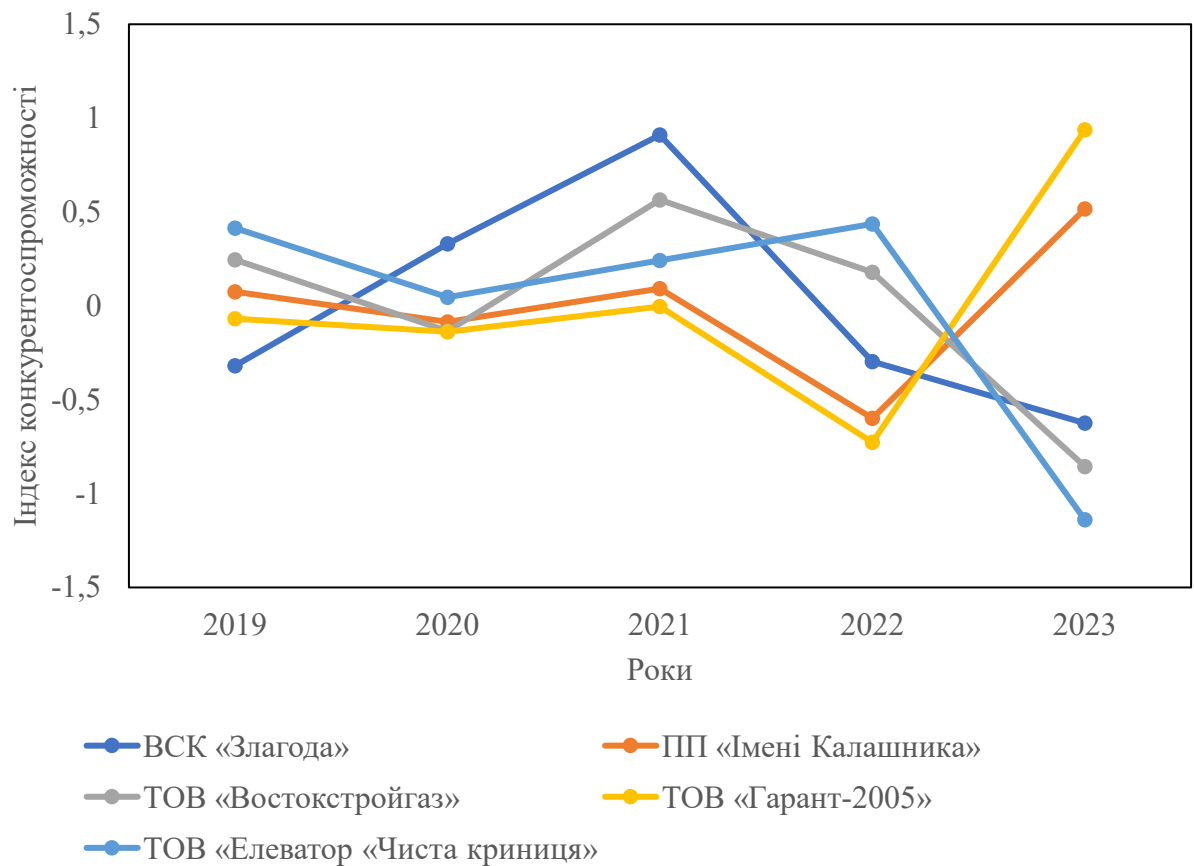

Рис. 3.2. Порівняння індексу конкурентоспроможності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Проведене порівняння на рис. 3.2 демонструє наявність часткової кореляції між результатами різних аграрних підприємств, що зумовлено впливом зовнішніх чинників на їхню господарську діяльність. У 2021 р. індекс конкурентоспроможності зріс в усіх досліджуваних аграрних підприємствах, серед яких найвищий результат продемонструвало ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» – 0,91. Водночас через початок повномасштабного вторгнення країни-агресора значення індексу впало у ТОВ «Востокстройгаз» – до 0,18, ВСК «Злагода» – до -0,30, ПП «Імені Калашника» – до -0,60, ТОВ «Гарант-2005» – до -0,73, що значною мірою пов'язано з неготовністю аграрних підприємств реагувати на кризові ситуації зовнішнього середовища. Єдиним аграрним підприємством, яке не тільки не зменшило свій результат, а навіть покращило його, стало ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», збільшивши індекс конкурентоспроможності з 0,24 у 2021 р. до 0,44 у 2022 р.

Таким чином, виконаний аналіз показав, що розроблена методика комплексного оцінювання конкурентоспроможності є важливою для дослідження поточного стану аграрних підприємств та визначення їхніх конкурентних переваг. Аграрні підприємства, так само як і будь-які інші суб'єкти господарської діяльності, є чутливими до впливу конкурентного середовища.

Як зазначають Багорка М. О. та Кузовенко В. В., перед керівництвом сучасних аграрних підприємств стоїть необхідність моніторингу впливу чинників конкурентного середовища, в умовах якого вони функціонують [22, с. 107].

Розроблено матричний метод оцінювання конкурентного середовища (авторська назва – МАСЕ-аналіз) для визначення й візуалізації викликів, а також можливих заходів щодо забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств залежно від умов конкурентного середовища.

МАСЕ-аналіз базується на шести визначених чинниках конкурентного середовища, які впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств (табл. 3.15).

Таблиця 3.15

Чинники МАСЕ-аналізу, що впливають на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрного підприємства [авторська розробка]

Економічні чинники	Ринкові чинники
1. Динаміка цін. 2. Податкове навантаження. 3. Доступність кредитів. 4. Вартість сировини. 5. Експлуатаційні витрати.	1. Глобалізація. 2. Кількість конкурентів. 3. Конкурентоспроможність продукції. 4. Відсутність диверсифікації продукції. 5. Залежність від каналів збуту.
Соціальні чинники	Технологічні чинники
1. Зменшення чисельності населення. 2. Зростання урбанізації. 3. Кваліфікація робочої сили. 4. Підвищення вимог до умов праці. 5. Попит на нові види продукції.	1. Стан інфраструктури. 2. Постачальники техніки та обладнання. 3. Доступність інноваційних продуктів. 4. Інформаційні технології та кібербезпека. 5. Штучний інтелект та робототехніка.
Природні чинники	Політичні чинники
1. Кліматичні умови, зокрема екстремальні температури. 2. Сезонність діяльності. 3. Погіршення якості ґрунту. 4. Обмежений доступ до природних ресурсів. 5. Ймовірність стихійних лих.	1. Нормативно-правова невизначеність або зарегульованість. 2. Наявні квоти на експорт або імпорт. 3. Стандартизація та сертифікація. 4. Державні гранти, субсидії та дотації. 5. Політичні конфлікти або війни.

Згідно з табл. 3.15, до чинників конкурентного середовища відносяться економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні та політичні. Кожен із цих чинників по-різному проявляється та впливає на господарську діяльність аграрного підприємства. Зокрема, МАСЕ-аналіз дає змогу оцінити рівень їхнього впливу.

Визначено шкалу для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство з урахуванням експертної оцінки. Представники аграрних підприємств, викладачі економічних спеціальностей, аналітики, менеджери й маркетингологи підтвердили чіткість, зрозумілість та доцільність запропонованої п'ятибальної шкали (додаток Я).

Для оцінювання впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство визначено 5-бальну шкалу:

1. Низький вплив є нейтральним явищем.
2. Помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі.
3. Середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі.
4. Високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі.
5. Критичний вплив вимагає негайної реакції.

Під час застосування методики дослідник оцінює кожен чинник у межах групи за шкалою від 1 до 5 балів залежно від ступеня його впливу на аграрне підприємство. Після цього на основі середнього арифметичного визначається загальна оцінка для кожної групи чинників.

На основі отриманих даних формується матриця МАСЕ-аналізу, яка візуалізує результати дослідження. Завдяки їй можна визначити рівень впливу кожної групи чинників на аграрне підприємство. У тих місцях, де спостерігається найвищий рівень впливу чинників, необхідно впровадити заходи щодо забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрного підприємства задля зниження негативного впливу конкурентного середовища.

Таким чином, розглянемо типові заходи, які пропонується застосовувати за результатами проведеного МАСЕ-аналізу для забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрного підприємства залежно від умов конкурентного середовища (табл. 3.16).

Таблиця 3.16

**Заходи забезпечення економічної
ефективності та конкурентоспроможності аграрного
підприємства в залежності від умов конкурентного середовища
за результатами проведеного МАСЕ-аналізу [авторська розробка]**

Реакція на економічні чинники	Реакція на ринкові чинники
1. Ініціювання гнучкої цінової політики. 2. Використання податкових пільг, оптимізація діяльності для мінімізації податкових зобов'язань. 3. Участь в програмах пільгового кредитування, пошук альтернативних джерел фінансування. 4. Оптимізація використання сировини, пошук альтернативних джерел. 5. Впровадження заходів із забезпечення енергоефективності.	1. Інвестиції в пошук нових ринків збуту, впровадження міжнародних стандартів. 2. Концентрація на одному або кількох сегментах ринку. 3. Підвищення якості продукції, застосування цінової стратегії. 4. Виробництво нових видів продукції, покращення вже існуючих видів. 5. Диверсифікація каналів збуту.
Реакція на соціальні чинники	Реакція на технологічні чинники
1. Автоматизація виробничих процесів, зменшення залежності від чисельності працівників. 2. Створення конкурентних умов праці. 3. Систематичне навчання нових працівників, співпраця з освітніми закладами. 4. Покращення умов праці, а також забезпечення соціальної підтримки працівників. 5. Проведення маркетингових досліджень.	1. Оптимізація логістики. 2. Диверсифікація технічного забезпечення. 3. Співпраця з науковими установами, створення відділу досліджень та розробок. 4. Інформатизація виробництва, застосування систем захисту інформації. 5. Автоматизація з використанням штучного інтелекту та робототехніки.
Реакція на природні чинники	Реакція на політичні чинники
1. Виробництво нових видів продукції, більш стійких до кліматичних умов. 2. Інвестиції в інші види діяльності. 3. Використання агротехнологій, сівозмін та органічних добрив. 4. Пошук та оцінка доступних ресурсів, оптимізація їхнього використання. 5. Розробка плану дій на випадок різних ситуацій, диверсифікація діяльності, страхування.	1. Взаємодія з владою, висування пропозицій для внесення змін в нормативно-правову базу. 2. Диверсифікація ринків збуту, пошук аналогів у місцевих виробників. 3. Створення внутрішньої системи якості. 4. Пошук програм, підготовка проєктів та подання заявок на участь. 5. Розробка плану дій на випадок різних ситуацій, диверсифікація діяльності, страхування.

Табл. 3.16 демонструє рекомендовані реакції для аграрного підприємства на чинники конкурентного середовища. Хоча кожна ситуація, з якою стикається аграрне підприємство, за своєю суттю є унікальною, наявність типових реакцій дає змогу швидше ухвалювати рішення й оперативно реагувати на виклики, що важливо в контексті мінливого конкурентного середовища.

Автором з використанням мови програмування Python розроблено програму для проведення та візуалізації МАСЕ-аналізу (додаток АА).

Для апробації запропонованого МАСЕ-аналізу керівництву досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області було надано доступ до розробленої програми з метою проведення ними самостійного оцінювання впливу чинників конкурентного середовища.

Результати ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника», ТОВ «Востокстройгаз», ТОВ «Гарант-2005» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» дають змогу зробити висновки щодо впливу чинників конкурентного середовища на них.

Розглянемо результати проведеного МАСЕ-аналізу ВСК «Злагода» (рис. 3.3).

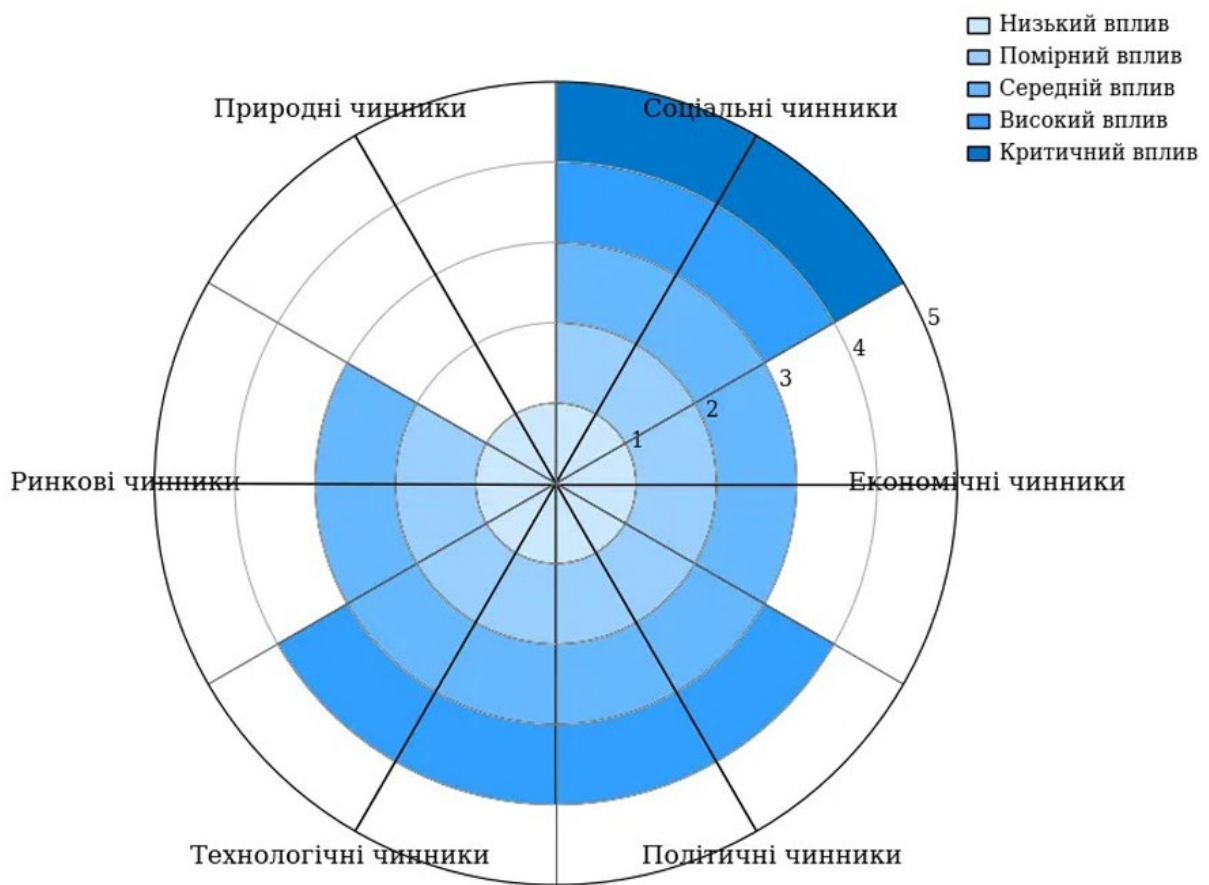

Рис. 3.3. Матриця МАСЕ-аналізу ВСК «Злагода» [авторська розробка]

Відображена на рис. 3.3 матриця конкурентного середовища ВСК «Злагода» вказує на критичний вплив соціальних чинників на аграрне підприємство. Високий вплив також мають політичні чинники, зокрема зменшення чисельності населення та російсько-українська війна, а також технологічні аспекти – стан матеріально-технічної бази та відсутність інновацій, які створюють додаткові обмеження для

зростання. Для подолання цих викликів рекомендовано інвестувати в автоматизацію виробничих процесів, що сприятиме зменшенню залежності від персоналу та підвищенню продуктивності праці. До того ж, доцільно диверсифікувати господарську ВСК «Злагода» шляхом налагодження виробництва нових видів продукції.

За результатами оцінювання чинників конкурентного середовища розглянемо проведений МАСЕ-аналіз ПП «Імені Калашника» (рис. 3.4).

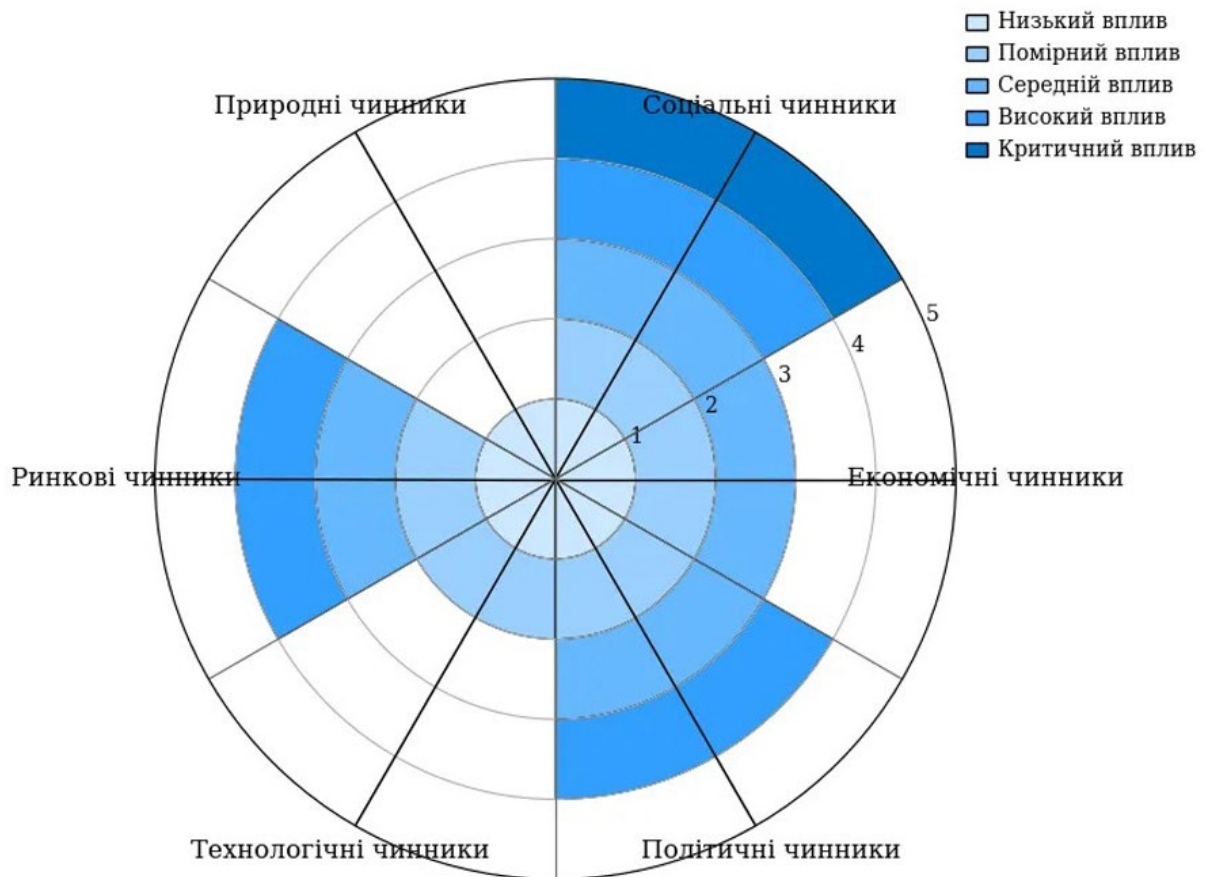

Рис. 3.4. Матриця МАСЕ-аналізу ПП «Імені Калашника» [авторська розробка]

Представлена на рис. 3.4 матриця конкурентного середовища ПП «Імені Калашника» свідчить про критичний вплив соціальних чинників, а також про високу залежність аграрного підприємства від ринкових і політичних чинників. Найбільший вплив мають: зменшення чисельності населення, недостатня кваліфікація персоналу, залежність від каналів збуту, нормативно-правова невизначеність та функціонування в умовах воєнного стану. Тому для забезпечення стійкого розвитку аграрного підприємства рекомендовано інвестувати у підвищення

кваліфікації персоналу та створення конкурентних умов праці. Водночас виробництво нових видів продукції та покращення якості наявної сприятимуть підвищенню її конкурентоспроможності на ринку, а взаємодія з органами влади та вчасне реагування на політичні виклики дадуть змогу краще адаптуватися до сучасних реалій.

У межах дослідження конкурентного середовища розглянемо результати проведеного МАСЕ-аналізу ТОВ «Востокстройгаз» (рис. 3.5).

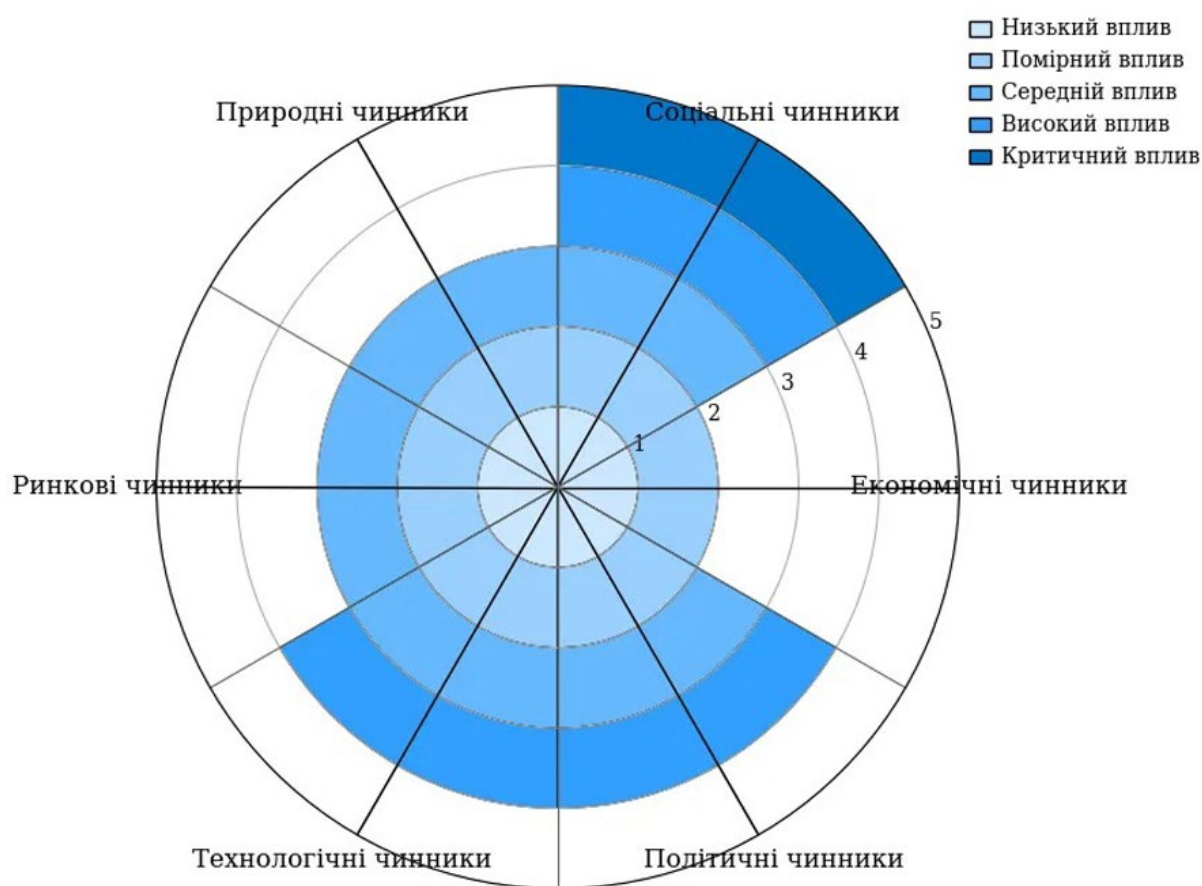

Рис. 3.5. Матриця МАСЕ-аналізу ТОВ «Востокстройгаз» [авторська розробка]

Подана на рис. 3.5 матриця конкурентного середовища ТОВ «Востокстройгаз» показує критичний вплив соціальних чинників на аграрне підприємство. Високий рівень впливу також мають політичні та технологічні чинники, зокрема війна та незадовільний стан інфраструктури, що суттєво позначається на господарській діяльності підприємства. Для подолання вказаних викликів доцільно оптимізувати виробництво з метою зменшення навантаження на персонал, а також налагодити

взаємодію з державними органами для розробки плану дій у разі виникнення кризових ситуацій. Водночас впровадження нових технологій дасть змогу підвищити економічну ефективність виробництва.

Після ознайомлення з МАСЕ-аналізом керівництво ТОВ «Востокстройгаз» ухвалило рішення про впровадження в господарську діяльність методики оцінювання конкурентного середовища.

За результатами оцінювання чинників конкурентного середовища розглянемо проведений МАСЕ-аналіз ТОВ «Гарант-2005» (рис. 3.6).

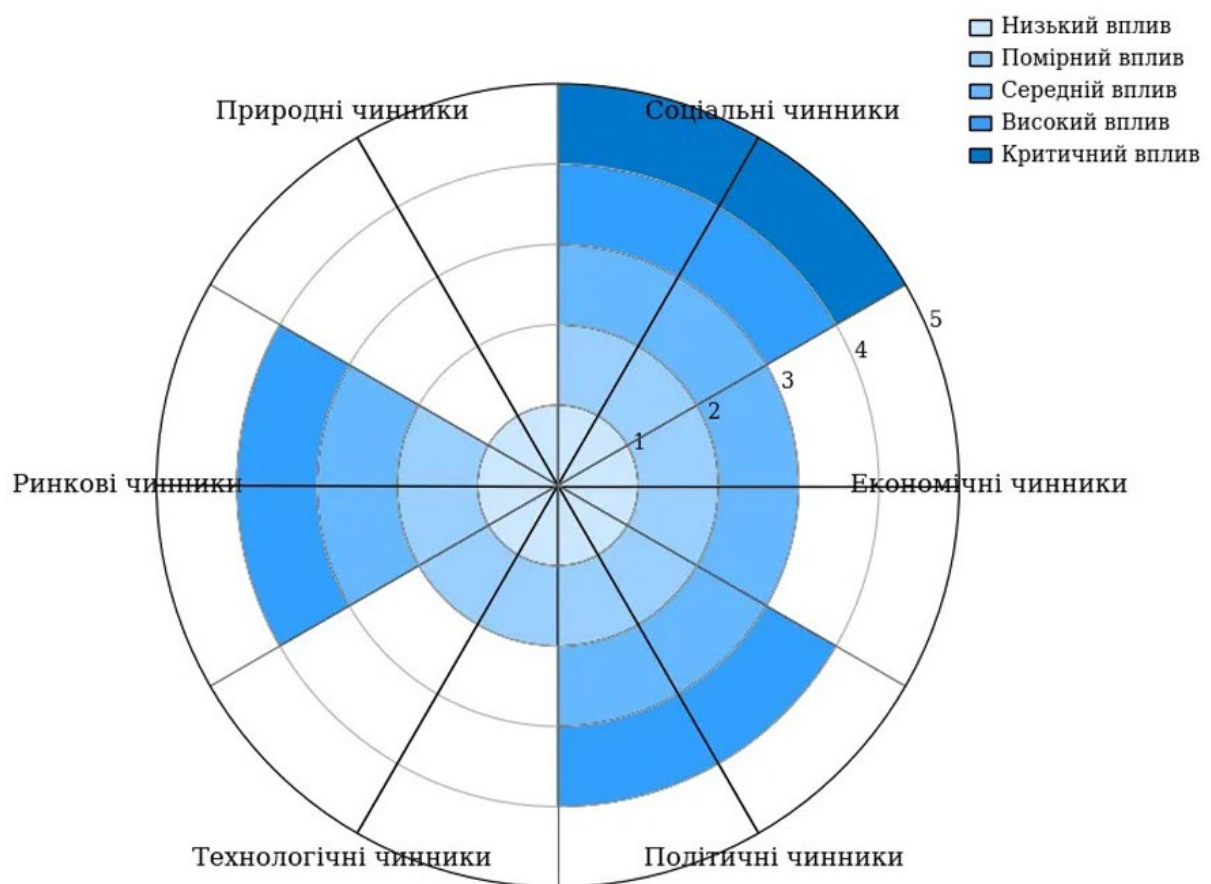

Рис. 3.6. Матриця МАСЕ-аналізу ТОВ «Гарант-2005» [авторська розробка]

Розміщена на рис. 3.6 матриця конкурентного середовища ТОВ «Гарант-2005» характеризується критичним рівнем впливу соціальних чинників, а також високим рівнем впливу ринкових і політичних чинників на аграрне підприємство. Серед ключових викликів відзначено: зменшення чисельності населення, що впливає на доступність кваліфікованого персоналу; функціонування в умовах

воєнного стану, що обмежує можливості для ефективного ведення господарської діяльності; а також відсутність диференціації продукції, що погіршує позицію на ринку. Для вирішення соціальних викликів доцільно залучати персонал шляхом створення конкурентних умов праці та налагодження співпраці з освітніми закладами. Особливу увагу слід приділити диверсифікації, що дасть змогу зменшити вплив ринкових і політичних викликів.

Розглянемо результати проведеного MACE-аналізу ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» (рис. 3.7).

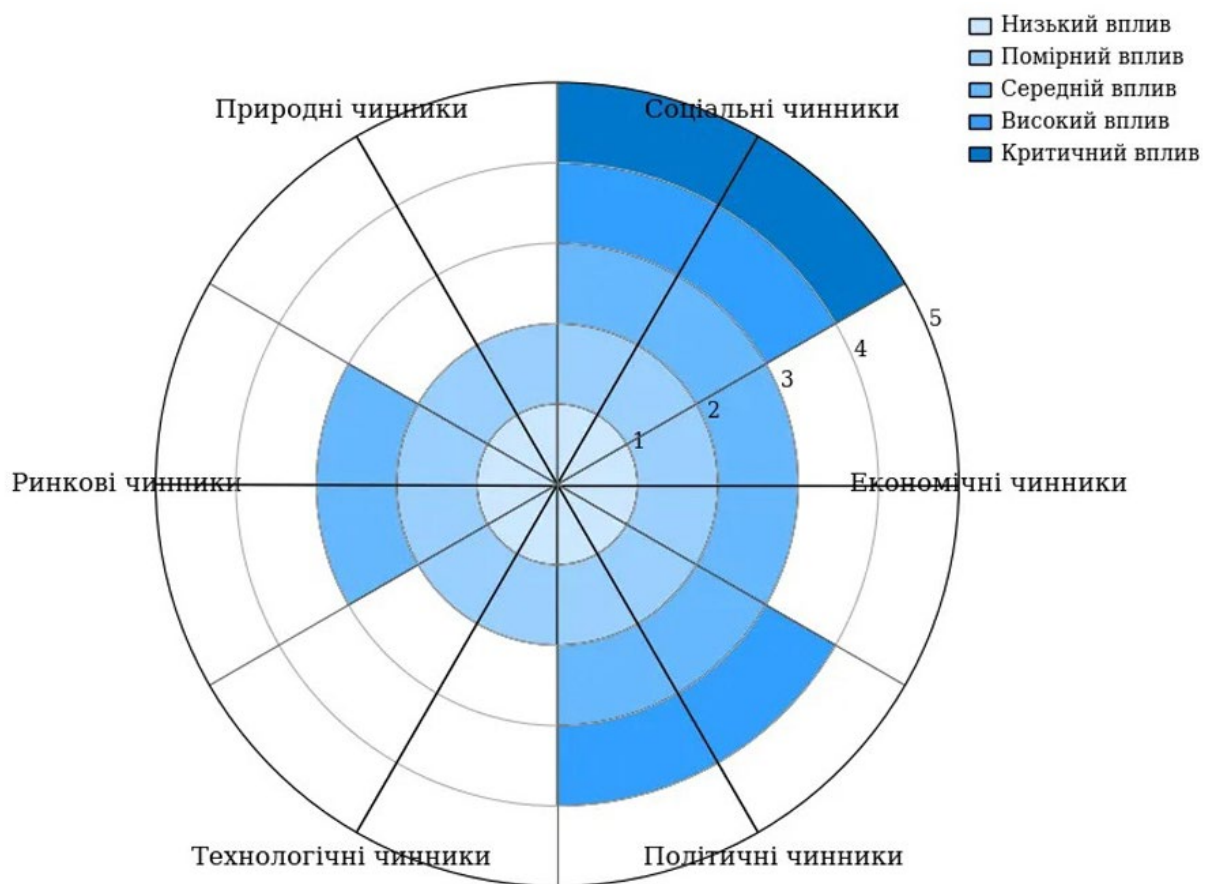

Рис. 3.7. Матриця MACE-аналізу ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» [авторська розробка]

Відображена на рис. 3.7 матриця конкурентного середовища ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє критичний вплив соціальних чинників і високий вплив політичних чинників на аграрне підприємство. Для подолання цих проблем доцільно інвестувати в автоматизацію виробничих процесів, що дасть

змогу знизити залежність від чисельності працівників та підвищити економічну ефективність в умовах воєнного стану. Зокрема, диверсифікація каналів збуту сприятиме зменшенню залежності від окремих ринків, забезпечуючи більшу стійкість до політичних викликів.

Аналіз усіх складених матриць свідчить про домінуючий вплив соціальних, політичних, технологічних та ринкових чинників конкурентного середовища на економічну ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств. Для подолання виявлених викликів необхідно зосередити зусилля на диверсифікації господарської діяльності, створенні сприятливих умов праці, впровадженні нових технологій та розробці планів дій на випадок кризових ситуацій. Усі ці заходи мають бути адаптовані до специфіки кожного аграрного підприємства з урахуванням його особливостей, а також відображати стратегічний підхід до управління викликами конкурентного середовища.

Інтегрований підхід до аналізу конкурентного середовища та формування конкурентних переваг сьогодні набуває особливого значення. Ефективність аграрних підприємств значною мірою залежить від їхньої здатності адаптуватися до змін, ефективно використовуючи власні сильні сторони та мінімізуючи вплив слабких.

Розуміння динаміки конкурентного середовища є фундаментальним етапом формування конкурентних переваг підприємства. Для цього важливо враховувати аналіз ринкових трендів, вимоги споживачів, дії конкурентів тощо.

Варто погодитися із твердженням Бондар Ю. А. та Пісарєвої О. В., що лише ефективна система управління може гарантувати конкурентні переваги сучасних підприємств [23, с. 22–23].

Це підтверджують Маркіна І., Сьомич М., Таран-Лала О., Варахсіна О., Потапюк І. та Вовк М., наголошуючи на важливості конкурентних переваг для успішного конкурування на ринку [24, с. 57].

Водночас, як зазначають Дячков Д. В., Вакуленко Ю. В., Горбатюк Л. М. та Стещенко К. В., підприємства стикаються з проблемою утримання конкурентних переваг для забезпечення конкурентоспроможності [25, с. 24].

Розглянемо розроблену модель формування конкурентних переваг (рис. 3.8).

Рис. 3.8. Модель формування конкурентних переваг [авторська розробка]

Викладена на рис. 3.8 модель формування конкурентних переваг поєднує в собі шість послідовних етапів: аналіз ринку та конкурентів, оцінювання трендів і попиту, оцінювання власних можливостей, пошук рішень і вибір напрямку розвитку, що врешті-решт дає змогу сформувати конкурентні переваги. Деталізація

кожного етапу допомагає краще зрозуміти, як саме відбувається формування конкурентних переваг і які саме дії необхідно здійснити для цього.

За результатами дослідження модель формування конкурентних переваг було впроваджено в господарську діяльність ПП «Імені Калашника».

Зокрема, модель формування конкурентних переваг, а також інші результати дослідження – методика оцінювання конкурентного середовища (МАСЕ-аналіз), методика комплексного оцінювання конкурентоспроможності, методика комплексного оцінювання економічної ефективності та система оцінювання економічної ефективності – були впроваджені в навчальний процес під час викладання дисциплін «Економіка підприємства», «Економічний потенціал підприємства та його оцінювання», «Прогнозування та планування в аграрному підприємстві» в Полтавському державному аграрному університеті.

Таким чином, для підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств потрібно застосовувати сучасні методи оцінювання та формування конкурентних переваг. Зокрема, використання комплексного оцінювання конкурентоспроможності, МАСЕ-аналізу та моделі формування конкурентних переваг дасть змогу посилити ведення господарської діяльності аграрних підприємств.

3.3. Організаційно-економічні заходи забезпечення необхідного рівня економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств

Забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності є чи не найважливішим завданням для сучасних аграрних підприємств, оскільки воно безпосередньо впливає на їхню стабільність та здатність адаптуватися до умов конкурентного середовища. У контексті аграрного сектору це означає раціональне використання ресурсів та посилення ринкових позицій, що в результаті сприяє отриманню більшого прибутку за мінімальних витрат.

Для досягнення цього аграрним підприємствам потрібно шукати додаткові резерви підвищення прибутку.

Дієве управління на різних рівнях підприємств дає змогу доцільно розподіляти та використовувати наявні ресурси [26, с. 81].

Економічна ефективність та конкурентоспроможність аграрних підприємств значною мірою залежать від здатності оптимізувати адміністративні, збутові та інші операційні витрати на реалізацію продукції. Аналіз резервів підвищення прибутку в ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника», ТОВ «Востокстройгаз», ТОВ «Гарант-2005» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» за 2019–2023 рр. дав змогу виявити значний потенціал для покращення результатів через оптимізацію повної собівартості. Отримані результати демонструють значну варіативність резервів залежно від структури їхніх витрат та видів продукції.

Визначено резерви для оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат з урахуванням нормативних значень та експертної оцінки, яку надали фахівці аграрних підприємств, економісти, бухгалтери, аналітики та менеджери. Результати опитування дали змогу встановити наявність резерву в розмірі 15 %, який доцільно використати для оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат без суттєвого впливу на ефективність аграрних підприємств (додаток АБ).

Застосуємо резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 3.17–3.21).

Таблиця 3.17

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у ВСК «Злагода» [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Дохід, тис. грн	Повна собівартість, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після оптимізації витрат	на тис. грн	на %	
1	2	3	4	5	6
Пшениця	7818	8091	7942	148,8	54,5
Кукурудза на зерно	21805	20961	20594	367,1	43,5

Продовж. табл. 3.17

1	2	3	4	5	6
Ячмінь	2417	3131	3071	59,9	8,4
Жито	270	525	516	8,7	3,4
Просо	13196	10520	10347	173,5	6,5
Горох	2244	3334	3260	74,1	6,8
Боби сої	3906	3952	3884	67,6	148,4
Насіння ріпаку й кользи	6353	6645	6536	109,1	37,4
Насіння соняшнику	31346	25366	24938	427,8	7,2
Велика рогата худоба на м'ясо	2843	5922	5826	95,4	3,1
Свині на м'ясо	3233	5835	5733	101,7	3,9
Молоко сире всіх видів	14877	17146	16854	292,4	12,9

Наведені в табл. 3.17 результати ВСК «Злагода» показали, що найбільші його резерви підвищення прибутку пов'язані з такими видами продукції, як насіння соняшнику – 427,8 тис. грн, та кукурудза на зерно – 367,1 тис. грн. Значний резерв також виявлено у підвищенні прибутку від реалізації молока сирого всіх видів – 292,4 тис. грн. Оптимізація витрат на ці види продукції суттєво підвищить прибутковість аграрного підприємства.

Таблиця 3.18

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у ПП «Імені Калашника» [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Дохід, тис. грн	Повна собівартість, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.		після оптимізації витрат	на тис. грн	на %
1	2	3	4	5	6
Пшениця	11911	12060	11853	207,2	139,4
Кукурудза на зерно	34724	31502	30974	527,8	16,4
Ячмінь	4131	4199	4129	70,2	101,9
Жито	108	81	80	1,4	5,4
Овес	112	116	114	1,8	47,4
Горох	2584	2981	2933	48,2	12,1
Насіння ріпаку й кользи	7879	6001	5900	101,7	5,4
Насіння соняшнику	25270	17524	17224	300,1	3,9
Культури овочеві	23	66	65	1,1	2,7

Продовж. табл. 3.18

1	2	3	4	5	6
Велика рогата худоба на м'ясо	8852	11034	10847	187,2	8,6
Свині на м'ясо	7365	9150	8994	156,1	8,7
Молоко сире всіх видів	35232	31857	31312	545,5	16,2
Мед натуральний	63	409	402	7,0	2,0

Як демонструє табл. 3.18, найбільший резерв для підвищення прибутку в ПП «Імені Калашника» виявлено для молока сирого всіх видів – 545,5 тис. грн та кукурудзи на зерно – 527,8 тис. грн. Значні резерви також спостерігаються у підвищенні прибутку від реалізації насіння соняшнику – 300,1 тис. грн, пшениці – 207,2 тис. грн, великої рогатої худоби на м'ясо – 187,2 тис. грн, свиней на м'ясо – 156,1 тис. грн та насіння ріпаку й кользи – 101,7 тис. грн, що вказує на необхідність перегляду існуючих витрат.

Таблиця 3.19

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у ТОВ «Востокстройгаз» [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Дохід, тис. грн	Повна собівартість, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після оптимізації витрат	на тис. грн	на %	
Пшениця	42673	37217	35090	2126,4	39,0
Кукурудза на зерно	219987	164165	155880	8285,5	14,8
Ячмінь	4545	4405	4173	231,3	164,8
Насіння соняшнику	140279	103322	99137	4184,8	11,3

За даними табл. 3.19, у ТОВ «Востокстройгаз» найбільші резерви підвищення прибутку спостерігаються для кукурудзи на зерно – 8285,5 тис. грн, що є основною культурою для аграрного підприємства. Також виявлено значний резерв для насіння соняшнику – 4184,8 тис. грн та пшениці – 2126,4 тис. грн. Резерв підвищення прибутку для ячменю є найменшим – 231,3 тис. грн, що зумовлено значно меншими обсягами його реалізації аграрним підприємством.

Таблиця 3.20

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у ТОВ «Гарант-2005» [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Дохід, тис. грн	Повна собівартість, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після оптимізації витрат		на тис. грн	на %
Пшениця	12828	10401	10128	272,8	11,2
Кукурудза на зерно	49665	46099	44901	1198,0	33,6
Насіння соняшнику	65650	54036	52506	1529,3	13,2
Велика рогата худоба на м'ясо	325	315	306	8,9	91,0
Молоко сире всіх видів	33	57	56	0,9	3,7

Представлені в табл. 3.20 результати показали, що ТОВ «Гарант-2005» має найбільші резерви підвищення прибутку від реалізації кукурудзи на зерно – 1198,0 тис. грн та насіння соняшнику – 1529,3 тис. грн. Значно менші, проте суттєві резерви має пшениця – 272,8 тис. грн. Водночас мінімальні резерви підвищення прибутку має реалізація великої рогатої худоби на м'ясо.

Таблиця 3.21

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Дохід, тис. грн	Повна собівартість, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після оптимізації витрат		на тис. грн	на %
Пшениця	25829	27631	26315	1315,8	73,0
Кукурудза на зерно	177178	149679	141984	7694,9	28,0
Ячмінь	8633	9169	8712	457,1	85,3
Насіння соняшнику	120612	94982	90743	4239,7	16,5
Картопля	17	36	34	2,1	10,5
Культури овочеві	20	34	32	1,8	13,0
Мед натуральний	90	100	95	4,9	51,3

Зазначені в табл. 3.21 дані свідчать про високий резерв підвищення прибутку в ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» від реалізації кукурудзи на зерно – 7694,9 тис. грн та насіння соняшнику – 4239,7 тис. грн. Суттєві резерви також виявлено від реалізації пшениці – 1315,8 тис. грн.

Проведений аналіз резервів підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області дав змогу виявити значний потенціал. Основними напрямками підвищення прибутку є оптимізація витрат на виробництво кукурудзи на зерно, насіння соняшнику та пшениці, які становлять основну частку прибутку більшості аграрних підприємств.

Розглянемо організаційно-економічні заходи щодо забезпечення оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат (рис. 3.9).

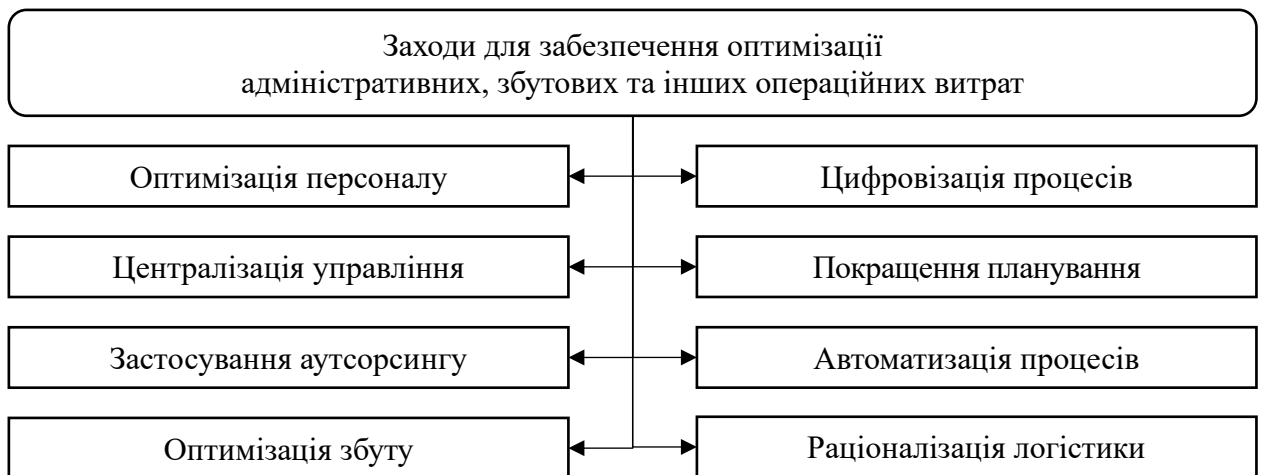

Рис. 3.9. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат [авторська розробка]

На рис. 3.9 узагальнено перелік заходів для забезпечення оптимізації витрат, серед яких найбільш значущими є цифровізація та автоматизація процесів, централізація управління, а також оптимізація збуту та логістики. Ці та інші заходи дадуть змогу аграрним підприємствам знизити фінансове навантаження та скоротити адміністративні, збутові та інші операційні витрати.

Ще одним резервом підвищення прибутку аграрних підприємств є унормування середніх цін відповідно до ринкових. Багато аграрних підприємств не займаються

ціновою стратегією та не моніторять коливання цін, що призводить до того, що вони продають власну продукцію за нижчими цінами, ніж аналогічна на ринку. Унормування цін може стати дієвим інструментом для підвищення прибутку за рахунок адаптації до ринкових умов та підвищення цінової конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Для унормування цін було використано дані Державної служби статистики України – середні ціни реалізації окремих видів продукції аграрних підприємств за 2019–2021 рр., а також середні ціни реалізації за групами видів продукції аграрних підприємств за 2022–2023 рр. У зв'язку з воєнним станом Державна служба статистики України не публікує повні дані про середні ціни реалізації окремих видів продукції аграрних підприємств. Тому для отримання відсутніх значень за 2022–2023 рр. було застосовано метод прогнозування середніх цін із використанням часткової пропорції у груповій середній ціні та екстраполяції за методом експоненційного згладжування. Окремо, через відсутність групових даних, тільки для меду натурального було побудовано цілковитий прогноз на 2022–2023 рр. на основі 2019–2021 рр. (додаток АВ) [27].

Застосуємо резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок унормування середніх цін відповідно до ринкових у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 3.22).

Таблиця 3.22

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок унормування середніх цін відповідно до ринкових у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області [розраховано автором за даними підприємств]

Продукція	Ціна, грн	Обсяг, ц	Дохід, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.		після унормування середніх цін		на тис. грн	на %
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Пшениця	430,9	17769	7818	9923	2105,1	771,3
Кукурудза на зерно	338,2	59945	21805	29549	7744,2	917,9

Продовж. табл. 3.22

1	2	3	4	5	6	7
Ячмінь	367,9	5774	2417	2861	444,6	62,2
Жито	263,4	1095	270	339	69,1	27,1
Горох	529,3	4241	2244	3069	825,2	75,7
Боби сої	1138,4	3534	3906	4249	343,3	753,9
Насіння соняшнику	1058,0	30408	31346	39645	8299,4	138,8
Велика рогата худоба на м'ясо	2954,3	1040	2843	3965	1122,7	36,5
Свині на м'ясо	3735,2	836	3233	3460	226,9	8,7
Молоко сире всіх видів	880,3	17261	14877	16957	2080,4	91,7
ПП «Імені Калашника»						
Пшениця	474,1	25669	11911	13992	2081,0	1399,8
Кукурудза на зерно	452,8	81242	34724	44400	9676,0	300,3
Ячмінь	463,5	8612	4131	4321	190,5	276,3
Жито	432,5	242	108	111	2,7	10,2
Горох	582,9	4584	2584	2698	114,1	28,7
Насіння соняшнику	1270,0	20886	25270	25906	635,6	8,2
Культури овочеві	787,2	31	23	24	1,3	3,1
Велика рогата худоба на м'ясо	3713,2	2400	8852	10700	1848,2	84,7
Свині на м'ясо	4063,6	1903	7365	7613	247,5	13,9
Молоко сире всіх видів	938,3	37656	35232	37951	2719,3	80,6
ТОВ «Гарант-2005»						
Кукурудза на зерно	528,2	95875	49665	50785	1120,8	31,4
Насіння соняшнику	1221,9	51197	65650	66559	909,7	7,8
Молоко сире всіх видів	507,4	65	33	56	23,7	97,9
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Насіння соняшнику	1349,7	95764	120612	125499	4886,7	19,1
Картопля	435,3	38	17	21	4,3	21,4

У табл. 3.22 для ВСК «Злагода» найбільші резерви зосереджені в таких видах продукції, як насіння соняшнику та кукурудза на зерно. Зокрема, резерв прибутку від реалізації насіння соняшнику становить 8299,4 тис. грн, а кукурудзи на зерно – 7744,2 тис. грн. Значний резерв також спостерігається для пшениці – 2105,1 тис. грн та молока сирого всіх видів – 2080,4 тис. грн. Тим часом вище за ринкові ціни ВСК «Злагода» реалізує просо, а також насіння ріпаку й кользи. Основними резервами підвищення прибутку для ПП «Імені Калашника» є кукурудза на зерно – 9676,0 тис. грн, молоко сире всіх видів – 2719,3 тис. грн, пшениця – 2081,0 тис. грн та велика рогата худоба на м'ясо – 1848,2 тис. грн.

Проте вище за ринкові ціни ПП «Імені Калашника» реалізує овес, насіння ріпаку й кользи, а також мед натуральний. ТОВ «Востокстройгаз» реалізує всю свою продукцію вище за ринкові ціни, серед якої – пшениця, кукурудза на зерно, ячмінь, насіння сояшнику. Для ТОВ «Гарант-2005» значні резерви зосереджені в кукурудзі на зерно – 1120,8 тис. грн та насінні сояшнику – 909,7 тис. грн. З іншого боку, вище за ринкові ціни ТОВ «Гарант-2005» реалізує пшеницю та велику рогату худобу. Найбільший резерв для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» виявлено у насінні сояшнику – 4886,7 тис. грн. Водночас вище за ринкові ціни ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» реалізує пшеницю, кукурудзу на зерно, ячмінь, овочеві культури, мед натуральний. Відповідно, ці види продукції не мають резерву для підвищення прибутку.

Отже, унормування цін реалізації окремих видів продукції до ринкових дає змогу суттєво підвищити прибутковість аграрних підприємств. Найбільші резерви спостерігаються для кукурудзи, насіння сояшнику, пшениці та молока. Розбіжності між цінами реалізації та ринковими цінами свідчать про недостатню роботу аграрних підприємств у напрямку моніторингу коливань цін, що обмежує їхню прибутковість. Тому аграрним підприємствам необхідно впроваджувати гнучкі механізми ціноутворення, які враховуватимуть динаміку ринку, якість продукції та можливості виходу на нові ринки.

Виокремимо організаційно-економічні заходи щодо забезпечення унормування середніх цін відповідно до ринкових (рис. 3.10).

Рис. 3.10. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення унормування середніх цін відповідно до ринкових [авторська розробка]

Як зазначено на рис. 3.10, для забезпечення унормування цін необхідно моніторити коливання цін, розробляти цінову стратегію, аналізувати тренди у галузі, регулярно переглядати ціни. Ці та інші заходи спрямовані на те, щоб допомогти аграрним підприємствам забезпечити їхню конкурентоспроможність на ринку шляхом унормування середніх цін відповідно до ринкових.

Не менш важливим для аграрних підприємств є уникнення втрат під час зберігання продукції, що також є резервом для підвищення прибутку, оскільки втрата продукції спричиняє збитки. Тому перед аграрними підприємствами стоїть завдання покращення управління запасами.

Застосуємо резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок уникнення втрат під час зберігання в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 3.23).

Таблиця 3.23

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок уникнення втрат під час зберігання в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області [розраховано автором за даними підприємств]

Продукція	Обсяг втрат під час зберігання, ц	Дохід, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після уникнення втрат		на тис. грн	на %
ТОВ «Востокстройгаз»					
Пшениця	121	42673	42740	29,5	0,54
Кукурудза на зерно	545	219987	220270	68,6	0,12
Насіння соняшнику	112	140279	140412	46,8	0,13
ТОВ «Гарант-2005»					
Насіння соняшнику	81	65650	65713	8,4	0,07
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Кукурудза на зерно	752	177178	177579	37,6	0,14
Насіння соняшнику	158	120612	120780	32,3	0,13

За даними табл. 3.23, у ТОВ «Востокстройгаз» найбільші резерви підвищення прибутку наявні для кукурудзи на зерно – 68,6 тис. грн, насіння соняшнику – 46,8 тис. грн та пшениці – 29,5 тис. грн. ТОВ «Гарант-2005» має резерв від реалізації

насіння соняшнику в розмірі 8,4 тис. грн. Тим часом резерви ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» від реалізації кукурудзи на зерно становлять – 37,6 тис. грн, а насіння соняшнику – 32,3 тис. грн.

Виділимо організаційно-економічні заходи щодо забезпечення уникнення втрат під час зберігання (рис. 3.11).

Рис. 3.11. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення уникнення втрат під час зберігання [авторська розробка]

Як вказано на рис. 3.11, найкращим рішенням для аграрних підприємств щодо забезпечення уникнення втрат під час зберігання є проведення регулярної інвентаризації, оптимізація обсягів запасів та мінімізація їхніх надлишків, моніторинг умов зберігання та захист від шкідників. Зокрема, важливим є використання сучасних підходів до управління запасами, а саме застосування АВС-аналізу та використання методу FIFO. Водночас страхування запасів є одним з найкращих рішень для аграрних підприємств.

Будь-які аграрні підприємства стикаються з втратами під час доробки зернових та зернобобових культур – це поширена проблема, що стоїть перед аграрним сектором. Обсяги втрат можуть мати різний масштаб – усе залежить від термінів та якості обладнання, яке використовується в цьому процесі. Тому втрати під час доробки належать до резервів підвищення прибутку, адже для деяких аграрних підприємств вони є щорічними, і в разі їх зменшення аграрні підприємства зможуть отримати додаткові надходження.

Застосуємо резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 3.24).

Таблиця 3.24

**Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції
за рахунок уникнення втрат під час доробки зернових та
зернобобових культур у досліджуваних аграрних підприємствах
Полтавської області [розраховано автором за даними підприємств]**

Продукція	Обсяг втрат під час доробки, ц	Дохід, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.	після уникнення втрат		на тис. грн	на %
ВСК «Злагода»					
Просо	1393	13196,0	14006,5	165,8	6,2
ТОВ «Востокстройгаз»					
Пшениця	238	42673,3	42820,8	9,3	0,2
Кукурудза на зерно	7596	219986,6	224954,4	1381,5	2,5
ТОВ «Гарант-2005»					
Пшениця	635	12827,5	13245,9	130,4	5,4
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Кукурудза на зерно	11827	177177,6	184519,6	951,0	3,5

Наведені в табл. 3.24 результати ВСК «Злагода» показали, що найбільші його резерви підвищення прибутку пов'язані з просом – 165,8 тис. грн. Значний резерв виявлено у підвищенні прибутку від реалізації кукурудзи на зерно в ТОВ «Востокстройгаз» – 1381,5 тис. грн. Тим часом ТОВ «Гарант-2005» має резерв від реалізації пшениці – 130,4 тис. грн, а ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» від реалізації кукурудзи на зерно – 951,0 тис. грн.

Отже, резерви за рахунок уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур дадуть змогу аграрним підприємствам підвищити не лише обсяг виробництва, а також реалізації, що відобразиться прибутку.

Розглянемо організаційно-економічні заходи щодо забезпечення уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур (рис. 3.12).

Рис. 3.12. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур [авторська розробка]

Як зазначено на рис. 3.12, уникнення втрат під час доробки досягається завдяки впровадженню сучасних стандартів якості, інвестуванню в нову техніку та модернізації виробництва. Зокрема, важливим є поліпшення планування процесу доробки та використання моніторингу на базі інформаційних технологій.

Покращення галузі тваринництва є важливим для України [28, с. 99].

Як зазначає Синявіна Ю. В., поголів'я великої рогатої худоби стабільно скорочується, що зумовлено її низькою рентабельністю [29, с. 135, 137].

Максим В., Чемерис В., Душка В., Дадак О. та Мартинюк У. також вказують на скорочення поголів'я свиней через кризові явища в галузі та підвищення собівартості виробництва [30, с. 180].

Водночас у не менш складному становищі перебуває виробництво молока, на що звертає увагу Степасюк Л. М. [31, с. 103]. Гордієвич О. А. це пов'язує зі зростанням витрат [32, с. 129].

За дослідженням Кобернюка С. О., нині в аграрних підприємствах паралельно зі скороченням поголів'я тварин відбувається ще швидше скорочення використання кормів, що негативно відображається на економічній ефективності [33, с. 32].

Тому на перший план нині виходить пошук актуальних резервів для підвищення економічної ефективності продукції тваринництва.

На основі даних аграрних підприємств у табличному процесорі Excel було розроблено автоматизовані технологічні карти виробництва продукції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, які стали джерелом для визначення резервів підвищення прибутку від реалізації продукції (додаток АГ).

Застосуємо резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок покращення режиму годівлі тварин у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області (табл. 3.25).

Таблиця 3.25

Резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок покращення режиму годівлі тварин у досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області [розраховано автором за даними підприємств]

Продукція	Ціна, грн	Обсяг, ц	Дохід, тис. грн		Резерви підвищення прибутку	
	середнє значення за наявні роки з 2019 р. до 2023 р.		після покращення режиму		на тис. грн	на %
ВСК «Злагода»						
Велика рогата худоба на м'ясо	2954,3	1040	2843	2962	118,9	3,9
Свині на м'ясо	3735,2	836	3233	3455	221,4	8,5
Молоко сире всіх видів	880,3	17261	14877	15188	311,4	13,7
ПП «Імені Калашника»						
Велика рогата худоба на м'ясо	3713,2	2400	8852	9161	308,8	14,2
Свині на м'ясо	4063,6	1903	7365	7732	366,8	20,6
Молоко сире всіх видів	938,3	37656	35232	35938	706,4	20,9
Мед натуральний	7757,1	8	63	69	5,5	1,6
ТОВ «Гарант-2005»						
Велика рогата худоба на м'ясо	6319,7	59	325	334	9,1	92,9
Молоко сире всіх видів	507,4	65	33	34	1,2	5,0
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Мед натуральний	7031,0	13	90	92	2,0	21,1

Як показує табл. 3.25, для ВСК «Злагода» найбільший резерв підвищення прибутку визначено у виробництві молока сирого всіх видів, де приріст може становити 311,4 тис. грн. Значний потенціал також спостерігається у виробництві свиней на м'ясо – 221,4 тис. грн та великої рогатої худоби на м'ясо – 118,9 тис. грн.

ПП «Імені Калашника» теж має найбільший резерв підвищення прибутку у виробництві молока сирого всіх видів – 706,4 тис. грн. Суттєвий потенціал, зокрема, спостерігається у виробництві свиней на м'ясо – 366,8 тис. грн та великої рогатої худоби на м'ясо – 308,8 тис. грн. Водночас у ТОВ «Гарант-2005» найбільший резерв підвищення прибутку визначено у виробництві великої рогатої худоби на м'ясо, де приріст становить 9,1 тис. грн. ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» має резерв підвищення прибутку у виробництві меду натурального, який оцінюється у 2,0 тис. грн.

Виділимо організаційно-економічні заходи щодо забезпечення покращення режиму годівлі тварин (рис. 3.13).

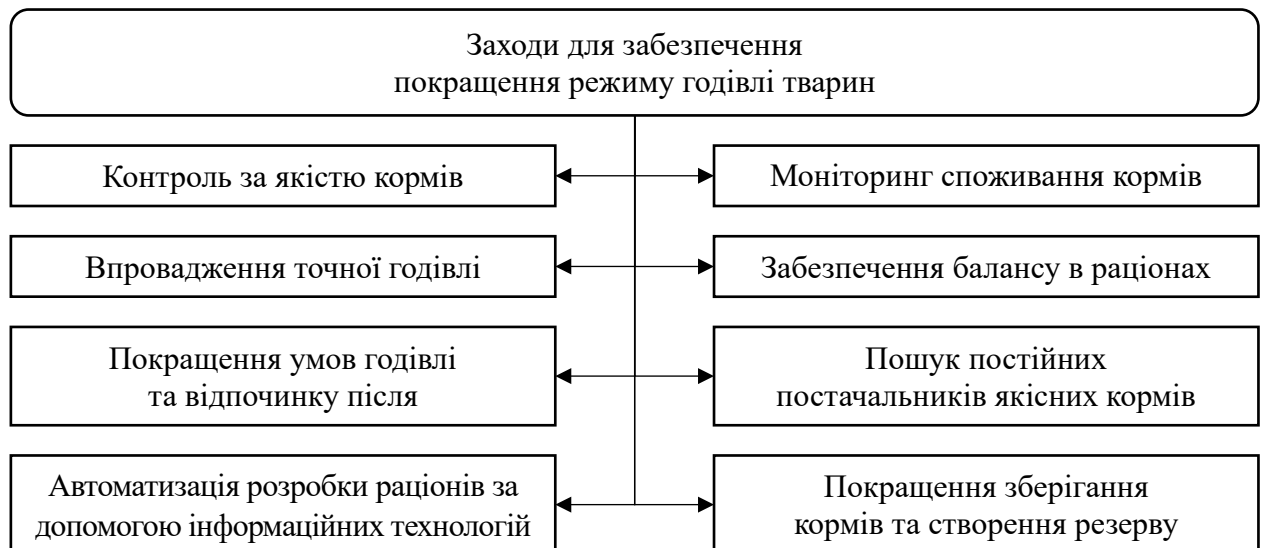

Рис. 3.13. Організаційно-економічні заходи щодо забезпечення покращення режиму годівлі тварин [авторська розробка]

Як викладено на рис. 3.13, до заходів щодо покращення режиму годівлі тварин належать контроль за якістю кормів та моніторинг їхнього споживання, впровадження точної годівлі, а також покращення умов і відпочинку тварин після годівлі. Не менш важливими є забезпечення балансу в раціонах та автоматизація процесу їхньої розробки.

Таким чином, проведений аналіз резервів підвищення прибутку за рахунок покращення режиму годівлі тварин у досліджуваних аграрних підприємствах

Полтавської області показав, що цей напрям є важливим чинником підвищення економічної ефективності галузі тваринництва. Виявлено, що збалансоване харчування тварин позитивно впливає на продуктивність, якість продукції та рентабельність. Використання автоматизованих систем годівлі дає змогу зменшити витрати праці та мінімізувати втрати кормів.

Для досягнення синергетичного ефекту застосуємо всі резерви одночасно, що дасть змогу отримати результат у вигляді підвищення прибутку (табл. 3.26).

Таблиця 3.26

Синергетичний ефект резервів підвищення прибутку від реалізації продукції в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області, 2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємств]

Підприємство	Роки					Середнє значення за 2019 – 2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
ВСК «Злагода»	19253	8724	27614	36369	39689	26330
ПП «Імені Калашника»	12066	8582	7646	46995	40149	23088
ТОВ «Востокстройгаз»	17182	20207	17117	78553	31607	32933
ТОВ «Гарант-2005»	4878	7666	12220	8779	7452	8199
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»	17924	24664	18538	89047	28304	35695

Аналіз у табл. 3.26 синергетичного ефекту резервів підвищення прибутку в аграрних підприємствах Полтавської області за період 2019–2023 рр. дав змогу виявити ключові закономірності у використанні ресурсів. Середній синергетичний ефект резервів підвищення прибутку у ВСК «Злагода» становив 26330 тис. грн за період дослідження, із максимальним значенням у 2023 р. – 39689 тис. грн. У ПП «Імені Калашника» середнє значення ефекту становило 23088 тис. грн, із найбільшим значенням у 2022 р. – 46995 тис. грн. ТОВ «Востокстройгаз» показує найвищий середній показник синергетичного ефекту серед досліджуваних аграрних підприємств – 32933 тис. грн. У 2022 р. ТОВ «Востокстройгаз» досягло рекордного значення – 78553 тис. грн. Середній ефект для ТОВ «Гарант-2005» становив 8199 тис. грн, а найвищий показник зафіксовано у 2021 р. – 12220 тис. грн. Тим

часом ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» демонструє високий середній показник синергетичного ефекту – 35695 тис. грн. У 2022 р. аграрне підприємство досягло пікового значення – 89047 тис. грн.

Порівняємо та спрогнозуємо чистий прибуток від реалізації продукції досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області використовуючи метод експоненційного згладжування з урахуванням резервів і без них (рис. 3.14 – 3.18).

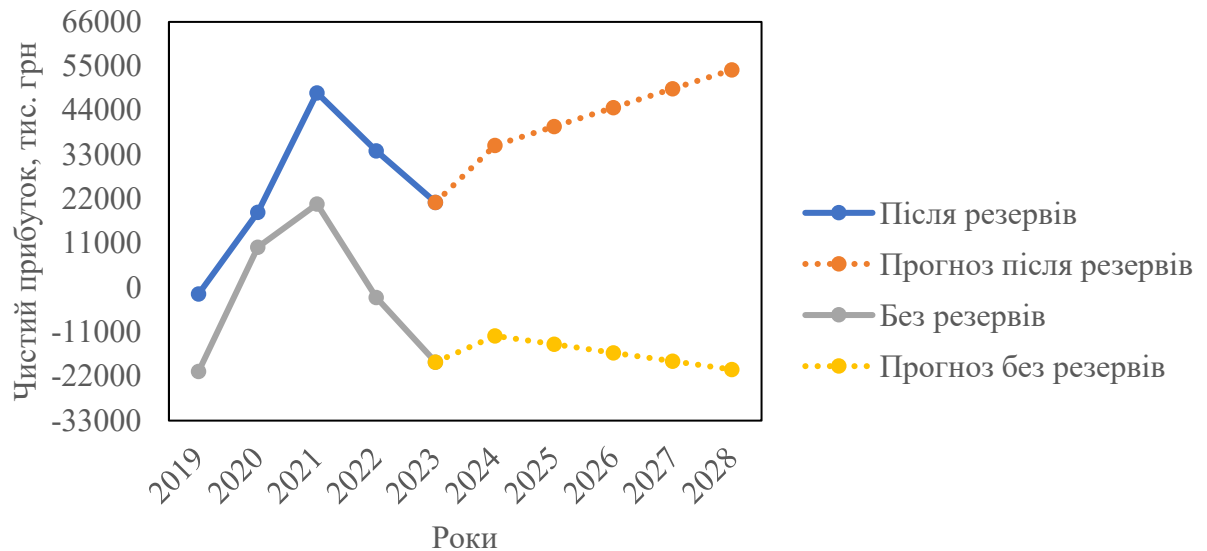

Рис. 3.14. Порівняння та прогнозування чистого прибутку за методом експоненційного згладжування з резервами і без них у ВСК «Злагода», 2019–2028 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

На рис. 3.14 прогноз чистого прибутку від реалізації продукції ВСК «Злагода» без урахування резервів на 2028 р. свідчить про його зміну на збиток у розмірі -20320 тис. грн. Не зважаючи на те, що аграрне підприємство має резерви, станом на 2023 р. воно є збитковим з результатом -18500 тис. грн. Тим часом урахування резервів демонструє значне зростання прогнозованого прибутку до 54083 тис. грн, що підтверджує потенціал аграрного підприємства в реалізації заходів з оптимізації ресурсів та модернізації виробничих процесів. Проблеми з реалізацією продукції у 2023 р. свідчать про те, що ВСК «Злагода» потребує підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності, чому сприятиме застосування запропонованих резервів.

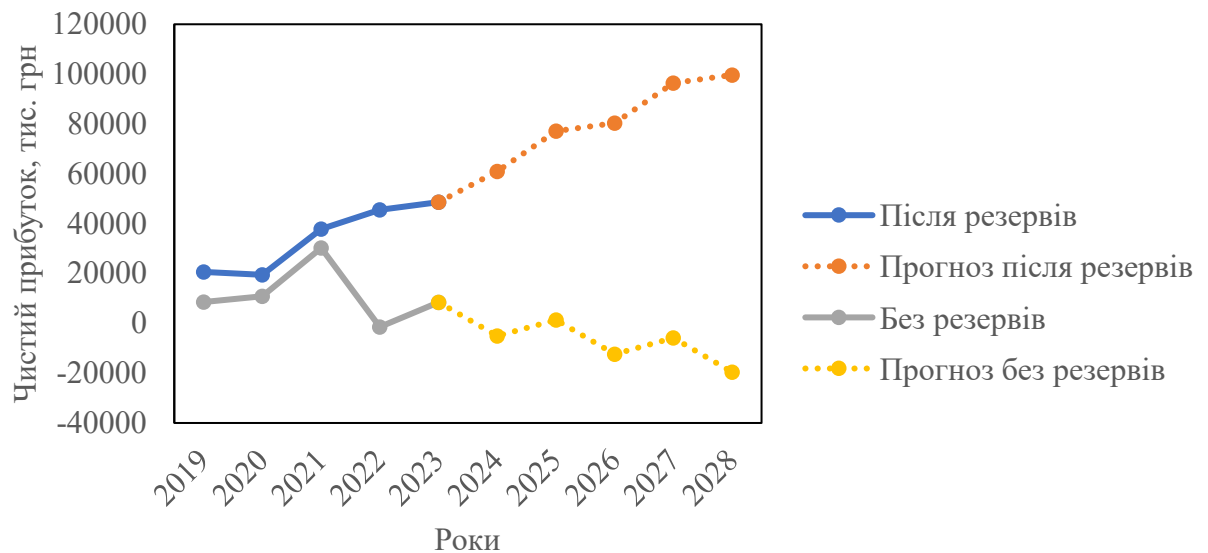

Рис. 3.15. Порівняння та прогнозування чистого прибутку за методом експоненційного згладжування з резервами і без них у ПП «Імені Калашника», 2019–2028 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

Як показує рис. 3.15, прогнозовані показники чистого прибутку ПП «Імені Калашника» на 2028 р. свідчать про значне зростання при застосуванні резервів – до 99652 тис. грн. Без їхнього використання аграрне підприємство стане збитковим, (-19591 тис. грн), що вказує на нераціональне використання наявних ресурсів.

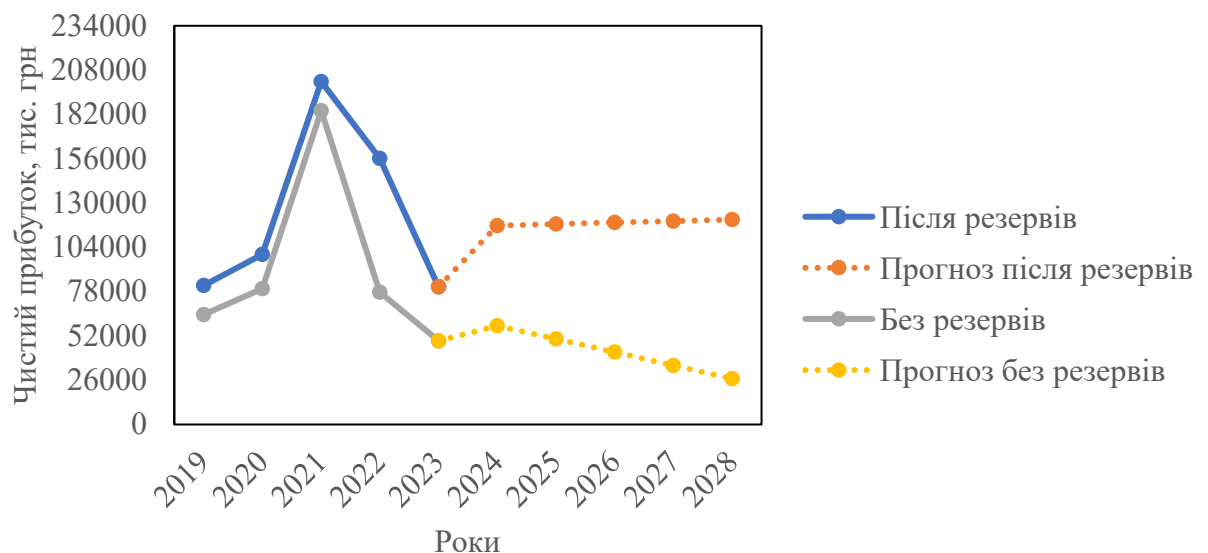

Рис. 3.16. Порівняння та прогнозування чистого прибутку за методом експоненційного згладжування з резервами і без них у ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2028 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

Відображений на рис. 3.16 прогноз ТОВ «Востокстройгаз» показав, що за відсутності реалізації резервів динаміка його чистого прибутку послідовно зменшується та в підсумку досягає значення 26963 тис. грн у 2028 р. Водночас урахування резервів демонструє поступове збільшення чистого прибутку до 2028 р. – до 120279 тис. грн, що свідчить про ефективність впровадження нових підходів. Тому аграрному підприємству важливо зосередитися на уникненні втрат під час доробки та зберігання, а також на оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат.

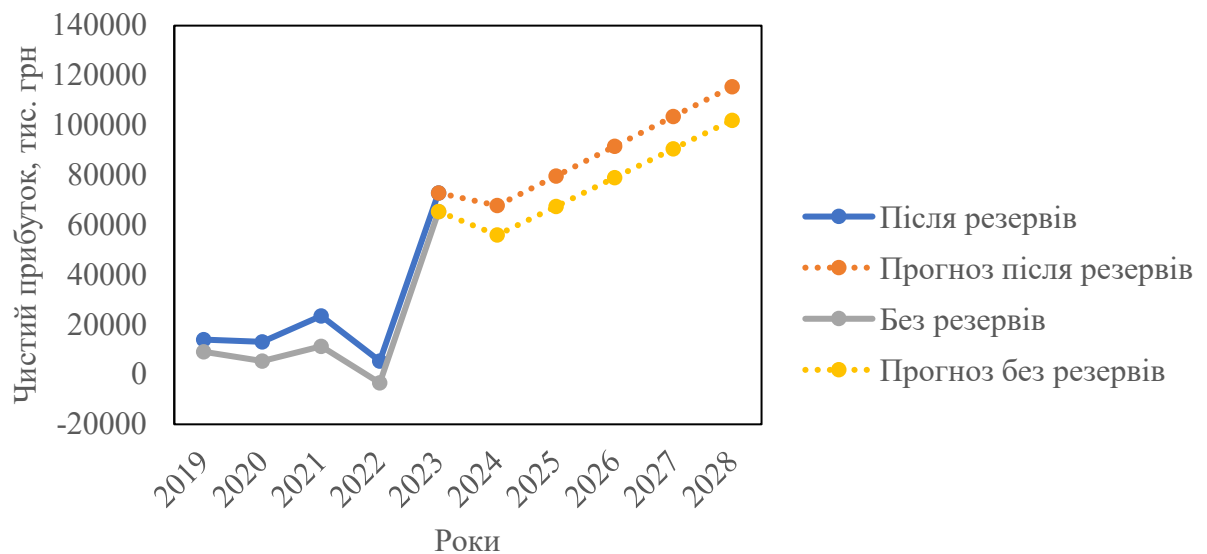

Рис. 3.17. Порівняння та прогнозування чистого прибутку за методом експоненційного згладжування з резервами і без них у ТОВ «Гарант-2005», 2019–2028 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

Як демонструє рис. 3.17, прогноз для ТОВ «Гарант-2005» має позитивне значення чистого прибутку як при застосуванні резервів, так і без них. Проте з урахуванням резервів чистий прибуток досягає значно вищих показників порівняно з прогнозом без резервів. За звичайної господарської діяльності без застосування резервів у 2028 р. аграрне підприємство досягне результату в розмірі 102050 тис. грн чистого прибутку від реалізації продукції, водночас з урахуванням резервів чистий прибуток становитиме 115502 тис. грн, що на 13453 тис. грн більше. Тому ТОВ «Гарант-2005» має всі підстави для застосування резервів.

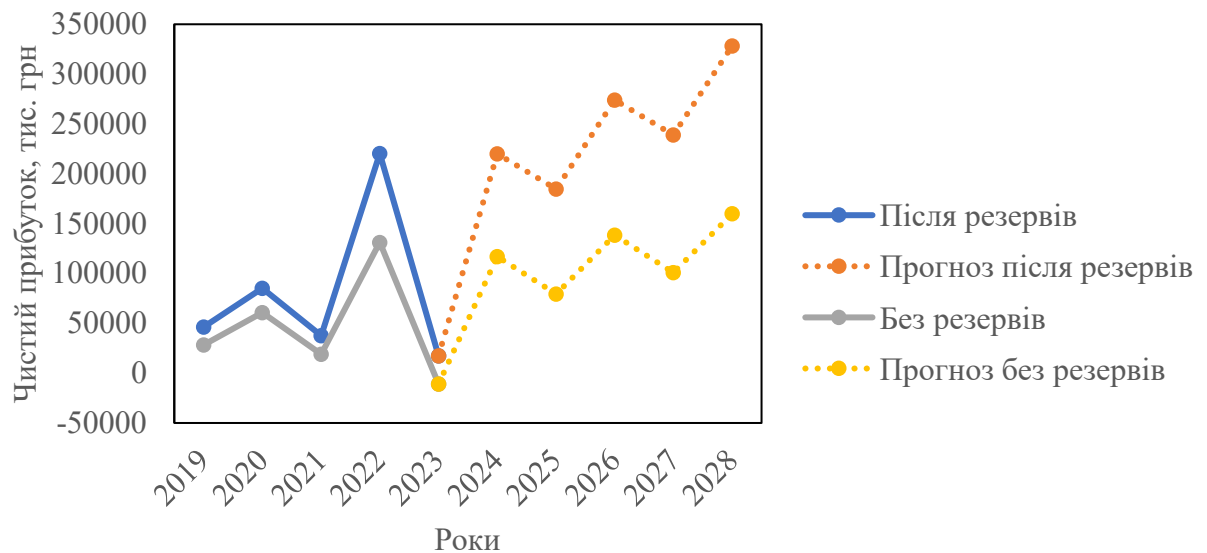

Рис. 3.18. Порівняння та прогнозування чистого прибутку від реалізації продукції за методом експоненційного згладжування з урахуванням резервів і без них у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2028 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

На рис. 3.18 показано, що ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» буде складно вийти з його нинішньої кризової ситуації, і наступні роки будуть нестабільними в плані чистого прибутку. Проте використання резервів дає змогу суттєво його підвищити. Зокрема, врахування резервів демонструє різке збільшення чистого прибутку в 2028 р. – до 328289 тис. грн, що свідчить про високу ефективність запропонованих заходів. Це значно більше за прогнозований чистий прибуток без застосування резервів, який має становити 159826 тис. грн. Для стабілізації ситуації ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» доцільно посилити роботу над диверсифікацією продукції, а також впроваджувати нові технології.

Загалом, використання резервів сприяє формуванню конкурентних переваг і забезпечує підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

Отже, результати прогнозування чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області на 2025–2028 рр., здійсненого за методом експоненційного згладжування, дають змогу зробити висновки щодо доцільності

застосування резервів підвищення прибутку. Використання резервів суттєво впливає на прогнозовані показники, забезпечуючи значне зростання прибутковості у перспективі. Для досягнення прогнозованих результатів аграрним підприємствам необхідно впроваджувати резерви оптимізації витрат, унормування середніх цін до ринкових, уникнення втрат під час зберігання та доробки, а також покращення режиму годівлі.

Таким чином, аграрний сектор є важливою частиною національної економіки України, адже аграрне виробництво займає чільне місце у формуванні валового внутрішнього продукту. В умовах зростання глобальної конкуренції, кліматичних змін і необхідності забезпечення продовольчої безпеки питання підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств стає першочерговим завданням.

Висновки до розділу 3

1. Розроблено методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, яка базується на визначенні п'яти інтегральних показників ефективності: земельних, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів. Методика складається з трьох етапів: нормалізації показників, зваженої оцінки інтегральних показників, а також розрахунку індексу економічної ефективності, який слугує основою для порівняння з іншими аграрними підприємствами. Апробація запропонованої методики на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області, продемонструвала, що вони стикаються з цілим рядом викликів основною причиною яких є економічна нестабільність. Аналіз показав, що економічна нестабільність значно ускладнює діяльність аграрних підприємств. За результатами дослідження у ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» було впроваджено методику комплексного оцінювання економічної ефективності.

2. Розроблено методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка базується на визначенні чотирьох інтегральних

показників: ринкової позиції, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та фінансової спроможності. Методика складається з трьох етапів: нормалізації показників, зваженої оцінки інтегральних показників, а також розрахунку індексу конкурентоспроможності, який слугує основою для порівняння з іншими аграрними підприємствами. Застосування комплексного оцінювання конкурентоспроможності на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області, продемонструвало, що їхній стан є динамічним та значною мірою залежить від впливу як зовнішніх, так і внутрішніх чинників. Результати дослідження вказують на те, що найбільшим викликом для аграрних підприємств є втрата ринкових позицій. За результатами дослідження у ТОВ «Гарант-2005» було впроваджено методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності.

3. Розроблено матричний метод оцінювання конкурентного середовища аграрних підприємств (МАСЕ-аналіз), метою якого є ідентифікація викликів та визначення можливих заходів для забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств залежно від чинників конкурентного середовища. На основі мови програмування Python створено програму для виконання МАСЕ-аналізу та його візуалізації. Матриця МАСЕ-аналізу дає змогу класифікувати вплив чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство за ступенем інтенсивності. Виконаний МАСЕ-аналіз показав, що конкурентоспроможність аграрних підприємств найбільше залежить від впливу соціальних, політичних, технологічних та конкурентних чинників. Для досягнення економічної ефективності необхідно зосередити увагу на таких ключових аспектах: диверсифікація господарської діяльності, створення сприятливих умов праці, впровадження сучасних технологій та розробка планів дій для реагування на різноманітні ситуації. Ці заходи повинні бути адаптовані до унікальних умов кожного аграрного підприємства, враховуючи їхні специфічні потреби, наявні ресурси та можливості. У ТОВ «Востокстройгаз» за результатами дослідження було впроваджено МАСЕ-аналіз.

4. Побудовано модель формування конкурентних переваг аграрних підприємств. Модель передбачає системний підхід до визначення конкурентних

переваг у вигляді шести послідовних етапів. Деталізація кожного етапу спрямована на пояснення того, як саме відбувається формування конкурентних переваг і які дії необхідно здійснити для цього. Кінцевим результатом моделі є формування конкурентних переваг на основі ґрунтового дослідження конкурентного середовища, проведеного на попередніх етапах. Модель формування конкурентних переваг було впроваджено у ПП «Імені Калашника» за результатами дослідження.

5. Запропоновано застосувати резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок оптимізації витрат. До них належать адміністративні, збутові та інші операційні витрати на реалізацію продукції. Проведений аналіз досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області виявив найбільший резерв підвищення прибутку від реалізації кукурудзи на зерно завдяки оптимізації витрат у ТОВ «Востокстройгаз» – 8285,5 тис. грн та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» – 7694,9 тис. грн. Значні резерви підвищення прибутку демонструють також насіння соняшнику та пшениця.

6. Рекомендується застосувати резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок унормування середніх цін окремих видів продукції відповідно до ринкових. Найбільший резерв підвищення прибутку від реалізації кукурудзи на зерно у ПП «Імені Калашника» – 9676,0 тис. грн та насіння соняшнику в ВСК «Злагода» – 8299,4 тис. грн. У розрізі всіх аграрних підприємств значні резерви підвищення прибутку спостерігаються у вирощуванні пшениці, кукурудзи на зерно та насіння соняшника.

7. Пропонується застосувати резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок уникнення втрат під час зберігання. Найбільший резерв підвищення прибутку від реалізації кукурудзи на зерно та насіння соняшнику в ТОВ «Востокстройгаз» становить відповідно 68,6 тис. грн та 46,8 тис. грн. Окрім кукурудзи на зерно та насіння соняшнику, значні резерви підвищення прибутку має пшениця.

8. Доцільно застосувати резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур. Здійснений аналіз досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області

виявив найбільший резерв підвищення прибутку від реалізації кукурудзи на зерно у ТОВ «Востокстройгаз» – 1381,5 тис. грн та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» – 951,0 тис. грн. Окрім кукурудзи на зерно, значні резерви підвищення прибутку в пшениці та проса.

9. Слід застосувати резерви підвищення прибутку від реалізації продукції за рахунок покращення режиму годівлі тварин. Значний резерв підвищення прибутку від реалізації молока сирого всіх видів у ПП «Імені Калашника» – 706,4 тис. грн та ВСК «Злагода» – 311,4 тис. грн. Інші досліджувані види продукції тваринництва теж мають резерви підвищення прибутку, проте менші.

10. Визначено організаційно-економічні заходи щодо забезпечення оптимізації витрат, унормування середніх цін відповідно до ринкових, уникнення втрат під час зберігання, уникнення втрат під час доробки та покращення режиму годівлі тварин. Запропонований перелік заходів спрямований, зокрема, на підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств.

11. Проведено порівняння та прогнозування чистого прибутку від реалізації продукції за методом експоненційного згладжування з урахуванням резервів і без. Результати прогнозування чистого прибутку досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області на 2025–2028 рр., здійсненого за методом експоненційного згладжування, підтверджують доцільність застосування резервів підвищення прибутку. Використання резервів суттєво впливає на прогнозовані показники, забезпечуючи значне зростання прибутковості у перспективі.

Результати здійсненого у третьому розділі дослідження було апробовано на науково-практичних конференціях [14; 28] та шляхом публікації наукових праць [1; 2; 3; 4; 26].

Список використаних джерел до розділу 3

1. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104.

2. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518.
3. Лесюк В. С. Основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12 (80). Т. 1. С. 129–136.
4. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств в умовах формування сталої біоекономіки. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія. Київ : КНУТД, 2024. С. 264–300.
5. Полтавець А. М. Стратегічні засади управління земельними ресурсами в менеджменті основної діяльності аграрних підприємств. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 3. С. 180–185.
6. Калініченко О. В., Плотник О. Д. Економіка підприємства. Практикум : навч. посіб. Київ : Кондор, 2012. 600 с.
7. Кащена Н. Б. Обліково-аналітичне забезпечення управління економічною активністю підприємств торгівлі: теорія, методологія, практика : монографія. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2021. 389 с.
8. Цит. за: Коваленко М. В. Методичні підходи до оцінки ефективності використання інвестицій. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії*. 2013. Вип. 2 (7). Т. 2. С. 137–143.
9. Тютюнник Ю. М. Фінансовий аналіз. Навчально-методичний посібник для практичних занять і самостійної роботи. Полтава : ПДАУ, 2021. 99 с.
10. Красношاپка В. В., Захарченко К. К. Взаємозв'язок впливу витрат на персонал на показники прибутковості банківських установ. *Ефективна економіка*. 2012. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=985> (дата звернення: 20.11.2024).
11. Про затвердження Положення про порядок здійснення аналізу фінансового стану підприємств, що підлягають приватизації : Наказ Міністерства фінансів України від 26.01.2001 р. № 49/121. Дата оновлення: 19.02.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0121-01> (дата звернення: 20.11.2024).

12. Лесюк В. С. Правові засади тлумачення сутності господарської діяльності аграрних підприємств в Україні. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Юридичні науки». 2023. № 12 (70). С. 45–51.
13. Лесюк В. С. Управління ефективністю використання машинно-тракторного парку аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2020. № 15. С. 74–80.
14. Лесюк В. С. Діяльність аграрних підприємств України у міжнародному конкурентному середовищі. *Глобальний вимір сучасних проблем міжнародного бізнесу та менеджменту*: матеріали VII студент. наук. конференції (м. Житомир, 17 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 24–26.
15. Зось-Кіор М. В., Ісай О. В., Співак С. І., Лесюк В. С. Організаційно-економічний механізм управління потенціалом конкурентоспроможного підприємства. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького*. Серія «Економічні науки». 2021. № 1. С. 25–34.
16. Siudek T., Zawojcka A. Competitiveness in the economic concepts, theories and empirical research. *Acta Scientiarum Polonorum. Oeconomia*. 2014. Vol. 13. No. 1. P. 91–108.
17. Хваль Ю. О. Аналіз вибору стратегії розвитку компанії на основі моделі життєвого циклу товару на ринку (ЖКЦ) та матриці Бостонської консультативної групи (БКГ). *Ефективна економіка*. 2012. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1176> (дата звернення: 20.11.2024).
18. Геращенко І. О., Стрижко О. А. Управління ефективністю використання основних засобів. *Економіка і регіон*. 2015. № 4 (53). С. 23–28.
19. Геворкян А. Ю., Геляровська О. А. Шляхи формування прибутку та ділової активності підприємства ТОВ «ФМ Хладопром». *Вісник Національного технічного університету «ХПІ» (економічні науки)*. 2020. № 5. С. 57–62.
20. Чайка Т. Ю., Лошакова С. Є., Водоріз Я. С. Розрахунок коефіцієнтів ліквідності за балансом, урахування фінансових і виробничих особливостей підприємства під час здійснення коефіцієнтного аналізу ліквідності. *Економіка та суспільство*. 2018. Вип. 15. С. 900–908.

21. Філіпішина Л. М. Комплексна система оцінки цінової політики підприємств роздрібною торгівлі. *Вісник економічної науки України*. 2009. № 2 (16). С. 156–160.
22. Багорка М. О., Кузовенко В. В. Конкурентоспроможність аграрних підприємств як основний складник їх адаптації до сучасних умов агробізнесу. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Економічні науки*. 2024. Вип. 3 (75). С. 106–113.
23. Бондар Ю. А., Пісарєва О. В. Механізми впровадження сучасних технологій управління підприємством. *Науковий вісник Льотної академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2023. Вип. 8. С. 22–28.
24. Managerial aspects of forming enterprises' competitive advantages: the case of agri-food sector / I. Markina et al. *Journal on Food System Dynamics*. 2022. Vol. 13 (1). P. 56–68.
25. Дячков Д. В., Вакуленко Ю. В., Горбатюк Л. М., Стещенко К. В. Стратегічні аспекти управління конкурентними перевагами підприємства на основі використання інформаційних технологій. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки». 2021. № 5. Т. 1. С. 22–28.
26. Лесюк В. С. Економічна ефективність логістичної діяльності аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 74–81.
27. Сільське, лісове та рибне господарство. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/cg.htm (дата звернення: 20.11.2024).
28. Лесюк В. С. Оцінка основних показників економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23–24 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 99–101.
29. Синявіна Ю. В. Економічна оцінка стану галузі тваринництва та державна підтримка її розвитку. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 19, № 3. С. 133–138.
30. Моделювання економічної ефективності вирощування свиней у сільськогосподарських підприємствах / В. Максим та ін. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Вип. 8 (3). С. 178–199.

31. Степасюк Л. М. Економічні засади підвищення ефективності виробництва молока. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Т. 14, № 2. С. 101–111.

32. Гордієвич О. А. Вплив виробничих витрат на показники ефективності молочного скотарства регіону. *Вісник Полтавської державної аграрної академії*. 2013. № 4. С. 125–129.

33. Кобернюк С. О. Напрямки підвищення економічної ефективності виробництва продукції свинарства на рівні підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки*. 2017. Вип. 23. Ч. 2. С. 29–33.

ВИСНОВКИ

У дисертаційній роботі обґрунтовано теоретико-методичні засади, а також запропоновано практичні рекомендації щодо оцінки і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств. На основі результатів виконаного дослідження зроблено такі висновки:

1. У зв'язку зі значною різноманітністю визначень понять «економічна ефективність» та «конкурентоспроможність» було виділено їхні класифікаційні ознаки та сформульовано чіткі авторські визначення. Крім того, сформульовано авторське поняття «конкурентне середовище».

2. Визначено основні рівні дослідження економічної ефективності аграрної складової національної економіки, які включають: національну економіку, аграрний сектор, галузі рослинництва та тваринництва, регіон, аграрне підприємство, а також його підрозділи, господарські процеси та окремі види продукції.

3. Розроблено механізм проведення моніторингу економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, який поєднує: визначення мети та цілей моніторингу, визначення показників, збирання даних, оцінювання та аналіз показників, інтерпретацію результатів, розроблення та впровадження рекомендацій, а також зворотній зв'язок та звітування.

4. Виділено типові рівні господарської діяльності аграрного підприємства. Згідно з цим, господарська діяльність розділена на рівень організації, рівень виробництва та рівень реалізації.

5. Розроблено алгоритм забезпечення економічної ефективності в залежності від стану господарської діяльності аграрних підприємств. У випадках необхідності підвищення рівня економічної ефективності або за зниження рівня економічної ефективності, запропоновано два окремі підходи до вирішення цих питань, кожен з яких передбачає відповідні заходи.

6. Визначено чіткий взаємозв'язок між економічною ефективністю та конкурентоспроможністю. З'ясовано, що економічна ефективність дає змогу забезпечити конкурентоспроможність, а досягнення високого рівня конкурентоспроможності, сприяє підвищенню економічної ефективності.

7. Проведено класифікацію та аналіз чинників конкурентного середовища, що впливають на економічну ефективність аграрних підприємств. Виділено джерела та об'єкти впливу зовнішніх чинників.

8. Розглянуто матричні методи оцінювання конкурентоспроможності, такі як SPACE-аналіз, SWOT-аналіз та матрицю BCG, із детальним визначенням їхніх переваг та недоліків для кожного методу окремо.

9. Розроблено систему оцінювання економічної ефективності, яка концентрується на базових засадах господарської діяльності аграрних підприємств. Передбачає визначення мети та цілей оцінки, вибору критеріїв оцінки, підбору показників на основі критеріїв оцінки, збору даних для оцінки, обробки даних та в результаті самої оцінки. Зазначено, що розрахунок оцінки відбувається по критеріях, а сама оцінка візуалізується у вигляді таблиць та рисунків з висновками.

10. Розроблено конкурентні стратегії та визначено практичні заходи для їхнього впровадження в досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області. Для ВСК «Злагода» рекомендується стратегія інноваційного підвищення ефективності виробництва, для ПП «Імені Калашника» стратегія диверсифікації та розширення ринків збуту, для ТОВ «Востокстройгаз» стратегія модернізації виробництва та залучення інвестицій, для ТОВ «Гарант-2005» стратегія впровадження нових технологій та оптимізації виробничих процесів, для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» стратегія інноваційного розвитку та підвищення якості продукції.

11. Виокремлено перелік шляхів підвищення економічної ефективності аграрних підприємств України, серед яких: раціональне використання наявних ресурсів, цифровізація та автоматизація виробничих процесів, впровадження системи фінансового контролю, оптимізація логістичних процесів, розвиток безвідходного виробництва, використання біотехнологій, модернізація виробничих споруд та приміщень, оновлення машинно-тракторного парку, застосування енергозберігаючих технологій, використання інформаційних технологій.

12. Розроблено матричний метод оцінювання конкурентного середовища (MACE-аналіз), спрямований на ідентифікацію викликів та визначення заходів для підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності залежно

від особливостей конкурентного середовища. З використанням мови програмування Python створено програму, яка дає змогу проводити МАСЕ-аналіз та забезпечує зручну візуалізацію результатів для оцінювання конкурентного середовища. Матриця МАСЕ-аналізу дає змогу визначити градацію впливів чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство: низький вплив є нейтральним явищем, помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі, середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі, високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі, критичний вплив вимагає негайної реакції. Проведений МАСЕ-аналіз досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області продемонстрував, що конкурентоспроможність аграрних підприємств найбільше залежить від впливу соціальних, політичних, технологічних та ринкових чинників. Для досягнення економічної ефективності необхідно зосередити увагу на диверсифікації господарської діяльності, створенні сприятливих умов праці, впровадженні інновацій, сучасних технологій та розробці практичних планів дій для реагування на різноманітні ситуації.

13. Розроблено методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств, яка включає визначення інтегрального показника з урахуванням таких аспектів, як ринкова позиція, операційна ефективність, інноваційний потенціал та фінансова спроможність. Застосування комплексного оцінювання конкурентоспроможності на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області показало, що їхній стан є динамічним і залежить від впливу конкурентного середовища. У 2021 р. індекс конкурентоспроможності зріс в усіх аграрних підприємствах, за такої умови найвищий результат продемонструвало ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» – 0,91. Водночас через початок повномасштабного вторгнення країни-агресора значення індексу знизилося на всіх аграрних підприємствах. У 2023 р. відновити втрачені позиції зуміли лише ТОВ «Гарант-2005» та ПП «Імені Калашника», досягнувши відповідно 0,94 та 0,52. Решта аграрних підприємств не змогли повернутися до докризового рівня. Таким чином, ризик втрати ринкових позицій залишається однією з ключових проблем для аграрних підприємств.

14. Побудовано модель формування конкурентних переваг аграрних підприємств. Вона передбачає проведення комплексного аналізу ринку та конкурентів, оцінювання трендів та попиту, аналіз власних можливостей, пошук рішень та вибір напрямку розвитку з метою виявлення потенційних конкурентних переваг. На основі отриманих результатів відбувається формування конкурентних переваг.

15. Визначено основні шляхи підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств України, до яких належать: дослідження зовнішніх ринків, посилення планування та прогнозування, диверсифікація продукції, впровадження системи управління якістю, створення системи своєчасного реагування на загрози та виклики, моніторинг господарської діяльності конкурентів, використання маркетингових досліджень, систематичний аналіз ринкових трендів, спостереження за коливаннями цін, підтримка довгострокових відносин з партнерами, інвестування в інноваційні рішення, формування ділового бренду аграрного підприємства.

16. Розроблено методику комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, що охоплює інтегральні показники ефективності: земельні ресурси, матеріальні ресурси, трудові ресурси та фінансові ресурси для визначення індексу економічної ефективності. Методика включає нормалізацію показників за методом Z-оцінки та зважену оцінку всіх показників. Застосування комплексного оцінювання економічної ефективності на досліджуваних аграрних підприємствах Полтавської області показало значну варіативність показників, що стало наслідком економічної нестабільності. 2022 р. виявився кризовим для аграрних підприємств: усі вони зазнали зниження індексу економічної ефективності, а ТОВ «Гарант-2005» понесло найбільших втрат, засвідчивши результат -0,94. Найменше зниження зафіксовано у ТОВ «Востокстройгаз» – з 0,53 у 2021 р. до 0,49 у 2022 р., що свідчить про його стійкість до зовнішніх викликів. Після кризового падіння ВСК «Злагода» та ПП «Імені Калашника» розпочали поступове підвищення економічної ефективності з метою виходу з кризи. Лише ТОВ «Гарант-2005» вдалося перевершити докризовий індекс, досягнувши 0,93, що стало найвищим показником серед усіх досліджуваних аграрних підприємств за п'ятирічний

період. Ефективність використання наявних ресурсів залишається однією з ключових проблем для аграрних підприємств.

17. Запропоновано резерви для підвищення прибутку від реалізації продукції аграрних підприємств, серед яких: оптимізація витрат, унормування середніх цін до ринкових, уникнення втрат під час зберігання, уникнення втрат під час доробки зернових та зернобобових культур, покращення режиму годівлі тварин. Аналіз резервів підвищення прибутку в ВСК «Злагода», ПП «Імені Калашника», ТОВ «Востокстройгаз», ТОВ «Гарант-2005» та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» виявив значний потенціал для покращення економічних результатів внаслідок застосування резервів. Серед усіх резервів найбільший ефект спостерігається при оптимізації витрат. Відповідно, найбільший резерв підвищення прибутку зафіксовано у ТОВ «Востокстройгаз» – 8285,5 тис. грн та ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» – 7694,9 тис. грн від реалізації кукурудзи на зерно. Внаслідок унормування середніх цін відповідно до ринкових найбільший резерв отримано для кукурудзи на зерно у ПП «Імені Калашника» – 9676,0 тис. грн, а також для насіння соняшнику у ВСК «Злагода» – 8299,4 тис. грн. Уникнення втрат під час доробки зернових і зернобобових культур забезпечило ТОВ «Востокстройгаз» підвищення прибутку в розмірі 1381,5 тис. грн. Загалом, у розрізі всіх досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, основні резерви підвищення прибутку зосереджені у виробництві пшениці, кукурудзи на зерно та насіння соняшнику. Це зумовлено тим, що ці культури є найбільш поширеними, оскільки попит на них залишається стабільним на ринку.

ДОДАТКИ

Додаток А

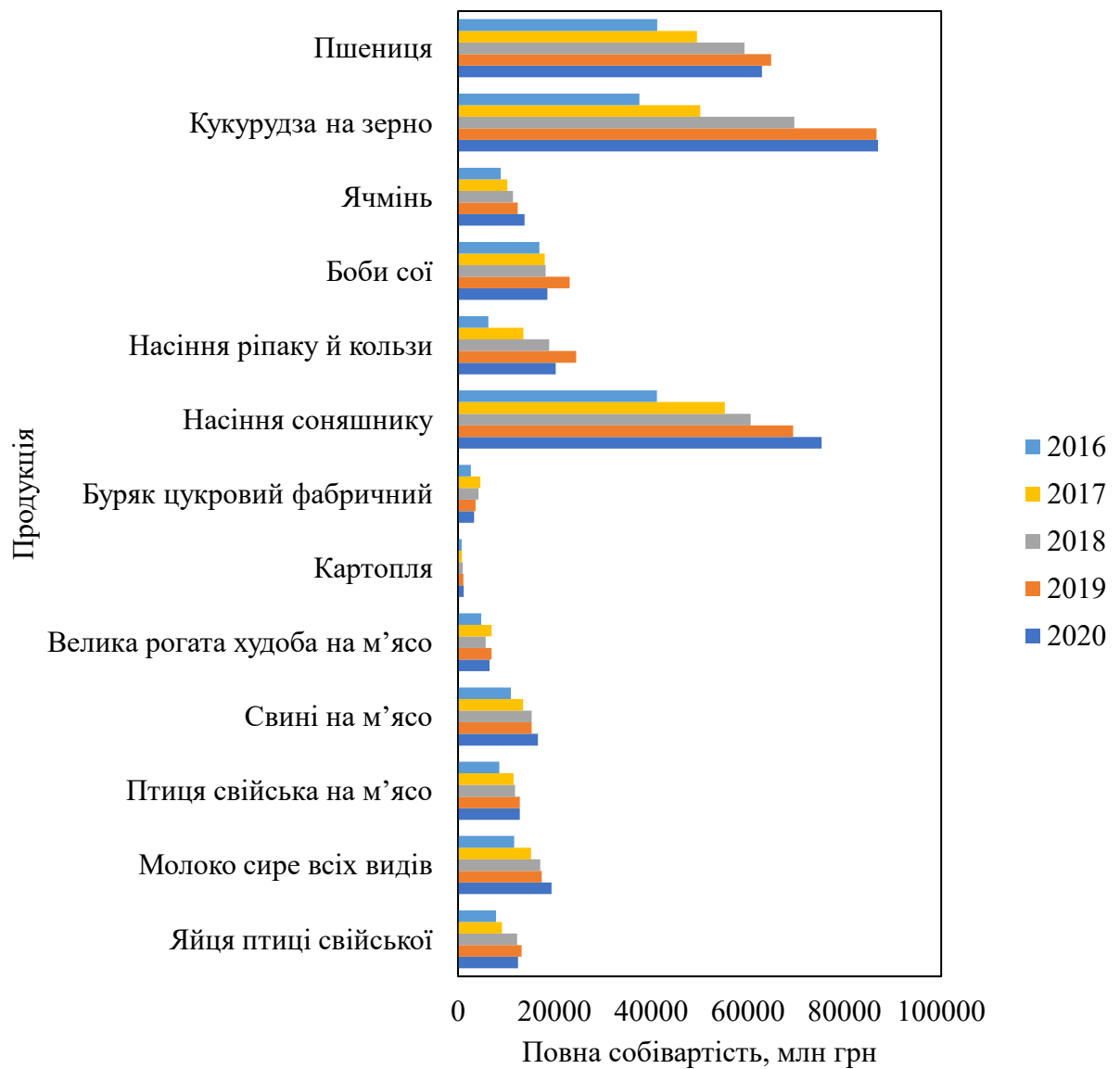

Рис. А.1. Повна собівартість основних видів продукції аграрних підприємств України, 2016–2020 рр., млн грн [розраховано автором за даними 11]

Додаток Б

Таблиця Б.1

**Оцінка повної собівартості реалізованої продукції ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	13544	13208	9526	12775	11246	-2298
Кукурудза на зерно	21897	17675	19012	50601	48323	26426
Ячмінь	408	3984	4809	3036	8760	8352
Жито	6	156	—	—	—	—
Овес	—	79	2	133	249	—
Горох	2635	2835	1304	—	5152	2516
Насіння ріпаку й кользи	4301	3258	8600	3499	10350	6049
Насіння соняшнику	17980	18521	17082	13974	20065	2085
Культури овочеві	61	22	64	129	55	-6
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	10593	9302	10069	10369	14837	4243
Свині на м'ясо	8357	10294	7317	8993	10790	2433
Молоко сире всіх видів	25655	30311	30636	34143	38540	12885
Мед натуральний	280	550	382	355	477	198

Таблиця Б.2

**Оцінка повної собівартості реалізованої продукції ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	16372	33775	48000	239	87697	71325
Кукурудза на зерно	163776	138836	147835	164653	205726	41950
Ячмінь	3171	2848	4480	4355	7169	3998
Насіння соняшнику	80399	61001	64907	206978	—	—

Таблиця Б.3

**Оцінка повної собівартості реалізованої продукції ТОВ «Гарант-2005»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	9107	3114	4369	3549	31865	22758
Кукурудза на зерно	27032	53201	41130	29276	79854	52822
Насіння соняшнику	34862	14815	46504	33075	140921	106059
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	142	194	470	155	617	475
Молоко сире всіх видів	51	93	27	—	—	—

Таблиця Б.4

Оцінка повної собівартості реалізованої продукції ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	28189	16328	59172	129	34335	6146
Кукурудза на зерно	152503	141672	97396	145690	211130	58627
Ячмінь	7501	7108	10583	7964	12690	5190
Насіння соняшнику	68694	60672	107479	143083	—	—
Картопля	36	—	—	—	—	—
Культури овочеві	69	16	24	34	27	-41
Тваринництво						
Мед натуральний	168	86	91	120	36	-132

Додаток В

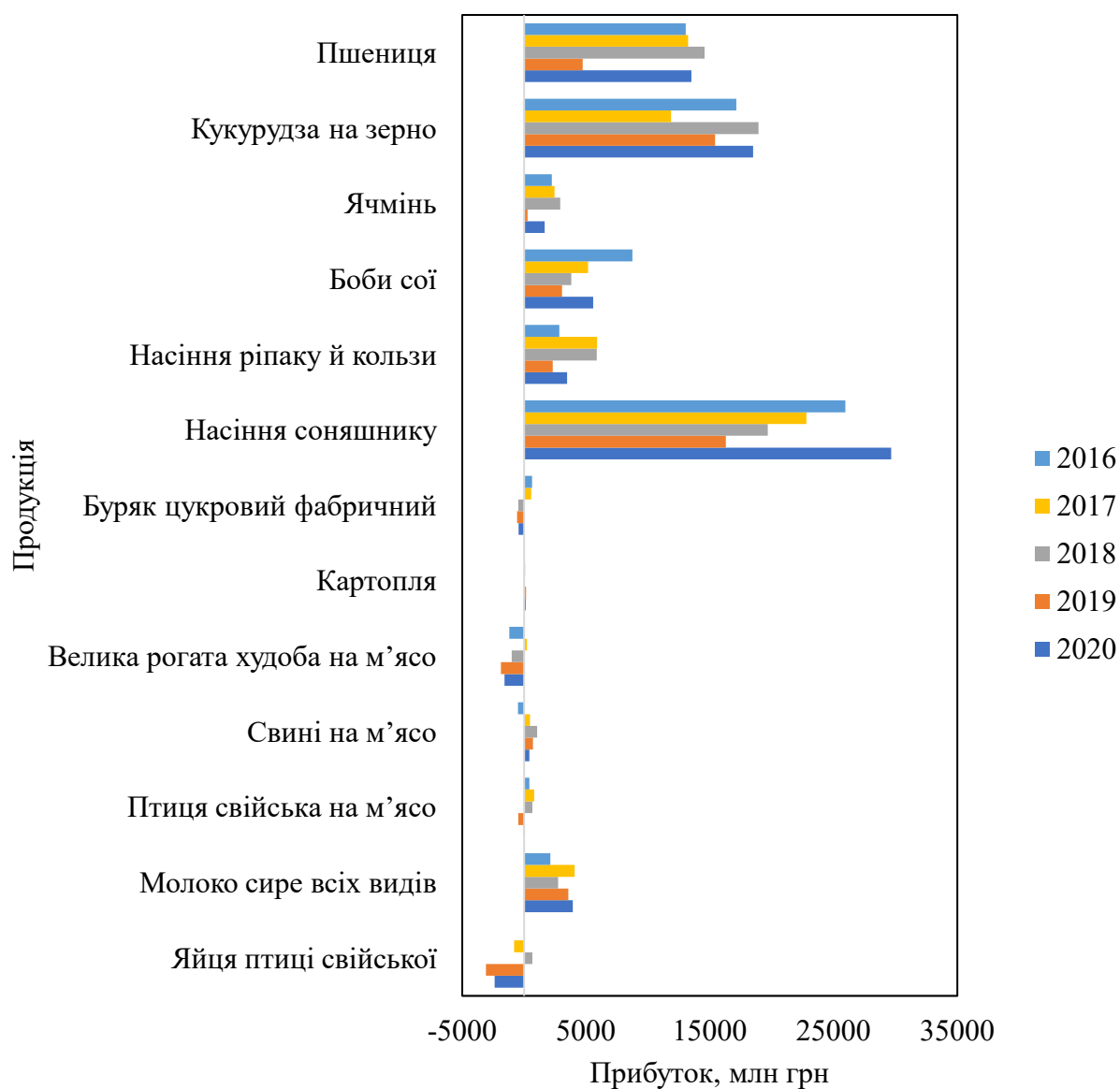

Рис. В.1. Прибуток від реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України, 2016–2020 рр., млн грн [розраховано автором за даними 11]

Додаток Г

Таблиця Г.1

**Оцінка прибутку від реалізації продукції ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-2425	674	4111	-1671	-1432	993
Кукурудза на зерно	3748	7587	6295	-3210	1693	-2055
Ячмінь	364	-166	2678	-300	-2921	-3284
Жито	-1	55	—	—	—	—
Овес	—	0,01	1	36	-52	—
Горох	-266	-221	416	—	-1518	-1252
Насіння ріпаку й кользи	1186	1725	3411	2091	974	-211
Насіння соняшнику	4203	6300	10554	4748	12923	8719
Культури овочеві	-31	-11	-43	-98	-33	-2
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-1978	-2411	-852	-2914	-2754	-776
Свині на м'ясо	-790	-2769	-836	-2660	-1869	-1079
Молоко сире всіх видів	4799	598	4820	2800	3856	-944
Мед натуральний	-230	-487	-323	-286	-401	-171

Таблиця Г.2

**Оцінка прибутку від реалізації продукції ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	13803	7806	17155	-94	-11387	-25189
Кукурудза на зерно	28105	39195	64322	86145	61339	33234
Ячмінь	-1487	-578	1375	2203	-811	676
Насіння соняшнику	24029	33205	101301	-10706	—	—

Таблиця Г.3

**Оцінка прибутку від реалізації продукції ТОВ «Гарант-2005»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	446	1863	2336	-673	8163	7716
Кукурудза на зерно	3335	-3128	8609	4621	4394	1059
Насіння соняшнику	5375	6831	460	-7345	52750	47375
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-9	-51	-43	14	138	148
Молоко сире всіх видів	-2	-56	-15	—	—	—

Таблиця Г.4

**Оцінка прибутку від реалізації продукції ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»,
2019–2023 рр., тис. грн [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-11232	721	-4992	-29	6524	17756
Кукурудза на зерно	25483	34173	4019	93135	-19314	-44797
Ячмінь	-2155	-2200	-388	256	1808	3963
Насіння соняшнику	16270	27916	20434	37899	—	—
Картопля	-20	—	—	—	—	—
Культури овочеві	-25	-7	-7	-16	-11	14
Тваринництво						
Мед натуральний	-86	-12	-20	-23	94	179

Додаток Д

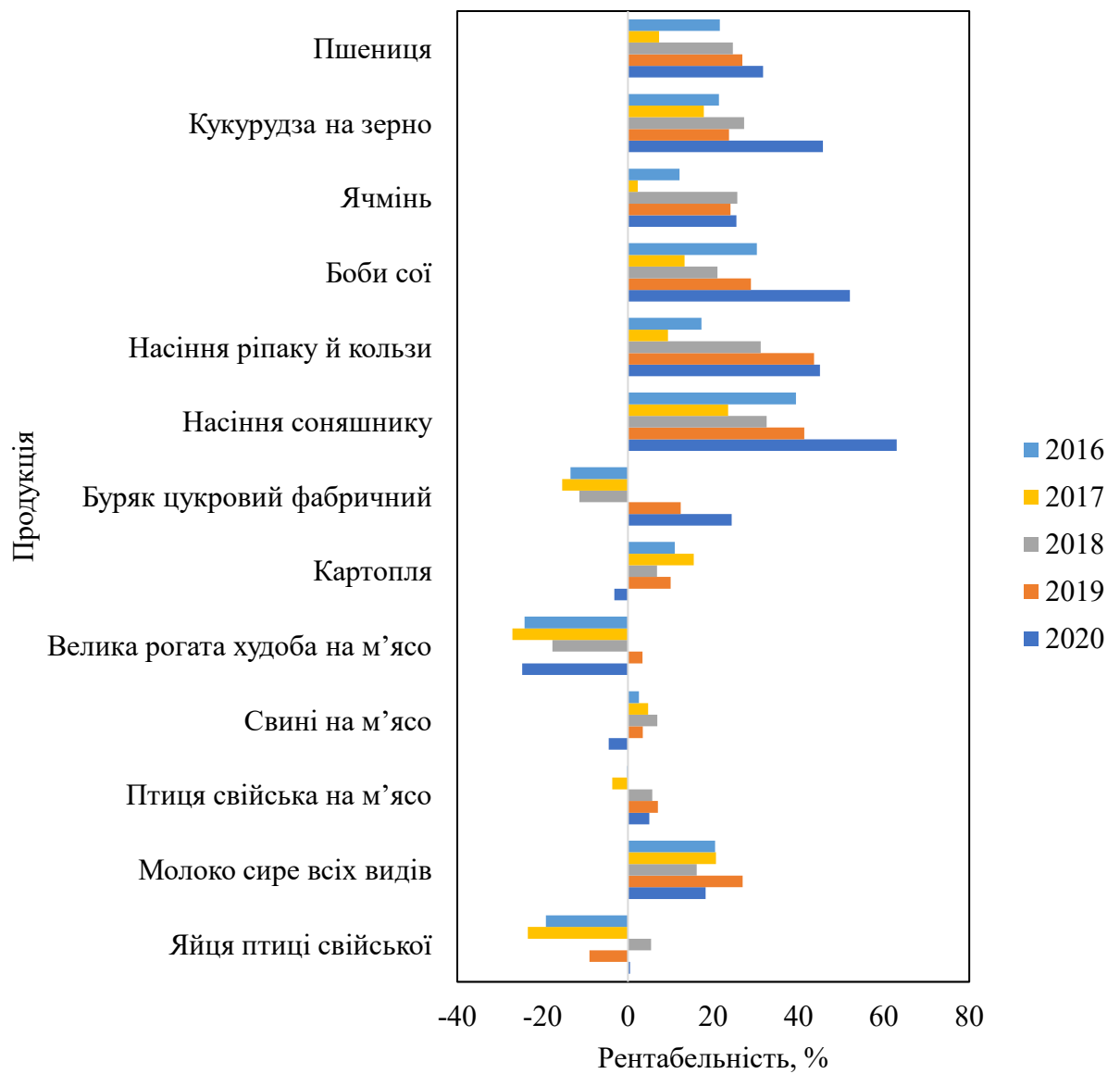

Рис. Д.1. Рентабельність реалізації основних видів продукції аграрних підприємств України, 2016–2020 рр., % [розраховано автором за даними 11]

Додаток Е

Таблиця Е.1

**Оцінка рентабельності реалізації продукції ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-17,9	5,1	43,2	-13,1	-12,7	5,2 в. п.
Кукурудза на зерно	17,1	42,9	33,1	-6,3	3,5	-13,6 в. п.
Ячмінь	89,0	-4,2	55,7	-9,9	-33,3	-122,4 в. п.
Жито	-11,0	34,8	—	—	—	—
Овес	—	0,02	56,6	27,0	-21,0	—
Горох	-10,1	-7,8	31,9	—	-29,5	-19,4 в. п.
Насіння ріпаку й кользи	27,6	53,0	39,7	59,8	9,4	-18,1 в. п.
Насіння соняшнику	23,4	34,0	61,8	34,0	64,4	41,0 в. п.
Культури овочеві	-50,5	-48,5	-68,1	-75,7	-60,1	-9,7 в. п.
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-18,7	-25,9	-8,5	-28,1	-18,6	0,1 в. п.
Свині на м'ясо	-9,5	-26,9	-11,4	-29,6	-17,3	-7,9 в. п.
Молоко сире всіх видів	18,7	2,0	15,7	8,2	10,0	-8,7 в. п.
Мед натуральний	-82,3	-88,6	-84,5	-80,5	-84,1	-1,8 в. п.

Таблиця Е.2

**Оцінка рентабельності реалізації продукції ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	84,3	23,1	35,7	-39,3	-13,0	-97,3 в. п.
Кукурудза на зерно	17,2	28,2	43,5	52,3	29,8	12,7 в. п.
Ячмінь	-46,9	-20,3	30,7	50,6	-11,3	35,6 в. п.
Насіння соняшнику	29,9	54,4	156,1	-5,2	—	—

Таблиця Е.3

**Оцінка рентабельності реалізації продукції ТОВ «Тарант-2005»,
2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	4,9	59,8	53,5	-19,0	25,6	20,7 в. п.
Кукурудза на зерно	12,3	-5,9	20,9	15,8	5,5	-6,8 в. п.
Насіння соняшнику	15,4	46,1	1,0	-22,2	37,4	22,0 в. п.
Тваринництво						
Велика рогата худоба на м'ясо	-6,6	-26,5	-9,2	9,3	22,4	29,0 в. п.
Молоко сире всіх видів	-3,1	-60,1	-56,2	—	—	—

Таблиця Е.4

Оцінка рентабельності реалізації продукції ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємства]

Продукція	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
Рослинництво						
Пшениця	-39,8	4,4	-8,4	-22,1	19,0	58,8 в. п.
Кукурудза на зерно	16,7	24,1	4,1	63,9	-9,1	-25,9 в. п.
Ячмінь	-28,7	-30,9	-3,7	3,2	14,2	43,0 в. п.
Насіння соняшнику	23,7	46,0	19,0	26,5	—	—
Картопля	-54,7	—	—	—	—	—
Культури овочеві	-37,1	-45,2	-30,6	-49,0	-40,8	-3,7 в. п.
Тваринництво						
Мед натуральний	-51,0	-14,6	-21,7	-19,6	263,5	314,5 в. п.

**Оцінка рентабельності господарювання
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр., % [розраховано автором за даними підприємств]**

Рентабельність	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
ВСК «Злагода»						
Валовий прибуток	-11,9	17,1	35,9	10,0	-6,5	5,4 в. п.
Виробничі витрати	-10,6	20,6	56,0	11,2	-6,1	4,6 в. п.
Операційний дохід	-21,0	9,3	23,3	1,6	-18,8	2,2 в. п.
Операційні витрати	-9,7	18,7	46,3	9,9	-5,4	4,3 в. п.
ПП «Імені Калашника»						
Валовий прибуток	14,9	18,9	31,2	12,7	14,1	-0,8 в. п.
Виробничі витрати	17,5	23,3	45,4	14,5	16,4	-1,1 в. п.
Операційний дохід	5,6	8,6	22,4	2,2	5,7	0,1 в. п.
Операційні витрати	15,7	20,6	39,7	12,9	14,9	-0,8 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Валовий прибуток	21,5	37,6	28,1	5,2	27,3	5,8 в. п.
Виробничі витрати	27,4	60,2	39,1	5,4	37,6	10,2 в. п.
Операційний дохід	2,5	48,9	43,8	28,7	6,8	4,2 в. п.
Операційні витрати	19,9	47,6	32,2	4,5	23,8	3,9 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Валовий прибуток	13,7	16,5	33,1	29,5	26,3	12,6 в. п.
Виробничі витрати	15,8	19,8	49,4	41,8	35,6	19,8 в. п.
Операційний дохід	10,0	20,2	28,9	13,9	16,9	7,0 в. п.
Операційні витрати	15,0	18,3	39,6	32,6	30,7	15,7 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Валовий прибуток	20,1	30,7	26,6	-4,2	37,3	17,2 в. п.
Виробничі витрати	25,1	44,3	36,2	-4,1	59,5	34,4 в. п.
Операційний дохід	-1,2	31,0	42,7	0,5	8,7	9,9 в. п.
Операційні витрати	17,7	33,8	28,1	-3,4	35,5	17,8 в. п.

Додаток И

Таблиця И.1

**Оцінка порогу рентабельності господарювання
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показник	Роки					Абсолютне відхилення 2023 р. від 2019 р.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ПП «Імені Калашника»						
Операційний дохід, тис. грн	120260	126322	147540	148654	187215	66955
Операційні витрати, тис. грн:	113527	115471	114451	145359	176520	62993
– змінні витрати, тис. грн	75827	79709	79767	104698	134445	58618
– постійні витрати, тис. грн	37700	35762	34684	40661	42075	4375
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	6733	10851	33089	3295	10695	3962
Маржинальний дохід, тис. грн	44433	46613	67773	43956	52770	8337
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,369	0,369	0,459	0,296	0,282	-0,088
Поріг рентабельності, тис. грн	102037	96916	75506	137511	149272	47235
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	84,8	76,7	51,2	92,5	79,7	-5,1 в. п.
ТОВ «Востокстройгаз»						
Операційний дохід, тис. грн	369658	493002	706492	748449	445294	75636
Операційні витрати, тис. грн:	360307	251973	397348	533776	415209	54902
– змінні витрати, тис. грн	211994	139346	239022	291329	224990	12996
– постійні витрати, тис. грн	148313	112627	158326	242447	190219	41906
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	9351	241029	309144	214673	30085	20734
Маржинальний дохід, тис. грн	157664	353656	467470	457120	220304	62640
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,427	0,717	0,662	0,611	0,495	0,068
Поріг рентабельності, тис. грн	347734	157004	239280	396962	384484	36750
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	94,1	31,8	33,9	53,0	86,3	-7,7 в. п.
ТОВ «Гарант-2005»						
Операційний дохід, тис. грн	95959	113019	142496	101663	430678	334719
Операційні витрати, тис. грн:	86386	90222	101302	87538	357717	271331
– змінні витрати, тис. грн	68551	72224	52482	49261	213441	144890
– постійні витрати, тис. грн	17835	17998	48820	38277	144276	126441

Продовж. табл. Т.1

1	2	3	4	5	6	7
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	9573	22797	41194	14125	72961	63388
Маржинальний дохід, тис. грн	27408	40795	90014	52402	217237	189829
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,286	0,361	0,632	0,515	0,504	0,219
Поріг рентабельності, тис. грн	62443	49862	77284	74259	286031	223588
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	65,1	44,1	54,2	73,0	66,4	1,3 в. п.
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Операційний дохід, тис. грн	329939	387392	501347	554816	299802	-30137
Операційні витрати, тис. грн:	333790	267289	287452	552316	273756	-60034
– змінні витрати, тис. грн	236210	182572	218654	407339	163082	-73127
– постійні витрати, тис. грн	97580	84717	68798	144977	110674	13093
Фінансовий результат від операційної діяльності, тис. грн	-3851	120103	213895	2500	26046	29897
Маржинальний дохід, тис. грн	93729	204820	282693	147477	136720	42990
Коефіцієнт маржинального доходу в операційному доході	0,284	0,529	0,564	0,266	0,456	0,172
Поріг рентабельності, тис. грн	343495	160232	122011	545411	242688	-100807
Частка порогу рентабельності в операційному доході, %	104,1	41,4	24,3	98,3	80,9	-23,2 в. п.

Додаток К

Таблиця К.1

**Показники для оцінювання конкурентоспроможності за методом
зважених оцінок досліджуваних аграрних підприємств Полтавської
області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Роки					Середнє значення за 2019 – 2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
ВСК «Злагода»						
Частка ринку, %	0,016	0,017	0,016	0,015	0,013	0,015
Рентабельність продажу, %	-22,4	2,7	18,9	-3,9	-21,1	-5,2
Продуктивність праці, тис. грн/особу	448,2	576,4	801,7	629,1	768,8	644,8
Якість продукції, бал	9	8	9	9	8	9
ПП «Імені Калашника»						
Частка ринку, %	0,021	0,021	0,019	0,023	0,024	0,022
Рентабельність продажу, %	4,2	7,7	21,2	0,3	4,9	7,7
Продуктивність праці, тис. грн/особу	490,7	522,9	603,6	604,9	760,0	596,4
Якість продукції, бал	8	8	8	9	9	8
ТОВ «Востокстройгаз»						
Частка ринку, %	0,059	0,053	0,059	0,072	0,046	0,058
Рентабельність продажу, %	2,8	75,5	67,9	46,1	8,3	40,1
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1029,5	1112,1	1637,5	1676,1	1269,4	1344,9
Якість продукції, бал	8	8	8	9	8	8
ТОВ «Гарант-2005»						
Частка ринку, %	0,017	0,017	0,016	0,015	0,054	0,024
Рентабельність продажу, %	22,5	21,9	31,2	1,3	10,2	17,4
Продуктивність праці, тис. грн/особу	998,4	1110,0	1533,5	1180,6	5224,7	2009,5
Якість продукції, бал	9	8	9	8	8	8
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Частка ринку, %	0,052	0,049	0,039	0,069	0,033	0,049
Рентабельність продажу, %	3,9	50,1	77,0	28,6	16,0	35,1
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1177,0	1216,2	1605,5	1515,0	951,4	1293,0
Якість продукції, бал	9	8	8	9	8	8

Додаток Л

Таблиця Л.1

Нормалізація показників для оцінювання конкурентоспроможності за методом зважених оцінок досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]

Показники	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
ВСК «Злагода»					
Частка ринку, %	0,53	1,08	0,44	-0,23	-1,82
Рентабельність продажу, %	-1,12	0,51	1,56	0,08	-1,03
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,52	-0,53	1,21	-0,12	0,96
Якість продукції, бал	0,82	-1,22	0,82	0,82	-1,22
ПП «Імені Калашника»					
Частка ринку, %	-0,19	-0,39	-1,54	0,77	1,36
Рентабельність продажу, %	-0,49	0,00	1,89	-1,02	-0,38
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,13	-0,79	0,08	0,09	1,75
Якість продукції, бал	-0,82	-0,82	-0,82	1,22	1,22
ТОВ «Востокстройгаз»					
Частка ринку, %	0,15	-0,59	0,12	1,67	-1,35
Рентабельність продажу, %	-1,25	1,18	0,93	0,20	-1,06
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,18	-0,87	1,10	1,24	-0,28
Якість продукції, бал	-0,50	-0,50	-0,50	2,00	-0,50
ТОВ «Гарант-2005»					
Частка ринку, %	-0,44	-0,47	-0,52	-0,57	2,00
Рентабельність продажу, %	0,49	0,42	1,32	-1,54	-0,69
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,63	-0,56	-0,29	-0,51	1,99
Якість продукції, бал	1,22	-0,82	1,22	-0,82	-0,82
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Частка ринку, %	0,33	0,02	-0,76	1,66	-1,25
Рентабельність продажу, %	-1,20	0,58	1,62	-0,25	-0,74
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,49	-0,32	1,31	0,93	-1,44
Якість продукції, бал	1,22	-0,82	-0,82	1,22	-0,82

Додаток М

Таблиця М.1

**Ринкова влада за індексом Лернера продукції ПП «Імені Калашника»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки									
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
	Індекс Лернера					Еластичність попиту				
Рослинництво										
Пшениця	-0,08	0,16	0,39	-0,01	-0,04	11,94	-6,16	-2,54	72,52	26,10
Кукурудза на зерно	0,24	0,38	0,35	0,06	0,12	-4,16	-2,60	-2,87	-16,91	-8,02
Ячмінь	0,53	0,08	0,44	0,02	-0,36	-1,89	-12,31	-2,26	-45,14	2,78
Жито	0,00	0,35	—	—	—	-1251	-2,88	—	—	—
Овес	—	0,12	0,45	0,31	-0,15	—	-8,36	-2,24	-3,27	6,79
Горох	0,01	0,04	0,34	—	-0,28	-95,95	-22,22	-2,92	—	3,51
Насіння ріпаку й кользи	0,30	0,42	0,38	0,45	0,17	-3,31	-2,36	-2,64	-2,23	-5,82
Насіння соняшнику	0,28	0,34	0,46	0,34	0,45	-3,59	-2,92	-2,16	-2,92	-2,23
Культури овочеві	-0,80	-0,71	-1,72	-2,63	-1,27	1,26	1,41	0,58	0,38	0,79
Тваринництво										
Велика рогата худоба на м'ясо	-0,09	-0,19	0,05	-0,23	-0,11	10,64	5,30	-19,17	4,43	8,88
Свині на м'ясо	0,02	-0,20	0,02	-0,25	-0,10	-57,50	4,89	-49,03	3,98	10,43
Молоко сире всіх видів	0,25	0,14	0,25	0,19	0,18	-3,99	-7,33	-3,99	-5,39	-5,67
Мед натуральний	-4,02	-6,72	-4,60	-3,53	-4,68	0,25	0,15	0,22	0,28	0,21

Таблиця М.2

**Ринкова влада за індексом Лернера продукції ТОВ «Востокстройгаз»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки									
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
	Індекс Лернера					Еластичність попиту				
Рослинництво										
Пшениця	0,66	0,37	0,46	-0,24	0,43	-1,51	-2,71	-2,18	4,09	-2,31
Кукурудза на зерно	0,47	0,39	0,49	0,50	0,62	-2,14	-2,54	-2,05	-1,98	-1,61
Ячмінь	-0,17	0,03	0,44	0,50	0,44	5,77	-39,71	-2,29	-2,01	-2,25
Насіння соняшнику	0,52	0,50	0,71	0,20	–	-1,92	-2,01	-1,40	-4,93	–

Таблиця М.3

**Ринкова влада за індексом Лернера продукції ТОВ «Гарант-2005»,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки									
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
	Індекс Лернера					Еластичність попиту				
Рослинництво										
Пшениця	0,11	0,43	0,49	0,13	0,36	-9,35	-2,30	-2,04	-7,98	-2,78
Кукурудза на зерно	0,17	0,04	0,35	0,39	0,24	-6,02	-25,56	-2,83	-2,58	-4,21
Насіння соняшнику	0,19	0,38	0,23	0,09	0,41	-5,31	-2,62	-4,42	-11,23	-2,41
Тваринництво										
Велика рогата худоба на м'ясо	0,00	-0,23	0,14	0,35	0,34	386,72	4,34	-7,16	-2,84	-2,92
Молоко сире всіх видів	0,03	-1,26	-0,79	—	—	-29,79	0,79	1,27	—	—

Таблиця М.4

**Ринкова влада за індексом Лернера продукції ТОВ «Елеватор «Чиста
криниця», 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємства]**

Продукція	Роки									
	2019	2020	2021	2022	2023	2019	2020	2021	2022	2023
	Індекс Лернера					Еластичність попиту				
Рослинництво										
Пшениця	-0,03	0,31	0,16	0,12	0,52	39,91	-3,22	-6,17	-8,54	-1,93
Кукурудза на зерно	0,47	0,42	0,26	0,58	0,37	-2,12	-2,38	-3,80	-1,72	-2,71
Ячмінь	0,13	-0,04	0,20	0,33	0,50	-7,41	23,27	-4,91	-2,99	-2,01
Насіння соняшнику	0,50	0,51	0,36	0,46	—	-1,99	-1,97	-2,81	-2,19	—
Картопля	-0,36	—	—	—	—	2,78	—	—	—	—
Культури овочеві	0,02	-0,31	-0,11	-0,35	0,03	-50,71	3,18	9,50	2,87	-30,79
Тваринництво										
Мед натуральний	-0,26	0,16	0,02	0,15	0,84	3,86	-6,39	-49,74	-6,88	-1,19

Додаток Н

Таблиця Н.1

Показники внутрішнього та зовнішнього середовища аграрних підприємств [узагальнено автором за даними підприємств; 21, с. 102]

Внутрішнє середовище	
Сильні сторони	Слабкі сторони
– розміри земельних угідь; – матеріально-технічне забезпечення; – зовнішній вигляд підприємства; – гнучкість до нових технологій; – широка база партнерів; – наявні канали реалізації; – ефективні заходи зі збуту; – професійне керівництво; – кваліфікований персонал; – комп'ютеризація облікового апарату; – розвиток та навчання працівників; – власний машинно-тракторний парк	– слаборозвинена інфраструктура; – відсутність маркетингового відділу; – відсутність логістичного відділу; – недостатнє фінансове забезпечення маркетингових та логістичних заходів; – відсутність роботи з дослідження ринків; – обмеженість фінансування інновацій; – відсутність технічного забезпечення для роботи з інноваціями; – застосування застарілих технологій; – слабкий рівень комунікацій; – відсутність стратегічних цілей
Зовнішнє середовище	
Можливості	Загрози
– залучення інвестицій; – удосконалення інфраструктури; – впровадження нових технологічних рішень на виробництві; – удосконалення організаційної структури управління персоналом; – мотивація та стимулювання персоналу; – використання резервів для підвищення рівня виробництва продукції; – створення та організація маркетингового та логістичного відділів; – вирощування більш прибуткових культур; – удосконалення якісних та кількісних характеристик вирощуваної продукції; – застосування фінансової підтримки за державними програмами	– різкі законодавчі зміни; – посилення податкового навантаження; – не вигідні умови кредитування; – зниження попиту на продукцію; – обмеження та закриття ринків збуту; – зростання цін на виробничі ресурси; – відсутність серед споживачів попиту на вироблену продукцію; – низька якість вирощуваної продукції; – зменшення частки працездатного населення в загальній структурі; – повільний розвиток науково-технічного прогресу в аграрній сфері; – відсутність реакції на кліматичні зміни; – можливість несподіваних природних та техногенних катастроф

Додаток П

Таблиця П.1

Матриця SWOT-аналізу ВСК «Злагода»

[узагальнено автором за даними підприємства]

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
		1. Впровадження нових агротехнологій. 2. Розширення партнерської бази. 3. Використання державних програм підтримки.	1. Мінливі ринкові умови. 2. Зростання цін на виробничі ресурси. 3. Кліматичні зміни.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
	1. Відносно стабільна посівна площа. 2. Постійне поголів'я тварин. 3. Комп'ютеризація облікових процесів.	1. Впровадження нових агротехнологій для підвищення врожайності. 2. Розширення партнерської бази для покращення реалізації продукції. 3. Використання державних програм для модернізації виробничих процесів.	1. Використання комп'ютеризації для оптимізації витрат в умовах зростання цін на ресурси. 2. Підвищення стандартів якості продукції зважаючи на зміни клімату. 3. Адаптація до мінливих ринкових умов завдяки стратегічному плануванню.
	Слабкі сторони	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
	1. Зменшення кількості працівників. 2. Залежність від старих агротехнологій. 3. Відсутність стратегічного планування.	1. Впровадження нових агротехнологій для зниження залежності від старих. 2. Залучення фінансових ресурсів для навчання та розвитку працівників. 3. Оптимізація облікових процесів для підвищення продуктивності.	1. Використання резервних фондів для підтримки стабільності в умовах кліматичних змін. 2. Розробка кризових планів для адаптації до мінливих ринкових умов. 3. Використання стратегічного планування для зменшення впливу зовнішніх загроз.

Матриця SWOT-аналізу ПП «Імені Калашника»

[узагальнено автором за даними підприємства]

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
		1. Залучення інвестицій для розвитку машинно-тракторного парку. 2. Впровадження інноваційних рішень. 3. Розширення ринків збуту.	1. Законодавчі зміни. 2. Кліматичні зміни. 3. Коливання ринкових цін.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
	1. Велика посівна площа. 2. Високий рівень товарної продукції. 3. Стабільна кількість працівників.	1. Залучення інвестицій для розвитку машинно-тракторного парку для роботи великих посівних площах. 2. Впровадження інноваційних рішень для підвищення продуктивності. 3. Розширення ринків збуту покращення реалізації товарної продукції.	1. Підвищення кваліфікації працівників для адаптації до змін у законодавстві. 2. Поліпшення продукції з метою реагування на кліматичні зміни. 3. Використання сучасних методів управління для протидії коливанням ринкових цін.
	Слабкі сторони	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
	1. Залежність від традиційних методів управління. 2. Недостатня диверсифікація продукції. 3. Відсутність відділу маркетингу.	1. Впровадження нових методів управління для зниження залежності від традиційних. 2. Диверсифікація продукції для зниження ризиків. 3. Створення відділу маркетингу для покращення реалізації продукції.	1. Використання фінансових резервів для адаптації до коливань ринкових цін. 2. Розробка кризових планів для підтримки стабільності в умовах змін у законодавстві. 3. Підготовка до впровадження нових технологій для зниження впливу кліматичних змін.

Матриця SWOT-аналізу ТОВ «Востокстройгаз»**[узагальнено автором за даними підприємства]**

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
		1. Впровадження інновацій. 2. Розширення ринків збуту. 3. Залучення інвестицій для модернізації виробництва.	1. Законодавчі зміни. 2. Мінливі ринкові умови. 3. Кліматичні зміни.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
	1. Стабільна посівна площа. 2. Високий рівень товарної продукції. 3. Збільшення валової продукції у певні роки.	1. Оптимізація посівних площ завдяки інноваційним технологічним рішенням. 2. Розширення збуту шляхом нарощування товарної продукції. 3. Інвестиційне стимулювання модернізації виробництва.	1. Адаптація виробничих процесів до законодавчих змін завдяки впровадженню інноваційних підходів. 2. Розширення асортименту продукції для полегшення адаптації до ринкових умов. 3. Забезпечення високої якості продукції в умовах впливу кліматичних змін.
	Слабкі сторони	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
	1. Відсутність поголів'я тварин. 2. Коливання кількості працівників. 3. Залежить від старих технологій.	1. Залучення фінансових ресурсів для створення поголів'я тварин. 2. Впровадження нових технологій для зниження залежності від старих. 3. Залучення додаткових працівників для стабілізації виробничих процесів.	1. Застосування фінансових резервів із метою стабілізації в умовах змін у законодавстві. 2. Планування антикризових заходів для адаптації до ринкової динаміки. 3. Використання нових методів управління задля протидії кліматичним змінам.

Матриця SWOT-аналізу ТОВ «Гарант-2005»
[узагальнено автором за даними підприємства]

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
		1. Впровадження нових технологій. 2. Залучення грантів. 3. Розширення ринків збуту.	1. Законодавчі зміни. 2. Кліматичні зміни. 3. Коливання ринкових цін.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
	1. Велика посівна площа. 2. Стабільне поголів'я тварин. 3. Високий рівень валової продукції.	1. Впровадження нових технологій для підвищення врожайності на великих посівних площах. 2. Залучення грантів для модернізації інфраструктури. 3. Розширення ринків збуту завдяки високому рівню валової продукції.	1. Використання нових технологій для підвищення ефективності виробництва в умовах законодавчих змін. 2. Адаптація до кліматичних змін завдяки використанню нових технологій. 3. Використання сучасних методів управління для протидії коливанням ринкових цін.
	Слабкі сторони	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
	1. Зменшення кількості працівників. 2. Коливання товарної продукції. 3. Залежність від традиційних методів вирощування.	1. Впровадження нових методів управління для підвищення продуктивності працівників. 2. Оптимізація виробничих процесів для зниження залежності від традиційних методів вирощування. 3. Використання нових технологій для стабілізації обсягів товарної продукції.	1. Спрямовання фінансових ресурсів на стабілізацію в умовах нормативних змін. 2. Створення антикризових стратегій як відповідь на зміну ринкових умов. 3. Підготовка до впровадження нових методів управління для зниження впливу змін у законодавстві.

**Матриця SWOT-аналізу ТОВ «Елеватор «Чиста
криниця» [узагальнено автором за даними підприємства]**

		Зовнішнє середовище	
		Можливості	Загрози
		1. Впровадження інноваційних технологій. 2. Розширення ринків збуту. 3. Активізація інвестування в оновлення виробництва.	1. Законодавчі зміни. 2. Мінливі ринкові умови. 3. Кліматичні умови.
Внутрішнє середовище	Сильні сторони	Поле «СІМ»	Поле «СІЗ»
	1. Велика посівна площа. 2. Високий рівень валової продукції. 3. Значний рівень товарної продукції.	1. Впровадження інноваційної технології для підвищення ефективності на посівних площах. 2. Розширення ринків збуту завдяки великому обсягу валової продукції. 3. Залучення інвестицій для модернізації виробничих процесів.	1. Використання нових технологій для підвищення ефективності виробництва в умовах законодавчих змін. 2. Адаптація до мінливих ринкових умов завдяки збільшенню валової продукції. 3. Підвищення якості продукції в протидію кліматичним змінам.
	Слабкі сторони	Поле «СЛМ»	Поле «СЛЗ»
	1. Коливання кількості працівників. 2. Мале поголів'я тварин. 3. Нестабільність валової продукції у деякі роки.	1. Залучення фінансових ресурсів для стабілізації кількості працівників. 2. Інвестиції у відновлення поголів'я тварин для диверсифікації виробництва. 3. Впровадження технологій для підвищення ефективності в умовах нестабільності валової продукції.	1. Використання наявних фінансових резервів задля стабілізації в умовах оновлення законодавства. 2. Розроблення стратегій реагування на умови мінливого ринку. 3. Перегляд стратегічних рішень з урахуванням кліматичних чинників.

Додаток Р

Результати опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Мета дослідження – визначити показники та їхні вагові коефіцієнти для розрахунку індексу економічної ефективності.

Вид – експертна оцінка.

Метод збору даних – анкетування через онлайн-форму Google Forms, що забезпечує зручний та ефективний процес отримання відомостей від респондентів для визначення показників та їхніх вагових коефіцієнтів для розрахунку індексу економічної ефективності.

Цільова аудиторія – фахівці аграрної сфери, зокрема керівництво та персонал фінансово-економічних відділів аграрних підприємств Полтавської області, а також науково-педагогічні працівники економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Вибірка – 54 респонденти: фахівці аграрних підприємств, викладачі економічних спеціальностей закладів вищої освіти, аналітики, економісти, менеджери.

Період проведення опитування – з 14.10.2024 р. до 20.10.2024 р.

Дослідження проведено у форматі кількісного експертного опитування з елементами якісного аналізу пропозицій учасників. Анкета містила у чотирьох перших розділах переліки показників, серед яких учасникам пропонувалося обрати по три найважливіші, на їхню думку, для оцінювання інтегральних показників. Обраним показникам присвоювався бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. У п'ятому розділі здійснювалося оцінювання важливості інтегральних показників, що формують індекс економічної ефективності. Кожному з них також присвоювався бал від 1 до 5. Крім того, анкета містила запитання щодо внесення учасниками власних пропозицій показників.

У вибірці взяли участь 54 експерти. Основними критеріями відбору респондентів були наявність досвіду в сфері економіки або управління.

30 учасників мали досвід роботи в аграрній сфері понад 10 років, що підвищує якість опитування. Водночас 9 респондентів мали досвід від 5 до 10 років, 5 – від 3 до 5 років, а 9 – від 1 до 3 років (рис. Р.1).

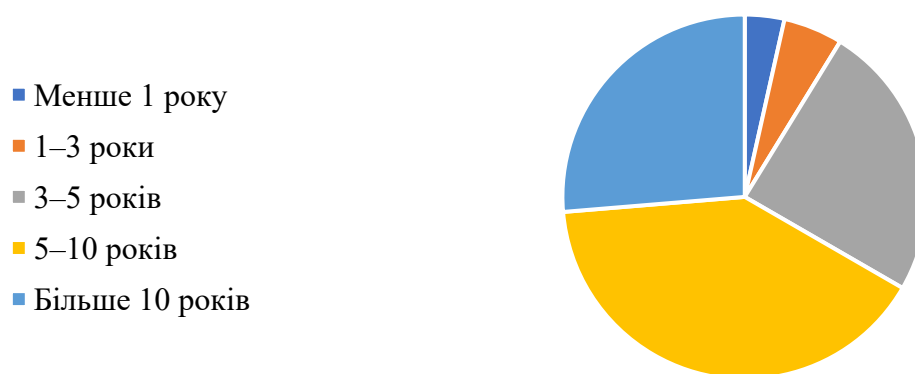

Рис. Р.1. Досвід роботи учасників опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [зібрано автором]

Під час дослідження було використано метод експертного бального оцінювання з подальшою нормалізацією результатів. Зібрані за результатами опитування дані було агреговано шляхом підсумовування балів за кожним показником. Для забезпечення порівнянності результатів ці суми було локально нормалізовано в межах групи лідерів відповідно до підходу статистичного групування ознак за рівнем значущості (табл. Р.1–Р.2).

Таблиця Р.1

Результати опитування з розподілом балів за показниками та зважена оцінка на основі частки в групі лідерів [зібрано та розраховано автором]

Показники	Сума найбільшої кількості балів, бал	Зважена оцінка
1	2	3
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів		
Землевіддача, тис. грн	157	0,41
Землезабезпеченість, га/осіб	122	0,32
Рентабельність посівної площі, %	103	0,27
Усього віддано балів трьома показникам-лідерам, бал	382	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	546	—
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів		
Рентабельність активів, %	98	0,38
Коефіцієнт обертання основних засобів	80	0,31
Коефіцієнт обертання запасів	80	0,31

Продовж. табл. Р.1

1	2	3
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	258	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	467	—
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів		
Продуктивність праці, тис. грн/особу	190	0,49
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	104	0,27
Рентабельність витрат на оплату праці, %	93	0,24
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	387	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	654	—
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів		
Рентабельність власного капіталу, %	249	0,43
Коефіцієнт автономії	162	0,28
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	167	0,29
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	578	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	743	—

Таблиця Р.2

**Результати опитування з розподілом балів
за інтегральними показниками та зважена оцінка на
основі частки від усіх балів [зібрано та розраховано автором]**

Показники	Сума найбільшої кількості балів, бал	Зважена оцінка
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	139	0,28
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	114	0,23
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	129	0,26
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	115	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	497	—

Під час опитування респонденти заповнювали анкету, яка складалася з шести розділів (рис. Р.2–Р.7).

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Шановні учасники, щиро дякуємо за вашу участь в опитуванні.

Мета дослідження – визначити показники та їхні вагові коефіцієнти для розрахунку індексу економічної ефективності. Ваші відповіді допоможуть встановити, які показники є найбільш значущими для оцінювання економічної ефективності. Опитування є анонімним – усі отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді, без розкриття особистої інформації.

Опитування проводиться з 14.10.2024 р. до 20.10.2024 р.

Інструкція:

- У перших чотирьох розділах вам необхідно обрати з переліку по три найважливіші, на вашу думку, показники для оцінювання інтегральних показників. Присвойте кожному показнику бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості.
- У п'ятому розділі оцініть за важливістю інтегральні показники, які складають індекс економічної ефективності. Присвойте кожному показнику бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості.
- У шостому розділі вкажіть загальні відомості про себе.

Будь ласка, уважно читайте запитання та дотримуйтеся вказівок.

Заповнення анкети займе приблизно 5–10 хвилин. Щиро просимо відповідати відверто. Ваш досвід надзвичайно важливий для нас. У разі виникнення запитань звертайтеся на електронну пошту: vladesyuk@gmail.com

[Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді.](#) [Докладніше](#)

Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання ефективності земельних ресурсів, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Водомісткість	☐	☐	☐	☐	☐
Землевідача	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт використання ріллі	☐	☐	☐	☐	☐
Рентабельність посівної площі	☐	☐	☐	☐	☐
Землезабезпеченість	☐	☐	☐	☐	☐
Щільність тварин	☐	☐	☐	☐	☐
Питома вага інтенсивних культур	☐	☐	☐	☐	☐
Землемісткість	☐	☐	☐	☐	☐
Розораність	☐	☐	☐	☐	☐
Ступінь використання землі	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді.

За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь

[Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) · [Політика конфіденційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. Р.2. Перший розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів
Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання ефективності матеріальних ресурсів, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Коефіцієнт обертання основних засобів	☐	☐	☐	☐	☐
Фондомісткість	☐	☐	☐	☐	☐
Фондовіддача	☐	☐	☐	☐	☐
Рентабельність активів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт обертання запасів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт зносу основних фондів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт оновлення основних фондів	☐	☐	☐	☐	☐
Матеріаломісткість	☐	☐	☐	☐	☐
Матеріаловіддача	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт вибуття основних фондів	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку?
Якщо ні, залиште питання без відповіді.
За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь: _____

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не показуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) - [Політика конфіденційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. Р.3. Другий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання ефективності трудових ресурсів, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Рентабельність витрат на оплату праці	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт загального обороту працівників	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт плинності кадрів	☐	☐	☐	☐	☐
Працевзбезпеченість	☐	☐	☐	☐	☐
Виробток на одного працівника	☐	☐	☐	☐	☐
Продуктивність праці	☐	☐	☐	☐	☐
Фондоозброєність праці	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт використання робочого часу	☐	☐	☐	☐	☐
Запас праці	☐	☐	☐	☐	☐
Трудомісткість	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді. За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь:

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Формх.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) - [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Tell](#)

Google Форми

Рис. Р.4. Третій розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів
Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання ефективності фінансових ресурсів, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Коефіцієнт покриття витрат	☐	☐	☐	☐	☐
Ефективність капітальних вкладень	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	☐	☐	☐	☐	☐
Маржа операційного прибутку	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт фінансової стабільності	☐	☐	☐	☐	☐
Рентабельність продажів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт обертання кредиторської заборгованості	☐	☐	☐	☐	☐
Рентабельність власного капіталу	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт автономії	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді.
За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) · [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. Р.5. Четвертий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Індекс економічної ефективності
Присвойте інтегральним показникам оцінки від 1 до 5 залежно від їхнього ступеня важливості для оцінювання індексу економічної ефективності.

	1	2	3	4	5
Інтегральний показник ефективності трудових ресурсів	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник ефективності земельних ресурсів	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник ефективності фінансових ресурсів	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник ефективності матеріальних ресурсів	☐	☐	☐	☐	☐

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.
Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) - [Політика конфідельності](#)
Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. Р.6. П'ятий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

The image shows a Google Forms interface in a web browser. The title of the form is 'Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств'. Below the title, there is a link to 'Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді.' and a link to 'Докладніше'. The form is divided into sections. The first section is 'Інформація про учасника опитування', which includes a prompt to 'Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.' Below this, there are three input fields: 'Сфера діяльності:', 'Посада:', and 'Досвід роботи:'. The 'Досвід роботи:' field has five radio button options: 'Менше 1 року', '1-3 роки', '3-5 років', '5-10 років', and 'Більше 10 років'. At the bottom of the form, there are three buttons: 'Назад', 'Надіслати', and 'Очистити форму'. Below the buttons, there is a small disclaimer: 'Ніколи не вводьте паролі в Google Формах.' followed by a link to 'Умови використання'. At the very bottom, there is a Google logo and the text 'Google Форми'.

Комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств

[Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді.](#) [Докладніше](#)

Інформація про учасника опитування

Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.

Сфера діяльності:

Ваша відповідь

Посада:

Ваша відповідь

Досвід роботи:

☐ Менше 1 року

☐ 1-3 роки

☐ 3-5 років

☐ 5-10 років

☐ Більше 10 років

[Назад](#) [Надіслати](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вводьте паролі в Google Формах.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. Р.7. Шостий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств [сформовано автором]

Додаток С

Показники		Роки					Середнє значення за 2019-2023 рр.	Вихідні					Сума	Частка	Корис
		2019	2020	2021	2022	2023		2019	2020	2021	2022	2023			
Інтегральний	Землебудівна, тис. грн	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	5E-03	0,071
показник ефективності земельних ресурсів	Землезабезпеченість, га/осіб	18,1	20,5	25,8	23,2	28,3	23,2	25,8	7,2	6,8	0,0	26,1	65,9	1E+01	3,631
Інтегральний	Рентабельність площ посівів, %	-18,3	2,5	19,3	-3,4	-17,9	-3,6	215,8	36,6	32,6	0,0	206,2	981,2	2E+02	14,069
показник ефективності матеріальних ресурсів	Рентабельність активів, %	-24,7	3,7	28,3	-3,9	-14,5	-2,2	593,9	35,4	91,7	2,9	151,6	1625,5	3E+02	18,031
Інтегральний	Коефіцієнт оборотності основних засобів	4,240	5,897	8,930	8,672	1,443	5,836	2,5	0,0	9,6	8,0	19,3	39,3	8E+00	2,810
показник ефективності трудових ресурсів	Коефіцієнт оборотності запасів	2,424	2,403	1,898	1,689	2,219	2,127	0,1	0,1	0,1	0,2	0,0	0,4	8E-02	0,389
Інтегральний	Продуктивність праці, тис. грн/особу	448,2	576,4	801,7	629,1	768,8	644,8	38666,4	4678,7	24604,7	247,7	13355,7	83353,2	2E+04	129,270
показник ефективності фінансових ресурсів	Фондооборотність праці, тис. грн/особу	105,7	97,8	89,8	72,5	532,7	179,7	5472,1	6713,7	8085,3	11480,9	12459,5	116445,5	3E+04	176,831
Інтегральний	Рентабельність витрат на оплату праці, %	-98,1	14,6	126,6	-19,9	-132,9	-21,9	5804,4	1335,8	22065,0	4,2	12311,6	41520,9	8E+03	91,127
показник ефективності фінансових ресурсів	Рентабельність власного капіталу, %	-59,4	11,1	62,4	-7,9	-22,1	-3,2	3163,0	205,6	4298,8	22,3	358,7	8048,5	2E+03	40,121
Інтегральний	Коефіцієнт автономії	0,310	0,362	0,523	0,470	0,749	0,483	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	2E-02	0,153
показник ефективності фінансових ресурсів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,019	0,009	0,001	0,011	0,007	0,010	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2E-05	0,005

Рис. С.1. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання економічної ефективності ВСК «Злагода», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Показники		Роки					Середнє значення за 2019-2023 рр.	Вихідні					Сума	Частка	Корис
		2019	2020	2021	2022	2023		2019	2020	2021	2022	2023			
Інтегральний	Землебудівна, тис. грн	0,4	0,6	0,5	0,4	0,7	0,5	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	6E-03	0,077
показник ефективності земельних ресурсів	Землезабезпеченість, га/осіб	16,0	15,8	15,7	15,3	14,9	15,6	0,1	0,1	0,0	0,0	0,4	0,7	1E-01	0,364
Інтегральний	Рентабельність площ посівів, %	4,2	8,3	26,9	0,4	7,8	9,5	28,3	1,5	301,8	83,3	3,9	417,8	8E+01	9,141
показник ефективності матеріальних ресурсів	Рентабельність активів, %	3,8	7,0	19,4	0,3	5,1	7,1	11,1	0,0	150,5	46,8	3,9	212,3	4E+01	6,516
Інтегральний	Коефіцієнт оборотності основних засобів	2,618	2,706	2,807	2,730	3,416	2,871	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,4	9E-03	0,396
показник ефективності трудових ресурсів	Коефіцієнт оборотності запасів	1,695	1,634	1,263	1,283	1,598	1,497	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,2	3E-02	0,182
Інтегральний	Продуктивність праці, тис. грн/особу	490,7	522,9	603,6	604,9	760,0	596,4	11184,4	5404,4	31,4	72,7	26756,1	43469,0	9E+03	93,241
показник ефективності фінансових ресурсів	Фондооборотність праці, тис. грн/особу	184,6	193,2	215,0	221,6	219,9	206,9	497,0	185,9	66,7	217,7	169,2	1136,4	2E+03	15,076
Інтегральний	Рентабельність витрат на оплату праці, %	17,5	28,2	77,6	1,1	20,4	28,9	130,0	0,6	2343,8	776,1	73,7	3344,2	7E+02	25,862
показник ефективності фінансових ресурсів	Рентабельність власного капіталу, %	4,1	7,6	21,3	0,3	5,8	7,8	13,6	0,0	180,8	56,3	4,2	255,0	5E+01	7,142
Інтегральний	Коефіцієнт автономії	0,911	0,926	0,900	0,872	0,910	0,904	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3E-04	0,018
показник ефективності фінансових ресурсів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,183	0,330	0,437	0,282	0,301	0,351	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	1E-02	0,112

Рис. С.2. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання економічної ефективності ПП «Імені Калашника», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Продовж. дод. С

Показники		Роки					Середнє значення за 2019-2023 рр.	Вихідні дані					Сума	Частка	Корис
		2019	2020	2021	2022	2023		2019	2020	2021	2022	2023			
Інтегральний	Землевідача, тис. грі	4.1	3.2	3.5	3.0	3.0	3.6	0.3	0.1	0.0	0.1	0.3	0.9	2E-01	0.426
показник ефективності земельних ресурсів	Землезабезпеченість, га/осіб	8.1	9.1	9.4	8.6	9.0	8.8	0.5	0.1	0.3	0.1	0.0	1.0	2E-01	0.436
Інтегральний	Рентабельність площ посівів, %	11.7	304.3	389.9	296.4	36.8	207.8	38453.9	9311.7	33154.6	7844.7	29259.8	118024.7	2E+04	133.639
показник ефективності матеріальних ресурсів	Рентабельність активів, %	1.4	32.1	29.8	16.5	2.1	16.4	224.1	245.9	119.5	0.0	202.5	852.0	2E+02	13.054
Інтегральний	Коефіцієнт оборотності основних засобів	11.462	13.228	14.969	10.906	7.188	11.511	0.0	2.8	11.7	0.4	19.0	34.0	7E+00	2.006
показник ефективності трудових ресурсів	Коефіцієнт оборотності запасів	0.943	0.668	0.822	1.166	0.859	0.892	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.1	3E-02	0.163
Інтегральний	Продуктивність праці, тис. грн/особу	1029.5	1112.1	1637.5	1676.1	1260.4	1344.9	99480.2	54206.6	85600.8	109656.6	5699.1	354443.3	7E+04	266.524
показник ефективності фінансових ресурсів	Фондооборітність праці, тис. грн/особу	89.8	84.1	109.4	153.7	178.6	122.7	1081.9	1491.4	177.5	918.9	2004.3	6615.9	1E+03	36.376
Інтегральний	Рентабельність витрат на оплату праці, %	16.5	449.8	524.0	369.1	50.2	281.9	70428.8	28180.5	58615.7	7591.8	53696.1	218512.9	4E+04	209.052
показник ефективності фінансових ресурсів	Рентабельність власного капіталу, %	1.6	33.7	31.2	17.1	2.2	17.2	242.8	273.4	197.4	0.0	224.4	938.0	2E+02	13.697
Інтегральний	Коефіцієнт автономії	0.925	0.971	0.942	0.980	0.982	0.960	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3E-04	0.023
показник ефективності фінансових ресурсів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0.000	0.000	0.001	0.002	0.000	0.000	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1E+02	10.435

Рис. С.3. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання економічної ефективності ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Показники		Роки					Середнє значення за 2019-2023 рр.	Вихідні дані					Сума	Частка	Корис
		2019	2020	2021	2022	2023		2019	2020	2021	2022	2023			
Інтегральний	Землевідача, тис. грі	2.1	0.9	0.8	0.4	2.7	1.4	0.4	0.3	0.4	0.7	1.7	3.5	7E-01	0.838
показник ефективності земельних ресурсів	Землезабезпеченість, га/осіб	13.5	27.0	30.6	30.1	30.4	26.3	165.0	0.5	18.8	14.3	16.5	215.0	4E+01	6.557
Інтегральний	Рентабельність площ посівів, %	54.9	29.6	51.4	1.6	55.2	38.5	268.5	80.2	165.8	1363.1	276.1	2153.6	4E+02	20.754
показник ефективності матеріальних ресурсів	Рентабельність активів, %	5.8	4.9	7.3	0.2	5.3	4.7	1.3	0.0	6.3	20.3	0.4	28.5	6E+00	2.389
Інтегральний	Коефіцієнт оборотності основних засобів	1.114	1.107	1.345	1.154	4.208	1.786	0.5	0.5	0.4	0.4	0.5	7.4	1E+00	1.214
показник ефективності трудових ресурсів	Коефіцієнт оборотності запасів	0.897	0.849	0.774	0.441	1.633	0.919	0.0	0.0	0.0	0.2	0.5	0.8	2E-01	0.391
Інтегральний	Продуктивність праці, тис. грн/особу	998.4	1110.0	1533.5	1180.6	5224.7	2006.5	1022137.8	806091.0	226498.7	687017.3	10338070.9	13082815.8	3E+06	1617.579
показник ефективності фінансових ресурсів	Фондооборітність праці, тис. грн/особу	896.5	1002.4	1140.2	1022.7	1241.7	1069.7	26960.4	3402.2	6325.8	1445.3	32763.5	70897.1	1E+04	119.077
Інтегральний	Рентабельність витрат на оплату праці, %	473.2	443.8	680.4	17.5	602.1	443.4	888.2	0.1	56178.5	181396.0	23194.0	203656.9	7E+04	229.633
показник ефективності фінансових ресурсів	Рентабельність власного капіталу, %	8.0	7.6	11.9	0.4	11.9	7.9	0.0	0.1	15.5	57.4	15.6	88.6	2E+01	4.210
Інтегральний	Коефіцієнт автономії	0.680	0.611	0.612	0.486	0.419	0.563	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	9E-03	0.097
показник ефективності фінансових ресурсів	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0.004	0.005	0.016	0.005	0.002	0.006	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2E-05	0.005

Рис. С.4. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання економічної ефективності ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Продовж. дод. С

[illegible]

Рис. С.5. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання економічної ефективності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Додаток Т

Таблиця Т.1

**Показники для оцінювання економічної ефективності
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Роки					Середнє значення за 2019 – 2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Землевіддача, тис. грн	0,5	0,6	0,5	0,4	0,4	0,5
Землезабезпеченість, га/осіб	18,1	20,5	25,8	23,2	28,3	23,2
Рентабельність посівної площі, %	-18,3	2,5	19,3	-3,4	-17,9	-3,6
Рентабельність активів, %	-24,7	3,7	28,3	-3,9	-14,5	-2,2
Коефіцієнт обертання основних засобів	4,240	5,897	8,930	8,672	1,443	5,836
Коефіцієнт обертання запасів	2,424	2,403	1,898	1,689	2,219	2,127
Продуктивність праці, тис. грн/особу	448,2	576,4	801,7	629,1	768,8	644,8
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	105,7	97,8	89,8	72,5	532,7	179,7
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-98,1	14,6	126,6	-19,9	-132,9	-21,9
Рентабельність власного капіталу, %	-59,4	11,1	62,4	-7,9	-22,1	-3,2
Коефіцієнт автономії	0,310	0,362	0,523	0,470	0,749	0,483
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,019	0,009	0,005	0,012	0,007	0,010
ПП «Імені Калашника»						
Землевіддача, тис. грн	0,6	0,6	0,5	0,4	0,7	0,5
Землезабезпеченість, га/осіб	16,0	15,8	15,7	15,5	14,9	15,6
Рентабельність посівної площі, %	4,2	8,3	26,9	0,4	7,8	9,5
Рентабельність активів, %	3,8	7,0	19,4	0,3	5,1	7,1
Коефіцієнт обертання основних засобів	2,658	2,706	2,807	2,730	3,456	2,871
Коефіцієнт обертання запасів	1,695	1,634	1,263	1,293	1,598	1,497
Продуктивність праці, тис. грн/особу	490,7	522,9	603,6	604,9	760,0	596,4
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	184,6	193,2	215,0	221,6	219,9	206,9

Продовж. табл. Т.1

1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність витрат на оплату праці, %	17,5	28,2	77,6	1,1	20,4	28,9
Рентабельність власного капіталу, %	4,1	7,6	21,3	0,3	5,8	7,8
Коефіцієнт автономії	0,911	0,926	0,900	0,872	0,910	0,904
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,183	0,350	0,437	0,282	0,501	0,351
ТОВ «Востокстройгаз»						
Землевіддача, тис. грн	4,1	3,2	3,5	3,9	3,0	3,6
Землезабезпеченість, га/осіб	8,1	9,1	9,4	8,6	9,0	8,8
Рентабельність посівної площі, %	11,7	304,3	389,9	296,4	36,8	207,8
Рентабельність активів, %	1,4	32,1	29,8	16,5	2,1	16,4
Коефіцієнт обертання основних засобів	11,462	13,228	14,969	10,906	7,188	11,551
Коефіцієнт обертання запасів	0,943	0,668	0,822	1,166	0,859	0,892
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1029,5	1112,1	1637,5	1676,1	1269,4	1344,9
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	89,8	84,1	109,4	153,7	176,6	122,7
Рентабельність витрат на оплату праці, %	16,5	449,8	524,0	369,1	50,2	281,9
Рентабельність власного капіталу, %	1,6	33,7	31,2	17,1	2,2	17,2
Коефіцієнт автономії	0,925	0,971	0,942	0,980	0,982	0,960
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	6,080	12,991	5,041	13,558	34,019	14,338
ТОВ «Гарант-2005»						
Землевіддача, тис. грн	2,1	0,9	0,8	0,6	2,7	1,4
Землезабезпеченість, га/осіб	13,5	27,0	30,6	30,1	30,4	26,3
Рентабельність посівної площі, %	54,9	29,6	51,4	1,6	55,2	38,5
Рентабельність активів, %	5,8	4,9	7,3	0,2	5,3	4,7
Коефіцієнт обертання основних засобів	1,114	1,107	1,345	1,154	4,208	1,786
Коефіцієнт обертання запасів	0,897	0,849	0,774	0,441	1,633	0,919
Продуктивність праці, тис. грн/особу	998,4	1110,0	1533,5	1180,6	5224,7	2009,5
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	896,5	1002,4	1140,2	1022,7	1241,7	1060,7
Рентабельність витрат на оплату праці, %	473,2	443,8	680,4	17,5	602,1	443,4
Рентабельність власного капіталу, %	8,0	7,6	11,9	0,4	11,9	7,9

Продовж. табл. Т.1

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт автономії	0,689	0,611	0,612	0,486	0,419	0,563
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,004	0,005	0,016	0,005	0,002	0,006
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Землевіддача, тис. грн	1,7	1,4	1,1	1,8	1,1	1,4
Землезабезпеченість, га/осіб	21,8	22,6	29,0	17,0	18,0	21,7
Рентабельність посівної площі, %	6,9	88,7	140,3	84,0	26,5	69,3
Рентабельність активів, %	1,7	19,7	25,5	11,4	3,4	12,3
Коефіцієнт обертання основних засобів	7,431	8,653	9,604	11,687	5,515	8,578
Коефіцієнт обертання запасів	0,880	0,840	0,709	1,504	0,624	0,911
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1177,0	1216,2	1605,5	1515,0	951,4	1293,0
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	158,4	140,6	167,2	129,6	172,5	153,7
Рентабельність витрат на оплату праці, %	23,1	305,0	446,2	238,3	71,5	216,8
Рентабельність власного капіталу, %	2,0	22,1	27,2	12,2	3,7	13,4
Коефіцієнт автономії	0,877	0,901	0,963	0,915	0,918	0,915
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	3,513	4,859	5,463	4,830	6,969	5,127

Додаток У

Таблиця У.1

**Нормалізація показників для оцінювання економічної
ефективності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської
області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
ВСК «Злагода»					
Землевіддача, тис. грн	0,71	1,37	0,18	-0,99	-1,27
Землезабезпеченість, га/осіб	-1,40	-0,74	0,72	0,01	1,41
Рентабельність посівної площі, %	-1,05	0,43	1,63	0,01	-1,03
Рентабельність активів, %	-1,24	0,33	1,69	-0,10	-0,68
Коефіцієнт обертання основних засобів	-0,57	0,02	1,10	1,01	-1,56
Коефіцієнт обертання запасів	1,03	0,96	-0,79	-1,51	0,32
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,52	-0,53	1,21	-0,12	0,96
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	-0,42	-0,46	-0,51	-0,61	2,00
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-0,84	0,40	1,63	0,02	-1,22
Рентабельність власного капіталу, %	-1,40	0,36	1,63	-0,12	-0,47
Коефіцієнт автономії	-1,13	-0,79	0,26	-0,08	1,74
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	1,70	-0,29	-1,13	0,45	-0,73
ПП «Імені Калашника»					
Землевіддача, тис. грн	0,32	0,27	-0,88	-1,27	1,56
Землезабезпеченість, га/осіб	1,06	0,71	0,25	-0,21	-1,81
Рентабельність посівної площі, %	-0,58	-0,13	1,90	-1,00	-0,19
Рентабельність активів, %	-0,51	-0,02	1,88	-1,05	-0,30
Коефіцієнт обертання основних засобів	-0,72	-0,56	-0,22	-0,48	1,97
Коефіцієнт обертання запасів	1,09	0,76	-1,29	-1,12	0,56
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,13	-0,79	0,08	0,09	1,75
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	-1,48	-0,90	0,54	0,98	0,86
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-0,44	-0,03	1,88	-1,08	-0,33

Продовж. табл. У.1

1	2	3	4	5	6
Рентабельність власного капіталу, %	-0,52	-0,03	1,88	-1,05	-0,29
Коефіцієнт автономії	0,40	1,24	-0,21	-1,77	0,34
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-1,49	0,00	0,77	-0,61	1,34
ТОВ «Востокстройгаз»					
Землевіддача, тис. грн	1,36	-0,86	-0,05	0,85	-1,30
Землезабезпеченість, га/осіб	-1,61	0,57	1,27	-0,59	0,36
Рентабельність посівної площі, %	-1,28	0,63	1,19	0,58	-1,11
Рентабельність активів, %	-1,15	1,20	1,03	0,01	-1,09
Коефіцієнт обертання основних засобів	-0,03	0,64	1,31	-0,25	-1,67
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	-1,37	-0,43	1,68	-0,20
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,18	-0,87	1,10	1,24	-0,28
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	-0,90	-1,06	-0,37	0,85	1,48
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-1,27	0,80	1,16	0,42	-1,11
Рентабельність власного капіталу, %	-1,14	1,21	1,03	0,00	-1,09
Коефіцієнт автономії	-1,54	0,47	-0,81	0,90	0,98
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-0,79	-0,13	-0,89	-0,07	1,89
ТОВ «Гарант-2005»					
Землевіддача, тис. грн	0,78	-0,63	-0,71	-1,01	1,57
Землезабезпеченість, га/осіб	-1,96	0,10	0,66	0,58	0,62
Рентабельність посівної площі, %	0,79	-0,43	0,62	-1,78	0,80
Рентабельність активів, %	0,47	0,08	1,07	-1,89	0,26
Коефіцієнт обертання основних засобів	-0,55	-0,56	-0,36	-0,52	1,99
Коефіцієнт обертання запасів	-0,06	-0,18	-0,37	-1,22	1,83
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,63	-0,56	-0,29	-0,51	1,99
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	-1,38	-0,49	0,67	-0,32	1,52
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,13	0,00	1,03	-1,85	0,69
Рентабельність власного капіталу, %	0,01	-0,09	0,94	-1,80	0,94
Коефіцієнт автономії	1,30	0,49	0,50	-0,79	-1,49

Продовж. табл. У.1

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-0,50	-0,21	1,93	-0,28	-0,95
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Землевіддача, тис. грн	0,96	-0,21	-1,03	1,35	-1,07
Землезабезпеченість, га/осіб	0,04	0,21	1,72	-1,11	-0,87
Рентабельність посівної площі, %	-1,31	0,41	1,49	0,31	-0,90
Рентабельність активів, %	-1,16	0,80	1,43	-0,10	-0,97
Коефіцієнт обертання основних засобів	-0,55	0,04	0,50	1,50	-1,48
Коефіцієнт обертання запасів	-0,10	-0,23	-0,65	1,91	-0,93
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,49	-0,32	1,31	0,93	-1,44
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,29	-0,81	0,83	-1,48	1,17
Рентабельність витрат на оплату праці, %	-1,25	0,57	1,48	0,14	-0,94
Рентабельність власного капіталу, %	-1,16	0,87	1,39	-0,13	-0,98
Коефіцієнт автономії	-1,36	-0,48	1,70	0,02	0,12
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	-1,44	-0,24	0,30	-0,27	1,65

Додаток Ф

Таблиця Ф.1

**Зважена оцінка показників для оцінювання економічної
ефективності досліджуваних аграрних підприємств Полтавської
області, 2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Зважена оцінка	Роки				
		2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Землевіддача, тис. грн	0,41	0,29	0,56	0,07	-0,41	-0,52
Землезабезпеченість, га/осіб	0,32	-0,45	-0,24	0,23	0,00	0,45
Рентабельність посівної площі, %	0,27	-0,28	0,12	0,44	0,00	-0,28
Рентабельність активів, %	0,38	-0,47	0,13	0,64	-0,04	-0,26
Коефіцієнт обертання основних засобів	0,31	-0,18	0,01	0,34	0,31	-0,48
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	0,32	0,30	-0,25	-0,47	0,10
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,49	-0,75	-0,26	0,59	-0,06	0,47
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,27	-0,11	-0,13	-0,14	-0,16	0,54
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,24	-0,20	0,10	0,39	0,01	-0,29
Рентабельність власного капіталу, %	0,43	-0,60	0,15	0,70	-0,05	-0,20
Коефіцієнт автономії	0,28	-0,32	-0,22	0,07	-0,02	0,49
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,29	0,49	-0,09	-0,33	0,13	-0,21
ПП «Імені Калашника»						
Землевіддача, тис. грн	0,41	0,13	0,11	-0,36	-0,52	0,64
Землезабезпеченість, га/осіб	0,32	0,34	0,23	0,08	-0,07	-0,58
Рентабельність посівної площі, %	0,27	-0,16	-0,04	0,51	-0,27	-0,05
Рентабельність активів, %	0,38	-0,19	-0,01	0,72	-0,40	-0,12
Коефіцієнт обертання основних засобів	0,31	-0,22	-0,17	-0,07	-0,15	0,61
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	0,34	0,24	-0,40	-0,35	0,17
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,49	-0,56	-0,39	0,04	0,04	0,86
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,27	-0,40	-0,24	0,15	0,26	0,23
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,24	-0,11	-0,01	0,45	-0,26	-0,08

1	2	3	4	5	6	7
Рентабельність власного капіталу, %	0,43	-0,22	-0,01	0,81	-0,45	-0,12
Коефіцієнт автономії	0,28	0,11	0,35	-0,06	-0,50	0,10
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,29	-0,43	0,00	0,22	-0,18	0,39
ТОВ «Востокстройгаз»						
Землевіддача, тис. грн	0,41	0,56	-0,35	-0,02	0,35	-0,53
Землезабезпеченість, га/осіб	0,32	-0,51	0,18	0,41	-0,19	0,12
Рентабельність посівної площі, %	0,27	-0,34	0,17	0,32	0,16	-0,30
Рентабельність активів, %	0,38	-0,44	0,46	0,39	0,00	-0,41
Коефіцієнт обертання основних засобів	0,31	-0,01	0,20	0,41	-0,08	-0,52
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	0,10	-0,42	-0,13	0,52	-0,06
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,49	-0,58	-0,43	0,54	0,61	-0,14
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,27	-0,24	-0,29	-0,10	0,23	0,40
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,24	-0,30	0,19	0,28	0,10	-0,27
Рентабельність власного капіталу, %	0,43	-0,49	0,52	0,44	0,00	-0,47
Коефіцієнт автономії	0,28	-0,43	0,13	-0,23	0,25	0,27
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,29	-0,23	-0,04	-0,26	-0,02	0,55
ТОВ «Гарант-2005»						
Землевіддача, тис. грн	0,41	0,32	-0,26	-0,29	-0,41	0,64
Землезабезпеченість, га/осіб	0,32	-0,63	0,03	0,21	0,18	0,20
Рентабельність посівної площі, %	0,27	0,21	-0,12	0,17	-0,48	0,22
Рентабельність активів, %	0,38	0,18	0,03	0,41	-0,72	0,10
Коефіцієнт обертання основних засобів	0,31	-0,17	-0,17	-0,11	-0,16	0,62
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	-0,02	-0,05	-0,11	-0,38	0,57
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,49	-0,31	-0,27	-0,14	-0,25	0,97
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,27	-0,37	-0,13	0,18	-0,09	0,41
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,24	0,03	0,00	0,25	-0,45	0,17
Рентабельність власного капіталу, %	0,43	0,01	-0,04	0,40	-0,77	0,40
Коефіцієнт автономії	0,28	0,36	0,14	0,14	-0,22	-0,42

Продовж. табл. Ф.1

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,29	-0,15	-0,06	0,56	-0,08	-0,27
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Землевіддача, тис. грн	0,41	0,39	-0,09	-0,42	0,55	-0,44
Землезабезпеченість, га/осіб	0,32	0,01	0,07	0,55	-0,35	-0,28
Рентабельність посівної площі, %	0,27	-0,35	0,11	0,40	0,08	-0,24
Рентабельність активів, %	0,38	-0,44	0,30	0,54	-0,04	-0,37
Коефіцієнт обертання основних засобів	0,31	-0,17	0,01	0,15	0,47	-0,46
Коефіцієнт обертання запасів	0,31	-0,03	-0,07	-0,20	0,59	-0,29
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,49	-0,24	-0,16	0,64	0,46	-0,70
Фондоозброєність праці, тис. грн/особу	0,27	0,08	-0,22	0,23	-0,40	0,31
Рентабельність витрат на оплату праці, %	0,24	-0,30	0,14	0,36	0,03	-0,23
Рентабельність власного капіталу, %	0,43	-0,50	0,37	0,60	-0,05	-0,42
Коефіцієнт автономії	0,28	-0,38	-0,13	0,48	0,00	0,03
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,29	-0,42	-0,07	0,09	-0,08	0,48

Додаток Х

Результати опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Мета дослідження – визначити показники та їхні вагові коефіцієнти для розрахунку індексу конкурентоспроможності.

Вид – експертна оцінка.

Метод збору даних – анкетування через онлайн-форму Google Forms, що забезпечує ефективне отримання даних для визначення показників та їхніх вагових коефіцієнтів для розрахунку індексу конкурентоспроможності.

Цільова аудиторія – фахівці аграрної сфери, зокрема керівництво та персонал фінансово-економічних відділів аграрних підприємств Полтавської області, а також науково-педагогічні працівники економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Вибірка – 58 респондентів: фахівці аграрних підприємств, викладачі економічних спеціальностей закладів вищої освіти, менеджери, економісти, маркетингологи.

Період проведення опитування – з 04.11.2024 р. до 10.11.2024 р.

Дослідження проведено у форматі кількісного експертного опитування з елементами якісного аналізу пропозицій учасників. Анкета містила у чотирьох перших розділах переліки показників, серед яких учасникам пропонувалося обрати по три найважливіші, на їхню думку, для оцінювання інтегральних показників. Обраним показникам присвоювався бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. У п'ятому розділі здійснювалося оцінювання важливості інтегральних показників, що формують індекс конкурентоспроможності. Кожному з них також присвоювався бал від 1 до 5. Крім того, анкета містила запитання щодо внесення учасниками власних пропозицій показників.

У вибірці взяли участь 58 експертів. Основними критеріями відбору респондентів були наявність досвіду в сфері економіки або управління.

По 19 респондентів мали досвід роботи від 5 до 10 років, а також більше 10 років. Тим часом 12 учасників мали досвід роботи 3–5 років. Отже, 50 із 58 осіб, які взяли участь в опитуванні, мали досвід понад 3 роки в аграрній сфері (рис. Х.1).

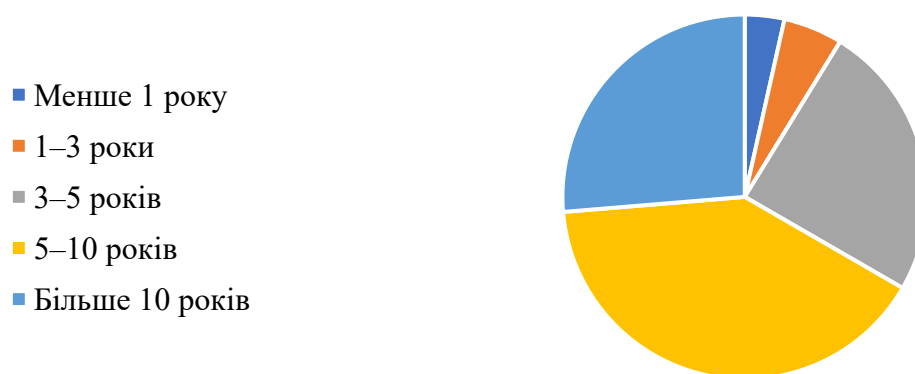

Рис. X.1. Досвід роботи учасників опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [зібрано автором]

Результати емпіричних даних, отриманих шляхом опитування, оброблено методом експертного бального оцінювання з подальшою нормалізацією результатів. Зібрані дані було агреговано шляхом підсумовування балів за кожним показником. Для забезпечення порівнянності результатів ці суми було локально нормалізовано в межах обраної групи згідно з підходом статистичного групування ознак за рівнем значущості (табл. X.1–X.2).

Таблиця X.1

Результати опитування з розподілом балів за показниками та зважена оцінка на основі частки в групі лідерів [зібрано та розраховано автором]

Показники	Сума найбільшої кількості балів, бал	Зважена оцінка
1	2	3
Інтегральний показник ринкової позиції		
Частка ринку, %	251	0,44
Рентабельність продажу, %	166	0,29
Темп зростання чистого доходу, %	154	0,27
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	571	–
Усього віддано балів у опитуванні, бал	755	–
Інтегральний показник операційної ефективності		
Коефіцієнт обертання активів	112	0,35
Фондовіддача, тис. грн	109	0,34
Продуктивність праці, тис. грн/особу	100	0,31

Продовж. табл. X.1

1	2	3
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	321	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	524	—
Інтегральний показник інноваційного потенціалу		
Коефіцієнт придатності основних засобів	78	0,28
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	92	0,33
Частка нематеріальних активів, %	108	0,39
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	278	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	484	—
Інтегральний показник фінансової спроможності		
Коефіцієнт поточної ліквідності	92	0,31
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	95	0,32
Коефіцієнт покриття витрат	111	0,37
Усього віддано балів трьом показникам-лідерам, бал	298	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	533	—

Таблиця X.2

**Результати опитування з розподілом балів
за інтегральними показниками та зважена оцінка на
основі частки від усіх балів [зібрано та розраховано автором]**

Показники	Сума найбільшої кількості балів, бал	Зважена оцінка
Інтегральний показник ринкової позиції	170	0,32
Інтегральний показник операційної ефективності	133	0,25
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	133	0,25
Інтегральний показник фінансової спроможності	96	—
Усього віддано балів у опитуванні, бал	532	—

У процесі опитування респонденти заповнювали анкету, яка складалася з шести розділів (рис. X.2–X.7).

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Шановні учасники, щиро дякуємо за вашу участь в опитуванні.

Мета дослідження – визначити показники та їхні вагові коефіцієнти для розрахунку індексу конкурентоспроможності. Ваші відповіді допоможуть встановити, які показники є найбільш значущими для оцінювання конкурентоспроможності. Опитування є анонімним – усі отримані дані будуть використані лише в узагальненому вигляді, без розкриття особистої інформації.

Опитування проводиться з 04.11.2024 р. до 10.11.2024 р.

Інструкція:

- У перших чотирьох розділах вам необхідно обрати з переліку по три найважливіші, на вашу думку, показники для оцінювання інтегральних показників. Присвойте кожному показнику бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості.
- У п'ятому розділі оцініть за важливістю інтегральні показники, які складають індекс конкурентоспроможності. Присвойте кожному показнику бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості.
- У шостому розділі вкажіть загальні відомості про себе.

Будь ласка, уважно читайте запитання та дотримуйтеся вказівок.

Заповнення анкети займе приблизно 5–10 хвилин. Щиро просимо відповісти відверто. Ваш досвід надзвичайно важливий для нас. У разі виникнення запитань звертайтеся на електронну пошту: vladlesyuk@gmail.com

[Увійдіть в обліковий запис Google](#), щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник ринкової позиції

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання ринкової позиції, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Темп зростання частки ринку	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт цінової конкурентоспроможності	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт проникнення на ринок	☐	☐	☐	☐	☐
Цінова еластичність попиту	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт утримання клієнтів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт концентрації ринку	☐	☐	☐	☐	☐
Частка ринку	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт диверсифікації ринків	☐	☐	☐	☐	☐
Рентабельність продажу	☐	☐	☐	☐	☐
Темп зростання чистого доходу	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді. За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь

ДаліОчистити форму

Насили не вказуйте паролі в Google Форми.
Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його - [Узнайте, як сповістити про це](#)
Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. X.2. Перший розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник операційної ефективності

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання операційної ефективності, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Період оборотності кредиторської заборгованості	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт операційних витрат	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт енергоефективності	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт дефектності виробництва	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт простой обладнання	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт використання виробничих потужностей	☐	☐	☐	☐	☐
Фондовіддача	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт обертання активів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт операційного циклу	☐	☐	☐	☐	☐
Продуктивність праці	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді. За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форм.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умова використання](#) - [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. X.3. Другий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

[Увійдіть в обліковий запис Google](#), щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник інноваційного потенціалу

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання інноваційного потенціалу, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Частка нематеріальних активів	☐	☐	☐	☐	☐
Частка інноваційної продукції у загальному обсязі продажів	☐	☐	☐	☐	☐
Темп зростання нематеріальних активів	☐	☐	☐	☐	☐
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій	☐	☐	☐	☐	☐
Частка витрат на дослідження та розробки у доході	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт ринкової новизни	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт придатності основних засобів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт залучення зовнішнього фінансування інновацій	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт оновлення основних засобів	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт технічної готовності	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді. За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь:

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не показуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) - [Політика конфідентності](#)

Does this form look suspicious? [Заг](#)

Google Форми

Рис. X.4. Третій розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Інтегральний показник фінансової спроможності

Оберіть показники, які ви вважаєте найбільш важливими для оцінювання фінансової спроможності, а також присвойте кожному бал від 1 до 5 залежно від ступеня важливості. Необхідно обрати три варіанти в межах кожного інтегрального показника.

	1	2	3	4	5
Коефіцієнт покриття відсотків	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт фінансової залежності	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт швидкої ліквідності	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт покриття витрат	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт автономії	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт заборгованості	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	☐	☐	☐	☐	☐
Коефіцієнт поточної ліквідності	☐	☐	☐	☐	☐

Чи хочете запропонувати інший показник, якого ви не знайшли в переліку? Якщо ні, залиште питання без відповіді. За бажанням ви можете додати показник та присвоїти йому оцінку від 1 до 5 балів.

Ваша відповідь

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умова використання](#) [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. X.5. Четвертий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. [Докладніше](#)

Індекс конкурентоспроможності
Присвойте інтегральним показникам оцінки від 1 до 5 залежно від їхнього ступеня важливості для оцінювання індексу економічної ефективності.

	1	2	3	4	5
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник фінансової спроможності	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник операційної ефективності	☐	☐	☐	☐	☐
Інтегральний показник ринкової позиції	☐	☐	☐	☐	☐

[Назад](#) [Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.
Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умови використання](#) - [Політика конфідційності](#)
Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. X.6. П'ятий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

The image shows a Google Forms interface in a web browser. The title of the form is 'Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств'. Below the title, there is a link to 'Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше'. The form is divided into sections by purple headers. The first section is 'Інформація про учасника опитування', which includes a text prompt: 'Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.' The second section is 'Сфера діяльності:', followed by a text input field labeled 'Ваша відповідь:'. The third section is 'Посада:', followed by another text input field labeled 'Ваша відповідь:'. The fourth section is 'Досвід роботи:', which contains five radio button options: 'Менше 1 року', '1-3 роки', '3-5 років', '5-10 років', and 'Більше 10 років'. At the bottom of the form, there are three buttons: 'Назад', 'Надіслати', and 'Очистити форму'. Below the buttons, there is a small disclaimer in Ukrainian: 'Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми. Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його - Умова використання - Політика конфідційності'. There is also a link 'Does this form look suspicious? Report' and the 'Google Форми' logo at the very bottom.

Комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств

Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше

Інформація про учасника опитування

Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.

Сфера діяльності:

Ваша відповідь:

Посада:

Ваша відповідь:

Досвід роботи:

☐ Менше 1 року

☐ 1-3 роки

☐ 3-5 років

☐ 5-10 років

☐ Більше 10 років

Назад Надіслати Очистити форму

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форми.

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його - Умова використання - Політика конфідційності

Does this form look suspicious? [Report](#)

Google Форми

Рис. X.7. Шостий розділ анкети опитування про комплексне оцінювання конкурентоспроможності аграрних підприємств [сформовано автором]

Додаток Ц

Показники		2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення за 2019-2023 рр.	2019	2020	2021	2022	2023	Сума	Частка	Корінь
Інтегральний показник ринкової позиції	Частка ринку, %	0.016	0.017	0.016	0.015	0.013	0.015	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2E-06	0.001
	Рентабельність продажу, %	-22.4	2.7	18.9	-3.9	-21.1	-5.2	298.0	61.5	577.5	1.7	253.4	1192.1	2E+02	15.441
	Темп зростання чистого доходу, %	-14.2	15.7	21.0	-21.5	3.2	0.2	207.2	155.3	481.5	473.6	8.5	1276.1	3E+02	15.976
Інтегральний показник операційної ефективності	Коефіцієнт оборотності активів	1.100	1.389	1.499	1.022	0.690	1.140	0.0	0.1	0.1	0.0	0.2	0.4	8E-02	0.286
	Фондовіддача, тис. грн	4.1	4.8	5.6	5.4	0.9	4.1	0.0	0.4	2.1	1.6	10.8	14.9	3E+00	1.726
	Продуктивність праці, тис. грн/особу	448.2	576.4	801.7	629.1	768.8	644.8	3866.4	4678.7	24604.7	247.7	15355.7	83553.2	2E+04	129.270
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	Коефіцієнт приросту основних засобів	0.415	0.316	0.250	0.194	0.721	0.379	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	3E-02	0.186
	Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0E+00	0.000
	Частка нематеріальних активів, %	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.000	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1E-08	0.000
Інтегральний показник фінансової спроможності	Коефіцієнт поточної ліквідності	1.273	1.207	2.368	2.108	1.590	1.709	0.2	0.3	0.4	0.2	0.0	1.1	2E-01	0.458
	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	12.507	9.455	7.843	4.842	6.156	8.160	18.9	1.7	0.1	11.0	0.4	35.7	7E+00	2.672
	Коефіцієнт покриття витрат	0.818	1.091	1.291	0.929	0.841	1.006	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.2	3E-02	0.174

Рис. Ц.1. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання конкурентоспроможності ВСК «Злагода», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Показники		2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення за 2019-2023 рр.	2019	2020	2021	2022	2023	Сума	Частка	Корінь
Інтегральний показник ринкової позиції	Частка ринку, %	0.021	0.021	0.019	0.023	0.024	0.022	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3E-06	0.002
	Рентабельність продажу, %	4.2	7.7	21.2	0.3	4.9	7.7	12.2	0.0	184.4	53.9	7.5	257.9	5E+01	7.182
	Темп зростання чистого доходу, %	14.3	5.7	15.4	1.5	26.7	12.7	2.6	49.4	7.3	126.5	194.3	380.2	8E+01	8.720
Інтегральний показник операційної ефективності	Коефіцієнт оборотності активів	0.905	0.913	0.912	0.826	1.041	0.920	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5E-03	0.069
	Фондовіддача, тис. грн	2.5	2.4	1.9	1.4	2.1	2.1	0.2	0.1	0.3	0.0	0.6	0.6	1E-01	0.338
	Продуктивність праці, тис. грн/особу	490.7	522.9	603.6	604.9	760.0	596.4	11184.4	5404.4	51.4	72.7	26756.1	43469.0	9E+03	93.241
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	Коефіцієнт приросту основних засобів	0.413	0.393	0.391	0.349	0.341	0.378	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8E-04	0.028
	Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0E+00	0.000
	Частка нематеріальних активів, %	0.007	0.905	0.003	0.002	0.002	0.004	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	3E-06	0.002
Інтегральний показник фінансової спроможності	Коефіцієнт поточної ліквідності	6.420	7.871	9.387	6.396	8.593	7.733	1.7	0.0	2.7	1.8	0.7	7.0	1E+00	1.184
	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	10.720	8.839	10.024	12.748	18.985	12.263	2.4	11.7	5.0	0.2	45.2	64.5	1E+01	3.593
	Коефіцієнт покриття витрат	1.050	1.091	1.271	1.015	1.059	1.097	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	8E-03	0.090

Рис. Ц.2. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання конкурентоспроможності ПП «Імені Калашника», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Показники		2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення за 2019-2023 рр.	2019	2020	2021	2022	2023	Сума	Частка	Корінь
Інтегральний показник ринкової позиції	Частка ринку, %	0,059	0,053	0,059	0,072	0,046	0,058	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7E-05	0,009
	Рентабельність продажу, %	2,8	75,5	67,9	46,1	8,3	40,1	1392,3	1252,5	772,0	35,4	1011,8	4464,0	9E+03	29,880
	Темп зростання чистого доходу, %	115,8	-4,0	42,6	2,4	-22,4	26,9	7911,8	953,3	247,6	601,9	2424,9	12141,6	2E+03	49,278
	Інтегральний показник операційної ефективності	0,500	0,425	0,438	0,358	0,258	0,396	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	7E-03	0,083
	Фондовіддача, тис. грн. / тис. грн. / особу	11,4	10,5	9,3	6,7	4,9	8,6	8,2	3,9	0,5	3,6	13,3	29,4	6E+00	2,427
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	Коефіцієнт приросту основних засобів	1029,5	1112,1	1637,5	1876,1	1269,4	1344,9	99480,2	54206,6	85400,8	10956,6	5699,1	354643,3	7E+04	266,324
	Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,295	0,232	0,342	0,356	0,380	0,321	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3E-03	0,053
	Частка нематеріальних активів, %	0,0	0,0	1411,6	6,0	-93,8	264,8	70101,4	70101,4	131241,6	66967,8	128540,1	165993,3	3E+05	574,623
	Інтегральний показник поточної ліквідності	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	1E-09	0,000
	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	12,350	32,372	11,917	36,269	52,742	29,130	281,6	10,5	296,3	51,0	557,5	1196,8	2E+03	15,472
Інтегральний показник фінансової спроможності	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	4,018	3,285	3,041	2,670	1,498	3,302	0,5	0,0	3,0	0,4	3,3	7,2	1E+00	1,199
	Коефіцієнт покриття витрат	0,815	0,768	0,846	0,945	0,825	0,834	0,0	0,0	0,1	0,0	0,1	0,2	4E-02	0,188

Рис. Ц.3. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання конкурентоспроможності ТОВ «Востокстройгаз», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Показники		2019	2020	2021	2022	2023	Середнє значення за 2019-2023 рр.	2019	2020	2021	2022	2023	Сума	Частка	Корінь
Інтегральний показник ринкової позиції	Частка ринку, %	0,017	0,017	0,016	0,015	0,014	0,016	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2E-04	0,015
	Рентабельність продажу, %	22,5	21,9	31,2	1,3	10,2	17,4	26,0	19,7	190,6	261,3	51,6	549,3	1E+02	10,481
	Темп зростання чистого доходу, %	-8,7	5,3	21,3	-20,1	331,8	65,9	5564,2	3672,3	1992,9	7397,5	70672,9	89299,8	2E+04	133,641
	Інтегральний показник операційної ефективності	0,259	0,224	0,232	0,155	0,520	0,278	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	2E-02	0,126
	Фондовіддача, тис. грн. / тис. грн. / особу	1,0	0,7	0,7	0,4	2,2	1,0	0,0	0,1	0,1	0,1	1,7	3,0	3E-01	0,386
Інтегральний показник інноваційного потенціалу	Коефіцієнт приросту основних засобів	998,4	1110,0	1533,5	1180,6	5234,7	2006,5	1022137,8	809091,0	226498,7	687017,3	10338070,9	13082815,8	3E+06	1617,579
	Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,788	0,767	0,706	0,647	0,695	0,721	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	3E-03	0,051
	Частка нематеріальних активів, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0E+00	0,000
	Інтегральний показник поточної ліквідності	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0E+00	0,000
	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	2,515	2,546	2,077	1,806	1,455	2,040	0,2	0,3	0,0	0,2	0,3	1,0	2E-01	0,450
Інтегральний показник фінансової спроможності	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	0,516	0,483	0,579	0,407	1,095	0,616	0,0	0,0	0,0	0,0	0,2	0,3	6E-02	0,246
	Коефіцієнт покриття витрат	1,098	1,107	1,196	1,106	1,168	1,135	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	2E-03	0,040

Рис. Ц.4. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання конкурентоспроможності ТОВ «Гарант-2005», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Продовж. дод. Ц

ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»														
Показники														
Років														
Середнє значення за 2019-2023 рр.														
Вихідні дані														
Сума														
Частка														
Користь														
Інтегральний показник ринкової позиції														
Рентабельність продажів, %														
Темп зростання чистого доходу, %														
Інтегральний показник операційної ефективності														
Фондообіг, тис. грн														
Продуктивність праці, тис. грн/особу														
Інтегральний показник інноваційного потенціалу														
Коефіцієнт призначення основних засобів														
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %														
Частка нематеріальних активів, %														
Інтегральний показник фінансової спроможності														
Коефіцієнт поточної ліквідності														
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості														
Коефіцієнт покриття витрат														
Нормалізовані														
Коефіцієнти														
Зважена сума на коефіцієнти														
Інтегральний показник ринкової позиції														
Рентабельність продажів, %														
Темп зростання чистого доходу, %														
Інтегральний показник операційної ефективності														
Фондообіг, тис. грн														
Продуктивність праці, тис. грн/особу														
Інтегральний показник інноваційного потенціалу														
Коефіцієнт призначення основних засобів														
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %														
Частка нематеріальних активів, %														
Інтегральний показник фінансової спроможності														
Коефіцієнт поточної ліквідності														
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості														
Індекс конкурентоспроможності														

Рис. Ц.5. Автоматизована в табличному процесорі Excel система комплексного оцінювання конкурентоспроможності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», 2019–2023 рр. [сформовано автором за даними підприємства]

Додаток Ш

Таблиця Ш.1

**Показники для оцінювання конкурентоспроможності
досліджуваних аграрних підприємств Полтавської області,
2019–2023 рр. [розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Роки					Середнє значення за 2019 – 2023 рр.
	2019	2020	2021	2022	2023	
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Частка ринку, %	0,016	0,017	0,016	0,015	0,013	0,015
Рентабельність продажу, %	-22,4	2,7	18,9	-3,9	-21,1	-5,2
Темп зростання чистого доходу, %	-14,2	12,7	21,0	-21,5	3,2	0,2
Коефіцієнт обертання активів	1,100	1,389	1,499	1,022	0,690	1,140
Фондовіддача, тис. грн	4,1	4,8	5,6	5,4	0,9	4,1
Продуктивність праці, тис. грн/особу	448,2	576,4	801,7	629,1	768,8	644,8
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,415	0,316	0,250	0,194	0,721	0,379
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частка нематеріальних активів, %	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,273	1,207	2,368	2,108	1,590	1,709
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	12,507	9,455	7,843	4,842	6,156	8,160
Коефіцієнт покриття витрат	0,818	1,091	1,291	0,990	0,841	1,006
ПП «Імені Калашника»						
Частка ринку, %	0,021	0,021	0,019	0,023	0,024	0,022
Рентабельність продажу, %	4,2	7,7	21,2	0,3	4,9	7,7
Темп зростання чистого доходу, %	14,3	5,7	15,4	1,5	26,7	12,7
Коефіцієнт обертання активів	0,905	0,913	0,912	0,826	1,041	0,920
Фондовіддача, тис. грн	2,5	2,4	1,9	1,6	2,1	2,1
Продуктивність праці, тис. грн/особу	490,7	522,9	603,6	604,9	760,0	596,4
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,413	0,393	0,391	0,349	0,341	0,378
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частка нематеріальних активів, %	0,007	0,005	0,003	0,002	0,002	0,004
Коефіцієнт поточної ліквідності	6,420	7,871	9,387	6,396	8,593	7,733

Продовж. табл. III.1

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	10,720	8,839	10,024	12,748	18,985	12,263
Коефіцієнт покриття витрат	1,050	1,091	1,271	1,015	1,059	1,097
ТОВ «Востокстройгаз»						
Частка ринку, %	0,059	0,053	0,059	0,072	0,046	0,058
Рентабельність продажу, %	2,8	75,5	67,9	46,1	8,3	40,1
Темп зростання чистого доходу, %	115,8	-4,0	42,6	2,4	-22,4	26,9
Коефіцієнт обертання активів	0,500	0,425	0,438	0,358	0,258	0,396
Фондовіддача, тис. грн	11,4	10,5	9,3	6,7	4,9	8,6
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1029,5	1112,1	1637,5	1676,1	1269,4	1344,9
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,295	0,232	0,342	0,356	0,380	0,321
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,0	0,0	1411,6	6,0	-93,8	264,8
Частка нематеріальних активів, %	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Коефіцієнт поточної ліквідності	12,350	32,372	11,917	36,269	52,742	29,130
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	4,018	3,285	5,041	2,670	1,498	3,302
Коефіцієнт покриття витрат	0,815	0,768	1,086	0,968	0,534	0,834
ТОВ «Гарант-2005»						
Частка ринку, %	0,017	0,017	0,016	0,015	0,054	0,024
Рентабельність продажу, %	22,5	21,9	31,2	1,3	10,2	17,4
Темп зростання чистого доходу, %	-8,7	5,3	21,3	-20,1	331,8	65,9
Коефіцієнт обертання активів	0,259	0,224	0,232	0,155	0,520	0,278
Фондовіддача, тис. грн	1,0	0,7	0,7	0,5	2,2	1,0
Продуктивність праці, тис. грн/особу	998,4	1110,0	1533,5	1180,6	5224,7	2009,5
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,788	0,767	0,706	0,647	0,695	0,721
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частка нематеріальних активів, %	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Коефіцієнт поточної ліквідності	2,515	2,546	2,077	1,606	1,455	2,040
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,516	0,483	0,579	0,407	1,095	0,616
Коефіцієнт покриття витрат	1,098	1,107	1,196	1,106	1,168	1,135
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Частка ринку, %	0,052	0,049	0,039	0,069	0,033	0,049
Рентабельність продажу, %	3,9	50,1	77,0	28,6	16,0	35,1
Темп зростання чистого доходу, %	78,0	0,0	3,1	45,3	-40,9	17,1

Продовж. табл. III.1

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт обертання активів	0,433	0,393	0,331	0,398	0,213	0,354
Фондовіддача, тис. грн	7,3	6,7	5,9	7,4	3,7	6,2
Продуктивність праці, тис. грн/особу	1177,0	1216,2	1605,5	1515,0	951,4	1293,0
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,451	0,383	0,362	0,409	0,422	0,406
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,0	0,0	579,6	-33,8	-77,8	93,6
Частка нематеріальних активів, %	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000	0,000
Коефіцієнт поточної ліквідності	7,092	9,174	17,016	9,161	11,264	10,741
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	1,033	0,895	0,920	0,992	0,401	0,848
Коефіцієнт покриття витрат	0,484	0,474	0,478	0,617	0,215	0,454

Додаток Щ

Таблиця Щ.1

**Нормалізація показників для
оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних
аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6
ВСК «Злагода»					
Частка ринку, %	0,53	1,08	0,44	-0,23	-1,82
Рентабельність продажу, %	-1,12	0,51	1,56	0,08	-1,03
Темп зростання чистого доходу, %	-0,90	0,78	1,30	-1,36	0,18
Коефіцієнт обертання активів	-0,14	0,87	1,26	-0,41	-1,57
Фондовіддача, тис. грн	-0,03	0,38	0,83	0,73	-1,91
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,52	-0,53	1,21	-0,12	0,96
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,19	-0,34	-0,69	-0,99	1,84
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	-0,62	0,22	1,87	-0,73	-0,73
Коефіцієнт поточної ліквідності	-0,95	-1,09	1,44	0,87	-0,26
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	1,63	0,48	-0,12	-1,24	-0,75
Коефіцієнт покриття витрат	-1,08	0,49	1,64	-0,09	-0,95
ПП «Імені Калашника»					
Частка ринку, %	-0,19	-0,39	-1,54	0,77	1,36
Рентабельність продажу, %	-0,49	0,00	1,89	-1,02	-0,38
Темп зростання чистого доходу, %	0,19	-0,81	0,31	-1,29	1,60
Коефіцієнт обертання активів	-0,21	-0,10	-0,11	-1,35	1,76
Фондовіддача, тис. грн	1,21	0,88	-0,65	-1,53	0,08
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,13	-0,79	0,08	0,09	1,75
Коефіцієнт придатності основних засобів	1,28	0,57	0,50	-1,03	-1,32
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	1,71	0,49	-0,41	-0,74	-1,06
Коефіцієнт поточної ліквідності	-1,11	0,12	1,40	-1,13	0,73

Продовж. табл. Щ.1

1	2	3	4	5	6
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	-0,43	-0,95	-0,62	0,13	1,87
Коефіцієнт покриття витрат	-0,52	-0,07	1,93	-0,91	-0,43
ТОВ «Востокстройгаз»					
Частка ринку, %	0,15	-0,59	0,12	1,67	-1,35
Рентабельність продажу, %	-1,25	1,18	0,93	0,20	-1,06
Темп зростання чистого доходу, %	1,81	-0,63	0,32	-0,50	-1,00
Коефіцієнт обертання активів	1,27	0,35	0,52	-0,46	-1,67
Фондовіддача, тис. грн	1,18	0,81	0,29	-0,78	-1,50
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-1,18	-0,87	1,10	1,24	-0,28
Коефіцієнт придатності основних засобів	-0,50	-1,69	0,39	0,67	1,13
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	-0,46	-0,46	2,00	-0,45	-0,62
Частка нематеріальних активів, %	1,77	0,31	-0,25	-0,76	-1,07
Коефіцієнт поточної ліквідності	-1,08	0,21	-1,11	0,46	1,53
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,60	-0,01	1,45	-0,53	-1,50
Коефіцієнт покриття витрат	-0,10	-0,35	1,34	0,71	-1,60
ТОВ «Гарант-2005»					
Частка ринку, %	-0,44	-0,47	-0,52	-0,57	2,00
Рентабельність продажу, %	0,49	0,42	1,32	-1,54	-0,69
Темп зростання чистого доходу, %	-0,56	-0,45	-0,33	-0,64	1,99
Коефіцієнт обертання активів	-0,15	-0,43	-0,36	-0,98	1,92
Фондовіддача, тис. грн	-0,10	-0,47	-0,55	-0,83	1,94
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,63	-0,56	-0,29	-0,51	1,99
Коефіцієнт придатності основних засобів	1,33	0,90	-0,29	-1,43	-0,51
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт поточної ліквідності	1,06	1,12	0,08	-0,96	-1,30
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	-0,41	-0,54	-0,15	-0,85	1,95
Коефіцієнт покриття витрат	-0,94	-0,70	1,54	-0,74	0,84
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»					
Частка ринку, %	0,33	0,02	-0,76	1,66	-1,25
Рентабельність продажу, %	-1,20	0,58	1,62	-0,25	-0,74

Продовж. табл. Щ.1

1	2	3	4	5	6
Темп зростання чистого доходу, %	1,49	-0,42	-0,34	0,69	-1,42
Коефіцієнт обертання активів	1,02	0,51	-0,29	0,58	-1,81
Фондовіддача, тис. грн	0,79	0,39	-0,19	0,87	-1,85
Продуктивність праці, тис. грн/особу	-0,49	-0,32	1,31	0,93	-1,44
Коефіцієнт придатності основних засобів	1,48	-0,72	-1,41	0,12	0,54
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	-0,38	-0,38	1,99	-0,52	-0,70
Частка нематеріальних активів, %	1,63	0,60	-0,30	-0,91	-1,02
Коефіцієнт поточної ліквідності	-1,07	-0,46	1,84	-0,46	0,15
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,81	0,20	0,31	0,63	-1,95
Коефіцієнт покриття витрат	0,23	0,15	0,19	1,25	-1,82

Додаток Ю

Таблиця Ю.1

**Зважена оцінка показників для
оцінювання конкурентоспроможності досліджуваних
аграрних підприємств Полтавської області, 2019–2023 рр.
[розраховано автором за даними підприємств]**

Показники	Зважена оцінка	Роки				
		2019	2020	2021	2022	2023
1	2	3	4	5	6	7
ВСК «Злагода»						
Частка ринку, %	0,44	0,23	0,48	0,19	-0,10	-0,80
Рентабельність продажу, %	0,29	-0,32	0,15	0,45	0,02	-0,30
Темп зростання чистого доходу, %	0,27	-0,24	0,21	0,35	-0,37	0,05
Коефіцієнт обертання активів	0,35	-0,05	0,30	0,44	-0,14	-0,55
Фондовіддача, тис. грн	0,34	-0,01	0,13	0,28	0,25	-0,65
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,31	-0,47	-0,16	0,38	-0,04	0,30
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,28	0,05	-0,10	-0,19	-0,28	0,51
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,33	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	0,39	-0,24	0,08	0,73	-0,29	-0,29
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,31	-0,30	-0,34	0,45	0,27	-0,08
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,32	0,52	0,15	-0,04	-0,40	-0,24
Коефіцієнт покриття витрат	0,37	-0,40	0,18	0,61	-0,03	-0,35
ПП «Імені Калашника»						
Частка ринку, %	0,44	-0,08	-0,17	-0,68	0,34	0,60
Рентабельність продажу, %	0,29	-0,14	0,00	0,55	-0,30	-0,11
Темп зростання чистого доходу, %	0,27	0,05	-0,22	0,08	-0,35	0,43
Коефіцієнт обертання активів	0,35	-0,07	-0,03	-0,04	-0,47	0,62
Фондовіддача, тис. грн	0,34	0,41	0,30	-0,22	-0,52	0,03
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,31	-0,35	-0,24	0,02	0,03	0,54
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,28	0,36	0,16	0,14	-0,29	-0,37
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,33	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	0,39	0,67	0,19	-0,16	-0,29	-0,41
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,31	-0,34	0,04	0,43	-0,35	0,23

Продовж. табл. Ю.1

1	2	3	4	5	6	7
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,32	-0,14	-0,30	-0,20	0,04	0,60
Коефіцієнт покриття витрат	0,37	-0,19	-0,02	0,71	-0,34	-0,16
ТОВ «Востокстройгаз»						
Частка ринку, %	0,44	0,06	-0,26	0,05	0,74	-0,59
Рентабельність продажу, %	0,29	-0,36	0,34	0,27	0,06	-0,31
Темп зростання чистого доходу, %	0,27	0,49	-0,17	0,09	-0,13	-0,27
Коефіцієнт обертання активів	0,35	0,44	0,12	0,18	-0,16	-0,59
Фондовіддача, тис. грн	0,34	0,40	0,28	0,10	-0,26	-0,51
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,31	-0,37	-0,27	0,34	0,39	-0,09
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,28	-0,14	-0,47	0,11	0,19	0,32
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,33	-0,15	-0,15	0,66	-0,15	-0,21
Частка нематеріальних активів, %	0,39	0,69	0,12	-0,10	-0,30	-0,42
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,31	-0,34	0,06	-0,34	0,14	0,47
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,32	0,19	0,00	0,46	-0,17	-0,48
Коефіцієнт покриття витрат	0,37	-0,04	-0,13	0,50	0,26	-0,59
ТОВ «Гарант-2005»						
Частка ринку, %	0,44	-0,19	-0,21	-0,23	-0,25	0,88
Рентабельність продажу, %	0,29	0,14	0,12	0,38	-0,45	-0,20
Темп зростання чистого доходу, %	0,27	-0,15	-0,12	-0,09	-0,17	0,54
Коефіцієнт обертання активів	0,35	-0,05	-0,15	-0,13	-0,34	0,67
Фондовіддача, тис. грн	0,34	-0,03	-0,16	-0,19	-0,28	0,66
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,31	-0,19	-0,17	-0,09	-0,16	0,62
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,28	0,37	0,25	-0,08	-0,40	-0,14
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,33	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Частка нематеріальних активів, %	0,39	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,31	0,33	0,35	0,03	-0,30	-0,40
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,32	-0,13	-0,17	-0,05	-0,27	0,62
Коефіцієнт покриття витрат	0,37	-0,35	-0,26	0,57	-0,27	0,31
ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»						
Частка ринку, %	0,44	0,14	0,01	-0,33	0,73	-0,55
Рентабельність продажу, %	0,29	-0,35	0,17	0,47	-0,07	-0,21

Продовж. табл. Ю.1

1	2	3	4	5	6	7
Темп зростання чистого доходу, %	0,27	0,40	-0,11	-0,09	0,19	-0,38
Коефіцієнт обертання активів	0,35	0,36	0,18	-0,10	0,20	-0,63
Фондовіддача, тис. грн	0,34	0,27	0,13	-0,07	0,30	-0,63
Продуктивність праці, тис. грн/особу	0,31	-0,15	-0,10	0,41	0,29	-0,45
Коефіцієнт придатності основних засобів	0,28	0,41	-0,20	-0,40	0,03	0,15
Темп зростання довгострокових фінансових інвестицій, %	0,33	-0,13	-0,13	0,66	-0,17	-0,23
Частка нематеріальних активів, %	0,39	0,64	0,24	-0,12	-0,36	-0,40
Коефіцієнт поточної ліквідності	0,31	-0,33	-0,14	0,57	-0,14	0,05
Коефіцієнт обертання дебіторської заборгованості	0,32	0,26	0,07	0,10	0,20	-0,62
Коефіцієнт покриття витрат	0,37	0,09	0,06	0,07	0,46	-0,67

Додаток Я

Результати опитування про визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство

Мета дослідження – визначити чіткість, зрозумілість та доцільність формулювань п'ятибальної шкали впливу чинників (економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні, політичні) конкурентного середовища на аграрне підприємство, а також оцінити її відповідність реальним умовам функціонування аграрних підприємств.

Вид – експертна оцінка.

Метод збору даних – анкетування через онлайн-форму Google Forms, що дає змогу зручно отримати необхідну інформацію від респондентів для оцінювання впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство.

Цільова аудиторія – фахівці аграрної сфери, зокрема керівництво та персонал фінансово-економічних відділів аграрних підприємств Полтавської області, а також науково-педагогічні працівники економічних спеціальностей закладів вищої освіти.

Вибірка – 52 респонденти: фахівці аграрних підприємств, викладачі економічних спеціальностей закладів вищої освіти, економісти, менеджери, маркетологи.

Період проведення опитування – з 18.11.2024 р. до 24.11.2024 р.

Дослідження проведене у форматі кількісного експертного опитування з елементами якісного аналізу відповідей на поставлені питання. Анкета містила п'ять рівнів впливу чинників (економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні та політичні), які варіюються від «низького» до «критичного» впливу. Також анкета містила запитання на предмет відповідності шкали поставленим цілям, кількісної достатності рівнів, точності формулювань, а також запитання для збору якісних коментарів і зауважень.

У вибірці взяли участь 52 експерти. Основними критеріями відбору респондентів були наявність досвіду в сфері управління або економіки.

Серед учасників опитування 12 осіб мали досвід роботи в аграрній сфері понад 10 років, ще 12 – від 5 до 10 років, а найбільше респондентів мали досвід від 3 до 5 років – 14 осіб (рис. Я.1).

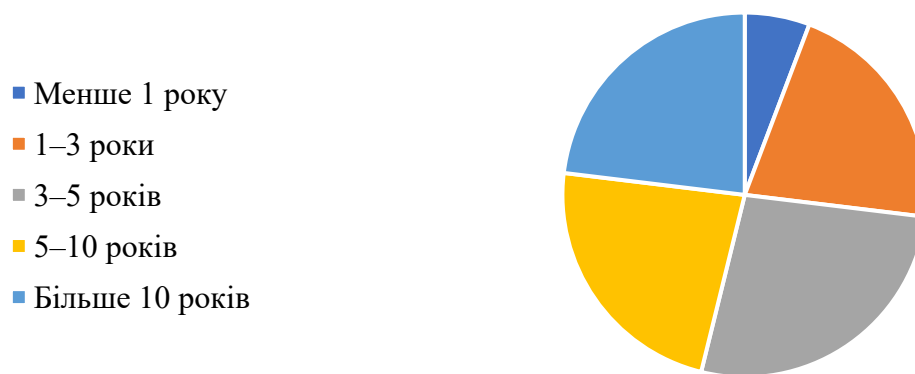
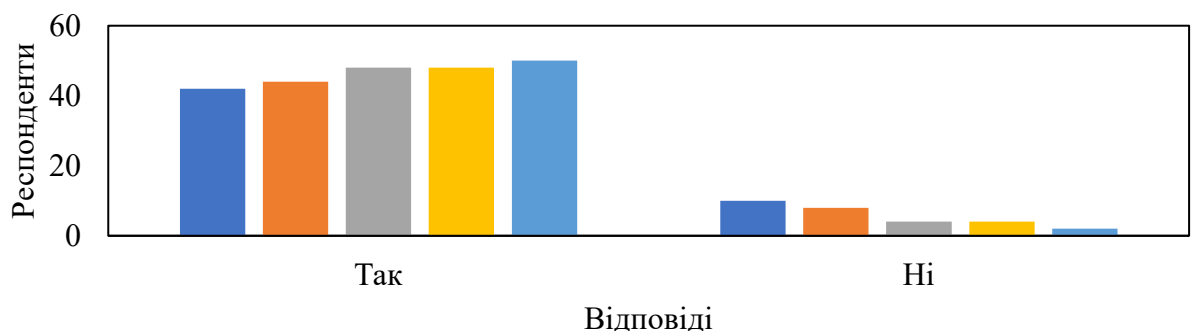

Рис. Я.1. Досвід роботи учасників опитування про визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство [зібрано автором]

За результатами опитування з'ясовано, що переважна більшість експертів підтримують чіткість формулювань рівнів шкали, де найбільше – 50 осіб вважають, що критичний вплив вимагає негайної реакції, а найменше – 42 особи вважають, що низький вплив є нейтральним явищем (рис. Я.2).

- 1. Низький вплив є нейтральним явищем
- 2. Помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі
- 3. Середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі
- 4. Високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі
- 5. Критичний вплив вимагає негайної реакції

Рис. Я.2. Оцінка чіткості формулювань рівнів шкали [зібрано автором]

Також було визначено, що більшість експертів (47 осіб) вважають шкалу адекватною для оцінки впливу чинників конкурентного середовища, а 44 особи вважають кількість рівнів достатньою (рис. Я.3).

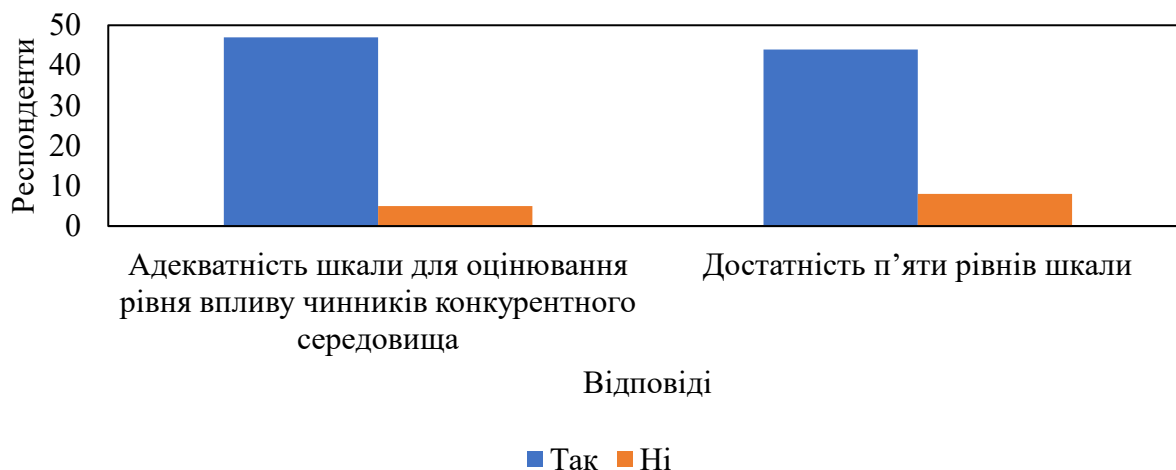

Рис. Я.3. Оцінка адекватності шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища, а також достатності п'яти рівнів шкали [зібрано автором]

46 осіб вважають, що сформульовані назви відповідають визначеним рівням впливу чинників конкурентного середовища (рис. Я.4).

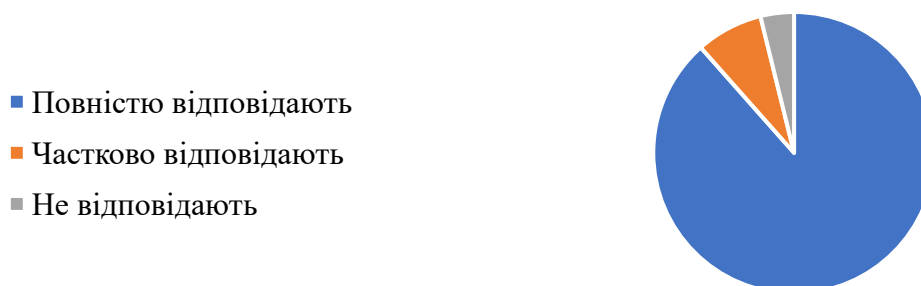

Рис. Я.4. Оцінка відповідності формулювання назв рівнів шкали впливу чинників конкурентного середовища [зібрано автором]

Що стосується якісної складової опитування, то 4 особи запропонувало збільшити кількість рівнів шкали до 10, а 1 особа запропонувала змінити назву нейтрального рівня на нормальний. Інших зауважень не було зазначено.

Результати емпіричних даних, отриманих шляхом опитування, оброблено методом статистичного групування. Вони засвідчують повноту та достовірність переліку чинників, включених для оцінювання рівня впливу конкурентного середовища на аграрні підприємства.

Для проведення опитування було розроблено анкету, яка складалася з двох розділів (рис. Я.5–Я.6).

Визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство

Шановні учасники, щиро дякуємо за вашу участь в опитуванні.

Мета дослідження – визначити чіткість, зрозумілість та доцільність формулювань п'ятибальної шкали впливу чинників (економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні, політичні) конкурентного середовища на аграрне підприємство, а також оцінити її відповідність реальним умовам функціонування аграрних підприємств.

Опитування проводиться з 18.11.2024 р. до 24.11.2024 р.

Інструкція:

- У першому розділі оцініть доречність шкали, а також її придатність для практичного використання.
- У другому розділі вкажіть загальні відомості про себе.

Будь ласка, уважно читайте запитання та дотримуйтеся вказівок.

Заповнення анкети займе приблизно 5–10 хвилин. Щиро просимо відповідати відкрито. Ваш досвід надзвичайно важливий для нас. У разі виникнення запитань звертайтеся на електронну пошту: vladlesyuk@gmail.com

[Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше](#)

Інформація про MACE-аналіз та шкалу

Автор розробив матричний метод оцінювання конкурентного середовища (MACE-аналіз). Матриця MACE-аналізу спрямована на визначення впливу чинників конкурентного середовища на підприємство. До чинників віднесено: економічні, ринкові, соціальні, технологічні, природні та політичні.

Для оцінювання впливу автор пропонує 5-бальну шкалу:

- Низький вплив є нейтральним явищем.
- Помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі.
- Середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі.
- Високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі.
- Критичний вплив вимагає негайної реакції.

Оцініть чіткість формулювань рівнів шкали

	Так	Ні
1. Низький вплив є нейтральним явищем	☐	☐
2. Помірний вплив вимагає реакції в довгостроковій перспективі	☐	☐
3. Середній вплив вимагає реакції в середньостроковій перспективі	☐	☐
4. Високий вплив вимагає реакції в короткостроковій перспективі	☐	☐
5. Критичний вплив вимагає негайної реакції	☐	☐

Оцініть адекватність шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища

☐ Так

☐ Ні

☐ Інше: _____

Чи достатньо п'яти рівнів шкали?

☐ Так

☐ Ні

☐ Інше: _____

Чи відповідають формулювання суті відповідного рівня впливу?

☐ Повністю відповідають

☐ Частково відповідають

☐ Не відповідають

☐ Інше: _____

Чи є у вас зауваження або пропозиції щодо шкали?

Ваша відповідь: _____

[Далі](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вказуйте паролі в Google Форм

Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Узнайте більше](#) · [Політика конфідційності](#)

Does this form look suspicious? [Заг](#)

Google Форми

Рис. Я.5. Перший розділ анкети опитування про визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство [сформовано автором]

The image shows a Google Forms interface in a web browser. The title of the form is 'Визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство'. Below the title is a link to 'Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше'. The form is divided into sections. The first section is 'Інформація про учасника опитування' (Information about the survey participant), which includes a prompt to 'Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.' (Provide general information about yourself. This data will be used for scientific research.). This section contains three text input fields: 'Сфера діяльності:' (Area of activity:), 'Посада:' (Position:), and 'Ваша відповідь:' (Your answer:). The second section is 'Досвід роботи:' (Work experience:), which contains five radio button options: 'Менше 1 року' (Less than 1 year), '1-3 роки' (1-3 years), '3-5 років' (3-5 years), '5-10 років' (5-10 years), and 'Більше 10 років' (More than 10 years). At the bottom of the form are three buttons: 'Назад' (Back), 'Надіслати' (Send), and 'Очистити форму' (Reset form). Below the buttons, there is a small disclaimer: 'Ніколи не вводьте паролі в Google Форми.' (Never enter passwords in Google Forms.), followed by a line of text: 'Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його - Умова використання - Політика конфідційності' (Google Inc. did not create this content and does not endorse it - Terms of Use - Privacy Policy). At the very bottom, there is a link 'Does this form look suspicious? Report' and the text 'Google Форми'.

Рис. Я.6. Другий розділ анкети опитування про визначення шкали для оцінювання рівня впливу чинників конкурентного середовища на аграрне підприємство [сформовано автором]

Додаток АА

Економічні чинники

Динаміка цін

0

5

Податкове навантаження

0

5

Доступність кредитів

0

5

Вартість сировини

0

5

Експлуатаційні витрати

0

5

Ринкові чинники

Глобалізація

0

5

Кількість конкурентів

0

5

Конкурентоспроможність продукції

0

5

Відсутність диверсифікації продукції

0

5

Залежність від каналів збуту

0

5

Соціальні чинники

Зменшення чисельності населення

0

5

Зростання урбанізації

0

5

Кваліфікація робочої сили

0

5

Підвищення вимог до умов праці

0

5

Попит на нові види продукції

0

5

Технологічні чинники

Стан інфраструктури

0

5

Постачальники техніки та обладнання

0

5

Доступність інноваційних продуктів

0

5

Інформаційні технології та кібербезпека

0

5

Штучний інтелект та робототехніка

0

5

Природні чинники

Кліматичні умови

0

5

Сезонність діяльності

0

5

Погіршення якості ґрунту

0

5

Обмежений доступ до природних ресурсів

0

5

Ймовірність стихійних лих

0

5

Політичні чинники

Нормативно-правова невизначеність

0

5

Наявні квоти на експорт або імпорт

0

5

Стандартизація та сертифікація

0

5

Державні гранти, субсидії та дотації

0

5

Політичні конфлікти або війни

0

5

Отримати результат

Plot

MACE-аналіз

Низький вплив

Помірний вплив

Середній вплив

Високий вплив

Критичний вплив

Природні чинники

Соціальні чинники

Економічні чинники

Політичні чинники

Технологічні чинники

Ринкові чинники

Рис. АА.1. Інтерфейс програми для МАСЕ-аналізу [авторська розробка]

Програмний код для проведення та візуалізації МАСЕ-аналізу, написаний мовою програмування Python [авторська розробка]

```
def calculate_scores(*args):
    args = np.array(args).reshape(6, -1)
    return np.mean(args, axis=1)

def plot_radar(scores):
    labels = ['Економічні чинники', 'Соціальні чинники', 'Природні чинники',
              'Ринкові чинники', 'Технологічні чинники', 'Політичні чинники']
    num_factors = len(labels)
    angles = np.linspace(0, 2 * np.pi, num_factors, endpoint=False)
    colors = ['#cce7ff', '#99d0ff', '#66b8ff', '#339fff', '#0077cc']
    labels_legend = ['Низький вплив', 'Помірний вплив', 'Середній вплив',
                     'Високий вплив', 'Критичний вплив']

    fig, ax = plt.subplots(figsize=(9, 7), subplot_kw={'polar': True})
    max_value = 5
    data = scores

    for i, level in enumerate(range(1, 6)):
        for j in range(num_factors):
            if data[j] >= level:
                ax.bar(angles[j], 1, width=(2 * np.pi / num_factors),
                      color=colors[i], bottom=level - 1,
                      edgecolor='black', linewidth=0.6, zorder=1)

    full_angles = np.linspace(0, 2 * np.pi, num_factors, endpoint=False)
    for angle in full_angles:
        ax.plot([angle, angle], [0, max_value], linestyle='--',
                color='black', linewidth=1, zorder=2)

    mid_angles = [angle + (np.pi / num_factors) for angle in full_angles]
    for mid_angle in mid_angles:
        ax.plot([mid_angle, mid_angle], [0, max_value], linestyle='--',
                color='dimgray', linewidth=0.8, zorder=2)

    ax.set_xticks(full_angles)
    ax.set_xticklabels(labels, fontsize=12)
    ax.set_yticks(range(1, 6))
    ax.set_yticklabels(['1', '2', '3', '4', '5'], fontsize=10)
    ax.set_ylim(0, 5)

    plt.suptitle('МАСЕ-аналіз', size=16, y=0.98)

    legend_patches = [Patch(facecolor=colors[i], edgecolor='black',
                             label=labels_legend[i]) for i in range(5)]
    fig.legend(handles=legend_patches, loc='upper right',
              bbox_to_anchor=(0.98, 0.93),
              frameon=False, fontsize=12, labelspacing=0.5, handlelength=1,
              handletextpad=0.5, borderaxespad=0.5)

    plt.subplots_adjust(left=0.12, right=0.88, top=0.85, bottom=0.1)
    return fig
```

```

def build_interface():
    with gr.Blocks(css="""
        * {font-size: 25px !important}
    """) as iface:
        gr.Markdown("## МАСЕ-аналіз")
        inputs = []
        categories = ['Економічні чинники', 'Соціальні чинники', 'Природні чинники',
                      'Ринкові чинники', 'Технологічні чинники', 'Політичні чинники']
        sub_factors = [
            ["Динаміка цін", "Податкове навантаження", "Доступність кредитів", "Вартість сировини", "Експлуатаційні витрати"],
            ["Зменшення чисельності населення", "Зростання урбанізації", "Кваліфікація робочої сили", "Підвищення вимог до умов праці", "Попит на нові види продукції"],
            ["Кліматичні умови", "Сезонність діяльності", "Погіршення якості ґрунту", "Обмежений доступ до природних ресурсів", "Ймовірність стихійних лих"],
            ["Глобалізація", "Кількість конкурентів", "Конкурентоспроможність продукції", "Відсутність диверсифікації продукції", "Залежність від каналів збуту"],
            ["Стан інфраструктури", "Постачальники техніки та обладнання", "Доступність інноваційних продуктів", "Інформаційні технології та кібербезпека", "Штучний інтелект та робототехніка"],
            ["Нормативно-правова невизначеність", "Наявні квоти на експорт або імпорт", "Стандартизація та сертифікація", "Державні гранти, субсидії та дотації", "Політичні конфлікти або війни"]
        ]

        with gr.Row():
            with gr.Column():
                for cat, factors in zip(categories[:3], sub_factors[:3]):
                    gr.Markdown(f"### {cat}")
                    for sub in factors:
                        inputs.append(gr.Slider(0, 5, step=1, label=sub, value=0))
            with gr.Column():
                for cat, factors in zip(categories[3:], sub_factors[3:]):
                    gr.Markdown(f"### {cat}")
                    for sub in factors:
                        inputs.append(gr.Slider(0, 5, step=1, label=sub, value=0))

        btn = gr.Button("Отримати результат")
        plot = gr.Plot()

        def update(*args):
            scores = calculate_scores(*args)
            return plot_radar(scores)

        btn.click(update, inputs, plot)
    return iface

if __name__ == "__main__":
    build_interface().launch(debug=False)

```

Додаток АБ

Результати опитування про оптимізацію адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств

Мета дослідження – визначити допустимі межі оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат без шкоди для господарської діяльності аграрних підприємств.

Вид – експертна оцінка.

Метод збору даних – анкетування через онлайн-форму Google Forms, що забезпечує прозорий процес отримання відомостей від респондентів щодо оптимізації витрат аграрних підприємств.

Цільова аудиторія – фахівці аграрної сфери, зокрема керівництво та персонал фінансово-економічних відділів аграрних підприємств Полтавської області.

Вибірка – 57 респондентів: фахівці аграрних підприємств, економісти, бухгалтери, аналітики, менеджери.

Період проведення опитування – з 30.09.2024 р. до 06.10.2024 р.

Дослідження проведено у форматі кількісного експертного опитування з елементами якісного аналізу відповідей. Анкета містила п'ять запитань, у яких учасники мали вказати, чи проводилася на їхніх аграрних підприємствах оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат протягом останніх п'яти років; визначити, які категорії витрат було скорочено найбільше, а також зазначити середній відсоток скорочення. Далі учасникам запропонували висловити власну думку щодо можливого скорочення витрат без погіршення ефективності господарської діяльності аграрного підприємства. Крім того, анкета містила якісне запитання, у якому необхідно було описати власні підходи до оптимізації, які, на думку респондента, є актуальними.

До вибірки було залучено 57 експертів. Основними критеріями відбору респондентів були наявність досвіду в сфері економіки або управління.

В опитуванні взяли участь 23 особи з досвідом роботи в аграрній сфері від 5 до 10 років, а також 15 осіб – з досвідом понад 10 років. Це дає змогу врахувати їхній експертний досвід, набутий у процесі роботи в галузі (рис. АБ.1).

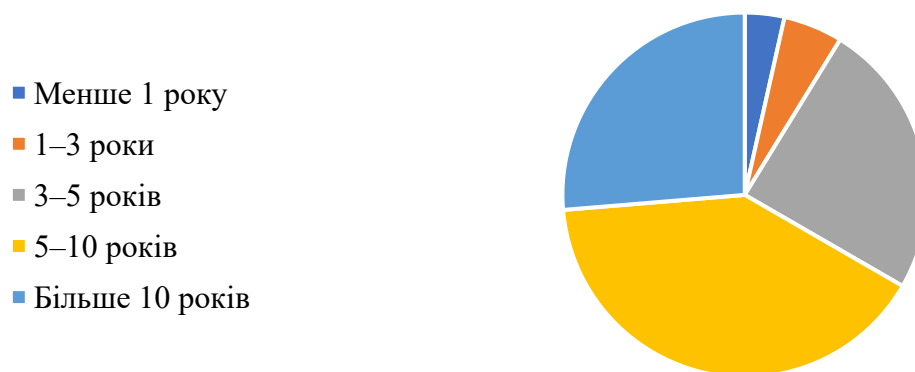

Рис. АБ.1. Досвід роботи учасників опитування про оптимізацію адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств [зібрано автором]

21 респондент повідомив, що на їхніх аграрних підприємствах уже проводилася оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат протягом останніх п'яти років (АБ.2).

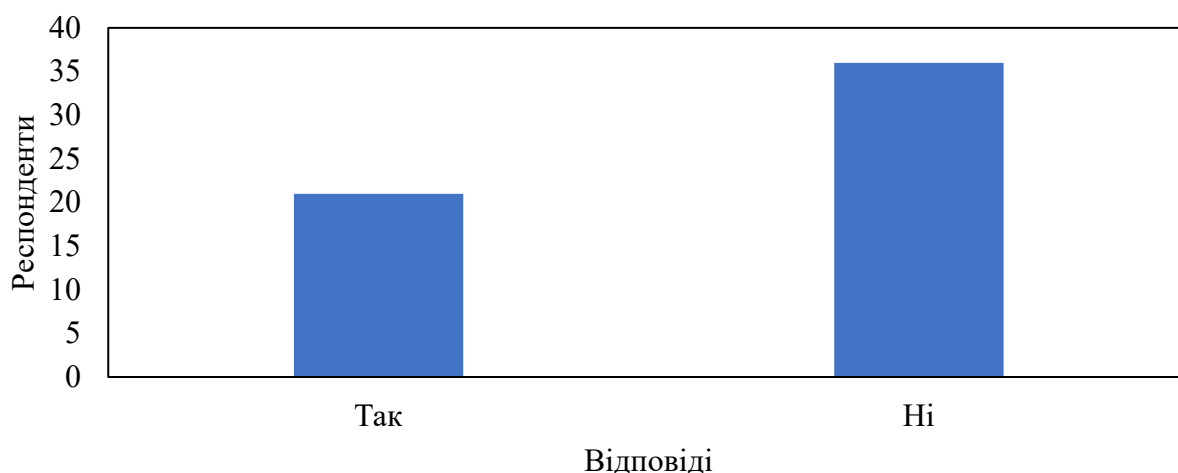

Рис. АБ.2. Проведення оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат на аграрних підприємствах учасників опитування протягом останніх п'яти років [зібрано автором]

На аграрних підприємствах застосовуються різні способи оптимізації витрат. Під час опитування 1 особа повідомила, що на її аграрному підприємстві було скорочено збутові витрати; 3 – інші операційні витрати; 6 – адміністративні витрати; і 11 осіб зазначили, що на їхніх аграрних підприємствах було скорочено одночасно адміністративні, збутові та інші операційні витрати.

9 респондентів зазначили, що на їхніх аграрних підприємствах витрати за вищезгаданими категоріями було скорочено на 15 % (рис. АБ.3).

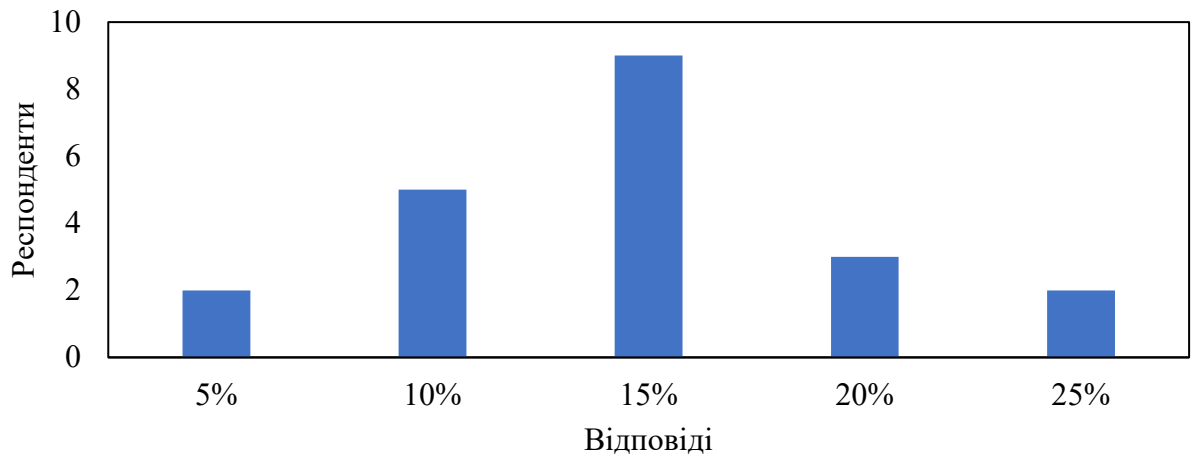

Рис. АБ.3. Розміри скорочення витрат на аграрних підприємствах учасників опитування [зібрано автором]

Загалом 22 учасники опитування вважають, що адміністративні, збутові та інші операційні витрати аграрних підприємств можна скоротити на 15 %, 17 осіб схиляються до рівня в 10 %, а 12 респондентів запропонували провести оптимізацію і скоротити витрати на 20 % (рис. АБ.4).

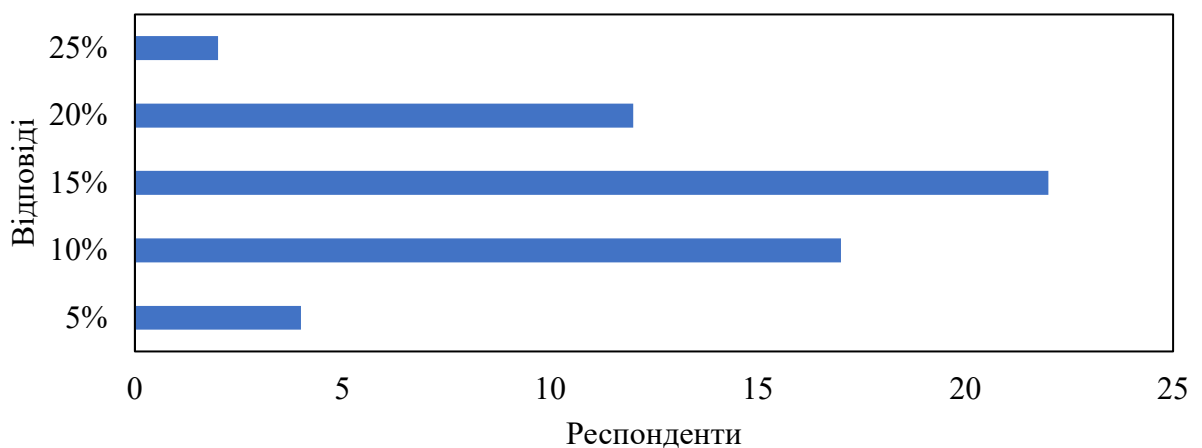

Рис. АБ.4. Оцінка можливого скорочення витрат без погіршення ефективності аграрного підприємства [зібрано автором]

Результати емпіричних даних, отриманих шляхом опитування, оброблено методом статистичного групування.

Учасникам було запропоновано заповнити анкету в межах опитування, яка містила два розділи (рис. АБ.5–АБ.6).

The image shows a Google Forms survey titled "Оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств". The form is in Ukrainian and includes the following sections:

- Title:** Оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств
- Introduction:** Шановні учасники, щиро дякуємо за вашу участь в опитуванні. Мета дослідження – визначити допустимі межі оптимізації адміністративних, збутових та інших операційних витрат без шкоди для господарської діяльності аграрних підприємств. Опитування проводиться з 30.09.2024 р. до 06.10.2024 р.
- Instructions:** Інструкція: 1. У першому розділі дайте відповіді на запитання. 2. У другому розділі вкажіть загальні відомості про себе. Будь ласка, уважно читайте запитання та дотримуйтеся вказівок.
- Estimated Time:** Заповнення анкети займе приблизно 5–10 хвилин. Щиро просимо відповідати відверто. Ваш досвід надзвичайно важливий для нас. У разі виникнення запитань звертайтеся на електронну пошту: vladyslav@gmail.com
- Link:** [Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді.](#) [Докладніше](#)
- Question 1:** Чи проводилася на вашому аграрному підприємстві оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат протягом останніх п'яти років?
 - ☐ Так
 - ☐ Ні
- Question 2:** Які категорії витрат скоротили найбільше?
 - ☐ Адміністративні витрати
 - ☐ Збутові витрати
 - ☐ Інші операційні витрати
 - ☐ Адміністративні, збутові та інші операційні витрати разом
 - ☐ Не скорочували витрати
- Question 3:** Яким був середній відсоток скорочення цих витрат у вашому випадку?
 - ☐ До 5 %
 - ☐ 5 %
 - ☐ 10 %
 - ☐ 15 %
 - ☐ 20 %
 - ☐ 25 %
 - ☐ Понад 25 %
 - ☐ Не скорочували витрати
- Question 4:** На вашу думку, на скільки відсотків можливо скоротити зазначені витрати без погіршення ефективності господарської діяльності аграрного підприємства?
 - ☐ До 5 %
 - ☐ 5 %
 - ☐ 10 %
 - ☐ 15 %
 - ☐ 20 %
 - ☐ 25 %
 - ☐ Понад 25 %
- Question 5:** Які підходи до оптимізації витрат ви вважаєте найбільш ефективними?
 - Ваша відповідь
- Buttons:** [Далі](#) [Очистити форму](#)
- Footer:** Ніколи не вказуйте паролі в Google Формях. Компанія Google не створювала цей сайт і не підтримує його. [Уточніть використання](#) - [Політика конфідційності](#). Does this form look suspicious? [Report](#). Google Форми

Рис. АБ.5. Перший розділ анкети опитування про оптимізацію адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств [сформовано автором]

The image shows a Google Forms interface in a web browser. The title of the form is 'Оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств'. Below the title, there is a link to 'Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше'. The form is divided into sections. The first section is 'Інформація про учасника опитування', which includes a text box for 'Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.' The second section is 'Сфера діяльності:', with a text box for 'Ваша відповідь:'. The third section is 'Посада:', with a text box for 'Ваша відповідь:'. The fourth section is 'Досвід роботи:', which contains five radio button options: 'Менше 1 року', '1-3 роки', '3-5 років', '5-10 років', and 'Більше 10 років'. At the bottom of the form, there are three buttons: 'Назад', 'Надіслати', and 'Очистити форму'. Below the buttons, there is a small disclaimer: 'Ніколи не вводьте паролі в Google Форми. Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. Умова використання - Політика конфідційності'. At the very bottom, there is a link 'Does this form look suspicious? Tell us' and the 'Google Форми' logo.

Оптимізація адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств

[Увійдіть в обліковий запис Google, щоб зберегти надані відповіді. Докладніше](#)

Інформація про учасника опитування

Надайте загальні відомості про себе. Ці дані будуть використані для наукового дослідження.

Сфера діяльності:

Ваша відповідь:

Посада:

Ваша відповідь:

Досвід роботи:

☐ Менше 1 року

☐ 1-3 роки

☐ 3-5 років

☐ 5-10 років

☐ Більше 10 років

[Назад](#) [Надіслати](#) [Очистити форму](#)

Ніколи не вводьте паролі в Google Форми.
Компанія Google не створювала цей зміст і не підтримує його. [Умова використання](#) - [Політика конфідційності](#)

[Does this form look suspicious? Tell us](#)

Google Форми

Рис. АБ.6. Другий розділ анкети опитування про оптимізацію адміністративних, збутових та інших операційних витрат аграрних підприємств [сформовано автором]

Додаток АВ

Таблиця АВ.1

Прогноз середніх цін із використанням часткової пропорції у груповій середній ціні та екстраполяції за методом експоненційного згладжування аграрних підприємств України, грн [розраховано автором за даними 27]

Продукція	Роки				
	2019	2020	2021	2022	2023
	Наявні середні ціни			Прогноз	
Культури зернові та зернобобові					
Загалом у групі в середньому	3868	4794	6296	6400	5676
Пшениця	4077	5018	6434	6450	5632
Кукурудза на зерно	3685	4669	6246	6476	5856
Ячмінь	3933	4353	5863	5576	4672
Жито	4277	4594	4471	3361	1880
Овес	4306	4650	4948	4016	2641
Гречка	7159	14551	17909	22520	23100
Просо	6930	5975	6559	3985	1329
Рис	7899	8664	9008	7316	4784
Горох	4914	5590	7609	7413	6364
Насіння культур олійних					
Загалом у групі в середньому	8321	10853	16419	15015	13073
Боби сої	8148	10720	15484	13993	11974
Насіння льону-довгунцю	8666	12510	16957	15891	13899
Насіння гірчиці	11568	13786	20185	17098	13794
Насіння ріпаку й кользи	9577	10927	16147	13276	10402
Насіння соняшнику	8021	10860	16656	15657	13974
Тварини живі					
Загалом у групі в середньому	32680	32491	37381	45677	53187
Велика рогата худоба	29072	32789	40750	54603	68994
Свині	37266	37367	37666	43894	47903
Птиця свійська	29651	27570	35927	44119	52441
Вівці	26895	32840	43259	60738	79700
Кози	29002	42584	37055	52033	64915
Коні	24456	47881	81156	131826	191393

Додаток АГ

[illegible]

Рис. АГ.1. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва великої рогатої худоби на м'ясо за покращення режиму годівлі у ВСК «Злагода» [сформовано автором за даними підприємства]

[illegible]

Рис. АГ.2. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва свинини на м'ясо за покращення режиму годівлі у ВСК «Злагода» [сформовано автором за даними підприємства]

Продовж. дод. АГ

Рис. АГ.3. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва молока за покращення режиму годівлі у ВСК «Злагода» [сформовано автором за даними підприємства]

Рис. АГ.4. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва великої рогатої худоби на м'ясо за покращення режиму годівлі у ПП «Імені Калашника» [сформовано автором за даними підприємства]

Автоматизація

Питання Калашніков

Пошук

Файл

Оновити

Встановлення

Макет сторінок

Формули

Дані

Рецензування

Подання

Office Tab

Довідка

Acrobat

Power Pivot

Встановити

Віртуалізація

Копіювати

Вставити

Формат за зразком

Буфер обміну

Шрифт

Вирівнювання

Число

Залучення

Узагальнення

Узагальнення

Формат таблиці

Стиль клітин

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити

Формат

Копіювати

Вставити

Виділити</

Рис. АГ.5. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва свинини на м'ясо за покращення режиму годівлі у ПП «Імені Калашника» [сформовано автором за даними підприємства]

Автосбереження

Питання Калашніков

Пошук

ФайлОновитиВставленняМакет сторінкиФормулиДаніРецензуванняПоданняOffice TabДовідкаAcrobatPower Pivot

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити

Вставити</

Рис. АГ.6. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва молока за покращення режиму годівлі у ПП «Імені Калашника» [сформовано автором за даними підприємства]

Продовж. дод. АГ

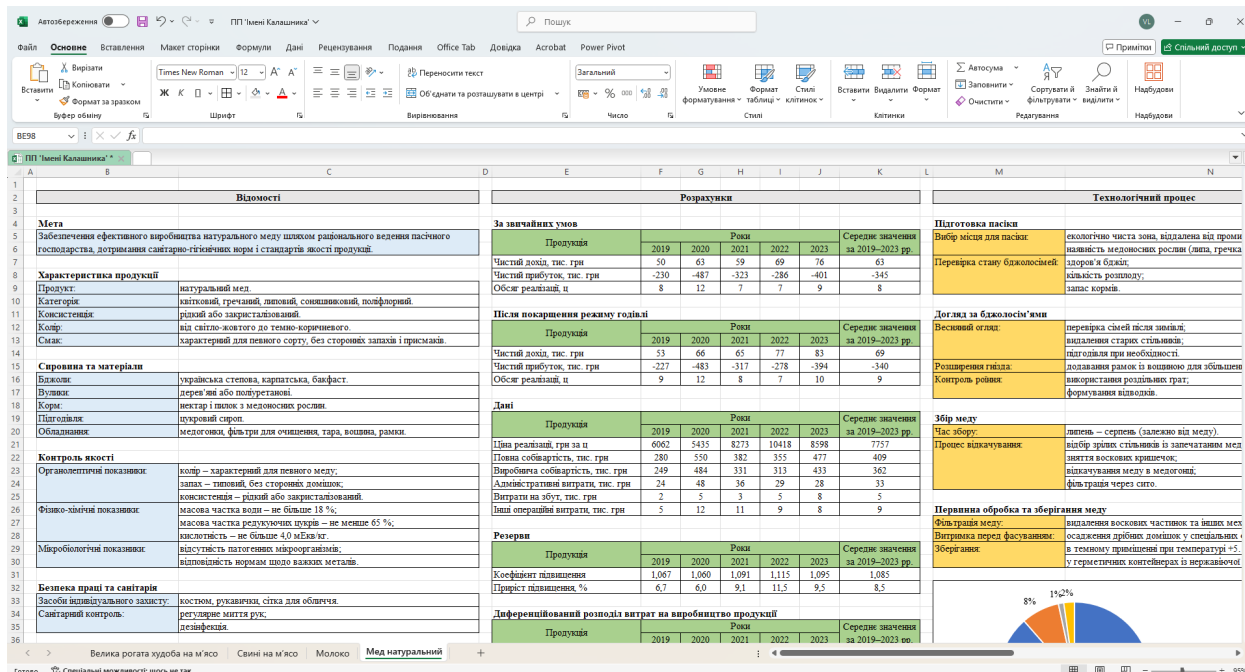

Рис. АГ.7. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва меду натурального за покращення режиму годівлі у ПП «Імені Калашника» [сформовано автором за даними підприємства]

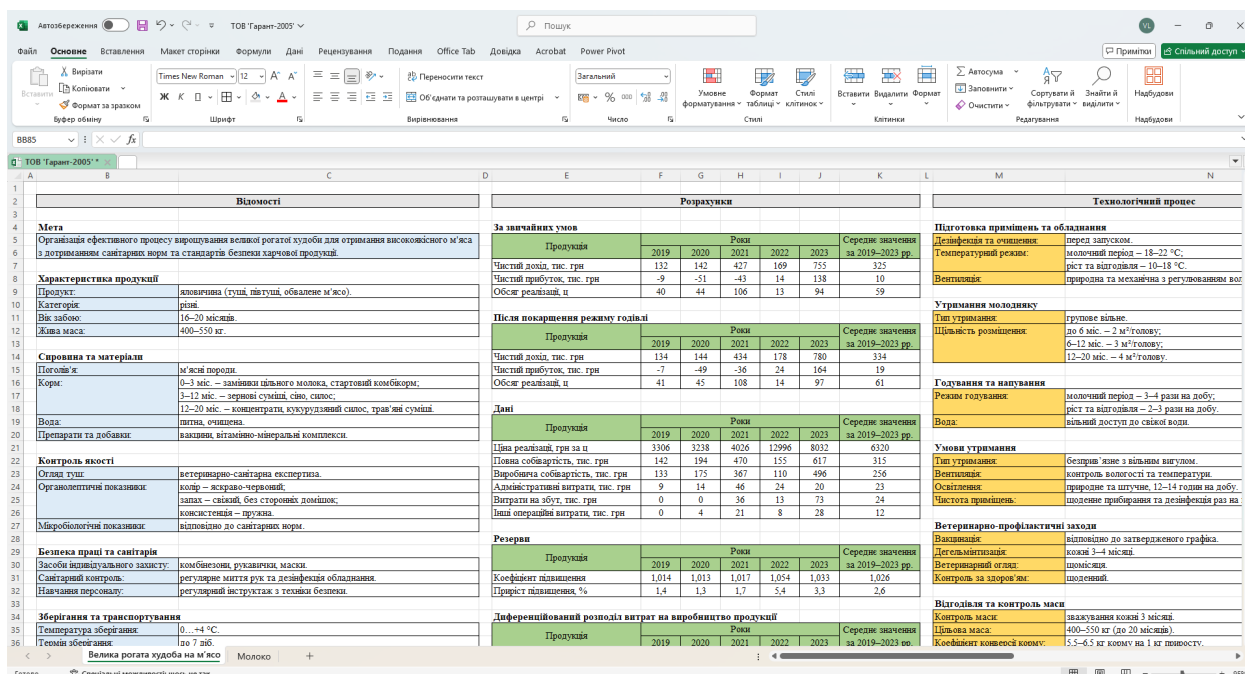

Рис. АГ.8. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва великої рогатої худоби на м'ясо за покращення режиму годівлі у ТОВ «Гарант-2005» [сформовано автором за даними підприємства]

Автоматично

ТОВ «Гарант-2005»

Пошук

Вайт

Оновити

Вставлення

Макет сторінки

Формули

Дані

Рецензування

Подання

Office Tab

Довідка

Acrobat

Power Pivot

Вивантажити

Вирівнювання

Число

Умовне форматування

Формат таблиці

Стилі клітин

Вставити

Видати

Формат

Стилі

Автоматично

Зберегти

Очистити

Сторінки

Знайти

Набувати

Набувати

Вивантажити

Копіювати

Формат за зразком

Буфер обміну

Шрифт

Вирівнювання

Число

Умовне форматування

Формат таблиці

Стилі клітин

Вставити

Видати

Формат

Стилі

Автоматично

Зберегти

Очистити

Сторінки

Знайти

Набувати

Набувати

В181

ТОВ «Гарант-2005»

Відомості				Розрахунки				Технологічний процес			
Мета				За звичайних умов				Підготовка приміщень та обладнання			
Організація ефективного виробництва молока із застосуванням сучасних технологій утримання, годівлі та доїння корів, що забезпечують високу якість та відповідність стандартам.				Продукція				Детальні розрахунки			
Характеристика продукції				Після покращення режиму годівлі				Утримання корів			
Продукт: молоко корів'яче сире.				Продукція				Підготовка приміщень та обладнання			
Категорія: екстра.				Продукція				Утримання корів			
Жирність: 3,5–4,5 %.				Продукція				Підготовка приміщень та обладнання			
Візок: 3,2–3,8 %.				Продукція				Утримання корів			
Сировина та матеріали				Дані				Ветеринарно-профілактичні заходи			
Питома вага корів: молочні породи.				Продукція				Доїння корів			
Корм: лактаційний період – раціон з концентрованих кормів, сіна, сисуку; сухостійний період – клітковина, мінеральні добавки.				Продукція				Чистота доїння			
Вода: питна, очищена.				Продукція				Масло доїння			
Ветеринарні препарати: вітаміни, пробіотики, вакцини.				Продукція				Антисептичне мийне або ретче			
Контроль якості				Резерви				Полі доїння – антисептична обробка сосків			
Органолептний показник: колір – білий або з легким кремовим відтінком; запах – свіжий, без сторонніх домішок; кислотність – лактична, без пластівців.				Продукція				Температура молока на вихолі			
Фізико-хімічний показник: білок – 3,2–3,8 %; кислотність – 16–18 °Т.				Продукція				Охолодження			
Мікробіологічний показник: ЗВО – не більше 100 тис. КУО/см³; кількість соматичних клітин – не більше 400 тис. см³.				Продукція							
Безпека праці та санітарія				Диференційований розподіл витрат на виробництво продукції							
Засоби індивідуального захисту: спеціальні рукавички, маски, головні убори.				Продукція							
Санітарний контроль: обов'язкове миття рук перед кожним доїнням, санітарна обробка рук.				Продукція							
Навчання персоналу: регулярні інструктажі з техніки безпеки та гігієни.				Продукція							
Забезпечення та транспорт				Диференційований розподіл витрат на виробництво продукції							
Велика рогата худоба на м'ясо				Продукція							

Рис. АГ.9. Автоматизована в табличному процесорі Excel технологічна карта виробництва молока за покращення режиму годівлі у ТОВ «Гарант-2005» [сформовано автором за даними підприємства]

Автореєстрація

ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»

Пошук

ФайлОсновиВставленняМакет сторінкиФормулиДаніРецензуванняПоданняOffice TabДовідкаAcrobatPower Pivot

ВставитиВіртуальні копії

Формат за зразкомБуфер обміну

Шрифти

Переносити текстОб'єднати та розгортаючи в центріВирівнювання

ЗагальнийУмовне форматуванняТаблиціЧислоСтилі

Формат таблиціСтилі клітин

ВставитиВидатиФорматКлітинки

АвтосумаЗаповнитиОчистити

Сортувати й фільтруватиРедукуюча

Знайти й видалитиНабудови

BF76

ТОВ «Елеватор «Чиста криниця»

Відомості

Розрахунки

Технологічний процес

Мета

Забезпечення виробництва натурального меду з дотриманням норм і вимог до якості, що відповідають сучасним стандартам харчової безпеки.

Характеристика продукції

Продукт: натуральний мед.

Категорія: річковий, монофакторний, поліфакторний, гречаний, липовий.

Консистенція: липкий або застиглого.

Колір: від свіжо-жовтого до темно-бурштинового (залежно від походження); характерний для відповідного сорту, без сторонніх домішок.

Смак:

Сировина та матеріали

Білок: українська степова, карпатська, байфаст.

Вушник: дерев'яні або поліуретанові.

Корм: нектар і пилок з медоносних рослин.

Підготовка: сироп і цукор або інвертований сироп.

Обладнання: медогонки, сита та фільтри, ємності, вощина, рамки.

Контроль якості

Органолептний показник: колір – типовий для конкретного меду; запах – характерний, без сторонніх домішок; консистенція – липкий або застиглого.

Фізико-хімічний показник: масова частка води – не більше 18 %; масова частка розчинючих цукрів – не менше 65 %; кислотність – не більше 4,0 мЕкв/кг.

Мікробіологічний показник: відсутність патогенних мікроорганізмів; вміст важких металів – у межах допустимих норм.

Безпека праці та санітарія

Засоби індивідуального захисту: костюм, рукавички, сітка для обличчя.

Санітарний контроль: регулювання миття рук і дезінфекція обладнання; дотримання чистоти на пасіці.

За звичайних умов

Продукція

20192020202120222023

Чистий дохід, тис. грн8273719612990

Чистий прибуток, тис. грн-86-12-20-2394-9

Обсяг реалізації, ц141212111513

Середнє значення за 2019–2023 рр.

Після покращення режиму годівлі

Продукція

20192020202120222023

Чистий дохід, тис. грн8474739913392

Чистий прибуток, тис. грн-84-11-18-2197-7

Обсяг реалізації, ц141212121513

Середнє значення за 2019–2023 рр.

Дані

Продукція

20192020202120222023

Ціна реалізації, грн за ц59660016001850286657031

Повна собівартість, тис. грн168869112036100

Виробнича собівартість, тис. грн1036270822068

Адміністративні витрати, тис. грн1277837

Витрати на збут, тис. грн186526612

Інші операційні витрати, тис. грн351193613

Резерви

Продукція

20192020202120222023

Коефіцієнт підвищення1,0181,0181,0181,0361,0361,021

Прискіст підвищення, %1,81,81,82,62,62,1

Середнє значення за 2019–2023 рр.

Диференційований розподіл витрат на виробництво продукції

Продукція

20192020202120222023

Коефіцієнт підвищення1,0181,0181,0181,0361,0361,021

Прискіст підвищення, %1,81,81,82,62,62,1

Середнє значення за 2019–2023 рр.

Підготовка пасіки

Розширення пасіки: відсутність від помешкання підприємства; наявність достатньої кількості медоносних плантажів.

Восковий догляд: перевірка стану бджолиної сітки; контроль наявності кормових запасів; видалення старих рамок.

Догляд за бджолами/вощі

Контроль за роївками: формування відколюв; використання роївковальних рамок.

Розширення гнізда: встановлення рамок із вощиною; регулярний контроль заставу маткою; планові встановлення заходів.

Обробка від вощів

Збір меду

Час збору: липень – серпень (залежно від меду).

Процедура відкачування: вибір рамок із запечатаним медом (не менше відкачування воскової кришки); відкачування меду в медогонку; фільтрація меду через багатогорітні сита.

Первинна обробка та зберігання меду

Фінансування: надходження зрібних воскових частинок; витрати на перед фасування: осядання зрібних частинок у спеціальних температурах +5...+18 °С; умови зберігання: вологість повітря до 60%; зберігання в герметичних ємностях.

13%

Додаток АД

Довідки про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Виробничий сільськогосподарський кооператив „ЗЛАГОДА”

вул. Центральна, 6А, с. Пальчиківка, Полтавського району, Полтавської обл., Україна, 38712

тел.: 067 542 77 63

Електронна адреса: zlagoda2014@ukr.net Код ЄДРПОУ 03769706

Вих. № 43 від 27.02.2025 року

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційної роботи

„Оцінка і забезпечення економічної ефективності та

конкурентоспроможності аграрних підприємств”

здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

Полтавського державного аграрного університету

Лесюка Владислава Станіславовича

Провівши ознайомлення із результатами дисертаційної роботи Лесюка Владислава Станіславовича, на ВСК „Злагода” було прийнято рішення про впровадження системи оцінювання економічної ефективності у свою господарську діяльність. Використання цієї системи здійснено з урахуванням специфіки внутрішнього середовища та умов функціонування на ринку, що дозволило ВСК „Злагода” систематизувати заходи для оцінювання економічної ефективності та оптимізувати процеси управління. Визначним у впровадженій системі є чітка ідентифікація конкретного переліку заходів для оцінювання економічної ефективності, а також конкретизація на різних етапах. Це дало додаткову гнучкість ВСК „Злагода” для більш ефективного розподілу наявних ресурсів та прийняття більш зважених рішень на основі системи оцінювання.

Таким чином, можна стверджувати, що результати дисертаційної роботи Лесюка Владислава Станіславовича є актуальними для покращення економічної діяльності сучасного аграрного підприємства, тому є практично значущими.

Лариса ІОРЧЕНКО

**ПРИВАТНЕ ПІДПРИЄМСТВО
“ІМЕНІ КАЛАШНИКА”
ЄДРПОУ 03769669**

Україна, 38753, с. Калашники,
Полтавського району, Полтавської області.

тел: 0675351711

№ 52 “27” листопада 2025 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження на тему:

“Оцінка і забезпечення економічної ефективності та
конкурентоспроможності аграрних підприємств”

аспіранта кафедри економіки та міжнародних
економічних відносин спеціальності 051 “Економіка”

Полтавського державного аграрного університету

Лесюка Владислава Станіславовича

На ПП “Імені Калашника” було впроваджено та використано розроблену Лесюком Владиславом Станіславовичем модель формування конкурентних переваг за підсумками розгляду результатів його дисертаційного дослідження. Запропонована Лесюком В. С. модель орієнтована на системний підхід до визначення потенційних конкурентних переваг. Ця модель чітко розмежовує внутрішнє та зовнішнє середовище, що забезпечує більш структурований та об’єктивний процес пошуку потенційних конкурентних переваг. Зокрема, модель передбачає не лише їхнє визначення, а й здійснення заходів щодо покращення конкурентних переваг.

Вищенаведене підтверджує практичну цінність результатів дослідження Лесюка В. С., адже завдяки запропонованій моделі – шляхом покращення конкурентних переваг підвищувати конкурентоспроможність підприємства.

Директор

Іван Степаненко

Товариство з обмеженою відповідальністю

«Востокстройгаз»

39350, Полтавська область, Новосанжарський район, с. Крута Балка, вул. Центральна, 11

Код ЄДРПОУ: 31040698 р/р UA363003350000000260022209088

В АТ "Райффайзен Банк Аваль" м. Полтава, МФО 300335

Тел. 05344-9-44-16, 050-364-55-67, Ел. пошта: vsg2007@ukr.net

Вих. № 32 від 28.02.2025 р.

ДОВІДКА

**про впровадження результатів дослідження
здобувача освітньо-наукового ступеня доктора філософії
Полтавського державного аграрного університету
Лесюка Владислава Станіславовича
на тему: «Оцінка і забезпечення економічної ефективності
та конкурентоспроможності аграрних підприємств»**

Надані здобувачем Полтавського державного аграрного університету Лесюком В. С. результати дисертаційного дослідження було розглянуто та впроваджено в діяльність ТОВ «Востокстройгаз». Практичну цінність для ТОВ «Востокстройгаз» становить розроблений автором метод дослідження – МАСЕ-аналіз, який спрямований на оцінку впливу чинників конкурентного середовища та визначення заходів для забезпечення економічної ефективності. Таким чином, використовуючи розроблену Лесюком В. С. програму мовою програмування Python, проведено МАСЕ-аналіз, який дозволив визначити вплив чинників конкурентного середовища на ТОВ «Востокстройгаз». Це стало актуальним для з'ясування ступеня впливу конкурентного середовища на діяльність підприємства. Використання результатів дослідження Лесюка В. С. у діяльності ТОВ «Востокстройгаз» засвідчило їхню повну завершеність та можливість практичного застосування.

Генеральний директор _____

Ярослава ДУДКА

Товариство з обмеженою відповідальністю
«Елеватор «Чиста криниця»
(ТОВ «ЕЛЕВАТОР «ЧИСТА КРИНИЦЯ»)

УКРАЇНА,
с. Богданівка,
Полтавський р-н.,
Полтавська обл.
вул. Садова, 51,
39341

Розрах. рахунок № UA453003350000000260062197079
в АТ «Райффайзен Банк»
МФО 300335
Код ЄДРПОУ 30490001
ел. адреса : elchistak2017@ukr.net

Вих. № 39
« 28 » 02 2025 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Лесюка Владислава Станіславовича, аспіранта кафедри економіки та
міжнародних економічних відносин Полтавського державного аграрного
університету, на тему: «Оцінка і забезпечення економічної ефективності
та конкурентоспроможності аграрних підприємств»

На підставі результатів дисертаційного дослідження Лесюка Владислава Станіславовича в діяльність ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» впроваджено авторську методику комплексного оцінювання економічної ефективності. Дана методика передбачає поетапний розрахунок чотирьох інтегральних показників ефективності, які охоплюють різні види ресурсів. На основі цих інтегральних показників визначається агрегований індекс економічної ефективності, що демонструє ступінь економічної ефективності. Дана методика стала корисною для ТОВ «Елеватор «Чиста криниця», адже дозволяє більш обґрунтовано ухвалювати управлінські рішення, з огляду на економічні показники.

Успішне застосування напрацювань Лесюка Владислава Станіславовича в діяльності ТОВ «Елеватор «Чиста криниця» засвідчує практичну значущість його дисертаційного дослідження.

Генеральний директор

Ніна ШЕРЕМЕТА

**Товариство з обмеженою відповідальністю
«ГАРАНТ-2005»**

Код ЄДРПОУ 32548393

38310, Полтавська область, Миргородський район,
смт. Гоголеве, вул. Ради Європи, б. 15

№ 29 від 28.02 2025 року

Довідка

**про впровадження результатів наукового дослідження
здобувача третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
Полтавського державного аграрного університету
Лесюка Владислава Станіславовича
на тему: «Оцінка і забезпечення економічної ефективності та
конкурентоспроможності аграрних підприємств»**

Під час ознайомлення з результатами дисертаційного дослідження Владислава Лесюка ТОВ «Гарант-2005» виділило для себе авторську методику комплексного оцінювання конкурентоспроможності, яку було впроваджено за згодою сторін на підприємстві. Ключовою особливістю методики є визначення індексу конкурентоспроможності на основі: ринкової позиції, операційної ефективності, інноваційного потенціалу та фінансової спроможності.

Актуальним для ТОВ «Гарант-2005» стало те, що на відміну від інших підходів, запропонована методика забезпечує комплексне узагальнення різних аспектів діяльності підприємства через обчислення інтегральних показників. Це спрощує процес дослідження конкурентного середовища. Тому завдяки впровадженню цієї методики ТОВ «Гарант-2005» вдалося отримати більш точну та зважену оцінку конкурентоспроможності. Результати дослідження Владислава Лесюка, впроваджені у діяльність ТОВ «Гарант-2005», свідчать про їхню практичну цінність та завершеність.

Директор ТОВ «Гарант-2005»

О. С. Товстошкур

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

вул. Сковороди, 1/3, м. Полтава, 36003, тел./факс: (0532) 50-02-73,
E-mail: pdau@pdau.edu.ua <https://www.pdau.edu.ua> Код ЄДРПОУ 00493014

28.02.2025 № 01-11/43

На № _____ від _____

ДОВІДКА

про впровадження результатів наукових досліджень,
викладених у дисертаційному дослідженні аспіранта кафедри
економіки та міжнародних економічних відносин
Полтавського державного аграрного університету

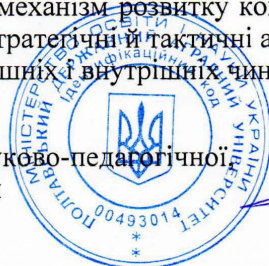
Лесюка Владислава Станіславовича, поданого на здобуття наукового
ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 “Економіка”

Теоретичні та практичні розробки дисертаційної роботи Лесюка Владислава Станіславовича на тему: “Оцінка і забезпечення економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств” використовуються у навчальному процесі при викладанні наступних дисциплін: “Економіка підприємства”, “Економічний потенціал підприємства та його оцінювання”, “Прогнозування та планування в аграрному підприємстві”.

Автором розроблено систему оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств, яка забезпечує комплексний підхід до оцінки – від визначення цілей до візуалізації результатів у графічній та табличній формі. Розроблено матричний метод оцінювання конкурентного середовища для ідентифікації рівнів впливу ключових чинників конкурентного середовища та визначити напрямки підвищення економічної ефективності аграрних підприємств, а також реалізувати його засобами Python.

Автором удосконалено теоретико-методичні засади оцінювання економічної ефективності та конкурентоспроможності аграрних підприємств, з урахуванням специфіки їхньої діяльності та взаємозв'язку між цими категоріями. Удосконалено методичний підхід до комплексного оцінювання економічної ефективності аграрних підприємств шляхом формування інтегрального показника економічної ефективності, що враховує ефективність використання земельних, матеріальних, трудових та фінансових ресурсів з використанням нормалізації за методом Z-оцінки та зваженої оцінки. Удосконалено методичний підхід до оцінювання конкурентоспроможності підприємств на основі перманентного визначення інтегрального показника конкурентоспроможності, що дозволяє формувати оптимальний баланс між ринковою позицією, операційною ефективністю, інноваційним потенціалом і фінансовою спроможністю. Запропоновано механізм розвитку конкурентних переваг аграрних підприємств, який враховує стратегічні й тактичні аспекти управління та забезпечує ефективне поєднання зовнішніх і внутрішніх чинників впливу.

Проректор з науково-педагогічної
наукової роботи

Анатолій ШОСТЯ

Список опублікованих праць за темою дисертації

Стаття у монографії:

1. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств в умовах формування сталої біоекономіки. *Зелена трансформація та стала біоекономіка* : монографія. Київ : КНУТД, 2024. С. 264–300. (1,11 друк. арк.).

Стаття у науковому фаховому виданні України категорії А, яке індексується в міжнародних наукометричних базах:

2. Kalinichenko O., Kulyk M., Lesiuk V. Economic and energy efficiency of resource-saving technology for switchgrass cultivation. *Agricultural and Resource Economics*. 2024. Vol. 10, No. 2. P. 31–51. <https://doi.org/10.51599/are.2024.10.02.02>. (Scopus, Web of Science, OUCI, DOAJ, Index Copernicus, Google Scholar, ResearchBib, Polish Scholarly Bibliography, AgEcon, AGORA, BASE, CAB Abstracts, DRJI, EconBib, EconBiz, EconLit, EuroPub, ERIH PLUS, Ulrich's Periodicals Directory, OpenAIRE, RePEc, WorldCat). (Особистий внесок автора: запропоновано методику оцінювання економічної ефективності та проведено оцінку економічної ефективності, 0,97/0,32 друк. арк.).

Статті у наукових фахових виданнях України категорії Б, які індексуються в міжнародних наукометричних базах:

3. Лесюк В. С. Оцінка конкурентоспроможності в контексті забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Економічний простір*. 2024. № 191. С. 512–518. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/192-10>. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,51 друк. арк.).

4. Лесюк В. С. Основні підходи до оцінки економічної ефективності аграрних підприємств. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2023. № 12 (80). Т. 1. С. 129–136. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-12-9453>. (Index Copernicus, ResearchBib, Polish Scholarly Bibliography). (0,49 друк. арк.).

5. Лесюк В. С. Економічна ефективність логістичної діяльності аграрних підприємств. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 23. С. 74–81. <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2022.23.74>. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,65 друк. арк.).

6. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності управління персоналом аграрних підприємств. *Агросвіт*. 2021. № 21–22. С. 97–104. <https://doi.org/10.32702/2306-6792.2021.21.97>. (Index Copernicus, Google Scholar). (0,56 друк. арк.).

Праці апробаційного характеру:

7. Лесюк В. С. Визначення та оцінка ключових показників конкурентного середовища аграрних підприємств. *Реалії та перспективи соціально-економічного розвитку під час війни* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Черкаси, 8 листопада 2024 р.). Черкаси, 2024. С. 24–26. (0,06 друк. арк.).

8. Лесюк В. С. Економічна ефективність аграрних підприємств крізь призму рентабельності. *Наука та освіта як фактори соціально-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 29 жовтня 2024 р.). Чернігів, 2024. С. 104–106. (0,11 друк. арк.).

9. Лесюк В. С. Економіко-математичне моделювання при аналізі економічної ефективності аграрних підприємств. *Інформаційні технології в агробізнесі та аграрній освіті* : тези доповідей XII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 24–26 квітня 2024 р.). Дніпро, 2024. С. 15–16. (0,08 друк. арк.).

10. Лесюк В. С. Оцінка основних показників економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Відновлення та інноваційний розвиток тваринництва в умовах сучасних викликів* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції науковців, викладачів та аспірантів (м. Харків, 23–24 квітня 2024 р.). Харків, 2024. С. 99–101. (0,13 друк. арк.).

11. Лесюк В. С. Роль інвестицій у підвищенні економічної ефективності аграрних підприємств України. *Ефективність інвестиційної діяльності: перспективний підхід* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 22 березня 2024 р.). Львів-Торунь, 2024. С. 37–40. (0,14 друк. арк.).

12. Лесюк В. С. Значення рівня рентабельності як показника, що демонструє економічну ефективність. *Ефективне управління як двигун фінансово-економічного розвитку* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Суми, 17 грудня 2023 р.). Суми, 2023. С. 23–24. (0,07 друк. арк.).

13. Лесюк В. С. Вплив війни на конкурентоспроможність аграрних підприємств України. *Наука та освіта в умовах викликів сьогодення* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернігів, 16 грудня 2023 р.). Чернігів, 2023. С. 316–317. (0,05 друк. арк.).

14. Лесюк В. С. Конкурентоспроможність як запорука успішної діяльності аграрних підприємств. *Стратегічні орієнтири розвитку науки, освіти, технологій та суспільства* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 12 грудня 2023 р.). Полтава, 2023. С. 20–21. (0,04 друк. арк.).

15. Лесюк В. С. Забезпечення економічної ефективності виробництва продукції тваринництва. *Перспективи розвитку науки, освіти і технологій в Україні та світі* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 11 грудня 2023 р.). Житомир, 2023. С. 12–13. (0,05 друк. арк.).

16. Лесюк В. С. Особливості господарської діяльності аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Проблеми та перспективи розвитку науки, освіти, технологій і суспільства* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 29 листопада 2023 р.). Кропивницький, 2023. Ч. 2. С. 25–26. (0,04 друк. арк.).

17. Лесюк В. С. Основні аспекти забезпечення економічної конкуренції в Україні. *Наука, освіта, технології і суспільство в умовах глобалізації* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Біла Церква, 10 червня 2023 р.). Біла Церква, 2023. Ч. 1. С. 25–26. (0,07 друк. арк.).

18. Лесюк В. С. Критерії та показники вираження ефективності діяльності підприємства. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів та права: теорія та практика* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кременчук, 9 червня 2023 р.). Кременчук, 2023. С. 17–18. (0,08 друк. арк.).

19. Лесюк В. С. Трактатування сутності господарської діяльності на законодавчому рівні України. *Актуальні проблеми економіки, фінансів та права в умовах сучасних викликів* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, (м. Полтава, 30 травня 2023 р.). Полтава, 2023. Ч. 1. С. 17–19. (0,07 друк. арк.).

20. Лесюк В. С. Значення управління економічною ефективністю діяльності підприємств. *Актуальні проблеми економіки, фінансів, менеджменту і права* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Житомир, 2 грудня 2022 р.). Житомир, 2022. Ч. 1. С. 29–30. (0,08 друк. арк.).

21. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств як частина зовнішньоекономічної політики України. *Трансформація національної моделі фінансово-кредитних відносин: виклики глобалізації та регіональні аспекти* : збірник матеріалів VII Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Ужгород, 30 листопада 2022 р.). Ужгород, 2022. С. 203–205. (0,11 друк. арк.).

22. Лесюк В. С. Особливості економічної ефективності виробництва продукції рослинництва. *Тенденції розвитку та виклики сучасній аграрній науці й освіті, за змінних кліматичних та політичних умов* : збірник тез доповідей IV Міжнародної науково-практичної онлайн конференції (м. Київ, 28–30 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 80–82. (0,10 друк. арк.).

23. Лесюк В. С. Проблеми підвищення конкурентоспроможності аграрних підприємств України. *Актуальні питання економіки, обліку, фінансів та права: теорія і практика* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Умань, 25 листопада 2022 р.). Умань, 2022. Ч. 2. С. 27–28. (0,11 друк. арк.).

24. Лесюк В. С. Забезпечення конкурентоспроможності аграрних підприємств під час інтеграції України в глобальний економічний простір. *Проблеми та перспективи розвитку економіки: світові та національні аспекти* : збірник матеріалів Міжнародної наукової-практичної конференції (м. Одеса, 18 листопада 2022 р.). Одеса, 2022. С. 272–274. (0,13 друк. арк.).

25. Лесюк В. С. Статистична звітність як чинник забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Обліково-фінансова наука і практика: пріоритети розвитку та місія у воєнний час* : матеріали XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 16 листопада 2022 р.). Київ, 2022. С. 211–213. (0,11 друк. арк.).

26. Лесюк В. С. Передумови залучення інвестицій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Інноваційні наукові дослідження в умовах світових змін* : матеріали науково-практичної конференції (м. Вінниця, 29–30 квітня 2022 р.). Херсон, 2022. С. 88–90. (0,13 друк. арк.).

27. Лесюк В. С. Формування конкурентоспроможності як частина ефективного розвитку аграрних підприємств. *Актуальні проблеми сучасної науки* : збірник ІХ Міжнародної науково-практичної конференції викладачів та студентів Навчально-наукового інституту фізики, математики, економіки та інноваційних технологій (м. Дрогобич, 29 квітня 2022 р.). Дрогобич, 2022. С. 36–38. (0,11 друк. арк.).

28. Лесюк В. С. Вплив управління персоналом на економічну ефективність аграрних підприємств. *Природничі та гуманітарні науки. Актуальні питання* : матеріали V міжнародної студентської науково-технічної конференції (м. Тернопіль, 28–29 квітня 2022 р.). Тернопіль, 2022. С. 125–126. (0,13 друк. арк.).

29. Лесюк В. С. Технічне забезпечення як важливий чинник економічної ефективності аграрних підприємств. *Майбутній науковець – 2021* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародної участю (м. Сєвєродонецьк, 3 грудня 2021 р.). Сєвєродонецьк, 2021. С. 270–271. (0,06 друк. арк.).

30. Лесюк В. С. Значення економічної ефективності виробництва продукції рослинництва для аграрних підприємств. *Інновації в освіті, науці та виробництві* : матеріали V міжнародної науково-практичної онлайн конференції присвяченої 100-річчю від дня заснування ВСП «Мукачівський фаховий коледж НУБІП України» (м. Київ, 24–26 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 167–169. (0,11 друк. арк.).

31. Лесюк В. С. Економічна безпека як чинник ефективного функціонування аграрних підприємств у конкурентному середовищі. *Інформаційно-аналітичне забезпечення управління фінансово-економічною безпекою держави, регіону, суб'єктів господарювання в умовах COVID-19* : матеріали X міжнародної науково-практичної конференції (м. Харків, 18–19 листопада 2021 р.). Харків, 2021. С. 151–153. (0,12 друк. арк.).

32. Лесюк В. С. Економічна ефективність як запорука економічної безпеки аграрних підприємств. *Сучасні проблеми і перспективи економічної динаміки* :

матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції молодих учених та студентів (м. Умань, 18 листопада 2021 р.). Умань, 2021. С. 392–394. (0,12 друк. арк.).

33. Лесюк В. С. Актуальність формування облікової політики для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Сучасний стан та перспективи розвитку обліку, аудиту, оподаткування та аналізу в умовах міжнародної інтеграції* : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Херсон, 17–18 листопада 2021 р.). Херсон, 2021. С. 45–47. (0,11 друк. арк.).

34. Лесюк В. С. Аналіз економічної ефективності в управлінні аграрними підприємствами. *Сучасні інструменти управління корпоративними фінансами* : збірник матеріалів V Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Київ, 2021. С. 230–233. (0,11 друк. арк.).

35. Лесюк В. С. Діяльність аграрних підприємств України у міжнародному конкурентному середовищі. *Глобальний вимір сучасних проблем міжнародного бізнесу та менеджменту* : матеріали VII студент. наук. конференції (м. Житомир, 17 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 24–26. (0,08 друк. арк.).

36. Лесюк В. С. Впровадження інновацій для забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств. *Науково-інноваційний розвиток агровиробництва як запорука продовольчої безпеки України: вчора, сьогодні, завтра* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Київ, 17 листопада 2021 р.). Вінниця, 2021. С. 51–52. (0,12 друк. арк.).

37. Лесюк В. С. Вплив цифровізації на економічну ефективність аграрних підприємств. *Сучасні виклики сталого розвитку бізнесу* : тези виступів II міжнародної науково-практичної конференції з проблем вищої освіти і науки (м. Житомир, 4–5 листопада 2021 р.). Житомир, 2021. С. 89. (0,10 друк. арк.).

38. Лесюк В. С. Особливості дослідження економічної ефективності аграрних підприємств. *Наукове забезпечення розвитку національної економіки: досягнення теорії та проблеми практики* : матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених (м. Полтава, 28 жовтня 2021 р.). Полтава, 2021. С. 74–76. (0,09 друк. арк.).